BIBLIOTÉKA KLASSIKŮV

řeckých a římských.

Vydávána redakcí

…a Kvíčaly, Dr. Františka Šohaje, Edvarda Novotného, P. Václava Zikmunda a Ant. Otak. Zeithammra.

TITA LIVIA

dějiny od založení Říma.

I.

V PRAZE.

Tiskem a nákladem Dr. Edvarda Grégra.

1861.

TITA LIVIA

dějiny od založení Říma.

Přeložil

JOSEF PECHÁNEK,
professor gymnasia Jičínského.

I.

V PRAZE.
Tiskem a nákladem Dr. Edvarda Grégra.
1864.

Předmluva.

Patavium (Padua), starodávné, mocné a bohaté město v krajině venetské, odvozovalo s hrdostí původ svůj od Antenora, královice trojského, a stýkalo se tedy již ve svých počátcích s Římem pověstmi, na kterých si Římané velmi zakládali.

Při všeobecné mravní pokaženosti zachovali jeho obyvatelé svou dřevní neporušenost, tak že Patavium za vzor v tomto ohledu považováno bylo. Ve válce občanské mezi šlechtou, kterou vedla většina rady a jejímž byl vojvodou Gnæus Pompejus, a mezi lidem, jehož vůdcem a vojvodou byl Gajus Julius Cæsar, přidrželi se Pataviané šlechty.

V takovém městě narodil se Titus Livius r. 694 od z. Ř. za consulův Gaja Julia Cæsara a Marca Calpurnia Bibula. Jeho rodiče byli, jak se zdá, zámožní lidé a dali synu svému vychování ve směru svého města, kterémuž směru věren zůstal po celý život.

Tak připadá jeho mladistvý věk do té doby, v které Cæsar překročiv Rubicon válku občanskou započal, jíž naděje a snahy šlechty na vždy zmařeny byly, jíž svobodné zřízení obce římské zaniklo a císařství a s ním nová doba římskému národu nastaly.

V jinošském věku spatřil Livius, jak po zavraždění Cæsara Brutus a Cassius marně se namáhali, by obec pospolitou obnovili, jak Octavianus a Anto-

nius po zničení Sexta Pompeja, posledního vůdce přemožené šlechty, mezi sebou o stolec císařský zápasili, a konečně, jak od Octaviana světovláda římská uskutečněna byla.

Všechny tyto události působily Liviovi, ve směru šlechty vychovanému, truchlivý bol. Útěchu a opravdovou radost pocítil jenom z toho, že zjednán byl mír na zemi a na moři od Cæsara Augusta.

Válečné tyto bouře a truchlivé upomínky z mladosti byly bezpochyby příčinou, že se vzdaloval zastávání obecních úřadův a celý svůj život vědě věnoval. Již ve svém rodišti zanášel se dějepisem, k němuž velikou náklonnost pojal, jak z jeho známosti dějin venetských vysvítá. Později odebral se do Říma za příčinou vyššího vzdělání ve filosofii a řečnictví, jaké tenkráte u vyšších stavův obyčejem bylo, a jakého jenom v Římě a u větší míře v Athenách dosíci lze bylo. Tam zabývaje se také dějepisem byl Augustovi, jenž si básníkův a dějepiscův velice vážil, pokud jeho záměrům odporu nekladli, představen a od něho ku dvoru přijat, kde nemalé přízně požíval, jakž z jeho působení na vychování potomního císaře Claudia, obzvláště pak ze svědectví Tacita na jevo jde, který o důvěrném přátelství mezi Augustem a Liviem mluví. (Tac. annal. IV. 34.)

Jest také možná, že Augustus sám ho povzbudil ku sepsání dějin římských, jakož i jiné spisovatele často k dílům rozličným povzbuzoval. K tomu přišel, tuším, bol povstalý oklamáním nadějí ve mladším věku pojatých, že by se stará sláva obce pospolité pomocí šlechty obnoviti mohla, dále trapná přítomnost na místě stkvělé minulosti, ohromná velikost říše římské, nádhera Říma, prvního města na tomto světě, chovajícího v sobě všecko, co ducha lidského zaujímati mohlo, potom sláva spisovatelův, již o římských dějinách před ním psali, a konečně také vroucí žádost,

aby i sám k objasnění římských dějin přispěl a svým spoluobčanům podal stkvělý obraz k poučení a výstraze, jak římská říše, jakými muži a ctnostmi povstala a se vzmohla, a jak potom při ochabování občanské ctnosti klesala, až se přišlo k té době, jež se mu viděla strastnou býti a beznadějnou.

S takovými city a s takovým předsevzetím započal své dílo mezi roky 727. a 729. od z. Ř. a věnoval mu celý svůj život.

O jeho dalších poměrech ví se jenom tolik, že vzdáliv se spravování všech úřadův v tiché a pokojné společnosti učených mužův žil zaměstnávaje se jedině svým dílem. Po smrti Augustově navrátil se do svého rodinného města bezpochyby proto, že za Tiberia nepříznivá písemnictví doba nastala, což souditi lze z povahy Tiberiovy a z osudu Cremutia Corda, který proto, že Marca Bruta ve svých letopisech chválil a Gaja Cassia posledním Římanem nazval, z velezrády obžalován a odsouzen byl. (Tac. annal. IV. 34.)

Livius dokonal svůj život v Pataviu, dle Hieronyma prvního roku 199. olympiady, tedy r. 770/771. od z. Ř. Umřel tedy jsa asi 76 let stár. Vděčné potomstvo vystavělo mu stkvělý pomník v Padui.

Dějiny své počal Livius příchodem Aeneovým do Latia a založením Lavinia odvozuje původ římského národu od Alby, osady lavinské, jak tomu dějepisná věda tehdáž učila a všeobecně věřeno bylo. Starší dějepisci, jako Gajus Sallustius Crispus (Cat. VI.) odvozovali původ Římanův a založení Říma přímo od Aenea.

Celé dílo končilo se smrtí Drusovou r. 745. od z. Ř., pokud o tom z posledního výtahu souditi lze, a obsahovalo tedy 142 knih, a nápis zněl dle vší pravděpodobnosti: Titi Livi ab urbe condita libri (Tita Livia od založení Říma knihy).

V pozdějším věku byly k jednotlivým knihám učiněny výtahy, a celé dílo bylo k lepšímu přehledu rozděleno na desítky (dekady).

Ještě v středním věku bylo toto dílo celé zachováno; našemu věku zachovalo se toliko prvních deset knih, potom knihy od dvacáté první do čtyřicáté páté, z nichž čtyřicátá první a čtyřicátá třetí neúplné jsou. Co velmi skrovná a chatrná náhrada za ztracené knihy zůstaly výtahy z 142 knih kromě výtahův z knih 136. a 137.

V devatenácté hlavě první knihy čte se, že po králi Numovi po druhé zavřen byl chrám Janův od Cæsara Augusta. To mohl Livius psáti toliko před rokem 729. od z. Ř.; nebo tohoto roku byl chrám Janův od Augusta po druhé a za trvání římské říše po třetí zavřen. Čestné jméno „Augustus“, jak na tomto místě Octavianus nazván jest, dáno mu od rady r. 727. od z. Ř. — Z toho tedy patrno, že Livius dílo své započal mezi roky 727. a 729.

O třetí desetině knih pracoval Livius okolo roku 735. od z. Ř. Praví aspoň v knize XXVIII. 12: „Hispanie z krajin, do kterých Římané vkročili, první aspoň z těch, jež na pevnině jsou, byla nejposléze ze všech teprv za našeho věku vedením a řízením Cæsara Augusta podrobena.“ Tak se mohlo psáti teprv po roku 735. od z. Ř., v kterém Cantabrové od Agrippy přemožcni byli.

Dle svědectví Tacitova o Cremutiovi Cordovi (Tac. annal. IV. 34) četl knihy o Pompejovi ještě Augustus. Za jeho tedy žití pokročilo dílo toto ku knize stédvanácté.

O času sepsání ostatních knih ví se dle Plinia staršího jenom tolik, že o nich Livius u vysokém již stáří neunaveně pracoval.

Než Livius dějiny svého národu spisovati se jal, bylo zajisté žádoucno, aby byl všecky dějepisné památky hmotné i písemní sebral, je dle času, ceny a věrohodnosti uspořádal a posoudil, a tak sám věrný a nezkalený obraz římského národu v duchu svém dříve pojal, než jej svému věku líčiti započal. Látky k tomu bylo přehojně. Řím přede vším, jenž zároveň s římským národem povstal a se vzmáhal, byl svou velikostí, nádherou obecních a soukromých staveb, svými chrámy, v kterých chovány byly důležité památky obětní, svými sloupy na památku velikých událostí postavenými více obrazem dějin celého národu, než kterékoliv jiné hlavní město z kteréhokoliv věku. K tomu přišly nápisy na penízích, na obětních památkách, sloupech, chrámech a jiných budovách se nalézající, smlouvy s rozličnými městy, králi a národy uzavřené, zákony v bouřích mezi stavy dané, usnesení rady, lidu a národu, což všecko v listovnách chováno bylo, dále rozličné zápisky, jako letopisy Říma vedené nejvyšším knězem (annales maximi neb commentarii pontificum), seznamy úřadníkův (libri magistratuum, libri lintei), taktéž letopisy rodinné (commentarii familiarum), konečně celé ostatní starověké písemnictví, obzvláště dějepisné.

Že by byl Livius všech těchto pramenův a pomůcek při spisování svého díla náležitě použil a na ně slušný ohled bral, o tom nevydávají svědectví staří spisovatelé, aniž to zřejmo jest z díla samého.

Tak na př. nepřipomíná smlouvy obchodní uzavřené prvního roku obce pospolité s Karthaginskými, důležité ku poznání tehdejší obce římské, které Polybios zachoval; nemluví o smlouvě s Ardeí, o smlouvách s Gabii, se Sabiny, kteréž smlouvy ještě za jeho času znány byly, jimž však, chceme-li Quintu Horatiu Flaccovi (epist. II. 1. 24) věřiti, žádný nerozuměl; nezmiňuje se o zákonu Iciliově (r. 262.

od z. Ř. daném), kterýmž zákon o tribunech na svaté hoře daný určitěji a důkladněji a ku prospěchu lidu pro celou budoucnost vyložen a doplněn byl; neprohledl si oběti Aula Cornelia Cossa opatřené nápisem ve chrámě Juppitera Feretria, na kterouž ho Augustus sám upozornil; též jiných nápisův, smluv, zákonův, uzavření rady, lidu a národu, starých rozličných zápiskův, jako letopisův nejvyššího kněze a jiných skoro jen potud si všímal, pokud o nich u jiných dějepiscův četl.

Tím větší za to věnoval péči spisovatelům, kteří před ním o dějinách římských psali. Tak uvádí jmenem co své prameny Lucia Fabia Pictora, jemuž za hannibalské války nejednou důležitá řízení státní svěřena byla a který dějiny svého národu od Aenea až na svůj věk řečí řeckou a dle řeckých vzorův sepsal, dále Lucia Cincia Alimenta, prætora z hannibalské války, jenž dějiny římského národu od založení Říma až do svého času taktéž řečí řeckou a dle řeckých vzorův vydal. Řečí řeckou psal dějiny římské od pradoby až do svého času také Gajus Acilius Glabrio, tribun lidu r. 557. od z. Ř. a tlumočník athenských poslův, známých oněch tří řeckých filosofův Carneada akademika, Diogena stoika, Critolaa peripatetika, již v záležitosti své obce k římské radě r. 599. od z. Ř. přišli. Zdá se, že tito muži proto řeckou řečí psali, aby nejprvé ukázali důstojnost Římanův Řekům, národu tenkráte nejvzdělanějšímu, ale samolibostí nesmírně vynikajícímu a všemi ostatními národy pohrdajícímu, potom aby také vyšší vzdělání pomocí řeckého písemnictví mezi svými krajany rozšiřovali, v kteréž věci se jim dostalo mnoho napodobovatelův, již často slušné míry nešetřili.

Proti této poslední snaze povstal slovy a skutky první znamenitý spisovatel řečí latinskou Marcus Porcius Cato, vzor pravého Římana ze staré doby a hlava

národní strany proti vtírajícímu se do Říma hellenismu. Jak se mu slovy opíral, vysvítá dostatečně z otázky, kterou položil Aulovi Postumiovi omlouvajícímu se Řekům v předmluvě svého dějepisného díla svým cizozemstvím ze špatné řečtiny. „Kdo pak tě přinutil," tázal se, „abys se zanášel věcmi, kterým nerozumíš?" Než Cato nepřestal na takových důtklivých slovech. U vysokém stáří jal se zpytovati dějiny svého a ostatních italských národův a podal Římanům dílo nazvané *origines* (prvopočátky) rozdělené na sedm knih. První kniha obsahovala dobu římských králův, druhá a třetí obsahovaly pradobu italskou, čtvrtá první punskou válku, pátá válku hannibalskou, v šesté a sedmé knize byly obsaženy události po válce hannibalské až do Servia Galby prætora r. 603. od z. Ř., proti němuž, když od Tita Libona, tribuna lidu z ukrutnosti spáchané ve válce s Lusitany u národu obžalován byl, Cato co pětaosmdesátiletý stařec řeč měl, kterou ve své dílo přijal. Tímto dílem zaujímá Cato mezi římskými dějepisci místo římského Herodota.

V starořímském duchu psal také dějiny římské Lucius Calpurnius Piso Frugi, consul roku 621. od z. Ř. a úhlavní odpůrce Gaja Sempronia Graccha.

Avšak nade všechny dějepisce dřívější a pozdější doby vynikl duchem Polybios (546—627 od z. Ř.), syn Lykortův, Řek z Megalopole v Peloponnesu, jenž co rukojmě achajský sedmnácte let v Italii žil a do nejvznešenějších domův římských přístup měl. On sepsal řeckou řečí dějiny římské od první punské války až do rozboření Karthaginy a Korinthu; účelem jeho bylo dokázati neodvratnou nutnost a potřebu římské nadvlády nade všemi říšemi středomořskými. On uznával převahu Řekův ve věcech duševních, převahu Římanův pak ve věcech hmotných.

Ku spisovatelům řeckým duchem proniknutým náleží také Lucius Cœlius Antipater, který okolo r.

633. od z. Ř. žil a svým dílem o hannibalské válce chvalného jména si dobyl. O něco mladší byl Clodius Licinius, jehož Cicero nástupcem Antipatrovým jmenuje. Psal též jako předešlý spisovatel dějiny své doby.

O sepsání celých římských dějin pokusil se Gajus Licinius Macer, r. 681. od z. Ř. tribun lidu a později prætor, který nejen starších dějepisných děl ale i starých zápiskův a jiných pramenův příkladem Polybiovým použil. Jeho vrstevník byl Quintus Claudius Quadrigarius, osobnost to poněkud záhadná. Psal letopisy, které dosti uspokojovaly. Za téhož věku žil Quintus Valerius Antias, po svém rodišti Antiu tak nazvaný, který si svými římskými dějinami asi v pětasedmdesáti knihách získal pověst rozvláčného vševědy a nestoudného nadsazovatele a bajkáře. Svými dějepisnými díly vynikli také Publius Rutilius Rufus a Gajus Aelius Tubero.

Všech těchto pramenův použil Livius, jak to z jeho častého odvolávání se k nim vysvítá. Že by byl ostatních spisův o římských dějinách nepoužil, protože se o nich nezmiňuje, nemůže se nikoliv tvrditi; neb nebylo u starých dějepiscův obyčejem vždy pramenů svých výslovně se dokládati. Jisto jest však i z jeho slov v 6. hlavě knihy 32., i z díla samého, že Catona a Polybia teprv pro pozdější dobu použil, spisův pak Marca Terentia Varrona (638—727 od z. Ř.), největšího učence římského všech věkův, a spisův Tita Pomponia Attica pro letopočet důležitých naprosto si nepovšimnul. Ale ani těch pramenův, kterých použil, neuspořádal a neuvážil tak, než dílo své psáti se jal, jak záhodno bylo. Neb záměr jeho povstal jaksi náhle, a žádost nepřemožitelná jeho provedení nedala mu tolik času, aby se náležitě připravil. Dosti možná také, že mnohé věci byly považovány tenkráte za zaniklé časem a občanskými bouřemi, a že teprv se objevily, když jich upotřebiti nemohl.

Tím vším upadl v mnohostrannou závislost od svých pramenův a v nesnáze, jimž neodolal vždycky. Tyto nesnáze rozmnožily se značně tím, že do jeho času o zeměpisu a národopisu nehrubě bylo pracováno a že dotyčná díla namnoze si odporovala. Ku přemožení takových nesnází vykonávali jiní dějepisci jako Polybios veliké cesty, čehož Livius neučinil.

Jiní dějepisci zastávali úřady obecní a skládali potom zkušenosti své v knihách svých. Livius nezastával obecních úřadův nikdy, bezpochyby z omrzelosti a bolu, že obec klesla a tehdejší její ústava pouhou podobou a stínem byla; on byl učenec a znal obec a národ více z knih než ze života, což jest zajisté nemalou překážkou pro toho, jenž hodlá podati věrný obraz povstání, vyvíjení se a klesání některého národu.

Největší však nesnáze a překážky působil Liviovi jeho vlastní věk. Římané v poslední době navykli čtení dějepisných romanův, jako bylo dílo Quinta Valeria Antiata, a libovali si v nich vyhledávajíce ze čtení dějin zábavy okamžité; tak si učinili dle sebe a svého času o dřívější době zhusta pojmy nepravé. Tato věc měla i na Liviovo dílo vliv nepříznivý. Proto jednak mnoho docela opomenul, jednak nevěnoval slušné péče tomu, co za jeho věku již své důležitosti pozbylo. Tak nevypravuje o poměrech svěřencův k jejich milostivé vrchnosti (neb za jeho času nebylo již těchto poměrův); nepodal důkladnějších zpráv o Etruscích, o Sabellech a jiných italských národech, kteří za jeho doby již s Římany se byli sloučili a samostatného života pozbyli; nezmiňuje se o ustanovení aedilův lidu a opomíjí často podotknouti, jak se příslušnost sněmu lidu rozmnožovala. Konečně jest toho velmi litovati, že nevyložil s větší péčí, jak se římská ústava a branná moc vyvíjela.

Poněvadž Livius hned z počátku neuspořádal své látky a tedy úplného obrazu římského národu v duchu nepojal, než se jal jej líčiti, nezbývalo mu nic jiného, než spravovati se vynikajícími dějepisci a dle nich své dílo pořádati. V tom však dokázal zvláštní obezřelost.

Při vypisování doby královské, věku báječného, jehož výsledek, totiž podmanění Latinův nadvládě římské, jistý jest, prostředky však, jichž k tomu použito, nejisté, podává nám hlavní události a vypravuje je tak, jak si je básníci a zvláště Ennius představovali a zdržuje se všeho o nich úsudku, jak sám v předmluvě praví. V této části vypravuje arci mnohou nejapnost; než za jeho věku bylo to pokládáno za nezvratnou pravdu. K takovým nejapnostem patří na př. pověst o vystavení Říma. Dle ní sejdou se osadníci latinští, potom polodivocí pastevci a konečně chátra se všech stran sběhlá, ti utvoří národ, dají se do stavění města, a v několika měsících jest město hotovo ku podivu všem sousedům.

První dobu obce pospolité líčí Livius dle Fabia Pictora; od války hannibalské spravuje se nejvíce Polybiem vynechávaje z nich, co za nejisté neb pro Římany svého věku za zbytečné považoval, a přijímaje z jiných spisovatelův, co se s jeho účelem shodovalo.

Větší část těchto spisovatelův náležela ku šlechtě a jejich díla povstala z větší části tehdáž, když šlechta v obci ještě převahu měla a s lidem usilovně zápasila. Z toho vyplývalo jaksi nutně, že tato díla proniknuta byla duchem stavovským a téměř chvalořečmi se stala šlechty na škodu lidu. Mimo to sluší uvážiti, že největší slávy a moci nabyl římský národ za dobré doby obce pospolité a v této době, v níž se nejvíce zastkvěla římská povaha, že byla v popředí šlechta.

K tomu přišlo, že Livius v městě šlechty se přidržujícím narozen a v jejím směru vychován jsa ve

svém mladistvém zápalu klamné oddal se naději, že strana, jejímž vojvodou byl Pompejus, obec pospolitou z pouhé šlechetnosti hájí, a starou slávu, na niž každý Říman s hrdostí vzpomínal, obnoviti i chce i dovede. Mínilť ve své dobrosrdečnosti, že šlechta jeho věku se rovná aneb aspoň podobá oněm šlechticům, o jejichž výboru v radě zasedajícím Cineas, vyslanec Pyrrhův, pravil, že viděl shromáždění králův.

Ale ještě větší chyby dopustil se tím, že lid ze starší doby (třídu to takovou, jaká obyčejně střední se nazývá) kladl na roveň s lidem své doby, jemuž bylo blahem a heslem chléb a hry (kdo mnedle nezná pověstného pořekadla *panem et Circenses?*), a jenž tam se klonil, odkud právě toto jeho blaho přicházelo. Z tohoto nepravého náhledu o rozličných dobách římského národu není nesnadno si pomysliti, že také tribunům lidu nedostalo se spravedlivého posouzení.

Než nespravedlivý tento úsudek nelze za zlé pokládati jedinému Liviovi; tak soudili tehdáž a to uznávali za pravdu přemnozí, a to šlechetní mužové.

Livia, muže to ku svému národu horoucí láskou planoucího a staré slávy své vlasti s hrdostí vzpomínajícího, omlouvá také to, že za jeho doby obec pospolitá zahynula a s ní dle jeho přesvědčení i veškera sláva, a že na místo staré svobody nastoupila moc královská, které se občané starořímského smýšlení — a k těm patřil i Livius — hrozili. Nelibosti své k samovládě netají Livius, nýbrž užívá ochotně každé příležitosti, aby ji na jevo dal. Tak činí římské vyslance ku králi Porsennovi pravící (II., 15): „To jest přání, to vůle všech, aby, který den bude koncem svobodě v onom městě, ten také městu koncem byl.“ A opět (XXVII. 19.) čteme: „Královské jméno, jinde veliké, v Římě jest nesnesitelné.“

Za okrasu mužův považuje svobodu, která dle něho záleží v obmezení, odpovědnosti a ročním střídání se úřadníkův. Za největší a nejjistější její podporu má úctu občanův k zákonu, cit pro právo, potom mírnou, činnou a věhlasnou šlechtu. A tento blažený stav, který za dosažitelný šlechtou svého věku považoval, zničil Gajus Julius Cæsar, obratný vůdce lidu. Odtud onen nespravedlivý úsudek o lidu a jeho tribunech.

Při takovém rozpoložení mysli není zajisté nápadno, že Livius vychvaloval Pompeja a čelnější vůdce šlechty tak náramně, že ho Augustus Pompejovcem nazýval, usmívaje se bez pochyby v duchu jeho dobrosrdečnosti a zůstávaje mu předce vždy nakloněn. Z té příčiny nemůže nás také překvapiti jeho úsudek o Cæsarovi, „že jest nejisto, zdali by více bylo prospělo obci, aby se byl narodil neb nenarodil.“ Rovněž není se čemu diviti, že, kdykoliv líčí boj mezi šlechtou a lidem, z vítězství šlechty se těší a snahy lidu odsuzuje i tenkráte, když o svá svatá a nezadatelná práva lid se hlásil a jich proti šlechtě hájil. Tak praví u něho Appius Claudius (V. 6.) k tribunům lidu svých práv se domáhajícím: „To teprv jest v Římě svoboda, nemíti v úctě ani rady, ani úřadníkův, ani obyčejův předkův, ani ustanovení otcův, ani kázně vojenské.“ Též často vytýká lidu, že jest nestálý, nespolehlivý, brzy podlézavý, brzy zpupný, zlým nakloněný, kteréž úsudky o lidu jeho doby arci dosti pravdivé jsou, o lidu starší doby pak příliš přísné a nespravedlivé.

Avšak vzdor tomuto mylnému posuzování stran nesluší předce Livia obviňovati z *úmyslné* strannosti, jako by byl dějepiscem šlechty římské, tak jako Gaius Sallustius Crispus k ospravedlnění Gaia Julia Cæsara spiknutí Catilinovo vypsal. Neboť čteme u Livia vedlé chvály šlechtě vzdávané také o její nespravedlnosti,

pupnosti, nadutosti, ukrutnosti proti lidu; s druhé trany pak chválí někdy mírnost a zdrželivost lidu. Zcela nepravé pak jest domnění od některých vysloené, že chtěl Livius Augustovi vychvalováním rodu ulského a jeho pastorkům Drusovi a Tiberiovi vynáením jejich praotce Gaia Claudia Nerona (XXVII. 34, 50., 51.) se zavděčiti a lichotiti. Neboť o Gaiovi Juiovi Cæsarovi, na němž si julský rod nejvíce zakládal, pronesl úsudek nehrubě lichotivý, jak svrchu připomenuto; členy pak julského rodu z dřívější doby líčí tak, ak jiní o nich psali; zásluhám Gaia Claudia Nerona vzdává zaslouženou chválu, avšak nezamlčuje při tom jeho vad.

Ačkoliv tedy nespravedlivé by bylo vytýkati Liviovi úmyslnou strannost při posuzování osob a stran, nelze předce upříti, že se dal příliš vésti svým pramenům a že příliš pojat byl předsudky svého věku. Dějepisec samostatný a předsudkův prostý byl by poznal, že stará obec pospolitá bez staré občanské ctnosti udržeti se nemohla, a že římského národu jedinou spásou moudrý vladař byl. — Než takové úsudky snáze jest pronášeti o dobách minulých než přítomných.

Jakož Livius při posuzování osob a stran pro nesamostatnost a závislost od svých pramenův zde a onde nepravý úsudek pronesl, tak se nalézají také v jeho díle vady v uspořádání jednotlivých událostí. Nebo poněvadž své dějiny započal bez řádného uspořádání a uvážení svých pramenův a pomůcek a bez náležité přípravy, nezbývalo mu nic jiného než pevně se držeti vynikajících dějepiscův, a poněvadž příliš spěchal ku přítomnosti předpokládaje pro ni více účastenství u svých čtenářů, kterýmž vlastně své dílo určil, a konečně poněvadž prameny jeho samy se neshodovaly a rozdílné byly: tudy skoro ani nemohly nepovstati omyly ve vypravování událostí. Vytkneme příklady

toho. Bitvu regilskou klade na dvě rozličná lét (II. 19., 21.) popisuje ji podlé pramenův jedněch vypravuje její následky podlé pramenův jiných. — V. 18. jmenuje omylem jiné plukovníky s consulsko mocí než V. 12., 13. — Locri přijdou (XXIII. 30. v moc Karthaginských, ale v XXIV. 1. patří ješt Římanům. — Na dvou místech (XXVI. 16., 23. vypravuje rozličně o potrestání odbojných Capuanův

Podobných omylův a neshod nalézá se ještě víc jež buď z neporozumění pramenům, zvláště řeckým aneb z přílišného spěchu povstaly. Sem patří té časté přenášení pojmův z doby dějepisné do dob báječné. Tak čteme (I. 15.), že za Romula vedl otcův v Římě byl lid a stav vojenský; avšak ta tříd obyvatelstva, již lidem nazýváme, teprv za třetíh krále, Tulla Hostilia, povstala, a stav vojenský tepr za Gaja Maria vznikl.

Také v letopočtu nalezají se nedostatky a vad povstalé bezpochyby nejistotou pramenův samých.

Na některých místech spravuje se Livius, jak s zdá, letopočtem Catona, který založení Říma na 751 rok př. Kr. klade. Dle tohoto letopočtu klade Liviu vydobytí Říma Gally na rok 365. od z. Ř.; ale mez rokem 244., v kterém byla zrušena královská vlád v Římě, a rokem 365. od z. Ř. nalézá se u něh jenom 217 a ne 220 let, poněvadž consulův rok 247., 264., 265. vynechal. Taktéž nečiní někdy dostatečného rozdílu mezi rokem občanským a úředným mezi rokem římským a řeckým.

Všecky tyto zde vypočtené a jim podobné nedostatky a vady týkají se z větší části méně důležitýc a znamenitých událostí a lze je omluviti neurčitostí nejistotou pramenův samých, ač mnohých z nich n ležitou přípravou a použitím všech pramenův, zvlášt spisův Varronových, byl by se mohl vystříhati.

Z nedostatku přípravy byl Livius také často v nejistotě a pochybnosti, která zpráva by pravdivá byla, když více a rozličných zpráv o tétéž události nalezl. Tu mu nezřídka chyběla jistá známka, dle které by byl určiti mohl, co pravdivé a co smyšlené jest. Nemoha tedy aneb často nechtěje na svůj úsudek spolehnouti, buď nechává takových věcí bez rozřešení, buď řídí se prameny svými tím způsobem, že dává přednost brzy pramenům události bližším, brzy většímu jich počtu, brzy věrohodnosti spisovatelův a z nich nejvíce Polybiovi.

Než tato pochybnost a nejistota netýká se nikdy událostí důležitých, nýbrž vedlejších, a bylo by zajisté nespravedlivé pro tuto vadu v nepatrných věcech upírati mu ve věcech důležitých věrohodnost, již Římané sami a nejvíce Tacitus (Annal. IV. 34.) uznávali a vychvalovali.

Podstatnější námitka ovšem proti jeho věrohodnosti jest ta, že svůj národ příliš oslavuje a vynáší a jeho jednání za spravedlivé pokládá i tenkráte, když se nesmírného bezpráví na jiných národech, zvláště na Karthaginských a Aetolech, dopouštěl, že všechny války Římanův vydává za spravedlivé a svědomité (bellum justum piumque), a naopak že jejich nepřátele považuje za národy věrolomné, nespravedlivé, ukrutné, náruživé, že zásluhy nepřátel ztenčuje, nejvíce pak zásluhy Hannibala, největšího a nejnebezpečnějšího nepřítele jména římského.

V těchto a podobných výčitkách jest arci mnoho pravdy; než ačkoliv nelze Livia v této věci *ospravedlniti*, lze ho předce *omluviti* slabostí lidskou, která ráda své vynáší a nepřítele odsuzuje. Vždyť i novověcí dějepisci, kteří tak rádi objektivností a nepředpojatostí se honosí, bohužel zhusta nestřehou se takového strannictví a nespravedlivého přeceňování svého národu.

Dějiny své uspořádal Livius tak, že při vypisování doby královské vždy v celek pojímal to, co dohromady patřilo; při líčení doby obce pospolité pak držel se způsobu, kterého mu roční střídání se úřadníkův poskytovalo, způsobu letopisného. Tím získal lepší přehled, tím mohl dějiny lépe a snáze uspořádati, tím také vynikající osobnosti zřejměji vylíčiti. Než věc tato měla i zlou stránku. Musil často oddělovati to, co dohromady patřilo, aby jiné třebas méně důležité události vložil, poněvadž se mezi tím sběhly, což zvláště se stává při vypravování událostí cizích a často nemilý dojem působí a souvislosti celku na škodu jest. Tak na příklad čteme v IV. 37.: „Za consuly zvoleni jsou Gajus Sempronius Atratinus, Quintus Fabius Vibulanus.“ Na to vložena jest cizí událost, která se za těchto consulů sběhla, totiž dobytí Volturna, města etrurského, potomní Capue. Na to čteme dále: „Když se tyto události sběhly, nastoupili svrchu jmenovaní consulové třináctého prosince na svůj úřad,“ o kterýchžto posledních slovech na první pohled se zdá, že se vztahují k událostem v Capui sběhlým, kdežto předce jenom ku slovům: „Za consuly zvoleni jsou G. Sempronius Atratinus, Quintus Fabius“ náleží.

Všechny tyto svrchu vytčené vady, nedostatky a nedopatření, jež však jenom vedlejších věcí a událostí se týkají, jsou dostatečně nahrazeny duchem, jímž Livius své dějiny sepsal.

Jsa hojnou obrazností nadán, pln vznešenosti citu, plana vroucí láskou ku své vlasti, maje hlubokou úctu ku šlechetnosti a nenávidě nepravosti jal se Římanům představovati obraz jejich národu v díle obsahujícím celé římské dějiny, chtěje takto přispěti ku poznání velikosti a slávy římské a dáti svým krajanům poučení i výstrahu, kam vede ctnost, kam nepravost.

Z toho lze snadno pochopiti, proč s tak velikou úctou a účastností pohlíží a lne k minulosti, v které římský národ byl bohatý muži pravé římské povahy, kteří jednali, jak na muže, jak na *Římany* slušelo.

Pravými římskými ctnostmi jsou mu statečnost a trpělivost (vytrvalost), *) dále mírnost v štěstí a neoblomná pevnost v neštěstí, velikomyslnost, poctivost, zbožnost, poslušnost, obětavost.

Člověk takovými ctnostmi se stkvoucí jest mu muž a pravý Říman — vir ac vere Romanus — a všechny tyto ctnosti zahrnuje slovem *virtus* (chrabrost, občanská ctnost). Tato ctnost jest mu základem říše nevyvratným, nepřekonatelným; tato ctnost neklesá nikdy. Tak praví u něho Publius Cornelius Scipio Africanus o nejnebezpečnější a nestrastnější době války s Hannibalem: „V tomto řícení se říše stála neporušena a nevyvratna jedině chrabrost římského národu; ta vše na zem svržené pozdvihla a povznesla." Víra jeho ve věčné trvání říše římské zakládá se na síle a občanské ctnosti národu, na důvěře národu v sebe, a na víře v božstvo, jehož vůlí a řízením národ římský a jeho říše povstaly, kteréž tedy jemu zahynouti nedá.

V tomto ohledu jest Livius úplně oddán víře svého národu, jakož i jeho náboženství, kteréž nepovznášejíc ovšem příliš ducha lidského předce římský život ve všech jeho výjevech proniklo a s obcí pospolitou i se povzneslo i při ochabování občanské ctnosti kleslo. Z toho lze pochopiti, proč Livius soudil, má-li se obec pospolitá povznesti, že nejprvé náboženství povzneseno býti musí, oč také Augustus, ač více rozumy než životem, usiloval. Tím také lze vysvětliti péči, jíž Livius náboženství a obřadům náboženským

*) Tak praví Mucius Scævola ku králi Porsennovi: „konati i trpěti statně jest římský mrav." (II. 12.)

ve svém díle věnuje, a vychvalování zbožných, jak krále Numy Pompilia, a kárání bezbožných, jako tri bunův s consulskou mocí, kteří vedli válku s Bren nem. Poněvadž spása od vůle boží závisela a tato dl víry Římanův zvláštními znameními se objevovala, prot vypravuje často o takových znameních, jak je ve svýc pramenech nalezl zaznamenána, divě se ovšem tu onde a káraje lid z lehkověrnosti. Jisto však jest že v znamení, aspoň ve větší, věřil. Za tou příčinou byl často Livius kárán z lehkověrnosti a pověrčivost od svých vykladatelův. Než ti zapomenuli, že chtěje věrný a úplný obraz římského národu podati také této jeho části opomenouti nesměl a zvláště proto že bez zpytování vůle boží pozorováním znamení nic důležitého v obci se nedálo a tak znamení částkou událostí byla.

Jako o znameních mluví také Livius často o obětech, o bozích. Bohové jsou mu skutečnými mocnostmi ochrannými a vládnoucími, zasluhujícími úcty, odměňujícími dobré a trestajícími zlé.

Od bohův, bytostí jasných, rozeznává moci temné, nevyzpytatelné, jež mimo bohy jsou. Tyto moci nazývá *numen*, *fatum*, *fortuna*, *fors*. *Numen* (pokynutí božské) jest moc ochranná, kárající, bohy činná a jimi vládnoucí. *Fatum*, osud, jest moc věčná, nezměnitelná, stálá, jejímuž usouzení člověk nijak vyhnouti se nemůže. Tato moc jeví se nejzřejměji, ale také nejhrůzněji, v pádu krále Servia Tullia, jenž lstně království nabyv řád od věkův bohy ustanovený přerušil a proto zahynouti musil, ač byl králem výtečným a k zvelebení římské obce nemálo přičinil. Moci nestálé, proměnlivé jsou *fortuna* (osud, štěstí) a *fors* (los).

Ač tedy člověk od všelikých mocí, jasných temných, zřejmých i nevyzpytatelných, nezměněných proměnlivých závisí, vidí se Liviovi předce svobodným

rem býti; ctnost a vina náleží jemu, výsledek jenom ží na moci vyšší.

Čtením starších a pozdějších spisův učinil si Li- s řeč svému dílu a událostem, jež vypravuje, zcela něřenou, a ačkoliv se někdy vlivu svých pramenův la sprostiti nemohl (čehož patrné stopy zvláště první knize znamenati lze), jest předce celkem eči své samostaten. Řeč jeho činí přechod od doby eronovy k době Augustově.

Učený a přísný posuzovatel z doby Augustovy nius Pollio nalézal v ní jakýsi nezpůsob patavský tavinitas quædam), kterýžto úsudek již staří učenci ličně vykládali. Tolik však zdá se býti jisto, že io, který také sloh Cicerona, Sallustia, Cæsara o káral, příliš těsné pojmy o řeči si utvořil, zavr- vše, co se s nimi nesrovnávalo, a zapomínaje, řeč, jako národ, který jí mluví, ustavičným pro- ám nutným podrobena jest.

Za zvláštní okrasu Liviova díla považují se řeči lcným osobám a při rozličných příležitostech v ústa ené.

Staří dějepisci uvádějí ve svých dílech často , kterýž obyčej pochází ze života národův samých; u nich rokováno o obecních záležitostech veřejně, k se staly řeči částmi událostí samých. V řečech vých vyličují spisovatelé povahu řečnící osoby a ášejí při tom své náhledy o osobách a událostech.

Řeči samy mohou trojího způsobu býti. Buď jsou iny tak, jak byly předneseny, pokud se to s úče- spisovatelovým shodovalo, neb jsou učiněny podlé kých zápiskův, aneb konečně jsou zcela smyšlené; k vždy hledí staří dějepisci k tomu, aby řeč byla ze mluvící osoby přiměřena. V tomto ohledu l si nevšední chvály Livius.

Překladatel.

Kniha první.

Výtah.

Příchod Aenea do Italie a jeho skutky. Panování A caniovo v Albě a Silviův po sobě. Obtížení dcery Numit rovy Martem, narození Romula a Rema. Zavraždění Amuli (1.—5.) Založení Říma Romulem, vybrání rady, válka s Sabiny, přinesení světlého odění Feretriu Juppiteru, rozd lení národu na curie, přemožení Fideňanův a Vejanů zbožnění Romula. (6.—16.)

Numa Pompilius podal obřady náboženské, Janu vystav chrám a bránu jeho, v míru jsa se všemi sousedními národ zavřel první; předstíraje, že s bohyní Egerií noční schůzk má, pohnul válečného ducha svého národu k zbožnos (17.—21.)

Tullus Hostilius stíhal válkou Albany. Půtka trojč Osvobození Horatia. Odpravení Metia Fuffetia. Zboře Alby, přijetí Albanův do obce. Opovězení války Sabinů konečně zabití Tulla bleskem. (22.—31.)

Ancus Martius obnovil obřady od Numy zavedené. L tinům přemoženým a do obce přijatým přikázal vrch ave tinský. Politorium, město latinské, jež Starolatinové b obsadili, zbořil dobyv ho válkou. Přes Tiberis vysta most kolový; vrch janiculský přidal k městu, hranice pa ství rozšířil, Ostii založil. Panoval čtyryadvacet let. (32.—3

Za jeho kralování přišel Lucumo, syn Demarata K rinthského z Tarquinií, města etrurského, do Říma a b přijat v přátelství Ancovo začal se jmenovati Tarquinius po smrti Ancově přejal království. Počet otcův zvýšil jich přidav. Latiny podrobil. Závodiště naznačil. H vystrojil. Byv stíhán sabinskou válkou rozmnožil setn rytířské. Týž prý se ptákopravce Atta Navia chtěje je učenost zkoumati ptal, zda-li to, o čem přemýšlí, vykona

býti může a když onen řekl, že se to státi může, poručil mu, aby břitvou křemen přeřízl; a to prý Attus na místě učinil. Mimo to přemohl v bitvě Sabiny, město obehnal zdí, vystavěl stoky. Zavražděn byl od synův Ancových po osmatřicítiletém kralování. (36.—40.)

Po něm následoval Servius Tullius, syn zajaté šlechtičny z Cornicula, o němž podáno jest, že mu hlava zplanula, když ještě co dítě v kolébce ležel. Vejany a Etrusky porazil bitvou. Popis (census) vykonal první a učinil oběť popisní, při čemž prý napočteno občanův osmdesáte tisíc hlav. Zřídil třídy a setniny, parkán pošinul, k městu přidal vrchy quirinský, viminský, esquilský. Vystavěl s Latiny chrám Dianě na Aventině. Zavražděn od Lucia Tarquinia, syna Prisca (Staršího), návodem své dcery Tullie po panování čtyřiačtyřicítiletém. (41.—48.)

Po něm uchvátil království Lucius Tarquinius Zpupný bez vůle otcův a národu, kteréhož dne nešlechetná Tullia přes mrtvolu svého poraženého otce na voze jela. Kolem sebe měl ozbrojence k ostříhání své osoby. Turna Herdonia připravil o život podskokem. S Volsky vedl válku a z kořisti na nich dobyté vystavěl chrám Juppiteru na Capitoliu. Terminus a Juventas nepřivolili, jejichž oltáře odstraněny býti nemohly. Gabie přivedl pod svou moc lstí svého syna Sexta Tarquinia. Když jeho synové do Delf odešli a se tázali, kdo z nich kralovati bude v Římě, řečeno, že ten bude kralovati, kdo by nejdříve matku políbil. Když tuto odpověď sami jinak si vykládali, tvářil se Junius Brutus, který s nimi na cestu se vydal, jakoby klopýtl, a políbil zemi, a tento jeho čin potvrdil výsledek věci. Neb když Tarquinius Zpupný náruživým počínáním všechny ku nevražení na sebe přivedl, a když jeho syn Sextus nočním násilím Lucretii zprznil, jež povolavši k sobě otce Tricipitina a muže Collatina a zapřisáhnuvši je, by její smrt bez pomsty nezůstala, nožem se o život připravila, byl nejvíce přičiněním Brutovým po pětadvacítiletém panování vyhnán. Tenkráte poprvé consulové zvoleni — Lucius Junius Brutus a Lucius Tarquinius Collatinus. (49.—60.)

Předmluva.

Zdali záslužné dílo vykonám, vypíši-li od počátku města dějiny římského národu, ani dostatečně vím, aniž kdybych věděl, říci bych se odvážil: [illegible]

vidím, jak to věc i stará i obyčejná jest, že noví vždy spisovatelé myslí, že buď v dějinách něco určitěji podají neb spisovatelským uměním nad nevzdělanou starobylost se povznesou. Než buď si jakkoliv, předce mne těšiti bude, že k památce činův a skutkův předního národu světa také já dle svých sil jsem přispěl, a když při takovém davu spisovatelův má pověst v temnosti jest, mohu se potěšiti urozeností a velikostí těch, již mému jménu na závadu budou. Dále jest to úloha nesmírná, ježto děje ty za sedmistý rok zasahají, a panství od nepatrných vyšedši začátkův tak vzrostlo, že již svou klesá velikostí; i nepochybuji, že prvopočátky a co počátkův nejblíže jest, větší části čtenářův méně zábavy poskytnou chvátajícím k těmto novým událostem, jimiž již dávno přemocného národu síly samy se ničí. Já naopak také té odměny za práci vyhledávati budu, že se odvrátím od pohledu na strasti, na něž po tolik let náš věk patřil, aspoň potud, pokud ty dřevní události vší myslí rozjímati budu, jsa prost vší bázně, která ač ducha spisovatelova od pravdy odvrátiti nemůže, předce úzkostlivým by ho učiniti mohla. Co před založením a za zakládání města více v ozdobě básnických pověstí než neporušenými pamětmi dějin se podává, toho nehodlám ani dotvrzovati ani odmítati. Dávát se to právo dávnověkosti, aby, mísíc lidské skutky s božskými, prvopočátky měst velebnějšími činila, a má-li kterému národu dovoleno býti své počátky zasvětiti a původ svůj na bohy vznésti, tuť jest římského národa válečná sláva taková, že, když právě Marta vydává za svého a zakladatelova otce, i to pokolení lidská s tak poklidnou myslí snášeti mohou, jak jeho panování snášejí. Než jakkoliv k věcem těmto a jim podobným hleděno a o nich souzeno bude, na to já [illegible] nekladu hrubě veliké váhy; k onomu ať mi [illegible] se své strany horlivě svou mysl obrací, jaký [illegible], jaké mravy to byly, jakými muži a jakým

vlastnostmi doma a v poli zjednáno a rozmnoženo bylo panství; potom sleduj duchem mravy za povlovného klesání kázně nejprvé jakoby ssedající se, pak jak více a více klesly, na to klopotem upadati začaly, až k těmto dobám se přišlo, v kterých ani neduhův svých ani lékův snésti nemůžeme. To jest právě v poznávání dějin obzvláštně blahodárné a plodonosné, že člověk na všechny příklady a výstrahy vyložené na stkvělých pomnících pohlížeti a odtud sobě a své obci vzíti může, čeho by následoval a čeho mrzkého počátkem, mrzkého koncem by se vystříhal. Ostatně buď mne láska k započatému dílu klame, aneb nebyla nikdy žádná obec pospolitá ani větší ani ctihodnější ani dobrými příklady bohatější, aniž usádily se v městě jakém tak pozdě lakota a prostopášnost, aniž kde v takové a tak trvalé cti chudobnost a střídmost byly. Tak čím méně jmění, tím méně bylo žádostivosti. Nedávno uvedlo bohatství, lakotnost a hojné rozkoše, touhu nádherou a zvůlí zahynouti a zahubiti vše. Než nářky, jež ani tenkráte milé nebudou, když snad budou nutné, ať odstoupí aspoň na počátku takového podniknutí. S dobrými slovy a sliby a modlitbami k bohům a bohyním, kdyby jako básníkům tak i nám, obyčejem bylo, raději bychom začali, aby podniknutí takovému blahého zdaru udělili.

---

1. Tedy především dostatečně známo jest, že po dobytí Troje proti ostatním se zuřilo Trojanům, u dvou však, Aenea a Antenora, že i dle práva starého hostinství i proto že k míru a navrácení Heleny vždy radívali, všeho válečného práva se Achajští zdrželi, potom že po rozličných příhodách Antenor s valným zástupem Enetův, kteří rozbroji z Paflagonie vyhnáni byvše i sídla i vůdce sobě hledali, ztrativše u Troje svého krále Pylaimena, do nejzazší zátoky m[illegible]

ského přišel, a že po zapuzení Euganeův, jižto mezi mořem a Alpami obývali, Enetové a Trojané v tyto krajiny se uvázali. A místo, na které nejprvé vystoupili, nazývá se Troja a kraj ten jmenuje se odtud trojským. Veškeren národ nazván jest Veneti. Aeneas prý podobnou pohromou z otčiny uprchnuv, ale osudem k počátkům větší říše veden jsa nejprvé do Macedonie přišel, odtud do Sicilie hledaje sídla zanesen byl, ze Sicilie s loďstvem k laurentské krajině přistal. I toto místo jmenuje se Troja. Když tam Trojané vystoupili a v dědinách drancovali, poněvadž jim po nesmírném skoro bloudění nic mimo zbraň a lodí nebylo zůstalo, sběhnou se král Latinus a Aboriginové, kteří tato místa v držení měli, se zbraní z města a venkova, aby násilí příchozích zadrželi. Odtud jest pověst dvojí. Jedni vypravují, že Latinus v půtce byv přemožen s Aeneem mír a potom příbuzenství uzavřel, druzí, když prý vojska v šik se postavila, že král Latinus, než se znamení dalo, mezi předními muži předstoupil a vůdce příchozích k rozmluvě vyzval; potom vyptav se ho, jací lidé jsou, odkud neb jakou příhodou z otčiny vyšli neb co pohledávajíce do krajiny laurentské vystoupili, a uslyšev, že ten zástup Trojané jsou, vůdce pak jejich Aeneas, syn Anchisův a Veneřin, a když rodiště sežženo bylo, že z otčiny prchše sídlo a k založení města místo hledají: tu prý Latinus podivil se i urozenosti národu a vůdce i mysli, k válce jako k míru stejně hotové, a ruky dáním budoucího přátelství opravdivost stvrdil; na to že smlouva mezi vůdci uzavřena byla a vojska se pozdravila. Aeneas prý byl u Latina pohostinu. Tam prý Latinus před bůžky rodinnými domácí sňatek k obecné smlouvě připojil dav svou dceru Aeneovi za manželku. Ten skutek zcela upevnil Trojany v naději, že konečně jejich bloudění pevným a jistým sídlem se ukončí. Založí město, Aeneas nazve je po jménu

choti své Lavinium. V krátkém čase byl také mužský potomek z tohoto nového manželství, jemuž rodiče dali jméno Ascanius.

2. Na to byli Aboriginové a Trojané zároveň válkou stíháni. Turnus, král rutulský, jemuž Lavinia před příchodem Aeneovým zaslíbena byla, těžce to nesa, že cizinec před ním přednost obdržel, zdvihl zároveň proti Aeneovi a Latinovi válku. Žádné vojsko neodešlo s radostí z tohoto boje. Rutulové přemoženi, vítězní Aboriginové a Trojané ztratili svého vůdce Latina. Na to Turnus a Rutulové nemajíce důvěry ve své síly utekou se ku kvetoucí moci Etrusců a jejich králi Mezentiovi, který v Cære, mohútném tehdáž městě, panuje již hned z počátku vzniku nového města nijak se netěšil a tehdy domnívaje se, že trojská moc více než by sousedům dosti bezpečné bylo, se vzmáhá, neváhal společnou zbraň s Rutuly spojiti. Aeneas nazval, aby si proti postrachu takové války přízně Aboriginův získal i aby všickni nejen pod jedním právem byli ale i totéž jméno měli, oba kmeny Latiny; i nebyli pak Aboriginové králi Aeneovi méně oddaní a věrní než Latinové. Spoléhaje na toto smýšlení dvou co den více splývajících národův vyvedl Aeneas, ač Etrurie takovou moc měla, že nejenom země ale i moře po celou délku Italie od Alp až k úžině sicilské pověstí svého jména byla naplnila, předce své vojsko do pole, ačkoliv hradbami útoky válečné odrážeti mohl. Nastala pak Latinům šťastná bitva, kteráž byla Aeneovi také posledním pozemským skutkem. Pohřben jest, jakkoliv ho dle práva a pravdy nazvati sluší, nad řekou Numicem. Nazývají ho Juppiter Indiges.

3. Ascanius, syn Aeneův, posud k panování nebyl dospěl, předce však mu toto panství do zletilého věku zůstalo neporušeno. Mezi tím udržela se poručnictvím ženským — takovou povahu měla Lavinia do sebe — pacholeti moc latinská a království po dědu a

otci. Nehodlám rozhodovati — neb kdo by tak starou věc chtěl na jisto tvrditi? — byl-li to tento Ascanius neb starší než tento, syn Creusin, za neporušené moci Ilia narozený a potom účastník otcova útěku, jehož také julský rod co Jula praotcem svého jména nazývá. Tento Ascanius, kdekoliv a z kterékoliv matky se narodil (že však syn Aeneův jest, toť jisto), zůstavil, když v Laviniu množství lidí přehojně vzrostlo, kvetoucí již na onen čas a mohútné město matce neb maceše a založil sam jiné nové pod horou albanskou, jež od polohy města po čeřeni se táhnoucího nazváno Alba Longa. Mezi založením Lavinia a uvedením osady do Alby Longy uplynulo asi třicet let. Avšak vzrostla moc nejvíce po porážce Etruscův tou měrou, že ani po smrti Aeneově ani za ženského poručnictví ani za prvních začátkův kralování mladíkova Mezentius neb Etruscové neb někteří jiní sousedé ku zbrani sáhnouti se neodvážili. O mír se tak shodli, aby Etruscům a Latinům řeka Albula, již nyní Tiberis jmenují, hranicí byla. Po něm kraluje Silvius, syn Ascaniův, jenž se jakousi náhodou v lese narodil. Ten zplodí Aenea Silvia, ten pak Latina Silvia. Od toho bylo několik osad založeno a jméno jejich jest Starolatini. Příjmí Silvius zůstalo potom všem, již kralovali v Albě. Latinus zplodil Albu, Alba Atya, Atys Capya, Capys Capeta, Capetus Tiberina, který přepravuje se přes řeku Albulu utonul a běžné u potomkův jméno řece dal. Na to kraluje Agrippa, syn Tiberinův, po Agrippovi Romulus Silvius od otce panství obdržev. Sám zanechal byv bleskem udeřen Aventinovi království z ruky do ruky. Byv pohřben na tom vrchu, který jest nyní částí římského města, dal jméno vrchu. Na to kraluje Proca. Ten zplodí Numitora a Amulia; Numitorovi, který byl z rodiny nejstarší, odevzdá staré království rodu Silviova. Avšak více mohlo násilí než vůle otcova neb úcta k staršímu. Amulius

ıpudiv bratra sám kraluje. Zločin dovrší zločinem, ıhladí mužské potomstvo bratrovo, dceři bratrově dejme pod zástěrou pocty, učiniv ji Vestalkou, doživotným panenstvím naději potomstva.

4. Ale osud, tuším, žádal sobě počátku tak veliého města a vzniku největšího po božské moci panství. Když Vestalka násilí utrpěvši blížence porodila, menovala, buď že se tak domnívala, buď že čestnější ylo vinu na boha svésti, Marta otcem pochybného lodu. Avšak ani bohové ani lidé neuchrání ani jí ni jejího plodu před královou ukrutností. Kněžka poutána a do vězení vržena, dítky velí hoditi do eky. Náhodou jakousi a božím řízením rozvodnil se Tiberis přes břehy v mělké kalužiny, že nebylo nikde ku pravému řečišti přistoupiti; i nadáli se poslové, že dítky třebas v mělké vodě utonouti mohou. Tedy lítky, jakoby rozkazu královskému dostáli, v nejbližší ouži, kde nyní fík ruminský — slul prý dříve romulský — odloží. V těch krajinách byly tenkráte ohromné pouště. Trvá pověst, že když plovoucí necky, v nichž dítky vysazeny byly, mělká voda na suchu zůstavila, žíznící vlčice s hor blízkých po dětském kvílení svůj běh obrátila a nemluvňatům tak krotce svislé prsy podala, že ji dozorce královského stáda dopadl, ana dítky jazykem lízala. Jmenoval prý se Faustulus a dal prý dítky ku stájím své choti Larentii chovati. Někteří míní, že Larentia pro obecnost svého těla mezi pastevci vlčicí nazývána byla a odtud že báječná pověst svůj původ vzala. Tak byli narozeni a tak vychováni, a jak mile dospěli věkem, nelenujíce ani u stájí ani u stád probíhali lovením lesy. Tím nabyvše síly na těle a na duchu nepodstupovali již jenom zvěř, nýbrž činili útoky na loupežníky kořistí obtížené, rozdělovali lupy pastevcům a trávili s nimi, mezi tím co každým dnem tlupa jinochův vzrůstala, chvíle vážné a žertovné.

5. Povídá se, že již tehdáž na vrchu Palat naše slavnost Lupercalia se odbývala a že po Palla teu, městu arkadském, vrch Pallanteum, potom Pal tium nazván byl. Tam že Euander, který z onoh kmene arkadského pocházeje před mnohými věky tat místa v držení měl, tu slavnost z Arkadie zavedl zařídil, aby obnažení jinoši mezi žertem a svévolí bě hali ku poctě Pana lykaiského, jehož potom Říman Inuus nazvali. Na blížence hru tuto provozující učinil prý loupežníci nástrahu, poněvadž její výroční den znám byl, aby se mstili za kořist odňatou, a když s Romulus mocí ubránil, zajali Rema a zajatého král Amuliovi vydali sami od sebe naň žalujíce. Za vin jim nejvíce kladli, že v dědiny Numitorovy vypadávaj a se svým sborem jinochův odtud nepřátelským způ sobem kořisti unášejí. Tak jest Remus Numitorovi na trest vydán. Již hned z počátku byl Faustulus té na děje, že u sebe královské potomky vychovává; neb věděl, že jednak dítky na rozkaz králův odloženy byly, jednak že čas, v kterém je s sebou vzal, s tím zcela se shoduje; ale nechtěl věc nedospělou vyjeviti, leda za dobré náhody neb nutnosti. Nutnost přišla dříve. Tedy byv strachem přemožen vyjevil tu věc Romulovi. Náhodou také Numitorovi, když Rema ve vazbě choval a uslyšel, že bratří jsou blíženci, projela porovnáváním i stáří i povahy samé, nikoliv otrocké, upomínka na vnuky, i dospěl vyptáváním potud, že nehrubě toho vzdálen byl, aby Rema poznal. Tak se ze všech stran králi úklady osnují. Romulus neučinil s tlupou jinochův útoku na krále, neb nestačil zjevnému násilí, nýbrž poručiv pastýřům ton a onou cestou v určitý čas u královského hradu se dostaviti, na krále útok učiní, a z domu Numitorova podporuje ho Remus jiný sebrav zástup. Tak zavraždí krále.

6. Numitor v prvním hluku hlásaje, že nepřátelé do města vtrhli a na hrad královský udeřili, branné

žstvo albanské do tvrze odvolal, aby ji posádkou a
raní hájilo; ale když spatřil jinochy, ani vykonavše
ždu s radostí k němu se ubírají, tu svolal na místě
omadu a vyjevil zločin bratrův proti sobě spáchaný,
vod vnukův, jak narozeni, jak vychováni, jak po-
áni byli, dále zavraždění násilníka a že on jest pů-
dcem. Když jinoši u prostřed hromady s vojem
edstoupivše děda královským jmenem pozdravili, po-
rdil nastalý z celého davu souhlasný výkřik králi
éno i panování.

Tak Numitorovi albanského panství zanechavše
ti jsou Romulus a Remus žádostí založiti město
těch místech, kde odloženi a kde vychováni byli.
ebývaloť lidí u Albanův a Latinův; k tomu přišli
ště pastevci, tak že tito veškeří snadno budili na-
ěji, že bude malou Alba, malým Lavinium proti tomu
ěstu, jež založeno bude. Tyto myšlénky přerušila
otom dědičná choroba, bažení po panství, a odtud
avný rozbroj z dosti nepatrné příčiny vzniklý. Po-
vadž byli blíženci a úcta ku stáří rozhodnouti ne-
ohla, měli bohové, pod jejichž ochranou tato místa
la, znameními vyvoliti, kdo by novému městu jméno
ti, kdo by založenému panovati měl; i vzali sobě
stanoviště k pozorování posvátného ptactva Romu-
s Palatium, Remus aventinský vrch.

d r. 1. do r. 37. od z. Ř. = od r. 751. do r. 715. př. Kr.)

7. Removi přišlo prý dříve znamení, šest supův;
když již po ohlášení toho znamení dvojnásobný počet
omulovi se objevil, pozdraven každý od svého zá-
upu královským jmenem; onino táhli k sobě králov-
í, že časem předešli, tito že počtem ptákův vynikli.
to se pohádali a po vášnivé svádě došlo na vraž-
ní. Tu klesl Remus v zmatku byv udeřen. Obec-
jší pověst jest, že Remus na potupu bratrovi nové
i přeskočil, načež prý jej rozhněvaný Romulus za-
aždil, obořiv se při tom naň slovy: „Tak zahyň

budoucně, kdokoli jiný mé hradby přeskočí.“ Tím zp sobem se zmocnil vlády Romulus sám jediný; měs založené zakladatelovým jmenem nazváno.

Nejprvé opevnil Palatium, kde sám byl vychová oběti koná ostatním bohům dle obřadu albského, d řeckého Herculovi, jak od Euandra zavedeny byl O Herculovi připomínají, že pohubiv Geryona sk podivné krásy v tato místa přihnal a blízko řeky T beru, kde stádo před sebou žena plaváním se př pravil, na místě trávnatém ulehl, sám jsa cestou z mdlen i aby skot odpočinutím a pící bujnou zotavi Když ho tam jídlem a vínem stíženého spánek př mohl, tu prý pastýř na onom místě obývající, jmene Cacus, člověk síly bujné, krásou skotu jsa jat v ple jej vzíti chtěl, a poněvadž by, kdyby stádo do jeskyn byl dopravil před sebou je žena, samy stopy hledaj cího pána tam byly přivedly, tedy prý ty nejkrásněj kusy po zpátku za ohony do jeskyně vtáhl. Kdy Hercules při první ranní záři stádo očima přehlédl že část z počtu chybí, spozoroval, spěchal k nejbliž jeskyni, zdali by snad tam stopy vedly. Ale jak spa třil, že vesměs ven obráceny jsou a v jinou stran nevedou, tu pomaten jsa a nevěda si rady jal s stádo z nebezpečného místa dále hnáti. Když na t některé z krav, jež dále hnal, z touhy po ostatníc jakž se stává, zabučely, ozvaly se v zájem z jeskyn hlasy krav zavřených a obrátily Hercula k sobě. Kdy pak Cacus vida jej k jeskyni kráčeti mocí ho zadrže chtěl, kyjem udeřen klesl smrtí pastevce marně z pomoc vzývaje.

Euander, z Peloponnesu prchlý, panoval tehdá v těchto místech více důstojností než mocí, jsa ctě pro div písma, věci to nové mezi lidmi v uměníc nevzdělanými, ještě více pak ctěn jsa, že věřen v božství matky jeho Carmenty, jíž co věštkyni z dob dřevních, než Sibylla do Italie přibyla, tito náro

é se obdivovali. Jak tento Euander byv tehdy
nem pastevcův, kolem cizince zřejmou vraždou vin-
o sem tam běhajících, ven vyvolán skutek a skutku
činu uslyšel, tu pohlížeje na postavu a podobu toho
že, nad lidskou mnohem vznešenější a velebnější,
e se, kdo by byl. Když jméno otce a vlast zvěděl,
vil: „Synu Juppiterův, Hercule vítej mi! O tobě
ě matka, pravdivá tlumočnice bohův, prorokovala,
počet nebešťanův rozmnožíš a že tobě zde oltář
věcen bude, jejž nejmohútnější jednou národ na
tě velikým nazývati a dle tvého obřadu ctíti bude.“
rcules podav mu pravici vece, že znamení přijímá
proroctví vystavěním a zasvěcením oltáře vyplní.
výborná kráva ze stáda vzata a Herculovi tenkráte
rvé obět vykonána. K službě a hodům povoláni
itiové a Pinariové, rodiny tehdáž nejvíce proslulé,
v těchto místech obývaly. Náhodou se stalo,
Potitiové v čas se dostavili a jim vnitřnosti se
dložily, Pinariové však později k hodům přišli,
yž vnitřnosti ztráveny byly. Odtud zůstalo ustano-
í, pokud rod pinarský trval, aby vnitřností obět-
h nepožíval. Potitiové od Euandra vyučeni byvše
i starostami této bohoslužby po mnoho věkův, až
inný úřad obětní sluhům obecním odevzdán jest a
ý rod Potitiův zahynul. Tuto bohoslužbu ze všech
inou přijal tehdáž Romulus z ciziny, jsa již tenkráte
znivcem nesmrtelnosti, statečností nabyté, k níž jej
o osud vedl.

8. Když boží služby řádně vykonal a lid v hro-
lu svolal, jenž v tělo jednoho národu nižádnou
í leč zákony splynouti nemohl, dal mu zákony a
nívaje se, že jen tak surovému pokolení lidskému
vátnými budou, učiní-li se sám ctihodným oznaky
chované moci, učinil se velebnějším jak ostatním
nějškem, tak zvláště přijetím dvanácti lictorův.
kteří míní, že v tomto počtu se řídil počtem ptá-

kův, již mu zjevením svým kralování předpověděli; já neostýchám býti náhledu těch, jimž se vidí, že i ten druh služebnictva i počet jeho od Etrusců sousedních pochází, odkud i stolice slonová, odkud to lemovaná přijata jest, a že tak u Etrusců to by poněvadž králi z dvanácti národův společně volené jednotliví národové po lictoru dali. Mezi tím vzr stalo město přibíráním těch a oněch míst v ohra jelikož pevnost zakládali více z naděje budoucí lidn tosti než dle toho, co tehdáž lidstva bylo. Potom a velikost města marnou nebyla, zarazil k rozmnože lidnatosti dle starého způsobu zakladatelův měst, kt neznámý a sprostý lid k sobě vábíce lživě hlása že jim potomstvo ze země povstalo, útočiště na mís nyní zazděném, kde se mezi dvěma háji dolů sst puje. Tam se utekla ze sousedních národův všec chátra bez rozdílu, byl-li kdo svobodným či otr kem, dychtíc po změně; a to bylo první jádro nast vající velikosti. Když pak již s mocí svou nebyl n spokojen, připravil moci radu. Zvolil sto starší buď že ten počet dostatečný byl, buď že jich jen sto bylo, jižto za otce zvoleni býti mohli. *Otco* (patres) nazváni jsou zajisté po důstojenství, *otcov* pak (patricii) jejich potomci.

9. Již byla římská moc tak silná, že kteréko ze sousedních obcí ve válce se rovnala; ale pro n dostatek žen mohla její velikost jenom jeden lids věk trvati, poněvadž ani doma naděje potomstva a se sousedy práva sňatku neměli. Tu vypravil Romul k radě otcův posly k vůkolním národům, aby nové národu za spolek a sňatek žádali; města prý, ja vše ostatní, zdola povstávají, potom však že ti, kt rýmž jejich chrabrost a bohové pomáhají, veliké m a velikého jména nabývají; oni že dostatečně vě jednak že počátku Říma bohové přítomni byli, jedn že chrabrosti nebude se nedostávati; pročež aby

obtěžovali co lidé s lidmi krev a rod smísiti. Poselví nebylo nikde laskavě slyšeno; tak jimi jednak hrdali, jednak o sebe a o potomstvo strach měli takové spousty v jejich středu vzrůstající; i proštěni jsou poslové nejvíce s otázkou, zdali nezařídili ké nějakého útočiště ženštinám; nebo to prý by prv bylo rovné manželství. Těžce to nesla římská ádež a věc zřejmě k násilí chýliti se začala. A tomu y příhodnou dobu a místo zjednal, tají Romulus neli srdce svého a připravuje z úmyslu slavné hry ptunu, bohu koní, a nazve je Consualia. Na to velí ásiti sousedům hry; i strojili je s veškerou nádhe, jak tehdáž uměli neb mohli, aby tu věc slavnou lákavou učinili. Mnoho lidstva se sešlo mimo jiné žádosti, aby spatřili nové město, ale nejvíce nejžší sousedé, Cæninští, Crustuminští, Antemenští; dále išel celý dav Sabinův s dítky a choťmi. Když hosté vše po domech pozváni polohu i hradby a město četnými domy si prohlédli, diví se, že tak brzy ská moc vzrostla. Jakmile čas divadla přišel a ky i mysli v něm utkvěly, tu nastalo dle úmluvy silí a na znamení dané rozběhla se mládež k unáí dívek. Veliká část jich byla maně, jak komu rá do ruky padla, unesena; některé krásou vynilící a předním otcům ustanovené unášeli do jejich nů mužové z lidu, jimž to bylo uloženo. Jedna l ostatní vzrůstem a krásou daleko vynikající byla od tlupy jakéhosi Thalassia unášena a když se ozí vyptávali, komu ji nesou, opět a opět, aby se ikdo nedotekl, voláno, že ji Thalassiovi nesou; ud prý tento výkřik svatebním učiněn jest. Když strachem přetrženy byly, utekou se smutní rodiče ek, toužíce na zrušení práva hostinného a k bohu ljíce, k jehož slavnosti a hrám přišli, přísahou a em oklamáni byvše. Též unesené dívky neměly větší o sobě naděje ani menší nevole. Než Ro-

ius.

mulus sám obcházel a vykládal jim, že se to hrdo
jejich otcův stalo, kteří sousedům sňatek odepřeli, o
však že v společenství statkův všech a obce a dít
nad něž pokolení lidské nic dražšího nemá, žíti bud
hněv aby jenom umírnily a komu náhoda jejich t
dala, tomu aby svá srdce daly; často že z uráž
přízeň povstala a že tím hodnější muže míti bud
proto že každý, seč bude, namáhati se bude, a
konaje povinnost, jak mu přisluší, také touhu po
dičích a vlasti ukojil. K tomu přicházelo lichoc
mužův skutek touhou a láskou omlouvajících, kte
prosby u ženského srdce nejplatnější jsou.

10. Mysli unesených dívek se již dosti utiši
ale rodiče jejich pobuřovali právě tehdáž obce sm
kem, slzami a nářky, aniž zůstávala jejich nevole
nom při otčině, nýbrž shromažďovali se ze všech st
k Titu Tatiovi, králi sabinskému. I vyslanci scház
se tam, poněvadž jméno Tatia v těchto krajinách n
jiné vážné bylo. Byli to Caeninští, Crustuminští a A
temnaté, jichž se ona urážka z části týkala. Těm
zdálo, že Tatius a Sabinové zdlouhavě jednají; t
chystají se sami tito tři národové mezi sebou ku s
lečné válce. Ale ani Crustuminští ani Antemnaté
hnou se dosti ochotně vedlé zápalu a hněvu Caen
ských. Tak učiní Caeninští sami o své ujmě vpád
římské krajiny. N ž bez řádu pustošící utká Romu
s vojskem a poučí nepatrnou půtkou, že marný
moci hněv jest. Vojsko jejich porazí a rozptýlí,
ražené stíhá, krále zabije v půtce a odění mu odej
po smrti vůdce nepřátel dobude jejich města prv
útokem. Odtud přiveda vojsko vítězné, jsa jak č
proslavený tak i honosivý a nesa odění zabitého vů
nepřátelského zavěšené na nosidlech vhodně k to
upravených, vystoupil na Capitolium a když je tam
dubu pastevcům posvátného složil, naznačil záro
a obětí meze chrámu Juppiterova a přidal příjmí bo

uppitere Feretrie," pravil, „tuto tobě já vítězný
)mulus král královskou zbroj přináším, a chrám v
:hto končinách, které jsem právě v duchu vyměřil,
svěcuji, aby byl schránkou stkvělých odění, kteráž
tomci, kdykoli zabijí krále a vůdce nepřátelské, sem
inášeti budou, následujíce mého příkladu." To jest
vod chrámu, který první ze všech v Římě zasvěcen
l. I usoudili potom bozi, aby ani nevyplněnými ne-
stala slova zakladatele chrámu, jimiž přislíbil, že
tomci odění tam přinášeti budou, ani aby množstvím
astných sláva této oběti nezevšedněla. Dvou potom
tolika letech, v tolika válkách, dobyto jest světlých
ění. Tak zřídka poštěstila se tato čest.

11. Mezi tím, co Římané toto konají, učiní voj-
o Antemnatův za doby příležité, když kraj vojsk
ázden byl, nepřátelský nájezd do římského území.
proti těmto chvatem vedeno římské vojsko a pře-
apilo nepřátele roztroušené po dědinách. Poraženi
ly jsou nepřátelé prvním útokem a pokřikem a
sto vzato. Dvojím vítězstvím jásajícího Romula žádá
o choť Hersilia prosbami unesených dívek jsouc
ekonána, aby jejich rodičům dal milost a do obce
přijal; tak prý svorností obec v jedno splynouti
iže. Snadno se toho dosáhlo. Na to vytáhl proti Cru-
minům válku zdvihajícím. Tam byl odpor ještě
bší, poněvadž mysli cizími porážkami ochábly. Na
ě místa poslány byly osady. Více se jich nalezlo,
ří pro úrodnost půdy do Crustuminska se hlásili.
ké odtamtud valně se stěhovali do Říma, nejvíce
liče a příbuzní unesených dívek. Poslední válka
ystala od Sabinův a ta byla daleko největší. Neb
se nedálo hněvivě neb vášnivě, aniž ukázali válku
ve než ji zdvihli. K rozvaze přidána také lesť.
urius Tarpejus velel v římské tvrzi. Jeho mladi-
ou dceru poruší zlatem Tatius, aby branný lid do
ze vpustila; bylať tehdáž náhodou vyšla za hradby,

aby vody k oběti přinesla. Když byli vpuštěni, házeli na ni štíty a usmrtili ji, buď aby se s… zdálo, že tvrz mocí vzata byla, neb chtíce zůstaviti … klad, aby zrádce nikde nijaké bezpečnosti neměl. Pov… se ještě, že dívka, poněvadž Sabinové mívali vůbec na … vém rameni těžké zlaté náramky a překrásné prst… drahým kamením ozdobené, sobě vymínila co na … vých rukách mají, a proto prý na ni štíty místo z… tých darův naházeny byly. Někteří praví, že sml… vou, aby odevzdali, co v levých rukách mají, pří… zbraní na nich žádala, a poněvadž úklady strojiti … zdála, že sama svou mzdou zahlazena jest.

12. Sabinové však drželi tvrz a odtud druhý d… když římské vojsko sešikovavši se mezi vrchy Pa… tiem a Capitoliem celou rovinu naplnilo, nesestou… dříve, až Římané pobádáni jsouce hněvem a žádo… tvrze opět se zmocniti, proti nim postoupili. Co … předníci s obou stran podněcovali bitvu, u Sabi… Mettius Curtius, u Římanů Hostius Hostilius. T… udržoval římský voj na nepříznivém místě v první řa… srdnatostí a odvahou. Když však Hostius padl, obr… se římské vojsko hned k útěku a zahnáno jest k sta… bráně Palatia. Tu Romulus byv i sám davem utíka… cích stržen, vece zbraň k nebesům vyzdvihuje: „Jup… tere, k rozkazu tvého ptactva, položil jsem zde na P… latiu první základ městu; tvrz mají již Sabinové z… činem ji zakoupivše, odtud spěchají sem brannou m… přestoupivše údolí u prostřed. Avšak ty, otče boh… a lidí, odtud aspoň zadrž nepřátele, odejmi strach Ř… manům, útěk mrzký zastav. Zde já tobě Statoru (Z… stavitěli) Juppiteru zaslibuji chrám, aby byl památk… potomků, že tvou očividnou mocí město zachová… bylo.“ Takto se pomodliv, zvolal jako by znamen… že jeho modlitba vyslyšena byla: „Odtud, Římané, Ju… piter milostivý, svrchovaný odpor klásti a bitvu obn… viti káže.“ Římané se zastavili, jakoby jim nebes…

s byl velel, sám Romulus přikvapí letem do první
y. Mettius Curtius se sabinské strany byl první
ů hnal a stíhal rozptýlené Římany po celé prostoře
něstí; a již nebyl daleko od brány Palatia, provo-
aje: „Přemohli jsme věrolomné hostitele, bojácné
přátele; již vědí, že daleko jiná věc jest, dívky uná-
i, jiná bojovati s muži.“ An se takto vychloubal, udeří
í Romulus s tlupou nejsrdnatějších jonákův. Mettius
dáž náhodou bojoval na koni; tím snadněji bylo jej
uditi. Zapuzeného stíhají Římané; i ostatní římské
sko odvahou krále svého roznícené porazí Sabiny.
ttius vrhl se do bahna na koni poplašeném rykem
následujících nepřátel. Nebezpečí takového muže
rátilo po sobě i Sabiny. I vyvázl ovšem, když mu
o lid kýval a naň volal, a přízeň vojska ducha mu
dala. Římané a Sabinové pak obnoví boj v údolí
rostřed dvou vrchův; ale římská strana vítězila.

13. Tu Sabinky, pro jejichž urážku válka byla
vstala, přemohše v neštěstí ženskou úzkostlivost,
ěle se vrhly s prostými vlasy a s rouchem roze-
aným mezi střely sem tam letající, a vrazivše na
č, roztrhovaly od sebe bojující šiky, kojily hněv, tu
e, tam muže prosíce, aby se vraždou zlořečenou
ánové a zeti neposkvrnili, aby krví příbuzných ne-
rznili rodu svého, onino vnukův, tito dítek pokolení.
Irzí-li vás příbuzenství vaše, mrzí-li sňatek manžel-
ý, proti nám obraťte svůj hněv. My jsme příčinou
ky, my příčinou poranění a smrti mužův a otcův.
pe nám, když zhyneme, než když bez jedněch z vás
vdovy neb osiřelé žíti budeme.“ To dojalo jak lid tak
dce. Nastane ticho a náhlý pokoj. Na to předstoupí
dcové k uzavření smlouvy a neučiní jenom mír, ný-
ž také jednu obec ze dvou; v království se uváží
lečně a veškeru vládu přenesou do Říma. Tak
vstalo město dvojí a aby předce něco Sabinům [illegible]
lo, vzniklo jméno Quiritové od města Cures. Na

památku bitvy nazvali curtským močálem místo, kde nejprvé kůň z hlubokého bahna vyváznuv, Curtia na mělčinu vynesl.

Radostný mír z tak smutné války náhle vzniklý učinil Sabinky mužům a otcům a přede všemi Romulovi samému dražšími. Proto když národ na třicet curií dělil, dal jejich jmena curiím. O tom zpraveni nejsme, zdali, an počet žen nepochybně nad tento mnohem větší byl, dle stáří aneb dle svého neb svých mužův důstojenství aneb losem vybrány byly, které by curiím jména daly. Toho času jsou také tři setniny rytířův zřízeny. Po Romulovi nazváni jsou Ramnenští, po Titu Tatiovi Titienští; příčina jména a původu Lucerův jest nejistá. Na to bylo oběma králům nejen společné ale i svorné kralování.

14. Po několika letech zbili příbuzní krále Tatia posly laurentské, a když Laurentští dle práva mezinárodního si počínali, platila více u Tatia přízeň ku svým a jejich prosby. A tak jejich trest na sebe sama obrátil. Neb když do Lavinia k výroční slavnosti přišel, sběhl se lid a krále zavraždil. Skutek ten prý Romulus méně těžce nesl než hodno bylo, buď že společné kralování za spolehlivé neměl, buď mysle, že bezprávím zabit nebyl. Proto zdržel se války; aby však za uražení poslův a zavraždění krále zadost učiněno bylo, obnovila se smlouva mezi městy Římem a Laviniem. Tak byl s těmito ovšem neočekávaný mír; ale jiná válka povstala, mnohem bližší, ba skoro u samých bran. Fideňané domnívajíce se, že příliš se vzmáhá sousední moc blízko nich, sami válkou předešli než by takovou pevnost měla, jakou že míti bude, na jevě bylo. Vysláno branné mužstvo a spustošena celá dědina mezi hlavním městem a Fidenami. Odtud obrátí se v levo, poněvadž v pravo Tiberis jim překážel a plení na veliký postrach lidu venkovského. Povyk náhle z venkova do města vniklý

byl poslem. Tím jsa Romulus pobádán — neb tak blízká válka nemohla odkladu snésti — vyvedl vojsko a položil se tisíc krokův od Fiden táborem. Zanechav tam skrovné posádky vytáhl s celou mocí brannou a přikázal části pěchoty, aby na skrytých místech kolem v křoví hustě zarostlém v záloze čekala; s větší částí však a se vší jízdou vytáhnuv vylákal nepřítele, vedle úmyslu svého, dojížděje útokem hřmotným a hrozivým skoro k samým branám. Také útěku, jenž se líčiti měl, poskytl takový boj jízdy příčiny méně nápadné. A když jízda jakoby váhajíc mezi půtkou a útěkem sem tam se obracela a také pěchota zpět ustupovala, vyhrnou se náhle plnými branami nepřátelé a odrazivše římské vojsko příliš horlivým stíháním a pronásledováním dolákáni jsou k místu zálohy. Odtud vyřítí se z náhla Římané a vrhnou se nepřátelům v bok. Z táboru se hnou prápory těch, již za posádku zůstaveni byli a hrůzu rozmnoží. Tak jsou Fideňané mnohonásobným strachem zaraženi a dříve než Romulus a co jich s ním ujelo, koně otočili, obrátí se zpět a mnohem více rozptýleni — nebo byl to pravý útěk — spěchali do města ti, již chvíli před tím stíhali jízdu na útěku líčeném. Předce však nevytrhli se nepříteli. Římané vězíce jim v týlu vtrhli dříve, než bylo lze brány zavříti, jako jedním zástupem do města.

15. Války Fidenské nákaza roznítila mysli Vejských i proto že pokrevní byli — neb i Fideňané byli plemene etruského — i proto že sama blízkost místa popuzovala, kdyby římská zbraň všem sousedům nebezpečnou byla. Učinili nájezd do římského území, více jako plenitelé než obyčejem pravé války. Tedy nepoloživše se nikde táborem, nedočkavše vojska nepřátelského vrátili se do Vej naloupenou z dědin kořist nesouce. Římané naopak, když nepřítele v dědinách nenalezli, k rozhodnému boji připraveni a hotovi jsouce, Tiberis překročili. Jak Vejští uslyšeli, že se

táborem pokládají a k jejich městu přistoupiti chtějí, vytáhli proti nim, aby raději bitvou se potýkali, než aby sevřeni o domy a hradby bojovali. Tu svítězil římský král, nepodporovav své moci žádnou lstí, jenom jádrem starého vojska a pronásledovav poražené nepřátele ku hradbám nechal města zděmi pevného a již polohou ohrazeného, ale navraceje se pustoší dědiny více z pomsty než z touhy po kořisti. Touto pohromou Vejští neméně než nešťastnou bitvou pokořeni jsouce vypraví jednatele do Říma žádat za mír. Trestáni byvše propadením části území svého obdrželi příměří na sto let.

Toto asi událo se za kralování Romula doma a v poli; i nebylo z toho nic nepodobné víře v jeho božský původ a v božství, v něž po jeho smrti věřeno, ani srdnatost při nabytí dědova království ani úmysl založiti město a upevniti je válkou i mírem; neb zajisté silou od něho vštípenou tak se vzmohlo, že potom po čtyřicet let bezpečný mír mělo. Lidu však byl milejším než otcům, ale vojsku nad jiné daleko vítanějším. Měl k ostříhání své osoby tři sta zbrojnošů, jež Celeres nazval, netoliko ve válce nýbrž i v míru.

16. Když po vykonání těchto nesmrtelných děl k přehlížení vojska hromadu na poli u kozího močálu odbýval, povstala náhle bouře s velikým lomozem a hromobitím a zahalila krále tak hustým mrakem, že hromadě pohled naň odňala. I nebylo více Romula na zemi. Když po takové bouři opět jasná a tichá záře se navrátila a římské mužstvo, strach svůj konečně utišivši, prázdný stolec královský spatřilo, tu sice otcům, kteří nejblíže stáli, poněkud věřili, že do nebes unesen jest, avšak předce, jako strachem z osiřelosti své postiženi jsouce, zachovali po nějakou chvíli zasmušilé mlčení. Potom, když od nemnohých počátek učiněn, pozdravují Romula veškeří co boha, syna bo-

žího, krále a otce římského města, vzývají modlitbami za milost, aby laskavě a milostivě vždy svůj ochraňoval národ. Byli také, tuším, tehdáž někteří, jižto mlčky otce vinili, že král jejich rukama rozsápán byl; neb rozšířila se také tato pověst ač přetemná; onu druhou proslavilo obdivování se muži a úžas tehdejší. Také prý obmyslem jednoho člověka nabyla tato věc víry. Neb když obec z touhy po králi v nepokoji byla a na otce nevražila, vstoupil prý Proculus Julius do hromady co vážný svědek, ač věc byla veliká, řka: „Quiriti! Romulus, otec tohoto města, přišel mi vstříc na úsvitě dnešního dne náhle s nebes sestoupiv. Když jsem hrůzou jsa proniknut pokorně postanul, modlitbou prose, abych v tvář mu hleděti směl, pravil: Odejdi, zvěstuj Římanům, že nebešťané tak tomu chtějí, aby můj Řím hlavou celého zeměkruhu byl; pročež ať se v umění válečném cvičí a vědí a tak potomkům podají, že žádná lidská moc zbrani římské odolati nemůže. Toto, doložil, promluviv zmizel do výše.“ Podivuhodno, jak onomu muži toto zvěstujícímu víra dána a jak touha po Romulovi u lidu a vojska se zmírnila, když se v jeho nesmrtelnost uvěřilo.

17. Mysli otcův mezitím zmítal zápas o vládu a bažení po ní. To však nepocházelo potud od jednotlivcův, protože žádný velice nevynikal v novém národě. Mezi kmeny povstaly zápasy strannické. Potomci Sabinův, poněvadž s jejich strany po smrti Tatiově kralováno nebylo, chtěli, aby král z jejich středu se zvolil, aby v jednotě rovné podílu vlády nepozbyli. Starořímané zamítali cizího krále. Ač rozličné byly vůle, předce všickni chtěli krále míti, neokusivše ještě sladkosti svobody. Na to připadla na otce bázeň, aby na obec bez vlády, na vojsko bez vůdce při rozdrážděnosti mnohých vůkolních obcí nějaká cizí moc neudeřila. Jednak tedy schvalovali, aby nějaká hlava byla, jednak nikdo druhému ustoupiti nehodlal. Tedy sto

otcův, deset desetin učinivše a do každé desetiny po jednom vyvolivše, kteří by obec spravovali, vládu společnou zavedlo. Deset jich panovalo, jeden měl oznaky svrchované moci a lictory (biřice). Panování jeho končilo se po pěti dnech a obcházelo kolem všechny a čas tohoto kralování trval rok. To po věci nazváno mezikrálím (interregnum), kteréhož slova ještě teď se užívá. Ale pak reptal lid, že služebnost zmnohonásobena a sto pánův místo jednoho učiněno jest. I bylo patrno, že dále jenom krále, jehož sami sobě zvolí, trpěti budou. Když otcové znamenali, že se o to jedná, mínili, že musí sami od sebe to podati, čeho pozbyti měli, a učiní smír tak, že nechavše národu nejvyšší moci více práva nedali než podrželi. Neb uzavřeli, aby, když národ krále zvolí, to pod tou výminkou platno bylo, dají-li otcové své stvrzení. (Ještě podnes při stvrzování zákonův a úředníkův vykonává se toto právo, ač moc jest odňata. Než národ ku hlasování přistoupí, dávají otcové na nejistý výsledek sněmování své stvrzení.) Tehdáž povolav mezikrál hromadu pravil: „Blaho, požehnání, štěstí vám budiž, Quiriti! Zvolte krále; tak se otcům vidělo; otcové potom, zvolíte-li hodného, aby prvním po Romulovi počítán býti mohl, dají své stvrzení.“ Tak milé to bylo lidu, že, aby laskavostí přemožen býti se nezdál, jen na tom se usnesl a ustanovil, aby rada uzavřela, kdo by v Římě králem býti měl.

(Od r. 39. do r. 82. od z. Ř. = od r. 713. do r. 670. př. Kr.)

18. Proslavena byla toho času spravedlnost a zbožnost Numy Pompilia. V Curech sabinských bydlel tento muž velmi zběhlý na věk onen ve veškerém božském a lidském právu. Za původce jeho učenosti, poněvadž jiný znám není, vydávají nepravě Pythagora ze Samu, o němž známo jest, že za panování Servia Tullia, více než o sto let později, v nejzazší krajině italské kolem Metapontu a Heraclee a Crotony sbory

mládeže po vědách dychtivé kolem sebe měl. Byť tedy i za téhož času byl žil, jaká by pověst z oněch míst do Sabinska byla přišla, neb jakého jazyka prostředkem byl by v kom dychtivost po naukách povzbudil, neb pod jakou ochranou by byl tam došel jediný člověk skrz tolik národů mluvou a mravy rozdílných? Míním tedy, že spíše vrozenou silou duch jeho ctností nabyl, a že nebyl vzdělán ani tak cizími uměními jako přísnou a zádumčivou kázní starých Sabinův, nad který národ nebyl druhdy žádný zachovalejší. Když římští otcové jméno Numy uslyšeli, neodvážil se, ač se zdálo, že převaha k Sabinům se nakloní, vezmou-li krále z nich, předce nikdo sebe nebo někoho jiného ze své strany nebo konečně někoho z otcův neb občanův nad onoho muže stavěti; i uzavřeli všickni do posledního královskou moc na Numu Pompilia vznésti. Byv povolán rozkázal, jako Romulus zakládaje město po zpytování posvátného ptactva království dosáhl, aby také o něm bohův se tázali. Na to od augura, jemuž pak toto důstojenství k vůli větší cti od obce zůstalo doživotně, na tvrz byv přiveden posadil se na kameni k polední straně jsa obrácen. Augur zaujal místo se zahalenou hlavou po jeho levé straně, drže v pravé ruce berlu bezsukou nakřivenou, již nazvali *lituus*. Na to když po městě a kraji se rozhlédnuv a bohům se pomodliv končiny od východu do západu vymezil, stranu polední pravou, severní levou nazval, naproti ustanovil sobě v duchu znamení, kam očima dostihl nejdále. Potom přenesa berlu do levé ruky a pravou položiv na hlavu Numovu takto se modlil: „Otče Juppitere, dovoluješ-li, aby tento Numa Pompilius, jehož já hlavu držím, králem v Římě byl, račiž ty nám zjeviti znamení jistá v těch končinách, kter[illegible] slovy znamení přednesl, jejichž se[illegible] by si přál; a když seslána byla, Numa za krále byv vyhlášen sestoupil s posvátné výšiny.

19. Takto uvázav se v království chystal se město nové, založené mocí a zbraní, právem i zákony a mravy znova založiti. Těm však, když viděl, že mezi válkami přivyknouti nelze, — neb mysli vojenskou službou divočejí — ustanovil se na tom, že bujný lid odvyknutím zbraně umírniti se musí; i vystavěl u paty Argiletu chrám Janu na znamení války a míru, aby otevřen jsa znamení dával, že obec ve zbrani jest, zavřen jsa, že všickni vůkolní národové v míru žijí. Dvakráte po panování Numově byl zavřen, poprvé za consula Tita Manlia po ukončení první punské války, po druhé, co našemu věku bohové dopřáli spatřiti, po boji u Actia, když od císaře Augusta mír na zemi a na moři zjednán byl. Když jej zavřel a mysli všech sousedův kolem spolkem a úmluvami k sobě připoutal, mínil, že vštípiti se musí lidu bázeň boží, prostředek arci nejplatnější na nevzdělané a surové za oněch dob mysli, aby strach z nebezpečí vnějších odloživše nebujněli ti, jež bázeň před nepřáteli a kázeň vojenská na uzdě držívala. Věda však, že (bázeň boží) bez vymyšlení nějakého divu v mysli jejich nebude moci vniknouti, předstíral, že s bohyní Egerií noční schůzky má a že z jejího návodu obřady, které bohům nejmilejší jsou, zavádí a každému bohu svého kněze ustanovuje. A především rozdělí rok dle oběhu měsíce na dvanácte měsícův, který však, poněvadž měsíc v každém měsíci třicet dní nenaplňuje a několika dní se nedostává úplnému roku, jenž se slunečným oběhem dokonává, vložením přestupných měsícův tak zařídil, aby dvacátého roku míra všech let úplná byla, a dni se shodovaly s týmž stavem slunce, odkud započaly. Též ustanovil dni prázdné a soudní, poněvadž někdy užitečné býti mohlo, aby se s národem o ničem nerokovalo.

20. Na to obrátil zřetel k volbě kněží, ačkoliv sám nejvíce obětí vykonával, zvláště ty, jež nyní knězi Juppiterovu přísluší. Poněvadž však myslil, že v obci

válečné bude více králův Romulovi než Numovi podobných a oni že sami do válek potáhnou: ustanovil, aby oběti královského úřadu opomenuty nebyly, Juppiteru flamina ustavičným knězem a vyznamenal ho ozdobným rouchem a královským křeslem curulským. K němu přidal dva flaminy, Martovi jednoho, druhého Quirinovi. Též vybral panny Vestiny, kteréžto kněžství z Alby pocházelo a zakladatelovu rodu cizí nebylo. Těm, aby ustavičnými kněžkami chrámu byly, ustanovil plat z obecné pokladnice; panenstvím i jinými obřady učinil je ctihodnými a nedotknutelnými. Též vybral dvanácte saliův Martu Gradivu a dal jim za oznak vyšívanou tunicu a přes tunicu kovový krunýř na prsa, a poručil, aby nebeské zbroje, jež se ancilia nazývají, nosili a s nimi po městě chodili písně zpívajíce mezi tancem a slavnostním křepčením. Načež učinil z otcův Numu Martia, syna Marcova, pontificem a odevzdal mu všecky obřady sepsané a vyznamenané, kterými obětmi, v které dni, v kterých chrámech pobožnosti se konati a odkud na tyto výlohy peníze bráti se mají. Také všecky ostatní obecní i soukromé boží služby podrobil zdání nejvyššího kněze, aby někdo byl, ku komu by lid na poradu přicházeti mohl i aby v božském právu zanedbáváním obřadův domácích a přijímáním cizích nic se nemátlo. Avšak ne toliko službě boží, ale i obřadům pohřebním a smíření duchův tentýž pontifex vyučovati měl a co se za znamení bleskem neb nějakým jiným úkazem seslané přijímati a opatřiti má. Aby pak znamení z bohů vylákal, zasvětil Juppiteru Eliciu oltář na Aventině a otázal se boha zpytováním ptactva, která by přijímati se měla.

21. Když veškeren lid od násilí a zbraní se odvrátil k poradě o těchto věcech a k jich opatření, tehdy jednak byly mysli nějakou prací zaměstnány, jednak, poněvadž se vidělo, že nebeská moc osudy lidské řídí, pronikl ustavičný a bedlivý k bohům zřetel

srdce všech takovou zbožností, že víra a přísaha, po těchto pak teprv bázeň zákonů a trestů obec spravovaly; a jak lidé sami se podlé povahy krále, co jediného vzoru, vzdělávali, tak také sousední národové, kteří dříve myslili, že ležení, ne město, založeno jest uprostřed jich k rušení obecného míru, k takové úctě přivedeni jsou, že obci, jež se celá k službě boží obrátila, příkoří učiniti za hřích pokládali. Byl háj, jejž v středu zřídlo ze stinné jeskyně živou svlažovalo vodou, a poněvadž se tam Numa přečasto bez svědkův jako ku schůzi s bohyní odebíral, zasvětil tento háj Camenám, které prý tam porady s jeho chotí Egerií měly. Též zavedl slavnost Víře. K té svatyni poručil flaminům na voze krytém dvouspřežném jezditi a oběť rukou až po prsty zahalenou konati na znamení, že víra se hájiti má a její sídlo také v pravicích posvátné jest. Zařídil také mnohé jiné oběti a místa k službám božím, jež nejvyšší kněží „Argei“ nazývají. Avšak ze všech děl jeho největší bylo, že po celý čas kralování nechránil míru méně než království.

Tak dva po sobě králové, každý jiným způsobem, onen válkou, tento mírem rozmnožili obec. Romulus kraloval sedmatřicet let, Numa třiačtyřicet. Obec byla tehdáž jak mocná tak ctnostmi války i míru upravená.

(Od r. 82. do r. 114. od ž. Ř. = od r. 670. do r. 638. př. Kr.)

22. Smrtí Numovou nastalo mezikrálí. Na to ustanovil národ králem Tulla Hostilia, vnuka Hostilia, jenž u paty tvrze v bitvě proti Sabinům se proslavil. Otcové dali své stvrzení. Tento byl předešlému králi nejen nepodoben ale i válečnější než sám Romulus. Pobádaly jeho ducha jak věk a síla, tak dědova sláva. Domnívaje se tedy, že pokojem obec slábne, vyhledával se všech stran zápalu k roznícení války. Náhodou se stalo, že rolníci římští z albanské krajiny a albanští z římské na vzájem kořist odnesli. Tehdáž panoval Gajus Cluilius v Albě. S obou stran vypraveni jsou poslové

téměř touž dobou, aby žádali za náhradu. Tullus přikázal svým, aby nic nekonali dříve než co jim bylo uloženo. Věděltě dobře, že albanský vladař zdráhati se bude a tak že válka s dobrým svědomím bude moci se opověděti. Albanští konali svou věc liknavěji. Byvše od Tulla pohostinu s laskavostí a milostí přijati libovali sobě v hodech královských. Zatím Římané za náhradu dříve byli žádali a zdráhajícímu se vladaři albanskému válku na třicátý den opověděli. To zvěstují Tullovi. Tu dovolil Tullus poslům přednesti, zač žádajíce přišli. Oni nevědouce o ničem tráví nejprvé čas omlouváním, že by nerádi něco, co by se Tullovi méně líbilo, řekli, ale že rozkazem jsou přinuceni, že přišli náhrady žádat; nedá-li se, že jim rozkázáno válku opověděti. Na to praví Tullus: „Zvěstujte svému králi, že římský král bohy za svědky béře, který z obou národů posly za náhradu žádající dříve propustil s odmítnutím, na ten aby všecky této války pohromy uvalili.“

23. Toto zvěstují domů Albanští. I chystali se s obou stran s největším namáháním k válce, podobající se zcela válce občanské, poněvadž Lavinium od Troje, od Lavinia Alba, od kmene albanských králův Římané svůj původ měli. Avšak výsledek války učinil potýkání méně žalostným, poněvadž se ani polem nesetkali a po rozboření jenom domů jednoho města dva národové v jeden se slili. Albané učinili první s převelikým vojskem vpád do římské krajiny; ne více než pět tisíc krokův od města stanou táborem a obeženou jej příkopem. Příkop ten nazýval se Cluiliův po jménu vůdcově po několik věkův, až s věcí i jméno věkem zaniklo. V tomto ležení zemře Cluilius, král albanský. Albané zvolí Mettia Fuffetia dictatorem. Mezi tím Tullus, obzvláště smrtí královou bujný jsa a hlásaje, že veliká mocnost boží začavši od hlavy samé na celý národ albanský trest uvalí pro nesvědomitou válku, obejde v noci ležení nepřátelské a táhne do krajiny

albanské. Tato událost vypudila Mettia ze stálého ležení. Táhne co nejblíže proti nepřátelům. Odtud vypraví napřed posla a velí zvěstovati Tullovi, že, než se potýkati budou, rozmluvy potřebí jest; sejde-li se s ním, že dobře ví, že to přednese, co by neméně římské obce než albanské se týkalo. Tullus nezamítaje toho, ač marné mělo býti přednesení, vyvedl své vojsko na bojiště. S druhé strany vytáhnou také Albané. Jak na obou stranách po hotově stáli, vstoupí s nemnohými náčelníky vůdcové na středokraty. Tam počne vůdce albanský: „Příkoří a odepření náhrady, za niž dle smlouvy žádáno bylo, že příčinou této války jest, jednak já, tuším, od našeho krále Cluilia jsem slyšel, jednak nepochybuji, že ty, Tulle, totéž předstíráš. Avšak, mám-li spíše pravdu než úhledná slova mluviti, ponouká žádost panování dva příbuzné a sousední národy ku zbrani. Zdali právem či bezpravím, nerozhoduji; to bylo tomu uvážiti, jenž válku začal. Mne Albané zvolili vůdcem k vedení války. To však bych ti, Tulle, rád připomenul, jak veliká moc etrurská kolem nás a tebe nejvíce jest; čím bližší Tuscův jsi, tím lépe to víš. Mnoho oni na zemi, přemnoho na moři mohou. Pomni, hned jak znamení k bitvě dáš, že tato dvě vojska jim znamením budou, aby na zemdlené a sesláblé, spolu na přemožitele i přemožené udeřili. Pročež, milují-li nás bozi, poněvadž nejsouce spokojeni se svobodou jistou v nejistou hru o panování a poddanství se vydáváme, vynajděme nějaký prostředek, kterym by, kdo by komu panovati měl, bez veliké pohromy, bez velikého krveprolití obou národův rozhodnouti se mohlo.“ Tento návrh nebyl Tullovi hrubě nemilý, ač jak povahou ducha tak nadějí vítězství přebujný byl. Hledalo se na obou stranách, i vynalezl se prostředek, k němuž i osud sám látky poskytl.

24. Náhodou byli tehdáž v obojím vojsku bratří trojčata, ani stářím ani silou nerovní. Že to byli Ho-

ratiové a Curiatiové, jest dostatečně známo a sotva jest jiná dávnověká událost slavnější. Předce při tak slavné události trvá pochybnost v jmenech, kterému národu patřili Horatiové, kterému Curiatiové. Spisovatelé vykládají to na obě strany; předce však více jich nalézám, kteří Horatie Římany nazývají, a duch můj kloní se k tomu, abych se těmi řídil. S trojčaty vyjednávají králové, aby každý za svou vlast mečem se potýkal; tam že bude panování, kde vítězství bude. Není žádného zdráhání. O místo a čas se shodnou. Avšak než se jali bojovati, uzavřena mezi Římany a Albany smlouva s tou výminkou, aby, kterého národu občané v tom boji zvítězí, ten druhému národu v dobrém míru panoval. Smlouvy se činí s jinými a jinými výminkami, ostatně všechny týmž způsobem. Tehdáž, jak jsme se dověděli, stalo se takto, aniž jest starší památka o nějaké smlouvě. Fetial tázal se krále Tulla: „Kážeš mi, králi, se zmocněným otcem národu albanského smlouvu uzavříti?“ Když král kázal, pravil on: „Žádám tě za posvátnou trávu.“ Král vece: „Vezmi čistou.“ Fetial přinesl z tvrze vypučelou trávu čistou. Na to tázal se takto krále: „Králi! činíš mne ty královským poslem národu římského Quiritův, mé nádoby i průvodčí?“ Král odpověděl: „Pokud se to bez škody mé i národu římského Quiritův stane, činím.“ Fetialem byl tehdáž Marcus Valerius. Ten učinil zmocněným otcem Spuria Fusia dotýkaje se jeho hlavy a vlasův posvátnou travou. Otec zmocněný se ustanovuje k vykonání přísahy, to jest ku stvrzení smlouvy, a vykonává to mnohými slovy, jež, jak v dlouhém vzorci zaznamenána jsou, vypravovati záhodno není. Když se potom výminky přečetly, pravil: „Slyš Juppitere, slyš otče zmocněný národu albanského, slyš ty, národe albanský! Jak ono veřejně první a poslední z oněch desk a z vosku přečteno jest bez podvodu a lsti a jak tomu zde dnešního dne zcela dobře po-

rozuměno jest, od těchto výminek římský národ první neodstoupí; pakli první odstoupí obecní radou, podvodem a lstí, potom ty veliký Diespitere římský národ tak udeříž, jak já tohoto vepře zde dnešního dne udeřím a tím více udeříž, čím více můžeš a mocen jsi." To když promluvil, zabil vepře kamenem oblázkovým. Též Albané své vzorce a svou přísahu vykonali svým dictatorem a svými kněžími.

25. Po uzavření smlouvy chopí se, jak bylo umluveno, trojčata zbraně. Co obě strany své bojovníky povzbuzují, že bozi otcovští, vlasť a rodiče, co občanův doma a co jich u vojště jest, teď na jejich zbraně, na jejich pravice pohlížejí, kráčejí srdnatě i svou vlastní povahou i naplněni jsouce výkřiky povzbuzujících na středokraty obou vojsk. Usadila se s obou stran před ležením dvě vojska zbavená více nebezpečenství té doby než starosti; vždyť běželo o panování, jež na statečnosti a štěstí tak málo lidí záleželo. Tak tedy v napnutosti a nejistotě rozjaří se v duchu k divadlu nikoliv příjemnému. Dá se znamení a brannou rukou srazí se jako šiky tři a tři jonáci majíce ducha velikých vojsk. Ani těm ani oněm netane na mysli nebezpečí vlastní, tane na mysli jejich obce panování a poddanství a příští potom ten osud vlasti, jejž sami připraví. Jak hned v prvním sražení zařinčela zbraň a míhající zableskly meče, projela náramná hrůza divatele a pokud se nikam naděje nenaklonila, vázl dech a hlas. Na to když se utkali a nejen již pohyby těl a máchání s obou stran zbrojí a zbraní, nýbrž také rány a krev divadlem byly, klesli dva Římané, jeden přes druhého, umírajíce a tři Albané byli poraněni. Když při jejich pádu vykřiklo radostí vojsko albanské, opustila již všecka naděje, avšak ještě ne starost římské legie bezdušné osudem jednoho, jejž tři Curiatiové obstoupili. Ten byl náhodou neporaněný a jak všem pospolu sám nikoliv nestačil, tak byl proti jednotlivým

srdnatý. Tedy aby boj s nimi rozdělil, dá se v běh, domnívaje se, že ho tak pronásledovati budou, jak komu tělo poraněním stížené dovolí. A již hodný kus cesty z místa, kde bojováno bylo, utekl a tu ohlížeje se je spatří, ani ve velikých mezerách ho stíhají a že jeden nehrubě daleko od něho jest. Proti tomu vrátil se s velikou prudkostí a co albanské vojsko volá Curiatiům, aby ku pomoci bratru přispěli, zabil již Horatius nepřítele a měl se co vítěz k druhé půtce. Tu pokřikem, jaký mimo nadání u přízniveův povstává, podporují Římané svého vojína a on chvátá dokonat půtky. Dříve tedy, než by druhý, který nebyl daleko, dostihnouti mohl, skolí i druhého Curiatia. Již vyrovnalo se štěstí válečné a zbývalo po jednom, ale nebyli ani nadějí ani silou rovni. Jeden vydával se s tělem mečem neporaněným a dvojím vítězstvím srdnatý v třetí boj; druhý vleka zemdlené ranou, zemdlené během tělo a přemožen jsa porážkou bratrův před sebou padá do rukou vítěznému nepříteli. Aniž to byla půtka. Říman plesaje pravil: „Dva obětoval jsem duchům bratrův svých, třetího obětuji příčině této války, aby Římané Albanům panovali.“ Nehrubě držícímu zbroj vrazí shora meč v hrdlo a padlému odejme odění. Římané vítají Horatia jásajíce a štěstí přejíce s tím větší radostí, čím více jejich postavení dříve jim bylo strach spůsobilo. Na to obrátí se ku pohřbení svých s myslí nijak stejnou; neb jedni byli panováním povýšeni, druzí v poddanost cizí uvedeni. Hroby se nalézají, na kterém místě kdo padl, dva římské na jednom místě blíže Alby, tři albanské proti Římu, ale od sebe vzdálené místy, jak také bojováno bylo.

26. Než se odtud rozešli, rozkázal Tullus Mettiovi tázajícímu se, co dle uzavřené smlouvy velí, aby mužstvo ve zbrani podržel, on že jeho služby použije, bude-li válka s Vejany. Tak odtud odvedena

vojska domů. V čele kráčel Horatius trojí odění před sebou nesa. Před branou capenskou přišla mu vstříc jeho sestra, dívka, která jednomu z Curiatiův zasnoubena byla a poznavši na ramenou bratrových roucho svého ženicha, které sama byla zhotovila, rozpustí vlasy a s pláčem volá jmenem zasnoubence mrtvého. I roznítí vášnivému jinochu mysl naříkání sestřino při vítězství jeho a takové radosti obce. Vytasiv tedy meč a zároveň slovy na dívku se obořuje probodne ji. „Jdi odtud se svou nevčasnou láskou k zasnoubenci," vece, „nepamětliva jsouc bratrů mrtvých i živého, nepamětliva vlasti. Tak ať jde, kterákoliv Římanka oplakávati bude nepřítele." Strašným zdál se ten skutek otcům i lidu, ale nedávná zásluha stavěla se proti skutku. Předce však pohnán k soudu před krále. Král, aby nebyl sám původcem tak žálostného a u lidu neoblíbeného rozsudku a trestu smrti po rozsudku, svolal národ v hromadu a pravil: „Ustanovuji dva soudce, aby ze zpoury Horatia po zákoně soudili." Zákon byl děsného obsahu: „Dva soudcové suďtež ze zpoury; odvolá-li se od dvou soudcův, ať zápasí odvoláním; zvítězí-li oni, hlava budiž mu zahalena, na plané dřevo budiž provazem pověšen, budiž bičován buď mezi hradbami buď mimo hradby." Když dva soudcové dle toho zákonu ustanovení, kteří se domnívali, že dle toho zákonu ani nevinného osvoboditi nemohou, ho odsoudili, tu pravil jeden z nich: „Publie Horatie, odsuzuji tě ze zpoury. Lictore svaž mu ruce." Lictor přistoupil a kladl provaz. V tom pravil Horatius navedením Tulla, mírného vykladatele zákonu: „Odvolávám se." Tak zápaseno o odvolání se před národem. Při tomto soudu byli lidé nejvíce pohnuti provoláváním jeho otce Publia Horatia, že dcera jeho právem zabita jest; kdyby tak tomu nebylo, že by byl syna dle otcovského práva potrestal. Na to prosil, aby ho, jehož nedávno s výborným rodem spatřili,

bezdětným neučinili. Při těchto slovech objal stařec jinocha a ukazuje na odění Curiatiův zavěšená na tom místě, jež se nyní nazývá „oštěpy Horatiovy“ pravil: „Zdaž tohoto, jejž jste právě ozdobeného a jásajícího vítězstvím viděli, Quiritové, zdaž jej pod rozsochou svázaného můžete viděti bičovaného a mučeného, kteréž tak hnusné divadlo sotva oči Albanův snésti by mohly? Jdi, lictore, svaž ruce, které maličko před tím ozbrojeny panování římskému národu zjednaly. Jdi, hlavu zahal osvoboditele města tohoto, pověs ho na dřevo plané, bičuj ho buď mezi hradbami, avšak jen mezi oněmi oštěpy a oděními nepřátelskými, buď mimo hradby, avšak jen mezi hroby Curiatiův. Neb kam můžete tohoto jinocha vésti, kde by ho jeho sláva takové ohavnosti trestu neobhájila?“ Nesnesl národ ani slzí otcovských ani jeho samého ve všem nebezpečí jednostejné mysli. I osvobodili ho více z podivení nad jeho chrabrostí než z důvodu právního. Aby pak vražda zřejmá předce nějakým očistěním se odčinila, rozkázáno otci, aby syna očistil na obecní útraty. Tento vykonav nějaké oběti, jež potom rodu horatskému odevzdány jsou, položil přes ulici trámec a poslal jinocha se zahalenou hlavou jako pode jho. Ten ještě teď trvá na obecní útraty opravován jsa; nazývají jej trámcem sesterským. Horatii byl na místě, kde probodnuta byvši klesla, zřízen hrob z kamenů čtverbraných.

27. Ale mír s Albany netrval dlouho. Nevole lidu, že třem oděncům osud svěřen byl, pokazila ješitnou povahu dictatora a poněvadž rovné záměry nehrubě dobře dopadly, začal křivolakými mysli svých občanův si nakloňovati. Tedy jako dříve ve válce míru, tak nyní v míru války vyhledávaje popudí, poněvadž ve své obci více srdnatosti než sil viděl, jiné národy k vedení zřejmé a opovězené války, svému lidu zachová pod tvářností spolku zradu. Fideňané, osada římská,

přijmou Vejany za společníky svého obmyslu a dají se, když bylo zběhnutí Albanův umluveno, k válce a boji popuditi. Když Fideny veřejně odpadly, povolá Tullus Mettia a jeho vojsko z Albanska a vytáhne proti nepříteli. Jak překročí Anio, stane táborem u stoku řek. Mezi tímto místem a Fidenami překročilo vejské vojsko Tiberis. Ti také v bitvě měli pravé křídlo; na levém postaví se Fideňané blíže hor. Tullus obrátí své mužstvo proti vejskému nepříteli, Albany postaví proti sboru fidenskému. Albanský vůdce neměl do sebe více srdnatosti než věrnosti. Neodváživ se tedy ani setrvati ani veřejně zběhnouti postupoval povolně k horám. Na to mysle, že již dosti daleko postoupil, postaví celé své vojsko a kolotaje v duchu šikuje své řady, aby čas trávil. Jeho záměr byl, kam by štěstí se naklonilo, tam svou moc obrátiti. Římané, kteří nejblíže stáli, z počátku se divili, jak znamenali, že jejich bok odchodem spojencův obnažen jest; na to přikvapí tryskem jezdec a zvěstuje králi, že Albané odcházejí. Tullus zaslíbil v době té nebezpečné dvanácte saliův a svatyně Strachu a Třasu. Na jezdce obořuje se hlasitými slovy, aby to nepřátelé uslyšeli, a velí mu do bitvy se navrátiti; že není potřebí se třásti; na jeho rozkaz že se kolem vede albanské vojsko, aby v neostražený týl Fideňanův vpadlo. Též káže, aby jezdcům kopí vzhůru vznésti poručil. Když to učiněno bylo, zamezil se veliké části římské pěchoty pohled na odcházející vojsko albanské; kteří je spatřili, domnívali se toho, co od krále uslyšeli a bojovali tím ohnivěji. Postrach přešel k nepřátelům. Byliť uslyšeli, co na hlas praveno bylo, a veliká část Fideňanův, poněvadž co osadníci Římanům přidáni byli, uměla latinsky. Pročež, aby nenadálým náběhem Albanův s vrchův od města odtrženi nebyli, obrátí se na útěk. Tullus je stíhá a poraziv křídlo fidenské vrátil se tím srdnatěji proti Vejanům, již byli zaraženi cizím stra-

chem. Také oni nevydrželi jeho útoku, ale útěk rozptýlený zamezovala řeka v týlu jsoucí. Jak tam útěk se obrátil, odhazovali někteří šeredně svou zbraň a vrhali se slepě do vody, jiní potřeni jsou, co na břehu váhali přemítajíce, mají-li utíkati čili bojovati. Potud nebyla žádná jiná římská bitva strašnější.

28. Na to přivedeno albanské vojsko, jež na boj se dívalo, na rovinu. Mettius žádá Tullovi štěstí k vítězství nad nepřáteli, se své strany osloví laskavě Tullus Mettia. Na zdar velí Albanům své ležení s římským v jedno spojiti a připravuje na druhý den obět smíření. Jak se rozednilo, velí, když vše, jak obyčejem jest, připraveno bylo, obě vojska do hromady svolati. Hlasatelé začavše od konce povolali nejprvé Albany. Ti byvše pohnuti také novostí věci, aby římského krále řečniti slyšeli, stanuli nejblíže. Je obklopí, jak umluveno bylo, ozbrojená římská legie. Setníkům bylo nařízeno, aby bez meškání rozkazy vykonali. Na to začne takto Tullus: „Římané, stalo-li se to kdy dříve v nějaké válce, abyste nejprvé bohům nesmrtelným díky vzdávali, potom své vlastní statečnosti, byla to včerejší půtka. Neb bojováno bylo ne více s nepřáteli než se zradou a věrolomností spojencův, kterýž boj větší a nebezpečnější jest. Postouplit, neklamiž vás nepravé mínění, bez mého přikázání Albané ku horám; nebyl to můj rozkaz, nýbrž obmysl a tváření rozkazu, abyste ani nevěděli, že opuštěni jste a aby mysl vaše od boje se neodvracela, u nepřátel pak domnívajících se, že z týlu obklopováni jsou, aby strach a útěk spůsoben byl. Ale co vytýkám, není vina všech Albanův. Následovali vůdce, jako i vy byste byli učinili, kdybych já odtud někam voj byl chtěl obrátiti. Mettius onen jest vůdce tohoto pochodu, tentýž Mettius jest strůjce této války, Mettius jest rušitel smlouvy římské a albanské. Mohl by se budoucně takových skutkův jiný odvážiti, nedám-li hned na tomto

nápadnou výstrahu člověčenstvu.“ Ozbrojení setníci obstoupí Mettia. Král pokračuje, jak započal: „Blaho, požehnání i štěstí budiž římskému národu a mně i vám, Albané! Zamýšlím veškeren národ albanský do Říma převesti, občanské právo lidu dáti, náčelníky mezi otce vybrati, jednu obec, jedno město učiniti. Jako z jednoho druhdy na dva národy rozdělena byla obec albanská, tak nyní v jeden ať se navrátí.“ Při těchto slovech chovalo se albanské mužstvo, jsouc neozbrojené a od ozbrojencův obklopené, ač byla jeho vůle rozdílná, předce v tichosti, poněvadž všeobecný strach donucoval. Na to praví Tullus: „Mettie Fuffetie! Kdybys sám se naučiti mohl víru a smlouvy zachovávati, za živa by tobě toto poučení ode mne uděleno bylo; nyní pak, poněvadž tvá povaha nezhojitelná jest, aspoň svou smrtí poúč pokolení lidské to za svaté považovati, co od tebe zrušeno jest. Tedy jako jsi před kratičkým časem mezi stranou fidenskou a římskou v mysli sem tam se kolotal, tak nyní již své tělo sem a tam roztrhati dáš.“ Na to přijelo dvojí čtverospřežení a na vozy jejich káže Mettia roztáhnouti a svázati; potom koně protivným směrem hnáni jsou rozervané tělo vlekouce na obou vozech, kde údové pouty uvázli. Všickni odvrátili oči od tak ohyzdného divadla. To byl u Římanův první a poslední příklad trestu smrti, málo bedlivý zákonův lidskosti. Jinak lze se honositi, že žádný národ mírnějších trestův neustanovil.

29. Mezi tím byli již předesláni do Alby jezdci, aby obyvatelstvo převedli do Říma. Pak vedeny legie k rozboření města. Jak vkročily do bran, nenastal onen shon a úžas, jaký v dobytých městech bývá, když vylámány jsou brány neb beranem zdi rozdrceny neb tvrz útokem vzata a když pokřik nepřátelský a běhání ozbrojencův po městě vše mečem a ohněm v zmatek uvádí, nýbrž ticho zasmušilé a mlčelivé hoře za-

razilo mysli všech tak, že strachem zapomenuvše, čeho by zanechati, co by s sebou vzíti měli, nevědouce co činiti a tázajíce se jedni druhých brzo na prazích stáli, brzo bloudíce po domech svých těkali, majíce je tehdy naposledy spatřiti. Když pak již křik jezdcův vystěhovati se velících naléhal, když již praskot domův, které bořeny byly, v nejzazších města končinách slyšen byl a prach na odlehlých místech povstalý jako mrakem rozprostřevším se všecko naplnil: vynesl chvatem kdo co mohl, poněvadž bůžky domácí a rodinné a domy, v kterých kdo narozen a vychován byl, opouštějíce se stěhovali. A již nepřetržený zástup vystěhovalcův naplnil ulice a pohled na jiné obnovoval nářek vzájemným politováním; i byly také žalostivé nářky slyšeny, zvláště ženštin, když mimo chrámy velebné od ozbrojencův obsazené kráčely a bohů jako zajatých zanechávaly. Když Albané z města vyšli, srovnají Římané všudy všechny obecní a soukromé budovy s prstí a jediná hodina vydala dílo čtyr set let, po kteráž Alba stála, rozboření a zřícení. Avšak chrámův božských — neb tak od krále bylo nařízeno — ušetřilo se.

30. Řím mezi tím vzrůstá pádem Alby, počet občanův zdvojnásobněn, cælský vrch k městu přidán a by tím valněji obydlen byl, vyvolí jej Tullus za své královské sídlo; tam potom i přebýval. Mezi otce vybéře, aby také tato část obce vzrostla, náčelníky albanské: Tullie, Servilie, Quinctie, Geganie, Curiatie, Clœlie; a za svatyni řádu, jejž rozmnožil, vystavil radnici (curia), jež až do věku našich otcův hostilskou se nazývala. Aby pak všem stavům z nového národu síly přibylo, vybral deset čet rytířův z Albanův, legie staré týmž*) doplňkem doplnil, nové pak sebral. V této důvěře v moc svou opoví Tullus válku Sabinům, ná-

*) t. j. doplňkem, jejž též z lidu albanského vzal.

rodu toho času po Etruscích nejmohútnějšímu mužstvem a zbraní. S obou stran učiněno bylo příkoří a za náhradu marně žádáno. Tullus si vedl stížnost, že římští obchodníci na valném trhu u chrámu Feroniina zatčeni byli, Sabinové, že dříve jejich lidé do háje se utekli a v Římě zadrženi byli. To se udávalo za příčiny války. Sabinové ne málo toho pamětlivi jsouce, že i část jejich moci od Tatia v Římě usazena i že římská moc [illegible] přivtělením albanského obyvatelstva [illegible] ohlíželi se taktéž po cizí pomoci. Et[illegible] v sousedství a z Etruscův nejbližší byli Vejané. Odtud přitáhli k sobě dobrovolníky, poněvadž pro rozhořčenost z válek pozůstalou k odboji nejvíce popuzeny byly mysli a u některých tulákův z chudého lidu účinkovala také mzda; od obce však nebyli podporováni pomocí žádnou, i platila u Vejanův — neb o ostatních jest to méně podivné — víra příměří s Romulem uzavřeného. Když se ku válce s obou stran s největším namáháním chystali, a když na tom záležeti se zdálo, kdo dříve válku zdvihne, předejde Tullus vkročením do krajiny sabinské. Strašná povstala bitva u Lesa zlomyslného, kdež sice i výborem pěchoty, avšak nejvíce jízdou nedávno rozmnoženou římské vojsko předčilo. Od jízdy náhle vyraziví šik Sabinův v zmatek uveden; i nemohli potom ani boj pevně vésti ani útěk bez velikého krveprolití uspořádati.

31. Když po přemožení Sabinův u veliké slávě a veliké moci kralování Tullovo a celé římské panství bylo, zvěstovalo se králi a otcům, že na hoře albanské kamením pršelo. Poněvadž se tomu sotva věřiti mohlo, vysláni jsou lidé, aby to znamení ohledali, a před jejich očima napadlo hojně kamenů s nebes nejinak než jako když vítr husté krupobití na zemi sežene. Zdálo se jim také, jako by slyšeli z háje na nejvyšším temeni hlas, aby dle otcovského obřadu oběti

Albané vykonávali, které, jakoby s vlastí spolu také bohy byli opustili, zapomenutí odevzdali a buď římské oběti přijali, buď na osud, jak se stává, se rozhněvavše služeb svých bohův zanedbali. Také Římané ustanovili za příčinou téhož znamení devítidenní obecní slavnost, buď že nebeský hlas s albanské hory byl seslán — neb i to se vypravuje —, buď z připomenutí žertvohledcův; aspoň zůstalo obyčejem, aby, kdykoliv by toto znamení se zvěstovalo, slavnosti po devět dní se konaly. Nehrubě dlouho po tom nastala morová rána. Z čehož když jim liknavost ve válečné službě vznikala, nebylo předce žádného odpočinku od zbraně válečným králem přáno, jenž také myslil, že těla mládeže zdravější jsou v poli než doma, až sám dlouhou nemocí uchvácen byl. Tu spolu s tělem onen válečný duch tak zlomen, že ten, jenž dříve nic za méně královské nepovažoval, než boží službě zřetel svůj věnovati, náhle podroben všem velikým i malým pověrám žil a úzkostlivostí náboženskou také národ naplnil. Vesměs již lidé po onom stavu, jaký pod králem Numou byl, toužili a věřili, že jediná pomoc nemocným tělům zbývá, kdyby milosti a slitování bohův dosáhli. O králi samém se vypravuje, když probíraje knihy Numovy v nich některé slavné oběti Juppiteru Eliciu vykonané nalezl, že se uzavřel a je vykonával, ale že oběť ta nebyla buď řádně započata neb opatřena, a že nejen žádné znamení na nebi se mu nezjevilo, nýbrž že i z hněvu Juppitera pro převrácenou službu boží popuzeného bleskem udeřen byl a s domem shořel. Tullus panoval u veliké slávě válečné 32 leta.

Od r. 114. do r. 138. od z. Ř. = od r. 638. do r. 614. př. Kr.

32. Smrtí Tullovou připadla, jak to hned z počátku zavedeno bylo, vláda otcům a ti jmenovali mezikrále a když od něho sněm odbýván byl, zvolil národ Anca Martia za krále. Otcové dali své stvrzení. An-

cus Martius byl vnuk krále Numy Pompilia, jsa syn jeho dcery. Jak kralovati začal, jsa i dědovy slávy pamětliv i protože poslední kralování, ač ostatně výborné, předce v jedné části nebylo hrubě šťastné, buď že pobožností nebylo dbáno aneb že se převráceně odbývaly, a maje za to, že jest daleko nejpřednější povinností jeho všecky boží služby, jak od Numy zavedeny byly, vykonávati: poručil nejvyššímu knězi, aby je všecky z knih královských na bílou desku zaznamenal a na veřejném místě vystavil. Odtud povstala i u občanův po míru dychtivých i u sousedních obcí naděje, že král ku povaze a zásadám dědovým se navrátí. Pročež Latinové, s nimiž za Tulla smlouva uzavřena byla, pozdvihli hlav svých a učinivše nájezd do římského území dají Římanům za náhradu žádajícím hrdou odpověď domnívajíce se, že římský král nečinně mezi svatyněmi a oltáři kralování povede. Ancus měl do sebe povahu střední, pamětlivou i Numy i Romula. A mimo to že věřil, že panování dědovu mír více nutný byl u národu jak nového tak válečného, soudil také, jakého se poklidu onomu dostalo, ten že on nebude moci snadno bez urážky udržeti, že se jeho trpělivost zkoumá a vyzkoumá-li se, že se jí pohrdne a doba že příhodnější králi Tullovi než Numovi jest. Avšak že Numa obřady míru zavedl, proto sám, aby válečné obřady od něho vyšly a války se nejen vedly, ale také nějakým způsobem opovídaly, opsal od starého národu æquiculského právo, které nyní Fetialové mají, dle něhož se za náhradu žádá. Když posel přistoupí ku hranicím těch, na kterých se za náhradu žádá, ovinutou maje hlavu páskou — páska ta jest vlněná — praví: „Slyš Juppitere, slyšte hranice“ — kterého národu jsou, při tom jmenuje — „ať slyší pravda! Já jsem obecný posel římského národu, pravě a zbožně přicházím co posel a slovům mým budiž víra.“ Potom přednáší své požadavky. Na

to béře Juppitera za svědka: „Žádám-li bezprávně a bezbožně za vydání oněch lidí a oněch věcí, tehdy mne nenech nikdy vlasti účastným býti.“ To hlásá, když překročuje hranice, to hlásá muži, kterýkoliv mu nejprvé vstříc přijde, to vcházeje do brány, to přišed na náměstí, měně nemnoho slov ve vzorci a v skládání přísahy. Nevydají-li se, kterých vyžaduje, opovídá po uplynutí třiatřiceti dní — neb tolik jest ustanoveno — takto válku: „Slyš Juppitere, a ty Juno, Quirine i všichni bohové nebeští i vy pozemští i vy podzemští slyšte ž! Já se vámi dokládám, že onen národ“ — který to jest, jmenuje — „nespravedlivý jest a práva nevykonává; než o těchto věcech my starší věkem ve vlasti se poradíme, jakým způsobem bychom svého práva dosáhli.“ S tím navrátí se posel do Říma k rokování.

Bez prodlení se král těmito asi slovy otcův tázal: „O věcech, sporech, svárech, o kterých rozmlouval zmocněný otec národu římského Quiritův se zmocněným otcem Starolatinův a s lidmi Starolatiny, kterých věcí ani nedali, ani nezaplatili, ani neučinili, které věci dány, zaplaceny, učiněny býti měly, řekni,“ pravil tomu, kterého se nejprvé o mínění tázal, „co soudíš?“ Tu onen: „Soudím, aby jich vyhledáváno bylo spravedlivým a svědomitým bojem, a tak hlasuji a uzavírám.“ Na to tázáno bylo jiných dle pořádku a když větší část těch, kteří byli přítomni, k tomu návrhu přistoupila, uzavřena válka.

Stávalo se, že Fetial kopí železem okované neb krvavé připálené ku hranicím jejich přinesl a u přítomnosti ne méně než tří lidí branného stáří hlásal: „Že národové starolatinští a lidé starolatinští proti národu římskému Quiritův jednali a se provinili, že národ římský Quiritův, aby válka se Starolatiny byla, rozkázal a že rada národu římského Quiritův se usnesla, se usjednotila, uzavřela, aby válka se Starolatiny se

stala: za tou příčinou já a národ římský národům starolatinským a lidem starolatinským válku opovídám a činím.“ Jak to vyřkl, vrhával kopí do jejich země. Tímto způsobem tehdáž na Latinech žádáno náhrady a válka opovězena. Obyčej ten přijali potomkové.

33. Ancus odevzdav obstarávání služeb božích flaminům a jiným kněžím vytáhl s nově sebraným vojskem a dobyl města Politoria útokem a následuje obyčeje předešlých králův, kteří římskou moc rozmnožili přijímáním nepřátel do obce, převedl veškero obyvatelstvo do Říma, a poněvadž kolem Palatia, sídla starých Římanův Sabinové Capitolium a tvrz, cælský vrch Albané byli vyplnili, idal se Aventin novým zástupům. Tam nehrubě dlouho na to přidáni jsou noví občané po dobytí Tellen a Ficany. Na to opět válkou stíháno Politorium, jež prázdné obsadili Starolatinové; a to bylo Římanům příčinou rozboření města, aby nebylo pořád útočištěm nepřátel. Konečně sehnala se celá latinská válka k Medullii a tam bylo po nějaký čas s pochybným štěstím a střídavým vítězstvím bojováno; neb bylo město i ohradami opevněno i silnou posádkou chráněno a vojsko latinské položivši se táborem v poli několikráte s Římany bitvu svedlo. Konečně vynaloží Ancus všecku svou moc a zvítězí nejprvé bitvou, na to zmocní se náramné kořisti a navrátí se do Říma a přijme i tehdáž mnoho tisíc Latinův v obec, jimž, aby vrch aventinský s Palatiem spojen byl, u oltáře Murciina sídla dána jsou. Také přidán Janiculus, ne z nedostatku místa, nýbrž aby jednou nepřátelům za hrad nesloužil; i uznalo se za dobré jej nejen zdí ale také pro pohodlnost chození kolovým mostem s městem spojiti, jenž tehdáž po prvé přes Tiberis se vystavěl. Také quiritský příkop, nenepatrná to obrana se strany míst snáze přístupitelných, jest dílo krále Anca. Když náramným přibytkem obec rozmnožena byla a v takovém množství

lidstva po změtení rozdílu skutku pravého a nepravého tajné zločiny se páchaly, vystavěn žalář k zastrašení vzrůstající opovážlivosti uprostřed města při samém náměstí. Za tohoto krále nepřibylo jenom města ale i území a hranic. Les mæsský odňat Vejanům a panství až k moři rozšířeno a u ústí Tiberu vystavělo se město Ostia a kolem založily se solné doly. Po slavném ukončení války zvětšil se chrám Juppitera Feretria.

34. Za kralování Ancova přistěhoval se Lucumo, muž činný a bohatstvím mocný do Říma nejvíce ze žádosti a z naděje velikého důstojenství, jehož v Tarquiniích — neb i tam z cizího kmene pocházel — dosáhnouti možná nebylo. Byl syn Demarata Korinthského, jenž pro rozbroje z domova se utekl a náhodou v Tarquiniích se osadil a pojav tam choť, dva syny zplodil. Jejich jména byla Lucumo a Arruns. Lucumo přeživ otce byl dědicem všech statkův, Arruns zemřel dříve než otec, zůstaviv ženu těhotnou, aniž zůstal dlouho otec po synu na živě. Že pak o těhotnosti své snachy nevěda a v závěti vnuka nepamětliv byv zemřel, dáno pacholeti po smrti dědově bez nárokův k statkům narozenému od nouze jméno Egerius (Nuzan). Lucumo stal se dědicem všech statkův a ač již bohatství jej naplňovalo hrdostí, rozmnožila ji ještě Tanaquil, již za choť pojal, pocházející ze vznešeného domu, která nebyla by snadno dopustila, aby rodiny té, z níž pocházela, nižší byla ta, do níž se provdala. Když Etruscové Lucumonem, synem vypovězeného přistěhovalce pohrdali, nemohla toho zneuctění snésti a zapomenuvši na vrozenou lásku k vlasti, pojme úmysl, aby jen muže ctěným viděla, vystěhovati se z Tarquinií. Řím se jim k tomu zdál býti nejpříhodnějším. V novém národě, kde prý veškera urozenost náhle a výtečností povstává, bude prý místo statečnému a přičinlivému muži; tam že byl králem Tatius Sabinský,

ku království že byl povolán Numa z Cur a Ancus že jest syn matky sabinské a urozený jediným obrazem Numovým. I přemluví ho snadno, poněvadž po důstojenství bažil a Tarquinii mu jen mateřskou vlastí byly. Scberou tedy své jmění a odstěhují se do Říma. Přišli právě k Janiculu. Tam mu na voze sedícímu orel, jenž se v mírném letu svislými křídly spustil, klobouk odnese a nad vozem s velikým vřeskotem poletuje opět, jako by božím řízením ku službě poslán byl, na hlavu mu jej vhodně vloží, načež do výše zmizí. Toto znamení prý s radostí přijala Tanaquil, žena to, jako vůbec Etruscové, v úkazech nebeských zběhlá. Obejme muže a povzbuzuje ho, aby vznešené a vysoké věci doufal; takový že to pták jest, z té krajiny nebeské, takového boha poselstvím že přišel, na hoře kolem temene mužského že znamení ukázal, okrasu na lidské hlavě položenou že do výšky povznesl, aby ji tam božím pokynutím navrátil. S těmito nadějemi a myšlénkami vstoupí do města a zaopatřivše si tam obydlí udali jméno Lucius Tarquinius Priscus (Starší). Římanům činila ho nápadným novost a bohatství. Sám také napomáhal svému štěstí přívětivým oslovováním, vlídným zváním a tím, že si dobročinností, koho mohl, naklonil, až také do hradu královského pověst o něm se donesla; a známost tuto přivedl v krátkosti důstojným a způsobilým vykonáváním povinností ku právům důvěrného přátelství, tak že obecním jako soukromým poradám ve válce a doma přítomen byl a ve všem zkušen byv konečně také poručníkem králových dítek závětí ustanoven byl.

(Od r. 138. do r. 176. od z. Ř. = od r. 614. do r. 576. př. Kr.)

35. Ancus panoval čtyřiadvacet let, rovnaje se kterémukoliv z předešlých králův i uměním i slávou války i míru. Již byli jeho synové blízci mužného věku. Tím více naléhal Tarquinius, aby sněm co nej-

dříve k volbě krále se odbýval, a když byl ohlášen, odeslal právě v čas jinochy na lov. On prý byl první, jenž i snažnými prosbami o království se ucházel i k získání náklonnosti lidu řeč upravenou měl, pravě, že se neuchází o věc novou, poněvadž není první, z čeho by kdo pohoršení vzíti neb čemu by se diviti mohl, nýbrž třetí, jenž co cizinec o království v Římě usiluje; že také Tatius nejen z cizince ale i z nepřítele králem učiněn byl, a Numa, jenž města neznal, bez ucházení se od nich samých ku královské důstojnosti že povolán byl; on pak, co svým pánem se stal, že se do Říma s chotí a se všemi statky přistěhoval a větší část toho věku, v kterém lidé obecní úřady zastávají, že v Římě než ve své staré vlasti prožil, doma a v poli pod učitelem nestydkým, pod samým králem Ancem, římským právům, římským obřadům že se vyučil; v poslušnosti a úctivosti ku králi se všemi, v dobročinnosti k jiným se samým králem že zápasil. Když to nenepravě připomínal, ustanovil ho s náramným souhlasením římský národ králem. Tedy muže jinak výborného sledovala ctižádost, již při ucházení měl, i v kralování. Nejsa méně bedliv upevnění své královské moci než rozmnožení obce, vybral sto mužův mezi otce, již napotom „mladších rodů“ sluli, kteří byli bez pochybnosti stranou krále, jehož dobrodiním do rady se dostali.

První válku vedl s Latiny a vzal tam útokem město Appioly a přivez odtud větší kořist, než jaká pověst o válce šla, vystrojil hry s větším nákladem a upravením než předešlí králové. Tehdáž poprvé naznačeno jest místo závodišti, jež se teď veliké nazývá. Otcům a rytířům místa jsou oddělena, kde by si každý sedadlo postaviti mohl a nazývala se pořadí (fori). Sedadla divatelův byla na podstavcích dvouramenných dvanácte stop od země vysokých. Hry záležely ze závodův koňských a zápasu bitcův nejvíce z Etrurie po-

volaných. Tyto hry potom zůstaly každoročními a nazývaly se bez rozdílu římskými a velikými. Od téhož krále také kolem náměstí soukromým ku stavbě místa jsou rozdělena, síně a sklady vystaveny.

36. Chystal se také zdí kamennou město obehnati, když právě vkročila válka sabinská v toto podniknutí, a ta událost přišla tak náhle, že nepřátelé dříve Anio překročili, než římské vojsko proti nim vytáhnouti a je zastaviti mohlo. Tudy nastal postrach v Římě. Nejprvé nerozhodně s velikým krveprolitím s obou stran bojováno. Když na to zástupové nepřátel do ležení zpět odvedeni byli a Římané času ku připravení se znova k válce nabyli, uzavřel Tarquinius domnívaje se, že nejvíce jízda jeho moci chybí, k Ramnenským, Titienským, Lucerským, které setniny Romulus byl ustanovil, jiné přidati a je svým jmenem vyznamenané zůstaviti. Že však to Romulus po zpytování posvátného ptactva učinil, proto tvrdil Attus Navius, onoho času proslulý ptákopravec, že se nemůže nic změniti aniž co nového ustanoviti, leda by ptactvo posvátné svolilo. Tím vznikl v králi hněv a vysmívaje prý se umění řekl: „Nuže věštče, zpytuj posvátné ptactvo, může-li se státi, co já nyní v duchu si myslím.“ Když pak onen zpytováním posvátného ptactva věc vyskoumav pravil, že se to jistě stane, vece: „Tedy to jsem v duchu přemítal, že ty břitvou křemen přeřízneš; vezmi toto a vykonej, co tvé posvátné ptactvo možným býti zvěstuje.“ Tu prý onen nehrubě váhaje křemen přeřízl. Socha Attiova se zahalenou hlavou stála na tom místě, kde se tato událost sběhla, na volišti při samých schodech radnice. Připomínají, že také křemen na tom místě uložen byl, aby byl tohoto zázraku památkou u potomstva. Aspoň zpytování ptactva a kněžskému úřadu ptákopravcův takové přibylo vážnosti, že po tom ve válce i doma nic leda po zpytování posvátného ptactva se nedálo, že shro-

máždění národu a sněmy, že nejdůležitější záležitosti se odkládaly, kdykoliv posvátné ptactvo nepřivolilo. Také tehdáž Tarquinius na setninách rytířův ničeho nezměnil, k počtu jich však ještě tolik přidal, tak že tisíc a dvě stě rytířův ve třech setninách bylo. Jenom nazváni jsou ti, kteří byli přidáni, pod týmiž jmeny „druhými“ (posteriores), nyní je nazývají šesti setninami, poněvadž zdvojnásobněny jsou.

37. Když tato část válečné moci rozmnožena byla, srazí se opět se Sabiny. Avšak mimo to, že římské vojsko mocí vzrostlo, přidá také podtají lest; vyslalť lidi, aby velikou sílu dříví na břehu Anienu ležící zapálili a do řeky naházeli. Pomocí větru zňalo se dříví a když větší jeho část na loďkách na koly vrazivši tam uvázla, zapálen jest také most. Také tato událost nahnala v bitvě strachu Sabinům a rozprchnuvším se překazila také útěk a množství lidí utekší nepřátelům zahynulo v řece, a jejich u hlavního města po Tiberu plynoucí zbraň, byvši tam poznána, učinila vítězství skoro dříve známým než se zvěstovati mohlo. V této půtce dobyli si obzvláštní slávy rytíři. S obou stran na křídlech byvše postaveni vyrazili prý, když střední voj jejich pěchoty již couval, tak v bok, že nejen sabinské pluky, jež ustupující prudce stíhaly, zastavili ale i náhle na útěk obrátili. Sabinové pospíchali rozprchnuvše se ku horám, ale nemnozí dospěli, větší část jich zahnána jest, jak svrchu řečeno, od rytířův do řeky. Tarquinius maje za to, že poděšené nepřátele stíhati musí, odeslal kořist a zajaté do Říma a spáliv odění nepřátelská — neb tak bylo Vulcanu zaslíbeno — na náramné hranici pokračoval dále a vedl vojsko do krajiny sabinské. Ačkoliv se jim bylo nešťastně vedlo a doufati nemohli, že se jim lépe bude vésti, předce vytáhli Sabinové, poněvadž válka ku poradě času nedávala, proti němu s veřejnou hotovostí a byvše opět tam poraženi, žádali za mír již skoro všecko ztrativše.

38. Sabinům odňala se Collatia a celá dědina před Collatií, Egerius — byl to syn bratra králova — zůstaven jest v Collatii v posádce. Dovídám se, že Collatští takto se vzdali a toto vzorcem vzdání se jest: Král se otázal: „Jste vy poslové a jednatelé vypravení od národu collatského, abyste sebe a národ collatský vzdali?“ „Jsme.“ „Jest národ collatský samostaten?“ „Jest.“ „Vzdáváte sebe a národ collatský, město, kraj, vodu, hranice, svatyně, nádoby, vše, co lidem a bohům patří, v mou a římského národa moc?“ „Vzdáváme.“ „A já přijímám.“ Po ukončení války sabinské vrátil se Tarquinius u vítězoslávě do Říma. Na to vedl válku se Starolatiny. Tam nepřišlo nikde k bitvě vše rozhodující; obracováním své zbrani proti jednotlivým městům pokořil celý latinský kmen. Corniculum, Ficulea stará, Cameria, Crustumerium, Ameriola, Medullia, Nomentum — tato města jsou Starolatinům odňata neb těm, kteří k nim přistoupili. Na to mír učiněn. Potom díla míru s větší horlivostí započata jsou než s jakým namáháním válka vedena byla, tak že většího odpočinku národ doma neměl, než jakého v poli požíval. Neb se chystal král zdí kamennou, kteréhož díla začátek sabinskou válkou přerušen byl, město obehnati, kde ho ještě nebyl opevnil; pak nejnižší místa, náměstí a jiná mezi kopci rozprostírající se údolí, poněvadž z roviny voda nehrubě snadno se vyvážela, vysušil stokami svahem do Tiberu vedenými. Také ku chrámu Juppiterovu na Capitoliu, jejž v sabinské válce zaslíbil, zaujal místo položením základu, an duch jeho již předvídal příští jednou vznešenost tohoto místa.

39. Toho času stalo se na královském hradě znamení pohledem a výsledkem podivuhodné. Vypravují že pacholeti, jemuž bylo jmeno Servius Tullius, spícímu hlava plamenem hořela před očima mnohých lidí; když pak na to převeliký křik povstal, že tím královská rodina přivolána a když někdo ze služebníkův

vodu k uhašení přinášel, že ho královna zadržela a po utišení již shonu pacholetem hnouti zapověděla, až by sám procitl; a brzo prý se spánkem i plamen zmizel. Na to odvedši na tajné místo Tanaquil svého muže pravila: „Vidíš to pachole, jehož v tak nízkém stavu vychováváme? Lze poznati, že on bude jednou září v povážlivých našich dobách a záštitou v pohromách našeho královského domu. Pročež pěstujme jej, z něhož vzejde veliké oslavení obce a nás, se vší svou laskavostí.“ Na to prý začali pachole na místě syna považovati a vyučovati uměním, jimiž se duch k životu vysokého stavu povznáší. Stalo se to snadno, poněvadž bohové o to péči vedli. Jinoch se stal v pravdě královského ducha a když Tarquinius si zetě vyhledával, nemohl se nikdo z římské mládeže v nijaké vlastnosti s ním porovnati; i zasnoubil král s ním svou dceru. Tato tak veliká z kterékoliv příčiny mu vzdaná čest nedopouští věřiti, že se narodil z otrokyně a že také sám v dětinství byl otrokem. Jsem spíše náhledu těch, kteří vypravují, že po dobytí Cornicula těhotná žena Servia Tullia, jenž byl náčelníkem v onom městě, po smrti svého muže, když mezi ostatními zajatými ženštinami poznána byla, pro zvláštní urozenost od římské královny otroctví uchráněna jest a v Římě v domě Prisca Tarquinia porodila; na to že takovým dobrodiním i u ženštin její přátelství vzrostlo a pachole, poněvadž od mladosti v domě vychováno bylo, že lásky a cti požívalo; osud pak matky, poněvadž po dobytí vlasti do rukou nepřátelkých upadla, že způsobil, že za syna z otrokyně považován byl.

40. V osmatřicátém asi roce, co začal kralovati Tarquinius, požíval Servius Tullius nejen u krále ale i u otcův a lidu daleko největší vážnosti. Ač oba synové Ancovi vždy dříve za nejnehodnější to pokládali, že podskokem svého poručníka z otcovského království vypuzeni byli a že králem v Římě jest

přistěhovalec nejen ne ze sousedního ale ani z italského kmene: vzrůstala tehdáž ještě prudčeji jejich nevole, když ani od Tarquinia království k nim nemělo přijíti, nýbrž překotem od něho dále otrokům připadnouti, aby asi po sto letech v té obci, v které Romulus z boha zplozený a sám bůh království v držení měl, pokud na zemi byl, to teď Servius, z otrokyně syn, obdržel. To prý by jak obecnou hanbou římského jména, tak obzvláště jejich domu bylo, kdyby, pokud mužský rod krále Anca na živě jest, nejen přistěhovalcům ale i otrokům království v Římě přístupným se stalo. Pročež ustanoví mečem tuto potupu odvrátiti. Avšak i bolest více je popuzovala proti Tarquiniovi samému než proti Serviovi, i to že by krutějším mstitelem vraždy byl král, kdyby na živě zůstal, než soukromý člověk; potom viděli, kohokoliv jiného by za zetě přijal po zavraždění Servia, toho že by dědicem království ustanovil. Proto připravují se úklady králi samému. Vyberou se dva velmi opovážliví pastuchové k činu a oba se svými obyčejnými polními nástroji obrátí po sobě v nádvoří královského hradu s největším povykem zdánlivě se hádajíce všecky královské služebníky. Na to když se oba ku králi odvolávali a křik jejich do vnitř hradu královského pronikl, zavoláni jsou před krále a spěchají tam. Nejprvé dali se do křiku oba dva a přerušovali o závod řeč jeden druhému; byvše pak od lictora k pořádku přivedeni a dostavše rozkazu, aby po sobě mluvili, přestanou konečně se vytrhovati. Jeden z nich započne svou věc dle umluvení. An král upiatě zcela k němu byl obrácen, vyzdvihl druhý sekyru do výšky a mrští mu ji do hlavy; pak v ráně zanechá zbraň a oba vyhrnou se ven.

(Od r. 176. do r. 220. od z. Ř. = od r. 576. do r. 532. př. Kr.)

41. Když byli dokonávajícího Tarquinia ti, již kolem byli, zachytili, zatkli lictorové utíkající. Na to nastal

pokřik a shon lidstva divícího se, co by to bylo. Tanaquil velí v hluku hrad královský zavříti a vyžene svědky. Zároveň čeho k zahojení těla potřebí jest, jako by nějaká naděje zbývala, snažně chystá, zároveň, pakli by ji naděje opustila, jinou strojí obranu. Přivolá spěšně Servia a ukázavši mu muže svého skoro bezduchého prosí, za pravici ho držíc, aby smrti svého tchána bez pomsty, aby své tchýně ku posměchu nepřátelům býti nenechal. „Tvé, Servie," pravila, „jest království, jsi-li muž, ne těch, kteří cizíma rukama nejhorší zločin spáchali. Povstaň a následuj bohův vedoucích, kteří znamení dali ohněm božským, že tato hlava jednou bude oslavenou. Nyní tě probuď onen božský plamen, nyní procitni v pravdě. I my jsouce cizinci jsme kralovali. Kdo jsi, ne odkud jsi, považ. Vázne-li tvůj věhlas náhlou událostí, aspoň mého věhlasu následuj." Když křik a nával lidstva sotva zadržeti lze bylo, mluvila Tanaquil z hořejší části domu skrz okna proti nové třídě jsoucí — neb král bydlel u chrámu Juppitera Statora — k národu. Hlásá, aby byli dobré mysli, král že byl náhlým udeřením omráčen, že ocel nehrubě hluboko v tělo vnikla, že již k sobě přišel, krev že utřena a rána prohlednuta a vše že již ku zdraví se kloní; i doufá prý, že jej samého v brzku spatří, prozatím že velí, aby národ Servia Tullia na slovo poslušen byl, ten že bude na soudu seděti a vykonávati ostatní povinnosti královské. Servius vystoupí v královském rouše a s lictory a sedě na stolci královském rozhodne některé věci, o jiných se tváří, že se krále o radu otáže. Tak se po několik dní, když Tarquinius již ducha byl vypustil, jeho smrt zatajovala a onen pod tvářností vykonávání cizího úřadu upevnil svou moc. Tehdáž teprv stalo se uveřejnění nářkem v královském hradě povstalým. Servius silnou, jsa stráží hájen stal se první bez volby národu a vůle otcův králem. Ancovi synové byli ode-

šli do vyhnanství do Suessy Pometie již tehdáž, když náhončí zločinu zatčeni byli a zpráva přišla, že král žije a moc Serviova tak veliká jest.

42. I upevňoval Servius již ne více obecními než soukromými prostředky svou moc, aby, jaké mysli synové Ancovi proti Tarquiniovi byli, takové synové Tarquiniovi proti němu nebyli; spojilť manželstvím své dvě dcery s jinochy královskými, s Tarquinii Luciem a Arruntem. A předce nezlomil nutnost osudu lidským věhlasem, aby závist královské moci i v rodině všecko nevěrným a nevraživým neučinila. Velmi vhod k pokoji trvajícího stavu započata jest válka s Vejany — neb již příměří prošlo — a s jinými Etruscy. V té válce zastkvěla se i chrabrost i štěstí Tullia. Poraziv náramné vojsko nepřátelské navrátil se do Říma co nepochybný král, kdyby byl chtěl buď smýšlení otcův buď lidu zkusiti. Na to přikročí k dílu míru daleko největšímu, aby, jako Numa původcem byl práva božského, tak potomkové rozhlašovali pověstí Servia co zakladatele všeho rozdílu v obci i řádův, jimiž po stupněch v důstojnosti a mohovitosti nějaký rozdíl prosvítá. Zavedlť popis, věc velmi blahodárnou panství, jež tak velikým býti mělo, dle kterého by se povinnosti ve válce a míru ne jako dříve dle hlav, nýbrž dle stavu jmění vykonávaly. Potom ustanovil dle popisu třídy a setniny a tento řád i válce i míru příslušný.

43. Z těch, kteří by sto tisíc assův neb větší jmění měli, učinil osmdesáte setnin, čtyřicet ze starších, čtyřicet z mladších. Všickni nazváni jsou první třídou. Starší aby byli pohotově k ostříhání města, mladší aby v poli války vedli. Za zbroj jim byly ustanoveny přílbice, pavéza, plechovice, brnění, všecko z kovu — to aby bylo k ochraně těla; za zbraň proti nepříteli kopí a meč. K této třídě přidány jsou dvě setniny řemeslníkův, které měly bez zbraně služby vojenské

konati. Dáno jim za povinnost, aby ve válce stroje válečné dopravovaly. Druhá třída byla zařízena mezi stotisíci až do jmění pětasedmdesáti tisíc assův. Z nich, ze starších a mladších, učiněno jest dvacet setnin. Za zbroj jim ustanoven štít místo pavézy a to samé všecko mimo brnění. Jmění třetí třídy chtěl míti do padesáti tisíc assův. Tu bylo tolikéž setnin, s týmž rozdílem stáří učiněných, aniž se stala jaká změna v odění, jenom plechovice jsou jim odňaty. V čtvrté třídě bylo jmění pětadvaceti tisíc liber a tolikéž setnin učiněno. Odění se změnilo, mimo kopí a sudlici nedáno jim ničehož. Pátá třída rozmnožena, učiněno třicet setnin. Ti měli praky a kamení házecí s sebou. K nim přináleželi připočtenci, trubci a trubači ve tři setniny rozdělení. Tato třída se počítala na jedenácte tisíc assův. Jmění menší tohoto zaujalo ostatní obyvatelstvo. Z toho byla postavena jedna setnina, od vojenské služby osvobozená. Takto pěší lid opatřiv a rozděliv, postavil z předních mužův obce dvanáct setnin rytířův. Též učinil jiných šest setnin ze tří od Romula zařízených, pod těmi samými jmeny, pod kterými zpytováním ptactva zasvěceny byly. K zakoupení koní dáno jim jest po desíti tisících assů z obecní pokladnice a k vyživení koní dostaly poukázky na ženy neprovdané, které ročně po dvou tisících assech platiti měly. Všecka tato břemena byla na bohaté s chudých obrácena. Potom přidělena jest čest. *) Nebo nedáno tak, jako to Romulus zavedl a ostatní králové podrželi, hlasování bez rozdílu všem dle hlav s touž váhou a s týmž právem, nýbrž učiněny jsou stupně, aby žádný od hlasování vyloučen se býti nezdál a předce aby veškera moc v rukou prvních občanův byla. Neb nejprvé voláni byli **) rytíři. Na to voláno bylo nejprvé z pěšího lidu osmdesát setnin první třídy.

---

*) T. j. práva občanská. **) k hlasování.

Bylo-li mezi nimi jaké různění, co se zřídka stávalo, měly se setniny druhé třídy volati; avšak sotva kdy se tak daleko sestoupilo, aby se k nejnižším přišlo. Nesmíme se diviti, že tento řád, který nyní jest po vyplnění pětadvaceti okresův a zdvojnásobnění jejich počtu setninami mladších a starších, s počtem od Servia Tullia zavedeným se neshoduje. Neb rozděliv na čtyry části město podlé krajin a vrchův, jež byly obydleny, nazval tyto části *tribus* (čtvrtě, okresy), jak já se domnívám, od „*tributum*“ (berně); nebo aby se i tato poměrně odváděla, vynalezen jest též od něho prostředek. Tyto čtvrti nesouvisely nijak s rozdělením a počtem setnin.

44. Po dokonání popisu, jejž urychlil bázní zákonu proti těm, kdož by se k popisu nepřihlásili, s pohrůžkou vazby a smrti vydaného, nařídil, aby všickni občané římští, jezdci i pěší, každý ve své setnině, na poli Martově na úsvitě se dostavili. Tam celý národ vojensky seřaděný očistil obětí vepře, ovce a býka a to se nazvalo *conditum lustrum* *), protože to bylo koncem popisu. Při tom popisu napočetlo se prý osmdesáte tisíc občanův. K tomu dokládá Fabius Pictor, nejstarší dějepisec, že to byl počet těch, kteří k nosení zbraně schopni byli. Pro takovou lidnatost zdálo se býti záhodným také město rozšířiti. Přidá tedy dva kopce, quirinský a viminský, na to rozšíří znenáhla Esquilie a bydlí tam sám, aby místo důstojnosti nabylo. Město obežene náspy a příkopy a zdí. Tak pošine parkány. *P*[redacted] (parkány) ti, kdož hledí jedině ku významu slova, vykládají zahradbím (postmœrium); ale jest to spíše *circamœrium* (obhradbí), totiž místo, kteréž druhdy Etruscové při zakládání měst tam, kudy zeď vésti chtěli, s jistými kolem mezníky po zpytování posvátného ptactva zasvěcovali,

---

*) vykonání oběti popisní, oběti smíření.

aby ani v městě budovy s hradbami se nestýkaly, jež nyní vesměs také spojují a zevně aby nějaká část půdy lidským vzděláváním nedotknuté se rozprostírala. Tuto prostoru, již obývati neb zorávati hříchem bylo, nazvali Římané *pomerium*, ne více proto, že za zdí byla než že zeď byla za ní, a při přibývání města vždy, jak daleko hradby postoupiti měly, tak daleko tyto zasvěcené mezníky se poponášely.

45. Když byla obec velikostí města rozmnožena a vnitř všechno k potřebám války a míru upraveno, snažil se věhlasem, aby nebylo vždycky zbraní moci vyhledáváno, panství rozmnožiti a spolu městu nějakou oslavu získati. Již tehdáž byl chrám Diany efesské proslulým. Pověst se o něm roznášela, že byl společně od asiatských obcí vystaven. Tuto svornost a společné božstvo vychvaloval Servius podivuhodně mezi náčelníky latinskými, s kterými pohostinství a přátelství obecní i osobní z úmyslu uzavřel. Častým opětováním toho konečně je pohnul, aby v Římě chrám Dianě latinští národové s římským vystavěli. To bylo vyznáním, že Řím jest hlavou veškeré moci, oč tolikráte zbraní bojováno bylo. Ačkoliv se zdálo, že z mysli všech Latinův to vypuštěno jest, poněvadž se o tu věc několikráte zbraní nešťastně byli pokusili: podobalo se předce, jako by jednomu Sabinovi náhoda se naskytla, aby soukromě svým věhlasem nadvladí vydobyl. V Sabinsku měl prý jakýsi hospodář krávu podivuhodné velikosti a krásy. Její po mnoho věkův v síni chrámu Dianina zavěšené rohy byly památkou tohoto divu. Věc ta považovala se, jakož byla, za znamení, a věštci prorokovali, které obce občané ji Dianě obětovati budou, tam že nadvladí bude. Tato věštba byla starostovi chrámu Dianina donesena. Sabin, jakmile se mu příhodný den k oběti býti zdál, žene krávu do Říma, přivede ji ku svatyni Dianině a postaví ji před oltářem. Tam starosta římský, velikostí

oběti pověstí rozhlášenou dojat a pamětliv jsa věštby takto k Sabinovi mluví: „Co pak ty cizinče hodláš? Rukama nečistýma Dianě obět konati? Předc pak umyj ty se dříve v živém proudě! Dole v údolí teče vedlé Tiberis!“ Náboženská úzkostlivost jala cizince a poněvadž všecko, aby znamení odpovídal výsledek, řádně vykonati si přál, sestoupil z chrámu k Tiberu. Mezitím obětoval Říman krávu Dianě. To bylo ku podivu milé králi a obci.

46. Ač Servius již užíváním bez pochybnosti království v držení měl, odvážil se předce, poněvadž slýchal, jak mladý Tarquinius prohlašuje, že bez vůle národu kraluje, národu návrh položiti, získav si dříve náklonnost lidu rozdělením dle hlav dědin na nepřátelích dobytých, zdali chtí a stanoví, aby byl králem; i byl s takovým souhlasem, s jakým sotva kdo jiný před ním, za krále prohlášen. Avšak tato událost neumenšila Tarquiniovi naděje do usilování o království; spíše se domníval, znamenaje, že o dědinách lidu u otcův se rokuje s nelibostí, že mu příležitost dána jest, aby Servia u otcův osočoval a v radě se zmáhal; bylť i sám ohnivého ducha, i doma podněcovala jeho nepokojnou mysl choť Tullia. Neb i královská rodina římská podala příklad tragického zločinu, aby omrzením králův tím časněji přišla svoboda a to kralování aby bylo posledním, jež by nešlechetností zjednáno bylo. Tento Lucius Tarquinius — byl-li syn či vnuk Staršího Tarquinia, není dosti jasno, avšak dle většiny spisovatelův nazval bych ho synem — měl bratra Arrunta Tarquinia, jinocha mírné povahy. Za tyto dva, jakož dříve řečeno jest, provdaly se dvě Tullie, dcery královy, jež také povahou daleko rozdílné byly. Náhodou se stalo, že prudké povahy manželským svazkem spojeny nebyly, štěstím římského národu, jak tuším, aby kralování Serviovo déle trvalo a způsoby obce ustáliti se mohly. Stýskala si vášnivá Tullia, že muž

její ani ku ctižádosti ani k odvážlivosti žádných vloh do sebe nemá a obrátivši se celá k druhému Tarquiniovi obdivovala se mu, nazývala ho mužem a synem z královské krve, pohrdala svou sestrou, že dostavši muže ženské odvahy nemá. Rychle svede je podobnost, jak obyčejně zlé se zlým nejraději se spojuje. Ale počátek vší bouře povstal od ženy. Navyknuvši si tajným rozmluvám s cizím mužem nešetřila žádných hanlivých slov o muži k jeho bratru, o sestře k jejímu muži a tvrdila, že by lépe byli zůstali i ona dívkou i on panicem, než že byli spojeni s nerovnými, aby cizí liknavostí ochábnouti musili. Kdyby bohové jí muže, jakého hodna jest, byli dali, že by v brzce ve svém domě královskou moc byla spatřila, již u otce vidí. Rychle naplní mladíka svou vášnivostí. Když Lucius Tarquinius a Tullia mladší pohřby skoro nepřetrženými domy k novému sňatku byli vyprázdnili, spojili se sňatkem více bez odporu Serviova, než se schválením jeho.

47. Tu teprv začínalo co den býti u větším nebezpečenství stáří Tulliovo, u větším nebezpečenství jeho kralování. Neb žena od zločinu k zločinu jinému pohlížejíc nedala ani ve dne ani v noci svému muži oddechu, aby minulé vraždy pokrevencův nebyly marnými; jí že nechyběl člověk, za něhož by se provdanou nazývati aniž s kterým by mlčky v služebnosti býti mohla; člověk že jí chyběl, který by se za hodného královské moci považoval, který by na paměti měl, že jest syn Staršího Tarquinia, který by raději kralovství míti než doufati chtěl. „Jsi-li ty, jemuž zasnoubenou se býti domnívám, ten člověk, nazývám tě i mužem i králem; nejsi-li, tím horší v našem stavu změna se stala, poněvadž zde s liknavostí jest zločin. Vzchop pak se! Není ti potřebí jako tvému otci, z Korinthu neb z Tarquinií o cizí kralovství usilovati. Bohové domácí a otcovští i otcův obraz i dům krá-

lovský i v domě královský stolec i jméno Tarquinius tebe volí a jmenuje králem. Neb máš-li k tomu málo ducha, proč klameš obec? Proč dáváš na sebe patřiti co na jinocha královského? Odkliď se odtud do Tarquinií neb do Korinthu, zvrať se zpět ku svému rodu, podobnější jsa svému bratru než otci.“ Tak a jinak obořujíc se popudí jinocha a sama také nemohla v pokoji setrvati, aby, když Tanaquil, cizí ženština, tolik duchem podniknouti mohla, že dvě nepřetrženě po sobě království dala muži a po něm zěti, ona, dcera z krve královské, žádné památky v dání a odnětí královské moci po sobě nezůstavila. Tímto běsem své ženy ponoukán jsa Tarquinius ucházel se a podával svých rukou nejvíce otcům mladších rodův, připomínal jim dobrodiní svého otce, a žádal za ně vděčnosti; mládež lákal k sobě dary; zmáhal se na všech místech jak náramnými sliby o sobě, tak osočováním krále. Konečně když se mu viděl býti čas k jednání, vtrhl na náměstí jsa zástupem ozbrojencův obklopen. Na to když všickni uleknutím zaraženi byli, rozkázal sedě na královském stolci před radnicí, aby otcové hlasatelem do radnice ku králi Tarquiniovi obesláni byli. I sešli se na místě, jedni již dříve k tomu připraveni byvše, druzí z bázně, aby nepřijití jim na škodu nebylo, ohromeni jsouce novostí a podivením a že již po Serviu veta jest, se domnívajíce. Tu počal mu Tarquinius láti od nízkosti jeho rodu, že co otrok a syn z otrokyně po nehodné smrti jeho otce bez mezikrálí, jako bývalo dříve, bez odbývání sněmu, bez hlasování národu, bez stvrzení otcův, darem ženiným království opanoval; že tak se narodiv, tak králem se stav, příznivcem byl nejnižší třídy lidí, z níž sám pochází, a z nenávisti cizí urozenosti že dědiny předním mužům odňaté těm, jak kdo nejsprostější byl, rozdělil: že všecka břemena, která druhdy společná byla, na přední občany obrátil; že zavedl popis, aby jmění zá-

možnějších k nenávisti na jevě bylo a aby měl po hotově, odkud by, jak by chtěl, nejnuznějším udíleti mohl.

48. Když za té řeči Servius děsným poselstvím přivolán byv vkročil, pravil na místě z předsíně radnice hlasitými slovy: „Co se to děje, Tarquinie? Jakou opovážlivostí opovážil jsi se ty za mého žití otce svolati a na stolci usednouti mém?“ Když onen na to drze, že sedí na stolci svého otce, že mnohem hodnějším dědicem království syn královský jest než otrok, on že již dost dlouho svévolně posmívaje se po pánech šlapal: vzejde pokřik od stoupencův obou dvou a dál se shon lidu k radnici i bylo patrno, že ten bude králem, kdo zvítězí. Tu uchopí Tarquinius, když také nouze ho již doháněla posledních prostředkův se odvážiti, maje i silou i věkem velikou převahu, Servia uprostřed těla, vynese ho z radnice a shodí ho po schodech dolů. Na to navrátil se do radnice ku zadržení rady. Služebníci a průvodčí královi dávají se na útěk, on sám pak ubíraje se domů skoro bez ducha s polomrtvým královským komonstvem od těch zavražděn jest, již od Tarquinia vysláni byli a utíkajícího dostihli. Věří se, že se to stalo návodem Tullie, protože to její ostatní nešlechetnosti neodporuje. Aspoň přijela — a to jest dostatečně známo — na voze na náměstí a neostýchajíc se shromáždění mužův vyvolala muže svého z radnice a pozdravila ho první jmenem královským, a když od něho rozkaz dostavši, aby se odklidila z takového hluku, domů se odebírala a na horu do cyperské třídy, kde do nedávna svatyně Dianina byla, se dostala a v pravo vůz na virbský vršek obracela, aby na vrch esquilský vyjela: zastavil třesa se a zadržel otěž ten, jenž povoz řídil, a ukázal své velitelkyni zavražděného Servia, an na zemi ležel. Tu se vypravuje ohavný a nelidský zločin a památkou jest místo samo. Nazývajíť je třídou zlořečenou, kudy, jak se vypravuje, Tullia zběsilá a vzteklicemi sestry

své a muže svého pronásledována jsouc přes tělo otce svého vozem jela a část prolité krve otcovy na voze zkrvaveném, poskvrnivši a postříkavši se sama, ku svému a svého muže domácímu božstvu přinesla, jehož hněvem neblahého království počátku brzo podobný konec následovati měl. Servius kraloval čtyřiačtyřicet let tak, že by také dobrému a mírnému nástupci království nesnadno bylo zápasiti. Ostatně i to k jeho oslavení přispělo, že s ním zároveň pravá a zákonní vláda klesla. I tuto tak milostivou a mírnou svrchovanou moc, proto že v rukou jednoho člověka byla, hodlal složiti, jak někteří spisovatelé vypravují, kdyby mu ohavnost v rodině v záměry o osvobození vlasti obmýšlené nebyla vkročila.

Od r. 220. do r. 244. od z. Ř. = od r. 532. do r. 508. př. Kr.

49. Na to začal kralovati Lucius Tarquinius, jemuž jeho skutky příjmí „Zpupný“ způsobily, proto že tchána svého co zeť pohřbiti nepřipustil, hlásaje, že také Romulus bez pohřbu zahynul; že přední otce zavraždil, o nichž myslil, že vládě Serviově přáli, potom že svědom si jsa, že nepravostí moci královské vyhledával a že z něho proti němu příklad se vzíti může, svou osobu ozbrojenci ohradil. Nemělť ničeho ku právu k vládě mimo násilí, ponevadž nebyl králem ani volbou národu ani ztvrzením otcův. K tomu přicházelo, že na lásce občanův pražádné naděje nezakládaje své královské moci hájiti musil strachem, jejž aby více osobám nahnal, vykonával vyšetřování ve věcech hrdelních sám o sobě bez porad; a za tou příčinou mohl dáti odpraviti a do vyhnanství vypuditi nejen podezřelé neb nenáviděné ale i ty, od nichž mimo kořist ničeho nadíti se nemohl. Zmenšiv takto obzvláště počet otcův ustanovil se na tom, že žádného mezi otce nepřijme, aby ten stav již pro svou nevalnost u větším pohrdání byl a méně na to horlil, že

jím nic se nekoná. Neb on byl první z králův, jenž od předchůdcův podaný obyčej tázati se rady o všech záležitostech zrušil a spravoval obec domácí radou; válku, mír, smlouvy, spolky činil a rušil sám od sebe, s kým chtěl, bez vůle národu a rady.

Nejvíce nakloňoval si národ latinský, aby také cizinskou mocí mezi občany u větší bezpečnosti byl, a spojoval se s jejich náčelníky nejen pohostinstvím, ale také příbuzenstvím. Octaviu Mamiliovi z Tuscula — ten byl daleko přední v kmeni latinském, pocházeje, věříme-li pověsti, od Ulixa a bohyně Circy — tomu Mamiliu dá svou dceru za manželku a tímto sňatkem získá si mnoho jeho příbuzných a přátel.

50. Již požíval Tarquinius veliké vážnosti u náčelníkův latinských, a tu ohlásí, aby se v jistý den u háje Ferentinina sešli, že by něco o společných záležitostech s nimi rokovati chtěl. Sejdou se u valném počtu na úsvítě. Tarquinius sám sice den dodržel, ale přišel maličko před západem slunce. Tam se mnoho po celý den v shromáždění pronášelo v rozličných rozmluvách. Turnus Herdonius z Aricie byl si vyjel vášnivě na nepřítomného Tarquinia. Není prý divno, že mu dáno v Římě příjmí „Zpupný“ — neb ho již takto podtají sice šeptem, ale vesměs nazývali —. Či může-li prý býti větší zpupnost než takto úsměšky si tropiti z celého kmene latinského? Náčelníci že jsou daleko z otčiny povoláni a ten, jenž sjezd ohlásil, že se sám nedostavil; že se zajisté jejich trpělivost zkoumá, aby, přijmou-li jho, povolné utlačoval. Neb komu prý to není zřejmo, že usiluje o panování nad Latiny? Jestliže mu je jeho občané ku svému prospěchu svěřili aneb svěřeno-li mu spíše jest než uchváceno zavražděním otce, že by měli i Latinové je svěřiti, ačkoliv i tehdáž ne co cizozemci. Pakli svým občanům omrzelý jest, poněvadž jedni přes druhé vražděni jsou, do vyhnanství putují, statky ztrácejí: jaká lepší naděje

ukazuje prý se Latinům? Chtějí-li jeho uposlechnouti, ať každý odtud do svého domova odejde a dne sjezdu více nezachovává než ten, kdo jej ohlásil, sám jej zachovává. Když tyto a jiné řeči téhož směru tento pobuřovatel a nešlechetník, jenž doma takovými prostředky moci nabyl, právě vedl, vkročil v to Tarquinius. To byl konec řečnění. Obrátili se všickni k Tarquiniovi, aby ho pozdravili. Když po nastoupení ticha od nejbližších napomenut byl, aby se omluvil, proč teprv v ten čas přišel, pravil, že byl za smírce vzat mezi otcem a synem a že péčí, aby je opět smířil, se omeškal a poněvadž ta událost ten den vzala, že druhý den o tom jednati bude, co ustanovil. Ani to nebylo prý od Turna mlčky sneseno. Neb řekl prý, že není kratšího vyšetřování než mezi otcem a synem a několika slovy že se ukončiti může: „nebude-li otce poslouchati, že se mu zle povede.“

51. Takto Arician na římského krále se obořuje a opustí sjezd. To nesl Tarquinius mnohem tíže než se zdálo a strojil bez prodlení Turnovi smrt, aby téhož strachu, jímž doma mysli občanův byl potlačil, Latinům nahnal. Že však nemohl ho dáti odpraviti vedlé své svrchované moci, zničil ho nevinného udáním nepravého zločinu. Několika Ariciany odporné strany porušil Turnova otroka zlatem, aby do jeho hospody velikou sílu mečův tajně přinesti ~~nechal.~~ dal. Když to za jednu noc vykonáno bylo, povolal maličko před úsvitem náčelníky latinské k sobě, jako by byl novou událostí pobouřen a pravil, že jeho včerejší omeškání se, jako by bylo způsobeno jaksi boží prozřetelností, jemu a jim spásou bylo. Vypravuje prý se mu, že jemu a náčelníkům národův smrt se připravuje od Turna, aby sám panování nad Latiny měl; že chtěl včerejšího dne útok učiniti, ale že se to odložilo, poněvadž původce sjezdu chyběl, na kterého prý nejvíce cílil; odtud že povstalo ono vyjíždění si

na nepřítomného, poněvadž meškáním jeho naději zmařil; on prý nepochybuje, jestliže pravda se udává, že na úsvitě, jak do sjezdu přijdou, přijde Turnus se zástupem spiklých připraven a ozbrojen jsa. Povídá prý se, že jest k němu náramný počet mečův svezen; pravda-li to, čili nic, to že se okamžitě dověděti mohou. I doložil, že je prosí, aby odtud s ním k Turnovi šli. Věc ta byla podezřelá i vášnivou povahou Turna i včerejší jeho řečí i omeškáním Tarquiniovým, poněvadž se jim vidělo, že se proto vražda odložiti mohla. I jdou s myslí nakloněnou sice k uvěření, avšak, kdyby se meče nedopadly, ostatní za smyšlénku považovati chtíce. Když se tam přišlo, obstoupí stráže Turna ze spaní probuzeného; otroci, již z lásky k pánu k obraně se chystali, jsou chopeni a když uschované meče ze všech míst hospody se vytahovaly, zdála se v skutku věc býti zřejmou a Turnus dán jest v okovy. I svolá se bez prodlení sjezd Latinův s velikým povykem. Tam povstala, když meče u prostřed položeny byly, tak strašná nenávist, že nebyv ani vyslechnut, novým způsobem smrti u zřídla vody Ferentininy dolů svržen jest, otýpky naň se nanesly, kamení se naházelo a tak utopen jest.

52. Na to povolav opět Tarquinius Latiny do sjezdu a pochváliv je, poněvadž Turna novoty zavádějícího za zřejmou vraždu zaslouženým trestem stihli, řečnil takto: „Že by si sice dle starého práva počínati mohl, protože všickni Latinové z Alby pocházejíce v té smlouvě obsaženi jsou, dle které Tullem celá obec albanská se svými osadami pod římské nadvládí přišla, on však že za příčinou všeobecného užitku to navrhuje, aby smlouva ta se obnovila a Latinové spíše blaha římského národu co účastníci požívali, než aby boření měst a plenění dědin, jež dříve za Anca, potom za kralování jeho otce utrpěli, vždycky buď očekávali aneb trpěli. Nenesnadno dali se přemluviti Latinové,

ačkoliv v té smlouvě římská moc převahu měla. Ostatně i viděli, že hlavy latinského kmene s králem stojí a drží, a Turnus byl každému, kdyby odpor kladl, čerstvou výstrahou nebezpečenství. Tak se obnovila smlouva a mládeži latinské nařízeno jest, aby dle smlouvy k háji Ferentininu v jistý den ve zbrani u valném počtu se dostavila. Jak se k rozkazu římského krále ze všech národův sešli, smísil, aby neměli ani svého vůdce, ani odděleného velení neb vlastních práporův, roty z Latinův a Římanův tak že ze dvou po jedné a po dvou z jedné učinil. Takto zdvojeným rotám představil setníky.

53. Avšak jak nespravedlivým byl v míru králem, nebyl tak špatným vůdcem války; ba byl by se v tomto umění dřívějším králům vyrovnal, kdyby odrodilost v jiných věcech také této slávě nebyla vadila. On byl první, jenž počal s Volscy válku, kteráž více než dvě stě let po jeho věku trvati měla, a vydobyl od nich Suessy Pometie útokem. Když tam z rozprodané kořisti čtyřicet talentů stříbra vytěžil, pojal v duchu takovou vznešenost chrámu Juppiterova, která by krále bohův a lidí, která by římského panství, která by velebnosti samého také místa důstojná byla. Z kořisti nabyté peníze uložil k vystavení toho chrámu. Nastala mu potom nad očekávání zdlouhavější válka, v které se proti Gabiům, blízkému městu, když byl marně na ně mocí udeřil a naději do obležení, byv od hradeb odehnán, ztratil, konečně nikoliv římským uměním, podskokem a lstí, obrátil. Neb an se tvářil, jako by od války upustiv kladením základův chrámu a jinými městskými stavbami zaneprázdněn byl, přeběhl jeho syn Sextus, jenž byl nejmladší ze tří, dle úmluvy do Gabií, stěžuje si na nesnesitelnou krutost svého otce; „již že od cizích proti svým svou zpupnost obrátil a také dítek valný počet že ho mrzí, aby, jakou pustotu v radnici učinil, takovou také doma

učinil, by nižádného potomstva, by nižádného dědice království po sobě nezůstavil; on že vyváznuv ze střel a mečův otcových za to měl, že nenabude nikde žádné bezpečnosti leda u nepřátel Lucia Tarquinia; nechť se neklamou; válka že jim trvá, jež dle tváření ukončena jest, a za příležitosti že je z nenadání přepadne. Není-li u nich prosícím za ochranu místa žádného, že probloudí celé Latium, odtud že se odebéře k Volscům a Hernicům, až by k těm přišel, kteří by dítky před ukrutným a bezbožným odpravováním otců chrániti dovedli. Snad že také drobet zápalu k válce a boji proti nejzpupnějšímu králi a nejsurovějšímu národu najde.“ Když se zdálo, že, nezadrží-li ho, hněvem rozlícen jsa dále odtud půjde, přijmou ho Gabiané laskavě; říkají mu, aby se nedivil, jaký proti občanům, jaký proti spojencům, takový že konečně proti dětem jest; naposledy že proti sobě samému zuřiti bude, bude-li se mu jiných nedostávati; jim pak že jeho příchod vítaným jest a že se důvěřují, že jeho pomocí brzy válka od bran gabijských k římským přenesena bude.

54. Na to byl brán ku poradám obecním. Tam říkával, že v ostatních záležitostech se starými Gabiany souhlasí, jimž prý známější jsou; se své strany pobádal opět a opět k válce a v tom si obzvláště osoboval věhlas proto, že prý síly obou národův zná a ví, že zajisté zpupnost královská v nenávisti u občanův jest, jíž ani děti snésti nemohli. Když tak znenáhla přední Gabiany k obnovení války podněcoval a sám s jonáky nejudatnějšími na kořist a na výpravy vycházel a víra ve všechny řeči i skutky jeho k oklamání upravené vzrůstala, zvolen jest posléze za vůdce války. Když tu, aniž lid věděl, co se zamýšlí, malé půtky mezi Římem a Gabii se dály, v kterých z větší části gabijská moc převahu měla, tehdáž věřili o závod nejvyšší a nejnižší Gabiané, že Sextus Tarquinius jim

milostí boží za vůdce poslán jest. U vojska pak podnikáním stejným nebezpečenství a namáhání, štědrým rozdělováním kořisti byl v takové lásce, že nebyl otec Tarquinius mocnější v Římě než syn v Gabiích. Když tedy viděl, že má dosti moci sebráno ku všem podnikům, tu jednoho ze svých lidí vyslal k otci do Říma vyptat se, co by konati měl, poněvadž mu bohové udělili, aby všecko on jediný v Gabiích mohl. Tomuto poslu nedána žádná ústní odpověď, protože, jak tuším, pochybné věrnosti býti se zdál. Král přešel, jakoby v přemýšlení pohřížen byl, do zahrady domácí, při čemž posel synův ho následoval. Tam se procházeje mlčky porážel prý holí nejvyšší makovice. Tázáním a očekáváním odpovědi unavil se posel a vrátil se jako s nepořízenou do Gabií. I vypravoval, co sám mluvil a co viděl; že buď hněvem, buď nenávistí, buď hrdostí své povaze vrozenou žádného slova král nevydal. Když Sextovi zjevno bylo, co otec chce a co přikazuje tichým obrazem, připravil o život přední muže obce, jedny osočováním u lidu, jiné nenávistí příhodné, jež byla proti nim samým. Mnozí jsou veřejně usmrceni, někteří tajně, u nichž by osočování méně pravdě bylo se podobalo. Někteří, ač chtěli-li, měli volný útěk aneb vypuzeni jsou do vyhnanství, statky pak nepřítomných tak jako o život připravených dány jsou na rozdělení. Odtud nastalo udílení darův a kořistění, a sladkostí soukromého zisku odnímal se smysl pro strasti obecní, až gabijská obec rady a pomoci zbavena jsouc králi římskému beze všeho potýkání se do rukou vydána jest.

55. Po dobytí Gabií učinil Tarquinius mír s Aequy, s Tuscy obnovil smlouvu; načež svůj zřetel k záležitostem městským obrátil, z nichž první byla, aby Jupiterův chrám na vrchu tarpejském za pomník svého kralování a jména zůstavil, že oba králové Tarquiniové, sice otec zaslíbil a syn dokonal. Aby pak celá pro-

stora od ostatních služeb božích osvobozena byla a Juppiteru a jeho chrámu náležela, uzavřel odsvětiti svatyně a kaple, z nichž několik tam od krále Tita Tatia právě v rozhodném okamžiku bitvy proti Romulovi nejprvé zaslíbeno a potom požehnáno a zpytováním posvátného ptactva zasvěceno bylo. Na počátku stavby tohoto díla dali prý bohové znamení k naznačení spousty tak veliké říše; neb ač posvátné ptactvo odsvěcení všech kaplí připouštělo, nesvolilo při svatyni Terminově (boha mezí); a to znamení a ten úkaz tak se vykládal, že nepohnutí sídla Terminova a nevyvolání jeho jediného z bohův ze zasvěceného mu okršlku věští, že vše pevné a stálé bude. Po obdržení tohoto znamení věčnosti následoval jiný úkaz věštící velikost říše. Praví se, že lidská hlava s obličejem neporušeným se objevila kopajícím základy chrámu, kterýž úkaz zvěstoval, a to nikoliv záhadně, ten chrám že bude hradem říše a hlavou světa. Tak také prorokovali to věštci, i kteří v městě byli, i které ku poradě o té věci z Etrurie povolali. Duch králův povznášel se k většímu nákladu. Pročež stačila desetina kořisti pometské, jež k vyvedení díla do vrchole ustanovena byla, sotva základům. Tudy spíše uvěřil bych Fabiovi mimo to, že starší jest, že bylo jenom čtyřicet talentů, než Pisonovi, který vypravuje, že bylo čtyřicet tisíc liber stříbra k této věci uloženo; nebo tolika peněz nebylo se tehdáž nadíti z kořisti jednoho města, a není žádné stavby ani mezi nynějšími nádhernými stavbami, jejíž základy by tyto peníze nepřevyšovaly.

56. Zaměstnávaje se vystavením chrámu a povolav řemeslníky se všech stran Etrurie použil k tomu nejen peněz obecních, nýbrž také dělníkův z lidu. Ačkoliv to nebyla hrubě malá práce a také vojenská služba se přidávala, předce méně lid si stěžoval, že chrámy boží svýma rukama staví, než když i k jiným

jak na pohled menším tak mnohem namáhavějším převáděn byl dílům, k stavení sedadel v závodišti, k vyvedení stoky veliké podzemní, svodnice to vší nečistoty z města, kterým dvěma dílům sotva tato nová nádhera v něčem se vyrovnati mohla. Když těmito robotami lid utrápen byl, poslal i domnívaje se, že městu břemenem jest lid, když se ho nepotřebuje, i chtěje vysýláním osadníkův šíře hranice svého panství obsaditi, osadníky do Signie a Circej, aby byli posádkami městu na zemi a na moři.

An to konal, spatřeno jest děsné znamení. Vyřítil se had z dřevěného sloupu a způsobiv postrach a útěk do hradu královského nepoděsil tak ducha krále samého náhlým uleknutím, jako ho naplnil úzkostlivou péčí. Poněvadž k úkazům v záležitostech obecních jenom etrurští věštci bráni byli, uzavřel tímto zjevem jako domácím vyděšen byv do Delf k chrámu na světě nejvíce proslulému poslati. Netroufaje si však žádnému jinému výpověď losův svěřiti vypravil dva syny do Řecka zeměmi za onoho času neznámými a moři ještě neznámějšími. Na cestu se vydali Titus a Arruns. Za společníka přidán jim Lucius Junius Brutus, syn z králový sestry Tarquinie, jinoch daleko jiný povahou, než jaké tvářnost na sebe byl vzal. Neb když uslyšel, že přední občané a mezi nimi jeho bratr od ujce usmrceni byli, umínil si, že ani v duchu svém ničeho nechová, čeho by se král obával, ani v jmění, po čem ..., a poněvadž v právu málo ochrany bylo, že ...m bezpečen bude. Pročež upraviv se úmyslně ...podobování blbosti a zanechav sebe a svého jmění ... kořist králi nevzpouzel se také proti příjmení „Tupý“ (Brutus), aby pod rouškou tohoto příjmení ...en duch, příští vykupitel římského národu, se ukrý... svého času očekával. On tehdáž od Tarquiniův ... Delf veden jest v skutku více ku posměchu než ... společník a přinesl prý zlatou hůl uzavřenou v holi

dřínové k tomu účelu vydlabané za oběť Apollinovi, vyobrazuje tím podobu svého ducha. Když tam přišli, napadla po vykonání otcových rozkazův mysl jinochův žádost zeptati se, komu z nich římského království se dostane. Z hlubokosti jeskyně dána prý odpověď: „Svrchovanou moc v Římě bude míti ten, kdo z vás první, jinoši, matce políbení dá.“ Aby Sextus Tarquinius, jenž v Římě byl zůstal, o té věštbě nevěděl a panování zbaven byl, káží tu věc co možná zamlčeti, mezi sebou pak zanechají to osudu, který z nich dříve matce políbení dá, když do Říma se navrátí. Brutus však domnívaje se, že jinam čelí odpověď Pythiina, dotekl se, jako by klopýtnuv upadl, země políbením, ovšem proto že obecnou matkou všech lidí jest. Na to navrátili se do Říma, kde se válka proti Rutulům s největším namáháním připravovala.

57. Ardei měli Rutulové, národ na onu krajinu a na onen věk bohatstvím přemocný. To bylo právě příčinou války, proto že římský král stkvostností obecních staveb docela se vydav jak sebe obohatiti tak kořistí uchlácholiti hleděl mysli svých krajanův, nevražících na moc královskou mimo ostatní zpupnost také proto, že se horšili, že jich ku řemeslnickým pracím a otrockým robotám tak dlouho od krále užíváno bylo. I stal se pokus, zdali by Ardea prvním útokem vzíti se mohla. Avšak když se to nehrubě zdařilo, začali nepřátele obležením a ohradami tísniti. V tomto stálém ležení, jak se to děje ve válce více dlouhé než prudké, bylo přecházení dosti volné, avšak vůdcům více než vojínům. Královští jinoši aspoň trávili někdy prázdný čas hodováním a pitkami. Když u Sexta Tarquinia pili, kde i Collatinus Tarquinius večeřel, přihodila se náhodou zmínka o jejich ženách. Každý vychvaloval svou podivuhodným způsobem. Když se hádka roznítila, tvrdí Collatinus, „že není potřebí slov; za několik hodin že se to jistě zvěděti může, jak nad

ostatní vyniká jeho Lucretia. Nuže, jestli v nás svěžest jonácká, vsedejme na koně a pohledněme osobně na povahy svých žen! To budiž každému nejzřejmějším důkazem, co při neočekávaném příchodu mužově na oči přijde.“ Rozhřáni byli vínem. „Nuže tedy,“ zvolali všickni a tryskem odkvapí na koních do Říma. Když tam přišli za rozprostírání se prvního soumraku, spěchají odtud do Collatie, kde Lucretii nenaleznou jako královské snachy, jež spatřili, any při hodech a v rozmařilosti se svými družkami čas trávily, nýbrž anaž pozdě do noci vlnou se zaměstnávajíc mezi bdícími služkami u prostřed domu seděla. Sláva z hádky o ženách přislušela Lucretii. Přicházející muž a Tarquiniové laskavě jsou uvítáni. Vítězný manžel zve uctivě královské jinochy. (Tu pojme Sexta Tarquinia zlá žádost, aby zprznil Lucretii násilím) /Ponouká ho jak krása tak dokázaná počestnost/ Tehdáž však navrátili se po noční jonácké kratochvíli do ležení.

58. Po uplynutí několika dní přijde Sextus Tarquinius bez vědomí Collatinova s jedním průvodčím do Collatie. /Tam nepovědomi jsouce jeho zámyslu uvítali ho laskavě a když po večeři do hostinského pokoje uveden byl, přijde, když se mu zdálo, že kolem vše dosti bezpečné jest a že všickni v spánek pohříženi jsou, háraje láskou a s vytaseným mečem ku spící Lucretii a stísniv levou rukou ženě prsa praví: „Buď z ticha, Lucretia; jsem Sextus Tarquinius; v ruce jest meč; umřeš, vydáš-li hlasu.“ Když žena ze sna se vytrhnuvši žádné pomoci neviděla, blízko pak hrozící smrt: tu vyznával Tarquinius svou lásku, prosil, směšoval s prosbami hrozby, zmítal na vše strany srdcem ženy. Jak viděl, že jest vytrvalá a ani strachem smrti nakloniti se nedá, přidal ku strachu hanbu, pravě, že vedle ní mrtvou proklaného nahého otroka položí, aby se řeklo, že v hnusném cizoložnictví zavražděna byla. Když tímto postrachem nad vytrvalou cudností zvítě-

zila chlípnost jako vítězná, a Tarquinius pyšný jsa dobytím ženské cti odtud odešel,) vypraví Lucretia zkormoucena takovým neštěstím téhož posla do Říma k otci a do Ardee k muži, aby přišli každý s věrným přítelem; že tak učiniti a pospíšiti potřebí jest a že strašná věc se přihodila. Spurius Lucretius přišel s Publiem Valeriem, synem Volesovým, Collatinus s Luciem Juniem Brutem, s kterým náhodou do Říma se navracuje posla své ženy potkal. Najdou Lucretii, ana truchlivě v ložnici sedí. Při příchodu svých dá se do pláče a tázajícímu se muži, zdali zdráva jest, odpoví: „Nikoliv! neb jak může zdráva býti žena, když poctivost ztratí? Stopy cizího muže, Collatine, jsou v loži tvém; než tělo jedině jest poskvrněno, duch jest nevinen; smrt má bude svědkem. Ale dejte mi pravice a slib, že to nijak bez trestu cizoložníkovi neprojde. Jest to Sextus Tarquinius, který co nepřítel místo hosta mocí se ozbrojiv předešlé noci s rozkoší záhubnou i mně i sobě, ač jste-li muži, odtud odešel.“ Dávají slib všickni po sobě, těší na duchu sklíčenou uvalováním viny s donucené na původce provinění; duše že hřeší a ne tělo a že, kde nebylo úmyslu, tam není viny.“ „Vy,“ pravila, „uvidíte, co jemu náleží; já se sice hříchu sprošťuji, od trestu však se neosvobozuji, aniž má která nepoctivá žena budoucně žíti příkladem Lucretiiným.“ Nůž, jejž měla pod šatem uschovaný, ten vrazí do srdce a vrhnuvši se na ránu klesla umírajíc. Zkřikne muž i otec.

59. Co tito smutkem jati byli, vytáhne Brutus z rány Lucretiiny nůž a drže jej před sebou, anaž ještě krev po něm tekla, praví: „Zapřisahám se touto před královským příkořím nejpočestnější krví a vás, bohové, beru za svědky, že já Lucia Tarquinia Zpupného s nešlechetnou chotí a s celým dětí rodem pronásledovati budu mečem, ohněm a všelikou mocnou silou od této chvíle a nedopustím ani jemu ani komu

jinému kralovati v Římě.“ Na to podá nůž Collatinovi, potom Lucretiovi a Valeriovi, žasnoucím podivnou událostí, odkud tento nový duch v prsou Brutových. Jak přikázáno bylo, přisahají a obrátivše se zcela od smutku k hněvu následují Bruta co vůdce již odtud k dobývání království volajícího. Vynesou tělo Lucretiino z domu a přinesou je na náměstí a přilákají, jak se to stává, lidi podivením se neobyčejné události a její hnusností. Každý se své strany stěžuje si na královskou nešlechetnost a násilnost. Pohne je jak otcova zarmoucenost, tak Brutus karatel slzí a nevydatných nářkův a pobadatel, aby se zbraně, jak mužům, jak Římanům sluší, chopili proti těm, již se nepřátelských skutkův odvážili. Jak kdo srdnatý mezi jonáky byl, dostaví se ve zbrani dobrovolně; jich následuje ostatní mládež. Na to zůstaví se dostatečná posádka v Collatii u bran a postaví se stráže, aby žádný tohoto hnutí královské rodině nezvěstoval, a ostatní ozbrojenci odeberou se pod vůdcem Brutem do Říma. Jak tam přišli, působí ozbrojený zástup, kudykoliv kráčel, uleknutí a zmatek. Avšak když přední občany spatří, ani v čele kráčejí, soudí, že, cokoliv to jest, nadarmo to není. I nespůsobí menšího pohnutí myslí v Římě tak strašná událost, než spůsobila v Collatii. Tedy sbíhají se se všech dílů města na náměstí. Jakmile tam přišli, povolal hlasatel národ k veliteli jízdné stráže, který úřad právě tehdáž Brutus zastával. Tam měl řeč nikoliv takového ducha a takové povahy, jak se až po ten den tvářil, o násilí a chlípnosti Sexta Tarquinia, o mrzkém zprznění Lucretie a její žalostné smrti, o bezdětnosti Tricipitina, jemuž nad smrt dceřinu příčina smrti hnusnější a žalostnější jest. K tomu přidáno o zpupnosti krále samého, o bídě a robotách lidu do vyvážení příkopův a stok pohrouzeného. Římští mužové, vítězi nade všemi okolními národy, že učiněni jsou dělníky a kameníky z bojovníkův. Připomín-

se šeredné zavraždění krále Servia Tullia a jízda dceřina po mrtvole otcově na bohaprázdném voze, a vzýváni byli bohové, mstitelé rodičův. Připomínáním těchto a jiných, jak tuším, strašnějších událostí, jež okamžitá rozhořčenost vnuká, aniž by to snadno bylo spisovateli podati, roznítil popuzené shromáždění, aby svrchovanou moc králi odňalo a ustanovilo, by Lucius Tarquinius s chotí a dětmi vypovězen byl. Sám pak sebrav a ozbrojiv mladší branné mužstvo, jež se dobrovolně hlásilo, odtáhl odtud k Ardei do ležení, aby vojsko proti králi pobouřil. Velení v hlavním městě přenechal Lucretiovi, který již dříve od krále velitelem města ustanoven byl. V tomto shonu utekla se Tullia z domu a kudy kráčela, proklínali ji mužové a ženy a vzývali vzteklice rodičův.

60. Když zprávy do ležení o těchto událostech se přinesly a král novou událostí polekán jsa do Říma spěchal k udušení povstání, obrátil se Brutus s cesty — neb znamenal jeho příchod — aby se s ním nesetkal; i přišli skoro v týž čas po rozličných cestách Brutus k Ardei, Tarquinius k Římu. Tarquiniovi zavřeny byly brány a oznámeno vypovězení; osvoboditele města přijalo ležení s radostí a synové královi jsou odtud vyhnáni. Dva následovali otce a odešli do Cære k Etruscům do vyhnanství. Sextus Tarquinius, jenž se do Gabií jako do svého království odebral, zavražděn jest od mstitelův starého záští, jež sám na sebe vraždami a loupežemi uvalil.

Lucius Tarquinius Zpupný kraloval pětadvacet let. V Římě vládli králové od založení města do osvobození dvě stě čtyřiačtyřicet let. Na to jsou na sněmu národu od velitele města dle knih Servia Tullia dva consulové zvoleni, Lucius Junius Brutus a Lucius Tarquinius Collatinus.

Poznamenání.

Poněvadž Titus Livius náhledy a pojmy pozdějších dob na báječné doby královské přenesl, jak je ve svých pramenech nalezl, nechtěje jich ani dotvrzovati ani zamítati: vidí se mi býti záhodno k snadnějšímu první a ostatních knih porozumění především krátký přehled římských dějin zevnitřních a vnitřních za doby královské podati.

Asi v osmém století před n. Kr. bydleli na rovině od Tiberu k Volscům, od Sabinův a Aequův k moři a Rutulům se rozprostírající a asi čtyřicet čtverečných mil obnášející v jednotlivých samostatných obcích Latini (obyvatelé roviny), hlavní kmen západního italského plemene. K ochraně vespolné spojily se některé obce obětujíce část své samostatnosti a tak utvořen jest spolek, jehož hlavou byla Alba Longa. Počet těch obcí udává se na třicet a tyto nazývají se osadami albskými. Členové druhého podobného spolku scházeli se v posvátném háji u Aricie. Třetího spolku hlavou bylo město Gabii. Za hlavní město celé krajiny považována Alba Longa, od níž ostatní latinská města aspoň časem více méně závisela. V takovém poměru k Albě nalézal se také Řím, jejž dle polohy za pevnost proti Etrurii a za město k obchodu příhodné považovati dlužno. Z tohoto poměru vystoupil Řím. Vůdcem toho podniknutí jmenují letopisci římští Romula a kladou je na sedmistý padesátý třetí rok před naším letopočtem, a děj ten nazývají založením Říma. Obyvatelstvo římské krajiny nazývalo se původně spíše *Ramnes* než *Romani*, kteréž slovo pozdějšího původu se býti zdá. Hlavní město mělo by tedy spíše *Rama* než *Roma* slouti.

Romulus uhájil samostatnosti svého národu a rozmnožil jej přivtělením přemožených ve válce národův do obce římské, uděliv jim občanské právo římské. Sabiny pod curským králem Titem Tatiem, s nimiž nehrubě šťastně válku vedl, přijal do obce s právem rovným. Tak spojeni jsou se Starořímany (*Ramnes*) Novořímané, lid Tatiův, *Titienses*. Římané, již původ svého občanského zřízení na bohy vznášeli, vyjádřili nábožensky toto spojení tak, že bůh Starořímanův byl Juppiter, Novořímanův Mars, a národův obou v jeden spojených Quirinus, který později, nikoliv dle římského obyčeje, s Romulem stotožněn jest. Následkem tohoto spojení nazývali se Římané *populus romanus* (et) *Quirites*, *populus romanus Quiritium*, *populus romanus Quiritesque*

(národ římský a quiritský). Později ovšem zaniklo vědomí, že názvem *pop. rom. Quiritium* a druhými názvy původně sloučení dvou různých kmenů se naznačovalo.

Pod druhým králem Numou Pompiliem uspořádali se Římané vnitř a pod třetím králem Tullem Hostiliem přešli k výboji. Začali válku s Latiny, v níž Alba Longa rozbořena jest a obyvatelstvo do Říma převedeno. Část z něho přijata jest mezi otce a činila vedlé Starořímanův a Novořímanův třetí kmen (tribus) pod jmenem *Luceres*, kteréž slovo od *lux* (světlo, jasno) pocházeti se zdá. Byla to tedy bývalá šlechta albanská. Od té doby osobovali si Římané nadvladí nad Latiny, jaké měla před tím Alba Longa a zdá se, že ho za Tulla Hostilia aspoň částečně a na čas dosáhli.

Latinové chtějíce se z tohoto postavení vyprostiti podnikali časté války s Římany za králův Anca Marcia, Tarquinia Staršího, Servia Tullia, Tarquinia Zpupného. Výsledek všeho usilování byl, že konečně Řím za hlavu latinského spolku uznán a na znamení toho chrám Dianě v Římě na vrchu aventinském vystaven jest. Římané přejali svrchovanou moc vojenskou a řízení zevnitřních záležitostí spolkových.

Uvnitř vyvinoval se římský národ takto. Obyvatelstvo římské krajiny skládalo se z rodin, jimž v čele stáli otcové čelední (patres familias) s mocí neobmezenou, ač obyčejem bylo, že v důležitých okolnostech přátelé na poradu se brávali. Pod moc otce čeledního slušeli žena a děti a snachy a vnukové, pokud synové samostatnosti vůlí otcovou nenabyli a dcera provdáním v moc muže svého nepřešla. Dále slušeli pod moc otce čeledního svěřenci (clientes). Jim byl otec čelední milostivou vrchností, ctihodným a velebným otcem ochranným (patronus) a jeho choť ctihodnou a velebnou matkou (matrona) a oni byli své vrchnosti věrně a poslušně poddáni. Všecky tyto členy spojovaly společné služby boží, jakož i třetí část obyvatelstva, otroky, již byli dle práva obecního považováni za pouhou věc a živé jmění.

Na této moci otcův čeledních zakládala se moc královská. Celý národ činil velikou rodinu, jejímž otcem byl král. V této velké rodině požívali občanských práv jenom otcové (patres, patricii); oni tedy byli národem a jaksi šlechtou.

Jako otec čelední v záležitostech vážnějších své rodiny přátele ku poradě brával, tak měl také král výbor z otců ku poradě a ti nazývajíce se opět *patres* (otcové, kmetové) činili jeho radu (senatus, kmetstvo).

První král měl ku poradě sto otcův a po spojení Sabinův s Římany jiných sto otcův ze Sabinův vybráno jest. Tento stav římské obce zůstal také za druhého krále Numy Pompilia.

Za třetího krále Tulla Hostilia stala se změna ta, že po rozboření Alby Longý část obyvatelstva do Říma převedeného mezi otce pod jmenem Luceres přijata a rada z nich sto otci rozmnožena jest. Ostatní albanské obyvatelstvo mělo jen právo volného provozování živnosti (jus commercii) a bylo pod ochranou královou asi v tom poměru, v jakém byli svěřenci ku svým otcům čeledním. Tato část římského obyvatelstva nazývala se *plebs* (lid) od slova *pleo, plenus* = plný (dav, množství) t. j. lid měl jakousi důležitost jenom svým množstvím, šlechtic pak měl důležitost již svou osobou.

Za čtvrtého krále Anca Marcia vzrůstal náramně počet lidu převáděním obyvatelův z rozbořených měst latinských, tak že svým množstvím zdál se lid býti nebezpečným. Toto nebezpečí odvrátil aspoň na čas pátý král Tarquinius Starší tak, že asi tolik nejčelnějších mužův z lidu, co bylo rodův šlechtických, mezi otce vybral a z nich potom radu sto otci rozmnožil. Tak mohl také tento král zdvojiti počet rytířův. Livius mluvě o té události praví, že Tarquinius rozmnožil jenom počet rady a rytířův; zapomínát, že král jen po rozmnožení šlechty rytířstvo rozmnožiti mohl, poněvadž po ten čas rytíři jenom ze šlechty bráni býti mohli. Od dalších oprav, jako snad od zařízení tří kmenův lidu vedlé tří kmenův šlechty musil král Tarquinius upustiti pro odpor šlechty použivší záminek náboženských (Attus Navius).

Za to provedl úplnou opravu římské ústavy jeho nástupce Servius Tullius. Utvořiv ztenčením královské moci nový pojem občanství pojal v ně nejen šlechtu ale i lid. K tomu účelu sestavil popisní knihy veškerého v pozemcích záležejícího jmění a rozdělil dle něho celý národ bez rozdílu stavu na pět tříd a každou třídu na setniny i udělil každé třídě tolik hlasův na sněmu národu (comitia centuriata), kolik počítala setnin, ježto před tím na sněmech šlechty (comitia curiata) se hlasovalo dle hlav. Takto národ uspořádav udělil jemu práva, jež potud vykonávala výhradně šlechta, jako volení krále, opovídání války a jiná. Šlechtě za náhradu, že se musila s lidem o práva sdíleti, ponecháno jest právo stvrzování všech usnesení národu se týkajících, udělování svrchované moci vojenské a soudní (imperium). Toto stvrzování dálo se slovy: *Patres auctores fiunt* (otcové dávají své stvrzení) a návrh k tomu účelu učiněný

neb přijatý nazýval se *lex curiata de imperio* (návrh o svrchované moci starostům předložený neb od nich přijatý). Bez takového stvrzení neměla usnešení národu žádné platnosti.

Proti ústavě Serviově těmito opravami obnovené povstal odpor zvláště od mladších rodův šlechty. Učiněno jest spiknutí, jehož hlavou byl Tarquinius, zeť králův. Servius Tullius zavražděn a Tarquinius učinil se králem. Obnovená ústava Serviova odložila se stranou. Tarquinius spoléhaje na svou brannou moc a pomoc cizí stal se zpupným samovládcem utlačuje jak lid tak šlechtu, až konečně spojenými silami šlechty a lidu vypuzen jest a obec pospolitá (res publica, republika) nastala, v níž veškera královská moc připadla šlechtě, kteráž lidu jen nějakého ulevení a jen z počátku dopřála, pokud jeho pomoci k uhájení se proti vypuzenému králi potřebí měla.

Předními po Římu městy v Latiu byly severovýchodně a východně od Říma Fidenæ (nyní Castel Giubileo), Nomentum (n. Mentana), Tibur (n. Tivoli), Gabii (blízko nynějšího Lago di Castiglione), Labicum (vedle nynějšího městce Colonna); blíže hory albanské Tusculum (n. Frascati), Aricia (n. Ariccia), Lanuvium (n. Civita Lavigna), Velitræ (n. Veletri), na pomoří Ostia, Laurentum (n. Torre di Paterno), Lavinium (n. Pratica), potom více v středozemí Ardea, hlavní město rutulské; na jihu byly Signia (n. Segni), Cora (n. Cori), Norba (n. Norma), Sulmo (n. Sermoneta), Setia (n. Sezze).

Poznamenání k hl. 1. Pověsti o příchodu Henetův pod Antenorem do nynějšího Benátska a Trojanův pod Aeneem do Latia vznikly v těch dobách, v kterých Římané svůj původ zušlechtiti chtěli, odvozujíce jej od proslaveného národu trojanského. Že italští Venetové pocházeli od Homerových Henetův z Paflagonie, jest pouhá báje a smyšlenka nejapných slovozpytcův. — Euganeové, národ neznámého původu, bydleli severozápadně od Venetův.

K hl. 2. Etruscové, již sebe sami dle latinského vyslovení nazývali Rasennæ a u Umbrův Tursci, u Římanův také Tusci sluli, byli národ posud nevyzpytovaného původu a bydleli za rozkvětu své moci a slávy v nynějším západním Benátsku, v celém Milánsku a ve východním Sardinsku, sousedíce na východě s Venety, na severu s Rhæty, snad svými soukmenovci, na západě s Ligury; obývali též v nynější Romagně, v nynějších vévodstvích parmském a modenském a celém velkovévodství toskanském a konečně v nynějším západním Papežsku mezi Tiberou a mořem.

Pod jedním panovníkem nebyl tento národ nikdy celý spojen; tvořily se jenom spolky po dvanácti městech. Po vpádu Gallův do severní Italie v třetím století po založení Říma byli Etruscové odtud vytištěni a v celku na nynější velkovévodství toskanské obmezeni. Jejich přední města byla v jižní Etrurii blízko římských hranic Veji (nedaleko nynější vsi Isoly), Careja (n. Galera), Cære, u Řekův Agylla zvané (n. Cerveteri); severně od Vej blízko hory Soracte (n. Monte di S. Silvestro) Capena, Nepete (n. Nepi), od Nepete severně Falerii (u nynějšího města Civita Castellana), od Falerií západně Sutrium (n. Sutri) a Blera (n. Bieda), a na pomoří Tarquinii (n. Corneto); v severní Etrurii u Arnu a jeho nejbližších přítokův Aretium (n. Arezzo), Florentia (n. Firenze), Pisæ (n. Pisa), na pomoří jižně od Pisy Populonia (u nynějšího města Piombino), dále Telamon (n. Telamone). Cosa (nyní zříceniny u města Orbitello); západně od řeky Tiberu počínajíce od severu byla města Cortona, Perusia (n. Perugia), Vulsinii, urbs vetus (n. Orvieto), Hortanum (n. Orta); ve středozemí počínajíce od severu byla města Volaterræ (n. Volterra), Sena (n. Siena), Clusium (dříve Camars zvané, nyní Chiusi), Volsinii novi (n. Bolsena).

K hl. 3. Hora albanská sluje nyní monte cavo.

K hl. 5. Lupercalia konala se pátnáctého února; byla to slavnost očišťování a smíření. Euander, jenž prý tuto slavnost zavedl, jest tak báječná osobnost jako Aeneas.

K hl. 7. Veliký oltář Herculův nalézal se blízko vrchu palatského; u něho se zavíraly nejsvětější smlouvy, poněvadž Hercules italský byl vlastně Dius Fidius = Juppiter Fidius, *Ζεὺς Πίστιος*.

K hl. 10. Po Romulovi obětoval první světlé odění Aulus Cornelius Cossus l. 319. od z. Ř. a druhé Marcus Claudius Marcellus l. 532 od z. Ř.

K hl. 11. Sabinové, kmen sabelských národův východního plemene italského, bydleli severovýchodně od Latia. Jejich přední města byla Cures (n. Correse), Reate (n. Rieti), Nursia (n. Norcia), Interocreum (n. Antrodoco), Amiternum (n. Amatrice).

K hl. 13. Romulus rozdělil kmen ramenský na deset starostev (curia). Každé starostvo počítalo po desíti rodech (gens). Když byl k římské obci přivtělen kmen sabinský, rozdělen jest též na deset starostev. Starostva měla společné služby boží, společné povinnosti a společná práva. Každé mělo svého starostu (curio) a přední starosta nazýval se *curio maximus*. Tak uspořádaného národu bylo také

používáno k vyřizování obecních záležitostí na sněmech (comitia curiata).

K hl. 17. a 18. Volení krále, poněvadž Římanům známo bylo, nevykládá Livius úplně, dálo se takto:

Po smrti krále sestoupili se otcové snad k návrhu rady a jmenovali mezikrále (interrex) na pět dní. První mezikrál vykonal smutečné obřady za zemřelého krále a dal na sněmu otcův voliti svého nástupce. Ten povolal národ, nebylo-li žádné překážky, na sněm, na kterém král zvolen jest. Naskytla-li se jaká překážka, volili se mezikrálové dále, až konečně král se zvolil. Na to vystoupil zvolený král na posvátné místo na Capitoliu v průvodu ptákopravce, který tam určité obřady vykonav pozorováním ptactva posvátného bohův se otázal, zdali zvolený král jim milý jest. To se nazývalo *inauguratio* (zasvěcení).

Potom sestoupil král dolů, kde mezitím národ v tiché pobožnosti trval a podal otcům návrh o své svrchované moci (lex curiata de imperio). Otcové přijali a schválili návrh ten aneb jinak řečeno, otcové čili šlechta skládali svému králi přísahu a slib věrnosti a oddanosti. O tak zvoleném králi pravilo se, že panuje z vůle neb volbou národu (populi jussu) a stvrzením otcův (auctoritate patrum), a jen vláda tak zvoleného krále byla považována za zákonnou (imperium legitimum). — Sbor ptákopravcův (augures, auspices), jejichž povinností bylo z křiku a letu posvátného ptactva a z jiných znamení boží vůli zpytovati, sestával původně z tří osob, od Servia Tullia ze čtyr, od zákonu Ogulniova r. 454. od z. Ř. z devíti, od Sully z patnácti. V čele sboru byl ředitel (magister collegii). Své členy volil si sbor sám vyjma dobu, v které byl platným zákon Domitiův r. 650. od z. Ř. daný.

K hl. 20. Sbor pontificův (nejvyšších kněží) sestával ze čtyr mužův za Numy, k nim přišel pátý co jejich hlava neb starosta (pontifex maximus). Zákonem Ogulniovým r. 454. od z. Ř. přidáni k nim čtyři mužové z lidu a Sulla rozmnožil jejich počet na patnáct. Mimo krátký čas, co zákon Domitiův od roku 650. od z. Ř. v platnosti byl, byli ustanovováni soukromou volbou (cooptatio). Mimo povinnosti od Livia vyložené náleželo jejich starostovi vedení letopisův (annales maximi). Jejich jméno se nejlépe odvozuje od ponte = pět, buď proto, že jich původně pět bylo, neb že počtověda k jejich úřadu byla velmi potřebná. (srv. *πεμπάζειν*).

K hl. 21. *Argei* byla posvátná místa k pobožnosti určená.

K hl. 30. Mezi rody albanskými mezi otce přijatými nalézal se také (dle učeného císaře Claudia) rod julský. Tac. Annal. XI. 24.

K hl. 32. Po smrti Tullově zvolen za krále Ancus Marcius z kmene sabinského; jeho předchůdce Tullus Hostilius byl z kmene ramenského. Do času Anca Marcia tedy střídali se oba kmenové v panování. —

Sbor fetialův sestával z dvanácti osob a jejich povinností bylo bdíti nad zachováním práva mezinárodního. —

Aequiculi bydleli v Sabinsku v krajině nyní Cicolana zvané.

K hl. 33. Politorium bylo jižně od Tiberu, Tellena jižně od Říma, Ficana u silnice z Říma do Ostie vedoucí, Medullia severovýchodně od Říma. Ostia byla první osada římská. Zavádění osad, jež byly posádkami vojenskými ve vydobyté zemi, připisují báje již Romulovi.

K hl. 34. *Lucumoni* (etrursky Lauchme nazývaní) byli v Etrurii to co v Římě patricii t. j. šlechta. Tanaquil (etrursky Tanchufil) stotožněna jest v Římě s Gají Cæcilií, již římské báje za choť Tarquinia Staršího vydávají.

K hl. 38. *Collatia* byla nad Anienem vzdálí dvou mil od Říma, *Corniculum* a ostatní v této hlavě jmenovaná města byla mezi Tiberem a Anienem.

K hl. 39. Že Servius Tullius byl syn z otrokyně neb dle jiného podání syn zajaté šlechtičny z Corniculu, jest jenom obraz, jehož smysl jest, že pocházel z lidu.

K hl. 43. Tuto se vypisuje řád zavedený od Servia Tullia, pro nějž mu od lidu ustavičná a povšechná úcta vzdávána byla. Uváží-li se, čeho se jím lidu pro onen čas dostati mohlo, musí se vyznati, že ne mnoho. Neb rytíři a první třída, která skoro celá ze šlechty se skládala, měli na sněmu většinu hlasův. Rytíři byli do prvních šesti setnin bráni jenom ze šlechty, do ostatních také z lidu. Avšak byli to jenom občané bohatí, jakých dle tehdejšího stavu lidu nemnoho bylo. Ale proti minulosti polepšil se stav lidu předce znamenitě; neb nejsa dříve nic nabyl teď občanských práv a záleželo to jenom na něm, jestli a jak jich použije. Lid jich použil.

Ještě roku 334. považovalo se deset tisíc assův za velké bohatství (Liv. IV. 45.); dle toho by pátá třída, jejíž jmění nejméně deset tisíc obnášelo, nemohla býti chudou, zač předc povšechně uznávána byla. Tato neshoda dá se nejsnáze tak vyložiti, že Livius udává jmění jednotlivých tříd tak, jak bylo vyjadřováno po první punské válce, ve které se z libry mědi, z níž před tím v celku jeden as se lil

(æs grave), nejprvé tři, potom šest assův se lilo a staré názvy peněz se podržely. Má-li se tedy jmění jednotlivých tříd za Servia Tullia aspoň blíživě udati, musí se počty Liviovy na pátou část sníživi a tak by bylo jmění první třídy 20.000 assův a ostatních tříd po sobě 15.000, 10.000, 5000, 2000 v starých penězích (æs grave, měna těžká). Možná také, že v první době jmění se neudávalo penězi, nýbrž jitry a poněvadž se římským osadníkům udělovalo po dvou jitrech dědiny, mohou se tedy dvě jitra za jmění páté třídy považovati. Dle toho by obnášelo jmění ostatních tříd po sobě pět, deset, patnácte, dvacet jiter.

Jmění páté třídy obnášelo tedy dle našich peněz asi 470 zlatých r. č.

K usnadnění popisu rozdělil Servius Tullius město a kraj na čtyry okresy, palatský, subursky, collinský, esquilijský a nazval je tribus, kterýmž jmenem dříve jednotliví kmenové — Ramnes, Tities, Luceres — nazýváni byli. Dle těchto okresův odváděla se váleční daň, berně, jež právě proto *tributum* slula. Jednoduchá berně obnášela tisící část jmění.

Když město a kraj na okresy, národ na třídy a setniny rozdělen byl a každé třídě zbroj a zbraň ustanovena byla: přikročil král k uspořádání branné moci, hlavnímu účelu popisu; neb když národ takto na třídy a setniny rozdělený k vyřizování vnitřních záležitostí na sněm volán byl, nazýval se i tenkráte *vojskem* (exercitus).

O branné moci doby královské neměl Livius dosti jasného ponětí; pročež budiž zde o jejím vyvíjení toto podotknuto. Romulus postavil z pěšího lidu legii. Toto slovo pochází od legere = sbírati, *legio* znamená tedy co naše slovo *sbor*, neb *pluk*, neb *tma*. Legie obnášela původně tisíc mužův. Mimo pěchotu postavil Romulus setninu rytířův, již se pro rozeznání od lidu Tatiova *Ramnenses* nazývali. Po připojení Novořímanův k Starořímanům postavena jest druhá legie a druhá setnina rytířův, již se nazývali *Titienses*. Když za krále Tulla Hostilia albské obyvatelstvo do Říma převedeno bylo, povstala třetí legie a třetí setnina rytířův, již nazýváni byli *Luceres*. Za Tarquinia Staršího počet mužstva i v legiích i v setninách rytířův rozmnožen neb dle Livia zdvojen. Lid nesloužil v legiích, nýbrž kdykoliv jeho pomoci potřebí bylo, ve zvláštních odděleních, jako později spojenci mimo Latiny. To byla branná moc římského národu do krále Servia Tullia, jenž veškero branné mužstvo na mladší od osmnácti do pětačtyřiciti let a na starší od šestačtyřiciti do šedesáti let roz-

dělil a první k službě v poli, druhé k obraně města ustanovil. Z mladší třídy utvořil osmnáct setnin rytířův; prvních šest setnin ponecháno výhradně šlechtě se starými jmeny — Ramnenses, Titienses, Luceres priores et posteriores (první a druzí), do ostatních dvanácti setnin přijímali se také občané z lidu. Na to jsou postaveny dvě legie z mladší třídy a tolikéž legií ze starší.

Legie skládající se z rot (manipulus) a setnin (centuria) byla postavována ve čtverhranu; v prvních řadách stáli občané první třídy, za nimi byli občané druhé, třetí a čtvrté co těžkooděnci, pátá třída sloužila v lehkém odění. Legii byl přidán pluk jízdy (ala) rozdělený na čety (turmæ) a desetiny (decuria). Mimo prapory a znaky (signa) jednotlivých rot měla první třída v legii za znak orla, jenž později jediným znakem legijním se stal, druhá třída měla za znak vlka, třetí minotaura, čtvrtá koně, pátá kance. Legie měla obyčejně 4200 mužův, jízdní pluk sestával v prvních dobách ze šesti set rytířův, později ze tří set a počet celého branného mužstva obnášel za Servia asi 20.000 mužův. V čtyřicáté třetí hlavě čteme: *In his accensi* etc. Dle toho by se zdálo, že *accensi* (připočtěnci) tvořili zvláštní setninu. Ale jest to omyl povstalý nejspíše opisovateli. Neb slovem *accensi* byli naznačováni občané od druhé do páté třídy. Občané první třídy jmenovali se *censi* (v popis vzatí). Z páté třídy byli nejvíce bráni sluhové úřadní, již také proto sluli *accensi*. Odtud povstal ten omyl.

K hl. 53. Volscové stojící dle příbuzenství, jako jejich soukmenovci Aequové, Hernici a Aurunci, uprostřed národův latinských a sabelských bydleli s obou stran řeky Lirisu (Garigliano). Jejich přední města byla Antium (blízko nynějšího města Porto d'Anzo), Circeji (n. Monte Circello), Tarracina neb Anxur (n. Terracina), Privernum (n. Piperno), Sora, Fregallæ (n. Ceprano), Arpinum (n. Arpino), Atina, Aquinum (n. Aquino), Casinum (n. Monte Casino).

K hl. 55. Staré služby boží Juppitera, Marta a Quirina nehodily se více pro doby, v nichž opravami Tarquinia Staršího a Servia Tullia úplně byl proměněn římský národ. Nastala tedy také obnova náboženská. Bohové starého národu ustoupili bohům capitolským Juppiteru, Junoně, Minervě. Jim byl založen chrám na Capitoliu od Tarquinia Staršího a dostaven od Tarquinia Zpupného. Vysvětiti jej bylo dopřáno v prvním roku obce pospolité consulu Marcu Horatiu Pulvillovi.

Tita Livia od založení Říma kniha II.

Výtah.

Brutus zavázal národ přísahou, že žádného krále v Římě nestrpí. Tarquinia Collatina soudruha svého pro příbuzenství s Tarquinii podezřelého donutil, aby se vzdal consulského úřadu a z obce ustoupil. Statky rodiny královské dal vydrancovati, Martu zasvětil její pole, jež se polem Martovým nazvalo. Urozené jinochy a mezi nimi také svoje a své sestry syny dal sekyrou odpraviti, poněvadž se ku přijetí královské rodiny spikli. Udavateli jejich, otroku, jenž se jmenoval Vindicius, dal svobodu a dle jeho jména nazvána jest *vindicta* (prut uvolňovací). Když proti rodině královské, jež vejské a tarquinijské zástupy stáhnuvši válku zdvihla, vojsko do boje přivedl, skonal s Arruntem, synem Tarquinia Zpupného, a paní oplakávaly ho rok (1—6). Consul Publius Valerius učinil návrh o odvolání se k národu. Capitolium vysvěceno. Porsena, král clusijský, podniknuv válku pro Tarquinie a přišed k Janiculu zdržen od překročení Tiberu statečností Coclita Horatia, který, co jiní most kolový bourali, sám Etruscy zastavil a po rozboření mostu ve zbrani do řeky se svrhl a ku svým přeplaval (7—10). Druhý příklad chrabrosti vyšel od Mucia, jenž do ležení nepřátelského vkročil, aby Porsennu zabil a zavraždiv písaře, jehož za krále považoval, jat byl a ruku položenou na oltář, na němž obětováno bylo, spáliti nechal a pravil, že tři sta jest takových spiklých k usmrcení samého krále. Podivením se jim byl Porsenna donucen výminky míru podati a upustil od války přijav rukojmě, z nichž dívka jedna, Cloelia, stráže oklamavši přes Tiberis ku svým přeplavala, a když ji vydali, od Porsenny poctivě nazpět poslána jest a sochou jezdeckou poctěna (11—15). Appius Claudius přešel ze Sabinska do Říma; pročež přidán jest okres claudský, a počet okresův rozmnožen, tak že jich bylo jeden a dvacet. Proti Tarquiniovi Zpupnému

s vojskem latinským válku zdvihajícímu bojoval dictator Aulus Postumius šťastně u jezera regilského (16—22). Když lid pro zatknutí dlužníkův na základ životní se na svatou horu odstěhoval, věhlasem Menenia Agrippy od roztržky odvolán. Když týž Agrippa skonal, pro chudobu na útraty obecní pochován. Vyvoleno jest pět tribunův lidu. Volské město Corioli vybojováno statečností a přičiněním Gnaea Marcia, který proto pojmenován Coriolanus (23—33). Když Titus Latinius, muž z lidu, ve snách napomenut byl, aby o nějakých náboženských obřadech učinil oznámení radě a toho zanedbal: ztratil syna a ochroml; když pak do rady na nosidlech se přinesti dal a to oznámení učinil, obdržel opět volnost nohou a navrátil se domů. Když Gnaeus Marcius Coriolanus, jenž byl vypovězen, vojvodou volským se stal a s vojskem nepřátelským k městu Římu přitáhl a k němu vypravení nejprvé poslové, potom kněží marně prosili, aby proti vlasti války nezdvihal: dosáhly na něm jeho matka Veturia a choť Volumnia, aby ustoupil (34—40). Zákon pozemkový poprvé navržen. Spurius Cassius z bažení po královské moci odsouzen a odpráven. Vestalka Oppia pro zprznění krve za živa zakopána. Když Vejští, nepřátelé sousední, více nepohodlnými než obtížnými byli, vyžádala si rodina fabská vedení této války a vyslala tam tři sta šest oděnců̊v, již u Cremery do posledního potřeni byli, zanechavše jediného nedospělého mladíka doma. (40—50.) Konsul Appius Claudius dal, když proti Volscům vzdorem vojska nešťastně bojováno bylo, každého desátého vojína kyji odpraviti. Dále obsahuje (kniha ta) půtky s Volscy a Aequy a Vejskými a rozbroje mezi otci a lidem. (60—65.)

(R. 245. od z. Ř. = r. 507. př. Kr.)

1. Svobodného již odtud národu římského popisovati budu skutky v míru a válce vykonané, roční úřady a rozkazy zákonův mocnější než lidí, kterážto svoboda aby radostnější byla, způsobila zpupnost posledního králę; nebo předchůdcové jeho tak kralovali, že se ne bez zaslouženi všickni po sobě počítají za zakladatelę aspoň částí města, jež sami přidali co nová sídla lidnatosti od nich rozmnožené. I nepochybuje se, že by týž Brutus, jenž takové slávy vyhnáním zpup-

ného krále si zasloužil, k největší škodě obce to byl učinil, kdyby byl z nedospělé žádosti svobody některému z dřívějších králův královskou moc vyrval; nebo co by se bylo stalo, kdyby ona chátra pastevcův a sběhlého lidu pod záštitou nedotknutelného chrámu buď svobody neb aspoň beztrestnosti dostavši a strachu králův zbavena jsouc začala zmítána býti bouřemi tribunskými a v cizím městě tropiti rozbroje s otci, pokud by svazky chotí a dítek a láska k půdě samé, kteréž se délkou času přivyká, mysli jejich v jedno nebyly spojily? Zdrcena by byla obec ještě nedospělá, již klidná mírnost panování opatrovala a pěstováním tam přivedla, že dobré ovoce svobody při dospělých již silách snášeti mohla. Počátek svobody však jest spíše odtud počítati, že moc consulská učiněna byla roční než že by se nějaké ztenčení moci královské bylo stalo. Všechna práva, všechny oznaky podrželi první consulové; jen to opatření se stalo, aby postrach zdvojeným se býti nezdál, kdyby oba consulové svazky prutové (fasces) měli. S přivolením svého soudruha měl svazky prutové dříve Brutus, jenž byl neméně rázným obhájcem svobody, než potom jejím strážcem. Především zavázal národ mladistvé svobody dychtivý přísahou, že nestrpí, by kdo v Římě kraloval, aby potom prosbami neb dary královskými pohnouti se nedal; na to, aby více sil radě kmetův valným spolu počtem tohoto řádu zjednal, doplnil počet otcův, vražděním královým ztenčený, na tři sta vybrav přední muže ze stavu rytířského; a odtud prý pochází obyčej, aby voláni byli do rady, kteří otcové jsou a kteří spolu shromážděni (conscripti). Shromážděnými totiž nazývali vybrané do nové rady. Podivuhodno, jak to prospělo ku svornosti obce a připoutání myslí lidu k otcům.

2. Na to pečováno o věci božské a poněvadž některé obecní oběti králem samým konány bývaly,

zvolí se král obětní, aby se nikde králův nepohřešovalo. Tento úřad kněžský podrobili nejvyššímu knězi, aby jménu přidaná čest nebyla v něčem na závadu svobodě, o níž tehdáž první byla péče. I nevím, zdali příliš se všech stran a nejnepatrnějšími věcmi ji ohrazujíce nepřestoupili míry. Neb i jméno druhého consula, ač v ničem jiném na závadu nebyl, bylo obci v nenávisti. Tarquiniové prý příliš uvykli kralování, počátek prý se stal Starším a potom králem byl Servius Tullius a že ani po učiněném mezičasí na království jako cizí nezapomněl Zpupný Tarquinius, nýbrž je jako dědictví rodu svého nešlechetností a násilím osvojil; po vypuzení Zpupného že svrchovaná moc v rukou Collatinových jest. Tarquiniové prý neumějí v soukromí žíti, jméno jejich že se nelíbí a svobodě nebezpečné jest. Tato řeč lidí z počátku zponenáhla smýšlení zkoumajících rozšířila se po celém městě a lid podezíráním rozčilený svolá Brutus v hromadu. Tu přečte především přísahu římského národu, že nedopustí, aby kdo v Římě kraloval a žil, od koho by svobodě nebezpečí nastávalo; té přísahy že se musí vší mocí hájiti, a žádné věci, jež by k tomu čelila, že se nesmí zanedbati; on že to nerad praví k vůli člověku, a že by nebyl mluvil, kdyby láska k obci pospolité nepřevládala; národ římský že nevěří, že se úplné svobody dosáhlo, když královský rod, královské jméno nejen v obci ale i při vládě jest; to že jest na závadu, to na překážku svobodě. „Tuto bázeň," doložil „odstraň ty, Lucie Tarquinie, svou vůlí. Pamatujeme, vyznáváme, vyhnal jsi krále, dokonej své dobrodiní, odnes odtud jméno královské. Tvé jmění netoliko vydají ti tvoji spoluobčané mým působením, nýbrž rozmnoží je štědře, jestliže se čeho nedostává. Odejdi přátelsky, zprosť obec planého snad obávání. Tak mysli jsou přesvědčeny, že s rodem tarquinským království odtud odejde." Consulovi za-

razila se z počátku řeč podivením tak nové a nenadálé události; když pak mluviti se jal, obstoupí ho přední mužové obce a žádají za totéž mnohými prosbami. Ostatní arci méně jím pohnuli; avšak když Spurius Lucretius, muž věkem a důstojností vynikající a mimo to jeho tchán jsa, rozličným způsobem jednati s ním se jal, střídavě prose a radě, aby se souhlasením obce přemoci dal, tu consul obávaje se, že by se mu potom, až bude soukromým, totéž stalo se ztrátou statkův a přidáním nad to jiného potupení, vzdal se consulského úřadu a dada své celé jmění do Lavinia přenesti ustoupil z obce. Brutus učinil dle rady návrh k národu, aby všickni členové rodu tarquinského vypovězenými byli. Za soudruha zvolil si na sněmu národu Publia Valeria, jehož pomocí krále byl vyhnal.

3. Ačkoliv nebylo hrubě nikomu pochybno, že válka od Tarquiniův nastává, přišla předce mimo nadání všech později. Ostatně, čeho se neobávali, málem byla lstí a zradou svoboda ztracena. Byliť mezi římskými jinochy někteří mladíci, ne z nízkého rodu pošlí, jichž náruživosti za králův méně poutány byly, druhové to a společníci mladých Tarquiniův a uvyklí žíti obyčejem královským. Při rovných tenkráte právech všech lidí po té zvůli toužíce, stěžovali si vespolek, že svoboda jiných v jejich porobu se zvrátila. Král prý jest člověk, od něhož dosáhnouti lze, kde práva, kde bezpraví potřebí jest; u něho že jest místo milosti, u něho dobrodiní; on že může se i hněvati i odpustiti, mezi přítelem a nepřítelem rozdíl že zná; ale zákony že jsou věc hluchá a neuprositelná, prospěšnější a lepší slabému než mocnému, že neposkytují žádného ulevení ani odpuštění, přestoupí-li člověk meze; že jest nebezpečné při tolika lidských poklescích jedině v bezúhonnosti žíti. Když tak již samy sebou mysli nevrlé byly, přijdou poslové od rodiny královské, žádajíce beze zmínky o návratu za vydání

statkův. Když jejich řeč v radě slyšena byla, trvalo o tom rokování po několik dní, aby nenavrácení statkův příčinou války, navrácení však látkou a pomůckou ku válce nebylo. Mezitím usilovali poslové o jiné věci; žádajíce veřejně za statky strojili tajně úklady o opětné dosažení království, a jako by se pro to, oč se zdánlivě jednalo, o přízeň ucházeli, zkoumají smýšlení mládeže urozené. Kdo laskavě jejich řeč přijali, těm odevzdali listy od Tarquiniův a smluvili se s nimi o tajném v noci vpuštění královské rodiny do města.

4. Bratrům Vitelliům a Aquiliům nejprvé tato věc svěřena jest. Sestra Vitelliův byla provdána za consula Bruta a z tohoto manželství byli již dospělí synové Titus a Tiberius. Tyto také přijali ujcové ku společnému ukládání. Mimo ně byli někteří urození mladíci za důvěrníky přijati, jichž památka stářím zašla. Když mezi tím v radě návrh prošel, jenž k tomu čelil, aby se statky vydaly a když právě to poslové za příčinu prodlévání v městě měli, že si čas k opatření vozův od consulův vzali, na nichž by královské jmění odvezli: tu ztráví celý ten čas rokováním se spiklými a vymohou na nich naléháním, aby jim listy k Tarquiniům dali; neb jak by prý jinak uvěřili, že od poslův lichá o takových věcech zpráva se nepřináší? I dány jsou listy, aby zřejmým závazkem víry byly, a ty učinily zločin zřejmým. Neb když den před tím, než se poslové k Tarquiniům odebrati měli, náhodou u Vitelliův se večeřelo a spiklí tam po odstranění všech svědkův o novém obmyslu, jakož se stává, mnoho vespolek rokovali, vyslechl jejich rozmluvu jeden z otrokův, který již dříve spozoroval, že se o to jedná; ale na tu příležitost čekal, až by listy poslům dány byly, jichž zabavení by věc dokázati mohlo. Jak spozoroval, že dány jsou, donesl to consulům. Consulové odebravše se k zatčení poslův a spiklých z domu bez hluku, postihli věc celou; přede vším vedena péče

o listy, aby nezmizely. Zrádcové na místě uvrženi jsou do vazby; o poslech pak trvala kratičká pochybnost, a ač se vidělo, že se provinili, aby za nepřátele považováni byli, předce platilo právo mezinárodní.

5. O statcích královských, jež dle dřívějšího usnešení vydati se měly, vznesena z nova porada na otce. Tito poddavše se hněvu, zapověděli je vydati, zapověděli je učiniti jměním obecním; daly se vydrancovati lidu, aby porušiv se kořistí z královské rodiny naději míru s ní na vždy ztratil. Pole tarquinské, jež se mezi městem a Tiberem nalézalo, byvši Martu zasvěceno bylo potom polem Martovým. Náhodou prý tam tenkráte byla zasetá běl zralá ku žni. Poněvadž svědomí nedovolovalo tuto úrodu polní ztráviti, vyslána tam najednou veliká síla lidí i požala obilí se slamou a uvrhla je v koších do Tiberu plynoucího skrovnou vodou, jako obyčejně u prostřed parných dní. Tak prý na mělčinách hromady váznoucího obilí se usadily, bahnem natřené, na to prý zpovlovna nanesením tam jiných věcí, jež řeka maně s sebou unáší, ostrov povstal; potom, tuším, přidány jsou hráze a napomoženo uměním, aby prostora tak vynikající a pevnou k udržení chrámův a síní byla. Po vydrancování statkův královských odsouzeni jsou zrádcové a poprava vykonána, která tím znamenitější byla, že úřad consulský vykonání trestu otci proti synům uložil a že toho, jenž co divatel odstraněn býti měl, osud vykonavatelem trestu ustanovil. Ku sloupu přivázáni stáli nejurozenější jinoši. Ale od ostatních, jako hlav neznámých, obrátili synové consulovi oči všech po sobě, i zželelo se lidem ne více trestu než zločinu, jímž trest zasloužili; oni že v duchu si umínili právě toho roku osvobozenou vlast, otce osvoboditele, úřad consulský, povstalý z domu junského, otce, lid, a co božstva a lidstva římského jest, zpupnému druhdy králi, tenkráte rozlícenému vypovězenci zraditi. Consulové vystoupili

na svá místa a lictoři posláni jsou k vykonání popravy. Ti jinochy obnaží, bičují a sekyrou odpraví, a po celý ten čas otec a tvář a obličej jeho divadlem byl, anaž láska otcovská mezi vykonáváním veřejného trestu vynikala. Po potrestání vinníkův, aby na obě strany k zamezení zločinův znamenitý příklad byl, dány jsou udavači peníze z pokladnice a svoboda a občanské právo za odměnu. On prý byl první uvolněn prutem. Někteří se domnívají, že také slovo *vindicta* (prut uvolňovací) od něho pochází; jmenoval prý se Vindicius. Po něm zůstalo obyčejem, aby ti, již takto uvolněni byli, za přijaté ve svazek občanský byli považováni.

6. Když tyto události, jak se sběhly, zvěstovány byly, zahořel Tarquinius nejen bolestí pro takovou na zmar přicházející naději, ale i záštím a hněvem; a jak znamenal, že lsti cesta zahrazena jest, umínil si válku veřejně podniknouti i chodil prose po etrurských městech, žádal nejvíce na Vejanech a Tarquiňanech, aby mu, svému potomku, z tétéž krve pošlému, bez vlasti, v bídě jsoucímu po takové nedávno královské moci s dětmi dorůstajícími před svýma očima zahynouti nedali. Jiní že jsou z ciziny do Říma ku kralování povoláni, on pak že jsa král, jenž válkou římské panství rozmnožoval, od nejbližších příbuzných zlořečeným spiknutím vyhnán jest; ti že mezi sebou, poněvadž žádný jednotlivec dosti hodným královské moci se býti nezdál, části královské moci uchvátili, statky jeho národu vydrancovati dali, aby nikdo zločinu prost nebyl; on že chce vlasti a království opět dosíci a nevděčné poddané trestem stíhati; nechť tedy ku pomoci mu přispějí, pomáhají, nechť také za stará příkoří se pomstí, za tolik porážek svých vojsk, za odnětí krajiny. To pohnulo Vejany a každý se své strany hrozivě hlásá, že aspoň pod římským vůdcem potupa se sníti a co ztraceno jest, opět dobyti se musí. Tar-

quiňany pohnulo jméno a příbuzenství; krásným se jim býti vidělo, aby jejich rodáci kralovali v Římě. Tak následovala Tarquinia dvě vojska dvou obcí k opětnému dosažení království a ku stíhání Římanův válkou. Jak se do římské krajiny přišlo, táhnou proti nepříteli consulové; Valerius vede pěchotu ve čtverhran sešikovanou, Brutus postoupil napřed na zvědy s jízdou. Týmž způsobem byla jízda napřed ve vojsku nepřátelském a velitelem jejím byl Arruns Tarquinius, syn králův. Král sám následoval s pluky pěšími. Jak Arruns z daleka po lictorech poznal, že to jest consul, potom více z blízka a jistěji také po obličeji, že to jest Brutus, pravil rozpálen jsa hněvem: „To jest onen muž, jenž nás z vlasti do vyhnanství vypudil; hle on sám našimi oznaky ozdoben jsa kráčí ve slávě: bohové, mstitelé králův, pomozte!“ I pobodne koně ostruhami a žene ho s rozhořčeností proti samému consulovi. Brutus znamenal, že se proti němu jde: Čestné bylo tehdáž vůdcům, aby se sami dávali v boj; pročež pustí se dychtivě v půtku. I srazili se s takovou rozhořčeností ducha, při čemž žádný, jen aby nepřítele poranil, ochrany své osoby pamětliv nebyl, že oba odpůrcovou ranou skrz okrouhlou pavézu probodnuti jsou a na dvou kopích váznouce s koní umírajíce klesli. Zároveň začal i ostatní boj jízdy a nedlouho na to i pěchota k tomu přišla. I bojováno tu se střídavým vítězstvím a rovným štěstím. Na obou stranách zvítězila pravá křídla, levá jsou přemožena. Vejané zvyklí jsouce Římanům podléhati jsou poraženi a rozptýleni. Tarquiňané, noví nepřátelé, nejen stáli pevně, nýbrž odrazili také se své strany Římany.

7. Když takto bojováno bylo, pojal Tarquinia a Etruscy takový strach, že nezdařilého podniknutí zanechali a obě vojska, vejské i tarquinské, odtáhla, každé do své otčiny. K této bitvě připojují divy. Za ticha předešlé noci byl prý z lesa arsského slyšen,

náramný hlas a považován za hlas Silvanův a praveno prý, že o jednoho Tusca více v bitvě padlo, Římané tedy že jsou vítězi ve válce. Tak aspoň odtud odtáhli Římané jako vítězové, Etruscové jako přemožení. Neb jak se rozednilo a žádného nepřítele před očima nebylo, dal consul Publius Valerius odění sebrati a navrátil se odtud do Říma u vítězoslávě. Soudruhovi vypravil pohřeb, s jakou tehdáž mohl úpravou; ale mnohem větší ctí jeho smrti byl smutek obecní, tím přede vším znamenitý, že ho matery jako otce rok oplakávaly, protože tak rázným mstitelem poskvrněné počestnosti byl. Proti consulovi, který na živě zůstal, vznikla potom — jakož proměnlivá náklonnost lidu jest — z přízně nejen nenávist ale i podezření se strašným obviňováním. Pověst se roznášela, že po královské moci baží, protože si ani soudruha na místo Brutovo vyvoliti nedal a dům stavěl na temeni Velie; tam prý na místě vysokém a pevném hrad nedobytný povstává. Poněvadž tyto obecně pronášené a víry nalézající řeči ducha consula rozhorleností znepokojovaly, svolal národ v hromadu a vstoupil do sněmu se skloněnými svazky prutovými. Milé bylo toto divadlo shromáždění, že před ním oznaky svrchované moci skloněny byly a že vyznání se učinilo, že velebnost a moc národu větší než consulská jest. Na to poručiv slyšení vychvaloval osud svého soudruha, že osvobodiv otčinu v nejvyšším důstojenství za vlast bojuje ve slávě dospělé a ještě k nenávisti se neklonící smrtí sešel; on však že přečkav svou slávu k obviňování a nenávisti zůstal a z osvoboditele vlasti k Aquiliům a Vitelliům sklesl. „Nikdy tedy,“ doložil, „nebude žádné ctnosti u vás tak dokázané, aby podezíráním poskvrněna býti nemohla? Já, nejráznější nepřítel králův, měl jsem se obávati, že sám obvinění ze žádosti královské moci podstoupím? Já, kdybych byl v tvrzi samé a na Capitoliu bydlel, měl jsem

mysliti, že se mne moji spoluobčané obávati mohou? Na tak nepatrné okolnosti visí má pověst u vás? Na tak chatrných základech spočívá víra ke mně, že více na tom záleží, kde jsem než kdo jsem? Nebude dům Publia Valeria na překážku svobodě vaší, Quiriti! bezpečná bude vám Velia; dám nejen na rovinu dům svůj snésti ale i podrobím jej kopci, aby jste nade mnou podezřelým občanem bydleli. Na Velii ať staví, jimž se lépe než Publiovi Valeriovi svěřuje svoboda.“ Bez prodlení sneseno všechno stavivo pod Velii a dům vystaven u paty vršku, kde nyní chrám Vicapotin*) jest.

8. Na to dány jsou zákony takové, že consula nejen od podezření žádosti královské moci osvobodily, nýbrž i opak toho spůsobily, tak že ho i oblíbencem u lidu učinily. Odtud povstalo příjmí Publicola (Lidumil). Nade všecky byly lidu milé návrhy o odvolání se proti úřadníkům k národu a o propadnutí statkem a hrdlem toho, kdo by zámysl zmocnění se království pojal. Když je sám provedl, aby z toho sám jediný přízeň měl, odbýval doplňovací volbu soudruha svého. Consulem zvolen Spurius Lucretius, který jsa vysokého stáří a nemaje již dostatečných sil k zastávání úřadu consulského v několika dnech zemřel. Na místo Lucretiovo dosazen Marcus Horatius Pulvillus. U některých starých spisovatelův nenalézám consula Lucretia. Po Brutovi kladou hned Horatia. Tuším, že z paměti zanikl, protože žádná událost jeho consulský úřad znamenitým neučinila. Ještě nebyl zasvěcen na Capitoliu chrám Juppiterův. Consulové Valerius a Horatius metali losem, kdo by jej měl vysvětiti; los padl na Horatia, Valerius odtáhl do války vejské. Tíže, než záhodno bylo, nesli to příbuzní Valeriovi, že posvěcení tak slavného chrámu Horatiovi se dává. Snažili se všemi

*) Vicapota t. j. Vica (od vinco, vítěziti) Pota (od kořene *pot* srv. potis) = bohyně vítězství a moci vládnoucí.

spůsoby tomu překážeti a když ostatní pokusy marné byly, postrašili consula již veřeji držícího mezi modlitbou k bohům šerednou zprávou, že mu syn umřel a že za smutku své rodiny posvětiti chrámu nemůže. Neuvěřil-li té události neb měl-li takovou sílu ducha, o tom neudává se nic jistého aniž rozhodnutí snadné jest. Obrátil se jenom tak od svého předsevzetí, že mrtvolu vynesti poručil, a drže veřeji modlitbu dokonal a chrám posvětil. To se událo doma a v poli po vyhnání králův prvního roku. Na to za consuly zvoleni jsou Publius Valerius po druhé a Titus Lucretius.

9. Již se byli utekli Tarquiniové k Lartu Porsennovi, králi clusijskému. Tam směsujíce rady s prosbou žádali, aby jich, ježto z Etrurie pošli a téhož rodu a jména jsou, v nouzi a vyhnanství nenechával; také ho napomínali, aby povstávající obyčej vypuzovati krále bez pomsty nenechal; svoboda sama že má dosti sladkosti; nebudou-li králové s takovým úsilím moci své brániti, s jakým obce se jí domáhají, že nejvyšší nejnižšímu rovným se stane, že v obcích nebude nic vznešeného, nic, co by nad ostatní vynikalo, že se blíží konec královstvím, věci to mezi bohy a lidmi nejkrásnější. Porsenna, pokládaje za ctné Tuscům, aby jak král v Římě tak král z etrurského rodu byl, přitáhl brannou mocí k Římu. Nikdy dříve nepřipadl taký postrach na radu; tak silná byla moc clusijská a veliké jméno Porsennovo. I neobávali se jenom nepřátel, ale i svých občanův, aby římský lid strachem poděšen do města nevpustil královské rodiny a míru třebas s otroctvím nepřijal. Mnohá tedy lahodění v ten čas od rady lidu prokázána jsou. Přede vším vedena péče o zásoby potravní a k zaopatření obilí posláni někteří k Volscům, jiní do Cum. Také svobodný prodej soli, poněvadž za velikou cenu se prodávala, odňat jest soukromým a veškeren náklad převzala obec. Od cla a berně lid osvobozen; bohatí měli přispívati,

nevšímal si maličkostí a zachovával se jako přísný mstitel ku věcem větším. Tedy aby kořistníky vylákal, přikázal svým, aby na druhý den u valném počtu vyhnali stáda branou esquilijskou, domnívaje se, že se toho nepřátelé dovědí, poněvadž za obležení a hladu nevěrné otroctvo přebíhalo. I dověděli se toho udáním zběha, a přepravilo se jich přes řeku mnohem více, jako v naději veškeré kořisti. Na to velí Publius Valerius Titu Herminiovi u druhého sloupu na silnici gabijské se skrovným zástupem tajně se položiti, Spuriu Larciovi s mužstvem k boji hotovým u brány collinské se postaviti až by nepřítel přešel a potom proti němu se obrátiti, aby ku řece návratu nebylo. Druhý consul Titus Lucretius vytáhl branou nævskou s několika rotami vojska, Valerius sám vyvedl vybrané prápory s vrchu cælského a tyto objevily se nejprvé nepříteli. Jak Herminius hlomoz znamenal, přihnal se ze zálohy a co Etruscové proti Valeriovi obráceni jsou, poráží je zadu; s pravé a levé strany tu od brány collinské, tam od nævské opakuje se pokřik. Tak jsou kořistníci u prostřed potřeni, nejsouce silami k bitvě dostatečni a k útěku majíce všechny cesty zahrazené. Tím byl konec tak šírého zabíhání Etruscův.

12. Však nic méně trvalo obležení a nedostatek obilí s největší drahotou a Porsenna již měl naději, že ležením města dobude, an tu Gajus Mucius, jinoch urozený, jemuž nehodným se býti vidělo, že národ římský, pokud za vlády králův v služebnosti byl, v žádné válce a od žádného nepřítele obležen nebyl, a že týž národ svobodný jsa od týchž Etruscův obléhán jest, jichž vojska často byl porazil — si umínil, že toto pohanění nějakým velikým a smělým činem pomstí. I uzavřel nejprvé o své ujmě do nepřátelského ležení se prodrati; potom však obávaje se, aby, kdyby bez rozkazu consulův a mimo vědomí všech

odešel, náhodou od římských stráží zajat a jako zběh nazpět přivlečen nebyl, an by tehdejší města stav obvinění dotvrzoval, předstoupil před radu a pravil: „Otcové shromáždění! Chci Tiberis přejíti a možná-li do ležení nepřátelského vkročiti, nikoliv jako kořistník ani mstitel plenění se své strany; větší, pomohou-li bohové, tane čin v duchu mém." Otcové schválení dali. On schová v šatě meč a jde. Jak tam přišel, postavil se v nejhustším davu blízko královského stolce. Když tam právě plat vojínům dáván byl a písař sedě s králem v skoro stejném oděvu mnoho věcí vyřizoval a k němu vojíni vesměs se obraceli, obával se vyptávati, kdo by z nich Porsenna byl, aby neznáním krále sám se nevyzradil, kdo jest, i zavraždil, kam maně náhoda skutek svedla, písaře místo krále. Když pak odtud kráčel, kudy skrz polekaný dav krvavým mečem cestu sám si proklestil, a ve shonu na pokřik povstalém královská stráže ho jala a nazpět přivlekla: tu byv před stolici královskou postaven a ještě tenkráte v takové hrozbě osudu více strašný jsa než se strachující vece: „Římský občan jsem, Gajus Mucius mne jmenují; nepřítel nepřítele zabiti jsem chtěl, aniž mám ku smrti méně ducha než jsem měl ku vraždě; statně i jednati i trpěti jest římský mrav, aniž jsem takového ducha proti tobě já jediný choval; dlouhá po mně jest řada o tuto čest se ucházejících; pročež přichystej se, libo-li, k tomuto nebezpečí, abys co hodina o svůj život se potýkal, a meč a nepřítele v předsíni svého královského stanu měl. Tuto válku opovídáme tobě my, mládež římská. Neobávej se žádného vojska, žádné bitvy; tobě jedinému a s jednotlivými bude jednati." Když král spolu hněvem jsa rozhořčen a nebezpečím ustrašen kolem něho oheň klásti hrozivě kázal, nevyjádří-li se kvapně, jakými nástrahami s okolky mu vyhrožuje, pravil: „Tu viz, abys poznal, jak chatrné ceny tělo jest těm,

kteří na velikou slávu hledí,“ i vloží pravici na oltář k oběti planoucí a když ji, jako by jeho duch citu zbaven byl, pálil a král tímto divem skoro ohromen jsa se stolice vyskočil a jinocha od oltáře odstraniti poručil pravě: „Ty tedy odejdi, odváživ se většího nepřátelství proti sobě než proti mně; oslavu bych vzdával této statečnosti, kdyby pro mou vlast tato statečnost byla; nyní propouštím tě odtud dle práva válečného ve svobodě, beze škody, bez pohromy,“ tu pravil Mucius jako odsluhuje se za dobrodiní: „Poněvadž tedy čest u tebe statečnosti se vzdává, dobrodiním ode mne obdržíš, čeho jsi nemohl pohrůžkami. Spiklo se nás tři sta předních jinochův římských, abychom proti tobě touto cestou kráčeli; můj los byl první; ostatní, jak dopadne prvního los, dostaví se každý v svůj čas, pokud tě nám osud do rukou vydávati bude.

13. Propuštěného Mucia, jemuž potom pro ztrátu pravice dáno jest příjmí Scævola (Levoruký), následovali poslové od Porsenny do Říma. Tak jím pohnul i první případ nebezpečí, před nímž ho mimo omyl úkladníkův nic neuchránilo, i tolikanásobné podstoupení boje, kolik spiklých zbývalo, že sám výminky míru Římanům podával. Ve výminkách marně připomenuto o zpětném uvedení Tarquiniův do království, více proto, že Tarquiniům sám toho odepříti nemohl než že by nebyl věděl, že mu to od Římanův odepřeno bude. By krajina Vejanům vydána byla, toho se dosáhlo a nouzí vynuceno na Římanech, aby rukojmě dali, chtěli-li by, aby posádka s Janiculu odvedena byla. Když pod těmito výminkami mír vyjednán byl, odvedl Porsenna vojsko s Janiculu a odešel z římské krajiny. Otcové dali darem Gaju Muciovi pro chrabrost pole za Tiberem, jež později Muciova luka nazváno jest. Když tedy takto chrabrost poctěna byla, také ženy k veřejnému vyznamenání povzbuzeny jsou,

a dívka Cloelia, jedna z rukojmí, oklamala, když právě nedaleko břehu tiberského ležení etrurské se nalézalo, stráže a přeplavala co vůdkyně dívek u prostřed střel nepřátelských Tiberis a odevzdala je všecky zdrávy jich příbuzným do Říma. Jak to králi zvěstováno bylo, zahořev nejprvé hněvem poslal jednatele do Říma, aby rukojmě Cloelii nazpět žádali, o ostatní že hrubě nestojí; potom přešed k obdivování pronášel se, že tento skutek nad Coclity a Mucie vyniká a hlásal, že jakož smlouvu za zrušenou považovati bude, nevydá-li se mu rukojmě, tak vydanou bez ublížení k její rodině odešle. Na obou stranách dostálo se věrnosti; i Římané vydali závazek míru dle smlouvy i u krále etrurského byla chrabrá mysl nejen v bezpečnosti ale i ve cti a pochváliv dívku pravil, že jí část rukojmí daruje; nechť sama volí, které chce. Když všickni předvedeni byli, vyvolila prý nedospělé, což i jejímu panenství za čest pokládáno bylo i souhlasením rukojmí samých schváleno, že právě ten věk od nepřátel osvobodila, jenž příkoří nejvíce vydán jest. Když mír obnoven byl, obdarovali Římané novou u ženštiny chrabrost novým způsobem cti, sochou jezdeckou. Na hoře v svaté třídě postavena dívka sedící na koni.

14. Tomuto tak mírnému od města odtažení krále etrurského trvá odporující, od předkův podaný obyčej až po naši dobu vedlé ostatních obyčejných způsobův — prodávání statkův krále Porsenny. Počátek tohoto obyčeje vznikl buď ve válce aniž ho opomenuto v míru, buď povstal z mírnějšího původu, než naznačuje tento název prodávání statkův po nepřátelsku. Pravdě nejvíce se podobá z toho, co se o tom podává, že Porsenna odcházeje s Janiculu tábor, naplněný zásobami z blízkých a úrodných luhův etrurských navezenými, Římanům darem dal, poněvadž tehdáž město dlouhým obležením v nouzi bylo, a ty že potom, aby

od lidu tam vpuštěného po nepřátelsku vydrancovány nebyly, prodány a statky Porsennovými nazvány jsou, při čemž by tedy název více vděčnost za dar znamenal, než rozprodání královského jmění, jež ani v moci římského národu nebylo.

Porsenna zanechav římské války vyslal, aby se nezdálo, že vojsko marně v tato místa přivedeno bylo, svého syna Arrunta s částí branné moci k dobývání Aricie. Nejprvé zarazila tato událost nenadálá Aricany. Na to přivolána jest pomoc i od latinských národův i z Cum a vzbudila takovou naději, že se polem potýkati odvážili. Když boj začal, vyrazili tak prudkým útokem Etrusci, že již návalem porazili Aricany. Cumské zástupy použivše lsti proti přemoci poodstoupily maličko a když nepřátelé bez pořádku vedle nich se přehnali, obrátily se a udeřily na ně ze zadu. Tak potřeni jsou u prostřed Etruscové skoro již vítězící. Část jich přeskrovná po ztrátě vůdce, poněvadž žádného bližšího útočiště nebylo, v Římě se octla bez zbraně, podobajíc se i osudem i zevnějškem prosebníkům. Tam laskavě přijati jsou a po domech hostinsky rozděleni. Když jejich rány zahojeny byly, odešli někteří domů, jsouce zvěstovatelé laskavého pohostinství, mnohé zadržela láska k hostitelům i k městu. Těm dáno místo k obývání, jež potom tuskou čtvrtí se nazvalo.

(R. 247. od z. Ř. = r. 505. př. Kr.)

15. Na to zvoleni jsou za consuly Spurius Lucretius a Publius Valerius Publicola. Toho roku přišli naposledy poslové od Porsenny o uvedení zpět Tarquiniův v království. Když se jim odpovědělo, že rada ku králi posly vypraví, bez prodlení posláni jsou z otcův nejváženější: ne proto, jako by nebyla mohla krátce odpověď se dáti, že královská rodina se nepřijme, že vybraní otcové k němu spíše vysláni jsou.

než jeho poslům v Římě odpověď dána, nýbrž aby navždy zpomínání té věci konec byl, aby v takových obapolných dobrodiních na obou stranách mysli znepokojovány nebyly, an král žádá, co proti svobodě římského národu jest, Římané pak, nechtí-li ku své záhubě povolni býti, tomu odepírají, jemuž by rádi ničeho neodepřeli; římský národ že není pod králem, nýbrž na svobodě a v duchu že si tak umínil, že spíše nepřátelům než královské rodině brány otevře; to že jest přání, to vůle všech, aby který den bude koncem svobodě v onom městě, ten také městu koncem byl; pročež že ho žádají, aby, chce-li spáse Říma, svobodným mu dal býti. Král byv úctou přemožen dí: „Když tedy to jistá a pevná vůle jest, nebudu já ani obtěžovati častějším vyjednáváním marným o tétéž věci, aniž budu klamati Tarquinie nadějí pomoci, jíž u mne naprosto není; jiného ať odtud si místa k vyhnanství vyhledávají, nechť jim jest války, nechť pokoje potřebí, aby nic mého s vámi míru nerušilo. Ku slovům přidal skutky ještě přátelštější. Rukojmě, co jich zbývalo, navrátil a krajinu vejskou vydal, jež smlouvou u Janiculu uzavřenou odňata byla. Tarquinius, když všechna naděje návratu odňata byla, odešel do vyhnanství k svému zeti Mamiliu Octaviovi do Tusculu. Tak měli Římané bezpečný mír s Porsennou.

Od r. 247. do r. 251. od z. Ř. = od r. 505. do r. 501. př. Kr.

16. Consulové Marcus Valerius a Publius Postumius. Toho roku šťastně bojováno se Sabiny; consulové slavili vítězství. Proti nim a spolu by nějaké nenadálé nebezpečí od Tusculu nenastalo, odkud, ač válka opovězena nebyla, předce se jí domýšleli, vyvoleni jsou consulové Publius Valerius po čtvrté a Titus Lucretius po druhé. Rozbroj mezi rádci k válce a k míru v Sabinsku povstalý převedl odtud značné síly do Říma. Neb když Attus Clausus, jenž se později

Appius Claudius v Římě jmenoval, jsa sám rádce k míru od pobuřovatelův k válce tísněn byl a odporné straně odolati nemohl, přešel z Regillu do Říma, velikým zástupem svěřencův doprovázen jsa. Těm dáno občanské právo a dědiny za Anienem a název *Starý claudský okres*, když potom noví krajané přidáni byli, kteří z té krajiny přicházeli. Appius byv vybrán mezi otce dosáhl nedlouho na to důstojnosti nejčelnějších mužův. Consulové vytáhli brannou mocí do krajiny sabinské a když pustošením a potom bitvou moc nepřátel tak zlomili, že se nadlouho od nich žádného odboje obávati nebylo, navrátili se do Říma u vítězoslávě. Publius Valerius dle jednohlasného úsudku všech první muž uměním války a míru umřel rok na to za consulův Agrippy Menenia a Publia Postumia ve slávě náramné a takové skrovnosti rodinného jmění, že na pohřeb se nedostávalo nákladu. Dán jest z obecní pokladnice. Matery (matrony) oplakávaly ho jako Bruta. Toho roku odpadly dvě osady latinské Pometia a Cora k Auruncům. S AurunCy počata jest válka a když poraženo bylo náramné vojsko, jež se consulům hranice přestupujícím srdnatě na odpor postavilo, sehnala se celá válka s Aurunci do Pometie; aniž bylo více po bitvě než v bitvě krve šetřeno; i usmrceno jich mnohem více než zajato; i zajaté povraždili vůbec; ani rukojmí, jichž bylo dáno počtem tři sta, nezdržel se vztek války. I toho roku slavilo se v Římě vítězství.

(Od r. 251. do r. 252. od z. Ř. = od r. 501. do r. 500. př. Kr.)

17. Následující consulové Opiter Verginius a Spurius Cassius dobývali Pometie nejprvé útokem, potom přístřešim a jinými stroji. Na ně udeřili Aurunci více již ze záští neusmířitelného než z nějaké naděje neb za příležitostí, a když jich více ohněm než mečem ozbrojených se vyhrnulo, zaplavili vše krví a požárem.

Přístřeší zapálena jsou, mnoho nepřátel poraněno a pobito a také jednoho consula — ale jeho jména spisovatelé nepřipojují — strhli těžkou ranou s koně a usmrtili ho málem. Na to stal se návrat do Říma po nešťastném boji. Mezi mnohými poraněnými byl také consul s nejistou nadějí života přinesen. Po uplynutí nedlouhé doby, která by opatření ran a doplnění vojska stačila, zdvižena jest válka jak s větším hněvem tak rozmnoženými silami proti Pometii, a když přístřeší a jiné válečné stroje opět postaveny byly a tak daleko se přišlo, že již vojsko na hradby se dralo, stalo se vzdání. Avšak po vzdání města, jako by ho dobyto bylo, neméně šeredně náčelníci města sekyrou vesměs odpraveni jsou a ostatní osadníci do otroctví rozprodáni; město zbořeno a dědina prodána. Consulové slavili vítězství více pro hněv krutě vymstěný než pro velikost ukončené války.

(Od r. 252. do r. 253. od z. Ř. = od r. 500. do r. 499. př. Kr.)

18. Následující rok měl za consuly Postuma Cominia a Tita Larcia. Když toho roku za času her od sabinské mládeže ze svévole nevěstky unášeny byly, stal se shon lidstva a hádka a málem půtka, i zdálo se, že z této nepatrné události věc k odboji se kloní. K bázni před sabinskou válkou přišlo i to, že dostatečně známo bylo, že se již třicet národův pobuřováním Octavia Mamilia spiklo. V tomto očekávání takových událostí byla obec sklíčena a zmínka se stala poprvé o zvolení dictatora. Ale není dosti známo, kterého roku, ani kterým consulům, poněvadž prý ze strany Tarquiniův byli — neb i to se podává — málo se věřilo, aniž kdo nejprvé za dictatora zvolen jest. Avšak u nejstarších spisovatelův nalézám, že za dictatora nejprvé zvolen jest Titus Larcius a za velitele jízdy Spurius Cassius. Vyvolili bývalé consuly; tak velel zákon o volení dictatora daný. Proto se tím

více k tomu klonim, abych věřil, že spíše Larcius, jenž byl bývalý consul, než Manius Valerius, Marcův syn, Volesův vnuk, který ještě consulem nebyl, za velitele a vůdce consulům přidán jest; nebo kdyby naprosto z této rodiny dictatora byli voliti chtěli, mnohem spíše otce Marca Valeria, muže to dokázané statečnosti a bývalého consula, byli by zvolili. Když byl dictator poprvé v Římě zvolen a sekyry před ním nesené se spatřily, připadl veliký strach na lid, že bedlivější v poslouchání na slovo byl; neb nebylo, jako při consulech, kteří stejnou moc měli, u druhého pomoci aniž odvolání se k národu, aniž kde jinde jakého pomožení, leda v náležitém poslouchání. Sabinům také nahnalo zvolení dictatora tím více strachu, poněvadž věřili, že proti nim zvolen byl. Pročež vypravili posly za mír. Když ti dictatora a radu žádali, aby odpuštění za pobloužení mladým lidem dali, dána jim odpověď, že se mladíkům odpustiti může, starcům nemůže, poněvadž válku za válkou kují. Předce však rokováno o míru, i bylo by se ho dosáhlo, kdyby náklad na válku učiněný — neb to bylo žádáno — Sabinové se byli odhodlali zaplatiti. Vyhlášena jest válka; mlčky zachovávané příměří udrželo rok ten v pokoji.

(Od r. 253. do r. 255. od z. Ř. = od r. 499. do r. 497. př. Kr.)

19. Consulové Servius Sulpicius a Manius Tullius. Nic paměti hodného se neudálo. Na to Titus Aebutius a Gajus Vetusius. Za těchto consulův obleženy jsou Fideny, Crustumeria vzata, Præneste přestoupilo od Latinův k Římanům. I neodkládala se dále válka latinská, již po několik let se vzjímající. Dictator Aulus Postumius a velitel jízdy Titus Aebutius vytáhli s velikými zástupy pěchoty a jízdy a utkali vojsko nepřátelské u jezera regilského v krajině tusculské; a že se uslyšelo, že Tarquiniové v la-

tinském vojště se nalézají, nemohl hněv býti udržen, aby na místě sražení se nestalo. Byla tedy také seč nad ostatní mnohem krvavější a strašnější; neb vůdcové nebyli jenom přítomni věhlasem k řízení bitvy, nýbrž i sami osobně potýkajíce se sváděli boje a skoro žádný z čelných mužův z toho neb onoho vojska nevyšel bez poranění mimo dictatora římského. Na Postumia, jenž v první řadě svůj lid povzbuzoval a pořádal, vyjel rozlícen Tarquinius Zpupný, ač již věkem a silami příliš sešlý byl, a byv v bok poraněn, uveden jest přispěním svých lidí v bezpečnost. Též na druhém křídle učinil útok velitel jízdy Aebutius na Octavia Mamilia, aniž zůstal tajným jeho příchod vůdce tusculského, proti němuž i onen koně pobodl. A taký byl úprk obou podvrženými kopími se srážejících, že Aebutiovi rámě prohnáno a Mamilius v prsa boden jest. Toho arci přijali Latinové do druhého voje. Aebutius však, nemoha poraněným ramenem zbraň držeti vystoupil z bitvy. Latinský vůdce nedada se poraněním odstrašiti podněcoval seč a že svůj lid zděšeným býti spatřil, povolal praporec římských vypovězencův, kterýmž velel syn Lucia Tarquinia. Ti, že větším bojovali hněvem pro odnětí statkův a ztrátu vlasti, obnovili na čas bitvu.

20. Když na té straně již Římané ustupovali, spatří Marcus Valerius, bratr Publicolův, hrdého mladého Tarquinia, an se v prvním voji vypovězencû vynáší, a jsa také domácí slávou roznícen, aby, které rodině vyhnání králův ctí bylo, té také jich smrt ctí byla, bodá ostruhami koně a vrhá se napřaženým oštěpem na Tarquinia. Tarquinius ustoupil rozlícenému nepříteli do zástupu svých lidí. Na Valeria, jenž byl neprozřetelně ve voj vypovězencův zajel, udeří kdosi z boku a probodne ho, a když kůň poraněním jezdce nijak zdržen nebyl, skácel se umírající Říman a zbraně spadaly přes tělo k zemi. Jak mile dictator Postumius

zpozoroval, že takový muž padl, že vypovězenci srdnatě ku předu rychlým pochodem se ženou, a že jeho lid uděšen jest a ustupuje: dá znamení svému praporci, kterýžto vybraný zástup k ochraně kolem sebe měl, aby koho ze svých utíkati spatří, za nepřítele považovali. Tak se strachem s obou stran Římané od útěku proti nepříteli obrátili a šik opět jest obnoven. Tu teprv vstoupil v boj praporec dictatorův. Svěží na těle i na duchu udeřili na zemdlené vypovězence a potřeli je. Tu povstala jiná mezi náčelníky bitva. Vůdce latinský vida, že praporec vypovězencův od dictatora skoro obklíčen jest, strhne s sebou několik rot ze zálohy v první voj. Spatřiv je pobočník (legatus) Titus Herminius, jak valem přicházejí, a poznávaje mezi nimi Mamilia rouchem a oděním vynikajícího, začal tím větší mocí, než před tím velitel jízdy, boj s vůdcem nepřátelským, že i jednou ranou Mamiliovi bok prohnal i sám, odění s těla nepřítelova snímaje, kopím probodnut jest a byv jako vítěz odnesen na počátku hojení ducha vypustil. Tu přikvapil letem dictator k jezdcům zapřisahaje je, aby, poněvadž již pěchota zemdlena jest, s koní sestoupili a v boj se dali. Uposlechli na slovo, seskákali s koní, ženou se letem v první voj a nastavují své pavézy okrouhlé před první řadu. Na místě vzmuží se pěší vojsko, když spatří, že přední mládež v rovném způsobu bitvy část nebezpečí spolu podstupuje. Tu teprv Latinové odraženi jsou a poděšený voj klesal. Jezdcům přivedeni jsou koně, aby nepřítele stíhati mohli. Následovalo také pěší vojsko. Tu neopomíjeje dictator ani božské ani lidské pomoci zaslíbil prý chrám Castoru a ohlásil vojínům odměny, kdo by první, kdo by druhý do ležení nepřátelského vnikl; a takový byl zápal, že týmž útokem, jímž Římané porazili nepřátele, i ležení dobyli. Takovým způsobem bojováno u jezera regilského. Dictator a velitel jízdy navrátili se do Říma u vítězoslávě.

(Od r. 255. do r. 259. od z. Ř. — od r. 497. do r. 493. př. Kr.)

21. Po tři léta na to nebylo ani jistého míru ani války. Consulové Quintus Clœlius a Titus Larcius, na to Aulus Sempronius a Marcus Minucius. Za těchto consulův zasvěcen Saturnovi chrám a slavnost Saturnalia zavedena. Na to stali se consuly Aulus Postumius a Titus Verginius. Nalézám u některých, že teprv tohoto roku u jezera regilského bojováno jest; že Aulus Postumius, poněvadž soudruh byl pochybné věrnosti, úřadu consulského se vzdal a potom dictatorem učiněn byl. Takové omyly v letopočtu, an u těch tak, u jiných jinak úřadníci upořádáni jsou, vadí tak, že ani kdo po kom consulem byl ani co se každého roku událo, při takové starobylosti jak událostí tak spisovatelův ustanoviti nelze.

Na to se stali consuly Appius Claudius a Publius Servilius. Tento rok jest znamenitý zvěstováním smrti Tarquinia. Umřel v Cumách, kamž se po zlomení moci latinské k samovládci Aristodemovi odebral. Touto zvěstí vztyčili se otcové, vztyčil se lid; ale u otcův vedla tato radost příliš k přepychu; lidu, jemuž do toho dne vším úsilím slouženo bylo, začalo se od předních mužův díti příkoří. Toho roku osada Signia, již král Tarquinius založil, doplněným počtem osadníkův opět jest založena. V Římě učiněno jedenadvacet okresův. Chrám Mercuriův posvěcen patnáctého května.

22. S národem volským nebylo za války latinské ani míru ani války, neb i Volscové sebrali pomoc, kterouž by Latinům byli poslali, kdyby římský dictator nebyl si pospíšil; a v skutku pospíšili si Římané, aby v jedné bitvě s Latiny a Volscy se nepotýkali. V tomto hněvu přivedli consulové legie do krajiny volské. Volscy trestu za úmysl svůj se neobávající poděsila tato nenadálá událost. Nepomýšlejíce na odpor dají tři sta dítek nejčelnějších mužův z Cory a Pometie

v rukojemství; a tak odvedeny odtud bez boje legie. Ale nedlouho na to navrátila se Volscům vrozená povaha, když jim strachu ulehčeno bylo. Chystají se opět podtají k válce přijavše Hernicy do spolku válečného. Rozešlou také posly k pobuřování Latinův; ale porážka nedávno u jezera regilského utrpěná nezdržela Latinův hněv a záští proti tomu, kdo by koliv k válce radil, ani od ublížení poslům. Zatkli Volscy a odvedli je do Říma. Tam odevzdáni jsou consulům i objevilo se, že Volscové a Hernicové k válce proti Římanům se chystají. Když tato věc v radě přednesena byla, bylo to tak milé otcům, že i šest tisíc zajatých Latinům nazpět odeslali, i záležitost stran smlouvy, kteráž skoro na vždy odepřena byla, novým úřadníkům odkázali. Tu zajisté radovali se Latinové ze svého skutku a rádcové k míru byli v náramné slávě. I poslali zlatou korunu darem Juppiteru na Capitolium. S posly a s darem přišel veliký obklopující dav těch, kteříž ze zajatých k svým rodinám odesláni byli. Spěchají do domův, u koho kdo otrokem byl a vzdávají díky, že ve své pohromě šlechetně drženi a chováni byli, načež v pohostinství vstupují. Nikdy před tím nebyl latinský kmen obecně i soukromě úže spojen s římským panstvím.

23. Avšak nastávala válka s Volscy, a obec sama v sobě nesvorná hárala vnitřním záštím mezi otci a lidem, nejvíce pro dlužníky vzaté v základ životní. Reptali, že bojujíce venku za svobodu a panování doma od svých občanův jati a utlačeni jsou, a svoboda lidu že bezpečnější ve válce než v míru, mezi nepřáteli než mezi občany jest. Tuto nevoli, jež sama sebou se vzjímala, roznítila nápadná pohroma jednoho člověka. Jakýsi muž vysokého stáří vyřítil se na náměstí se známkami všech strastí. Šat jeho byl nečistoty pln, ještě ohavnější byla postava těla bledostí a vyzáblostí zničeného; mimo to byly zdivočily svislé vousy a vlasy pohled jeho obličeje. Předce však byl

poznáván při takovém zohavení a pravili někteří, že byl setníkem a vychvalovali i jiná vojenská vyznamenání vůbec ho litujíce; on sám ukazoval na svědectví vyznamenání v boji na několika místech jízvy z předu na prsou. Když se ho vyptávali, odkud ta postava, odkud to zohyzdění, pravil, když obklopující dav na způsob shromáždění byl, že sloužil ve válce sabinské a poněvadž popleněním své dědiny nejen úrody zbaven byl, nýbrž i dvorec mu vyhořel, vše se vydrancovalo, stáda odehnána byla, že berně v čas nepříznivý, mu uložená dluh mu spůsobila; ten že úroky se rozmnoživ nejprvé ho statku zděděného po otci a po dědu zbavil, potom ostatního majetku, konečně že jako utravující nemoc na tělo přišel, a on že byl pak odveden od věřitele ne do služebnosti, nýbrž do robotárny a mučírny. Na to ukazoval záda čerstvými známkami bičování zohavená. Při tomto pohledu a vypravování povstal náramný pokřik; již se neobmezuje hluk na náměstí, nýbrž šíří se všudy po celém městě. Dlužníci, kteří v základ životní dáni byli, i spoutaní i vybavení vrhají se se všech stran mezi lid a žádají Quirity za pomoc. Na žádném místě neschází dobrovolní průvodcové zbouření. V mnohých tu a tam zástupech běhají všemi ulicemi na náměstí. S velikým nebezpečenstvím života upadli v ten dav, kteří z otcův právě na náměstí se nalézali; i k násilí by to bylo došlo, kdyby nebyli consulové Publius Servilius a Appius Claudius k udušení pobouření spěšně zakročili. Avšak k nim obrátil se lid a ukazoval pouta a jiné zohyzdění; říkali, to že si vysloužili, vytýkajíce ten tu onen onde svou vojenskou službu; mnohem více hrozíce než prosíce žádali, aby svolali radu, a obstoupili sami radnici, chtíce obecní radu vésti a říditi. Jenom málo otcův, jež náhoda přivedla, od consulův sehnáno jest, ostatní vzdalovala bázeň nejen od radnice ale i od náměstí. I nemohlo se pro nevalný počet

rady o ničem rokovati. Tu teprv myslil dav lidstva, že se z něho úsměšky tropí a že se věc odkládá, a otcové, kteří se nedostavili, že se nedostavili ne náhodou, ne z bázně, nýbrž aby věci lidu na překážku byli, a consulové sami že otálejí aniž pochybovati lze, že jeho bída za posměch jest. Již by málem ani velebnost consulův nebyla hněvu zadržela, an tu konečně otcové do rady přijdou nevědouce, zdali by meškáním či přijitím větší nebezpečí podstoupili. A když konečně rada valná byla, nebylo nejen mezi otci ale ani mezi consuly dostatečné shody. Appius, muž prudké povahy, navrhoval, aby věc se vyřídila consulskou mocí; budou-li jeden neb dva uchopeni, že ostatní se budou chovati pokojně. Servilius k mírnějším prostředkům více spůsobilý mínil, že jest i bezpečnější i snadnější pobouřené mysli pohnouti než zlomiti.

24. V tom jiný větší postrach — latinští jezdci přiletí s pobouřlivou zprávou, že Volscové s brannou mocí k dobývání města přicházejí. Tato zpráva — tak velice byla z jedné obce učinila dvě nesvornost — daleko jinak dojala otce než lid. Radostí plesal lid, hlásal, že mstitelé zpupnosti otcův přítomni jsou bohové, jeden druhého povzbuzoval, aby se nehlásili; že raději se všemi než sami zahynou; otcové ať konají vojenské služby, ať se zbraně uchopí, aby u těch nebezpečí války byla, u kterýchž odměny jsou. Avšak rada, sklíčena jsouc a polekána dvojím postrachem od občanstva i od nepřítele, žádala consula Servilia, jehož povaha více lidu milá byla, aby obec pospolitou v takových hrůzách postavenou vybavil. I rozpustil consul radu a vstoupil v shromáždění. Tam projevoval, že otcům to na starosti jest, aby se lidu pomohlo, avšak že v poradu o oné arci největší části obce, ale předce jen části, strach o veškeru obec pospolitou vkročil, a že nemohou, poněvadž nepřátelé blízko bran jsou, k ničemu dříve mysl přiložiti než

k válce; a byť i nějaká odtucha byla, že by to ani lidu čestné nebylo, aby se zbraně pro vlast nechopil, leda by dříve mzdu obdržel, ani otcův dosti důstojno, aby spíše ze strachu než brzo na to z dobré vůle neblahému stavu svých spoluobčanův péči věnovali. Své řeči dodal víry prohlášením, v němž nařídil, aby žádný římského občana ve vazbě neb ve vězení nedržel, by mu možnost u consulův se přihlásiti odňata nebyla, pak aby žádný statkův vojína, pokud v ležení jest, v držení neměl aniž je prodával aneb dítky a vnuky jeho zadržoval. Když toto ohlášení uveřejněno bylo, hlásili se i dlužníci, jižto přítomni byli, i dálo se sbíhání, an se odevšad z celého města na náměstí ze soukromých domů řítili, aby přísahu skládali, poněvadž věřitelé práva neměli zadržovati je. Byl to veliký zástup, aniž vynikla jiných občanů více statečnost a služba ve válce volské. Consul vyvedl zástupy proti nepřátelům, položil se táborem, an nepatrná mezera je dělila.

25. V noci nejblíže příští pokoušejí se Volscové o ležení, spoléhajíce na římskou nesvornost, zdali by za tmy jaké zběhnutí neb zrazení se státi mohlo. Stráže to spozorovaly, vojsko probuzeno jest a když dáno znamení, hrnuli se k zbrani. Tak bylo marné toto podniknutí Volscův. Ostatní části noci popřáno na obou stranách k odpočinutí. Druhý den na úsvitě naplnili Volscové příkopy a udeřili na náspy a již bylo kolí se všech stran vytrhováno, an consul, ač všickni odevšad a dlužníci životní přede všemi volali, aby znamení dal, chvíli meškal, chtěje smýšlení vojska zkusiti; konečně však, když náramný zápal dosti na jevě byl, k výpadu znamení dá a vojsko boje dychtivé vypustí. Hned prvním útokem odraženi jsou nepřátelé a na útěku, pokud pěchota stíhati mohla, z pozadí poráženi; jízda hnala polekané až k ležení. Brzo ležení samo od legií obstoupeno, a když i odtud strach Volscy vy-

pudil, vzato a vydrancováno. Druhý den legie odvedeny jsou k Suesse Pometii, kamž nepřátelé utekli, a město v nemnoha dnech vzato a na vydrancování vydáno. Tím se poněkud zotavili nuzní vojíni. Consul přivede s velmi velikou slávou svou vítězné vojsko do Říma. K odcházejícímu do Říma přišli poslové Volscův eceterských, obávajíce se o svou obec po dobytí Pometie. Jim dle uzavření rady mír jest dán, dědina pak odňata.

26. Náhle polekali i Sabinové Římany; bylť to v pravdě více nájezd než válka. V noci oznámeno do města, že sabinské vojsko kořistíc k řece Anienu postoupilo a tam že se všudy dvorce drancují a zapalují. Ihned vyslán jest tam se všemi zástupy jízdnými Aulus Postumius, jenž byl dictatorem ve válce latinské. Jeho následoval consul Servilius s vybraným zástupem pěchoty. Velmi mnohé rozptýlence obklíčila jízda, aniž odolalo přicházejícímu voji pěšímu sabinské vojsko. Jsouce jak pochodem tak nočním pleněním unaveni a z veliké části jídlem a vínem ztíženi měli sotva tolik sil, co by k útěku stačilo. Jednou nocí byla sabinská válka zvěstována i ukončena; avšak druhého dne, když naděje veliká byla, že mír již se všech stran zjednán jest, předstoupili poslové aurunčtí před radu, válku opovídajíce, jestliže by se neodtáhlo z krajiny volské. Zároveň s posly vytáhlo auruncké vojsko z domova. Zpráva o něm, že již bylo nehrubě daleko Aricie spatřeno, přivedla Římany v takový zmatek, že ani nebylo možné otcův dle řádu se tázati, ani zdvihajícím válku, an sami se zbraně chápali, mírnou odpověď dáti. I táhli brannou mocí k Aricii a nehrubě daleko odtud nastalo s Aurunci sražení polem a jednou bitvou ukončena jest válka.

27. Po porážce Auruncův očekával římský národ v nemnoha dnech v tolika bitvách zvítěziviší, co od consula bylo slíbeno a od rady zaručeno; avšak Appius

i ze zpupnosti své povaze vrozené, i aby slovo svého soudruha marným učinil, činí rozsudky co nejkrutější o půjčených penězích. Po sobě byli i ti, kteří dříve zatčeni byli, věřitelům odevzdáváni i jiní zatýkáni. Kdykoliv se to kterému vojínu přihodilo, odvolával se k soudruhu. K Serviliovi dál se sběh; připomínali mu jeho sliby; jemu vyčítal každý své zásluhy ve válce a utrpené jízvy; žádali aby to buď v radě přednesl neb aby co consul svým občanům, co vojvoda svým vojínům nápomocen byl. To dojímalo consula, ale věc nutila ho otáleti. Tak vášnivě se klonili k druhé straně nejen jeho soudruh, ale i celá strana šlechty. Tedy kráčeje prostřední cestou ani neušel záští lidu aniž dosáhl obliby u otcův. Otcové ho považovali za consula slabého a ctižádostivého, lid za klamavého, i ukázalo se brzy, že uvalil na se stejnou nenávist jako Appius. Udála se rozepře mezi consuly, který by měl posvětiti chrám Mercuriův. Rada svalila tuto záležitost se sebe na národ a ustanovila, komu by z nich vůlí národu posvěcení odevzdáno bylo, ten aby dohlídku nad zásobami obilními měl, tovaryšstvo obchodnické zřídil a slavnost na místě nejvyššího kněze vykonal. Národ odevzdal posvěcení chrámu Marcu Lætoriovi, setníku první setniny, což se stalo, jak snadno zřejmo bylo, ne tak ku cti toho, jemuž řízení nad jeho důstojnost vyšší odevzdáno bylo, jako spíše na potupu consulův. Na to zuřili naprosto jeden z consulův a otcové, v lidu však byla se vzmohla srdnatost, i kráčeli daleko jinou cestou, než jak z počátku byli ustanovili. Neb nedoufajíce pomoci consulův a rady sbíhali se letem se všech stran, kdykoliv kterého dlužníka před soud odváděného spatřili, a nález consulův nemohl se pro hluk a křik ani vyslyšeti, aniž když učiněn byl, kdo poslouchal. Jednalo se násilím a obrátil se všecken strach a vše nebezpečenství svobody od dlužníkův na věřitele, když před očima con-

sula od většího počtu s jednotlivci zle nakládáno bylo. K tomu přišel strach před válkou sabinskou; a když odvod nařízen byl, žádný se nehlásil, při čemž Appius zuřil a na ctižádost soudruha svého si vyjížděl; že prý mlčelivostí lahodící lidu obec pospolitou zrazuje a k tomu, že o půjčených penězích soudu nevynášel, že i to přidává, že ani sbírání vojska dle uzavření rady neodbývá; avšak obec pospolitá není prý zcela opuštěna aniž pohozena moc consulská; on jediný že bude mstitelem i své i otcův velebnosti. Když kolem něho stál každodenně dav lidstva nevázaností hárající, poručil jednoho vynikajícího zpoury vůdce zatknouti. Když ten od lictorův již vlečen byl, odvolal se k národu, a consul by nebyl tomu odvolání ustoupil, protože nález národu nebyl pochybným, kdyby jeho neustupnost stěží nebyla přemožena více radou a důstojností nejčelnějších mužův než pokřikem národu. Takovou srdnatost měl k podstoupení nenávisti. Mezi tím vzmáhala se věc tato zlá co den nejenom veřejným křičením ale i, což mnohem záhubnější bylo, straněním se a tajnými rozmluvami. Konečně odstoupili nenávidění od lidu consulové z úřadu, Servilius nejsa žádné straně, Appius otcům podivuhodně milý.

(Od r. 259. do r. 260. od z. Ř.)

28. Na to nastoupili na úřad consulský Aulus Verginius a Titus Vetusius. Tu však lid nevěda, jaké consuly míti bude, odbýval noční schůzky dílem na Esquiliích, dílem na Aventině, aby na náměstí náhlých úmyslů nemusil se chápati a vše maně a náhodou nekonal. Tuto věc oznámili consulové radě, považujíce ji, jakož byla, za záhubnou; ale o oznámené rokovati nebylo možná; tak bouřlivě s křikem se všech stran a nevolí bylo to přijato, když by consulové z toho, co mocí consulskou provesti měli, nenávist radě odka-

zovali; že by zajisté, kdyby v obci pospolité úřadníci byli, nebylo bývalo žádného shromáždění v Římě mimo obecní, nyní že na tisíc radnic a hromad, když některé schůzky se odbývají na Esquiliích, jiné na Aventině, obec pospolitá rozptýlena a rozprášena jest; jeden přisámbůh muž — neb to prý jest více než consul — jaký byl Appius Claudius, že by byl v okamžiku ty schůzky rozehnal. Když consulové důtkou stiženi jsouce se tázali, co tedy na nich chtějí aby konali, ježto o nic liknavěji neb mírněji jednati nebudou, než se otcům za dobré vidí, uzavřeli tito, aby co nejpřísnější sbírání vojska odbývali; pokojem prý lid bujným se stává. Consulové propustí radu, vystoupí na svou stolici a volají jmenovité mladší lidi. Když při jmenu žádný se neozýval, vyjádřil se dav na způsob hromady kolem se shrnuvší, že lid dále klamati se nedá, že nikdy jediného vojína míti nebudou, nedostojí-li se slibu obecnému; že se každému dříve svoboda navrátiti než zbraň podávati má, aby pro vlast a spoluobčany, ne pro pány bojovali. Consulové věděli, co jim od rady nařízeno bylo, ale neviděli žádného z těch, kteří mezi zděmi radnice srdnatě mluvívali, jenž by byl nenáviděnost jejich sdílel; a v skutku bylo na jevě, že bude s lidem krutý boj. Proto prvé než by posledních prostředkův užili, uznali za vhodné, rady opět se otázati. Tu teprv skoro přiletěli ku stolicím consulův, kdož nejmladší věkem z otcův byli, poroučejíce, aby se úřadu consulského vzdali a moc složili, k jejímuž obhájení ducha se jim nedostává.

29. Consulové obojí věc dosti zkusivše, tu teprv pravili: „Abyste neřekli, otcové shromáždění, že vám to nebylo předpověděno, nastává náramné povstání. Žádáme, aby ti, kdož se nejvíce na naši nečinnost obořují, nám při sbírání vojska nápomocni byli. Budeme si počínati dle uznání nejráznějších, poněvadž tak vám se vidí.“ Pak navrátili se na svou stolici a

veleli úmyslně volati jednoho z těch, kteří před očima byli. Když ten mlče stál a kolem něho tlupa několika lidí, aby se snad s ním zle nenakládalo, se postavila, pošlou consulové k němu lictora; když ten odehnán byl, tu volají ti, kteří z otcův consulům nápomocni byli, že to jest šeredný čin, a seženou se letem se stolice dolů, aby lictorovi pomáhali. Když pak od lictora, jemuž jenom zatknutí se zabránilo, útok proti otcům se obrátil, utišena jest hádka od consulův přikvapivších, v které však bez kamení, beze zbraně více křiku a hněvu než příkoří se stalo. Bouřlivě svolá se rada, bouřlivěji se odbývá, an za vyšetřování žádali ti, kdož biti byli a každý vášnivec ne snad hlasováním nýbrž křikem a hlukem rozhodoval. Konečně když rozhořčenost ulehla a consulové výčitky činili, že není o nic více zdravého rozumu v radnici než na náměstí, začalo se dle pořádku rokovati. Návrhy byly tři. Publius Verginius nevztahoval té záležitosti na všechny; mělť za to, aby se jenom o těch rokovalo, kteří následovavše slova consula Publia Servilia ve válkách volské, aurunské a sabinské vojenské služby konali. Titus Larcius však pravil, že není čas, aby jenom zásluhy vyplaceny byly, že celý lid v dluzích pohřížen jest, a udržení že nemožné, nebude-li o všechny postaráno, ba, bude-li jiných jiný stav, že se rozbroj více roznítí než udusí. Appius Claudius i přirozeností nevlídný i rozlícen jsa jednak nenávistí lidu jednak pochvalami otcův pravil, že ne nouzí nýbrž nevázaností tolik bouří natropeno jest a lid že více bujní než zuří; právě toto zlé že povstalo z odvolání se k národu; nebo consulové prý mají pouze hrozby a ne vládu, když možná jest k těm se odvolati, kteří se spolu provinili. „Nuže tedy," doložil, „zvolme dictátora, od kterého není odvolání se k národu. Tu hned utichne ta zuřivost, kterou nyní všecko plane. Ať mi kdo potom lictora udeří, když bude věděti, že právo

nad zády a životem jeho jedině v rukou onoho jest, jehož velebnost urazí.“

30. Mnohým se zdál Appiův návrh, jakož byl, hrůzným a strašným; naopak návrhy Verginia a Larcia považovali za nehrubě prospěšné příkladem, naprosto pak návrh Larciův, poněvadž by veškeren úvěrek zničoval. Za prostřední a na obě strany mírnou považována byla rada Verginiova; než strannictvím a ohledem na soukromé záležitosti, jež vždy na závadu byly a na závadu budou záměrům obecním, zvítězil Appius a byl by málem právě on sám za dictatora zvolen, kteráž událost by naprosto byla odcizila lid v nejnebezpečnější době, když Volscové a Aequové a Sabinové náhodou všickni najednou ve zbrani stáli. Ale consulové a starší otcové pečovali o to, aby moc povahou svou prudká mírné povaze svěřena byla. Zvolili za dictatora Marca Valeria, syna Volesova. Ačkoliv lid viděl, že proti němu dictator zvolen jest, předce se neobával, maje zákonem jeho bratra odvolání se k národu, od této rodiny žádné nehody ani zpupnosti. Prohlášení na to od dictatora vydané souhlasící skoro s prohlášením Serviliovým utvrdilo mysli. A domnívajíce se, že i člověku tomu i moci lépe důvěřovati lze, zanechali rozbrojů a přihlásili se. Postaveno jest deset legií, jakého vojska nikdy dříve nebylo. Po třech z nich dáno jest consulům, čtyr užil dictator. Již nemohla se válka odkládati. Aequové učinili vpád do krajiny latinské. Poslové latinští žádali od rady, aby buď pomoc poslala aneb dovolila, by sami k uhájení svého území zbraně se chopili. Zdálo se býti bezpečnějším bezbranných Latinův hájiti než dopustiti, aby se z nova zbraně chápali. Vyslán tam consul Vetusius a byl konec plenění. Aequové ustoupili z roviny a spoléhajíce více na místo než na zbraň hájili se nejvyššími vrcholy hor. Druhý consul táhl proti Volscům a vylákal, by též času nemařil, nejvíce pustošením

polí nepřítele ku bližšímu položení se táborem a potýkání se polem. Stanuli u prostřed roviny mezi tábory, každý před svými náspy, k boji hotovi jsouce. Množstvím převládali značně Volscové, a tak se dali honem a s pohrdáním v bitvu. Consul římský ani nepošinul vojskem ku předu aniž dopustil, aby se na křik válečný odpovídalo, nýbrž velel oštěpy zaraziti a státi, jak mile by však sražení s nepřítelem nastalo, vší mocí vyraziti a mečem bojovati. Když Volscové během a křikem zemdleni jsouce na Římany jako strachem zaražené se přihnali, dali se, jak nával z protivné strany učiněný a před očima míhající meče znamenali, v zmatku na útěk ne jinak než jakoby byli v zálohu upadli, a ani k útěku neměli dostatečných sil; nebo byli během do bitvy přišli. Římané naopak, protože na počátku bitvy tiše stáli, jsouce na těle svěží, snadno dostihli zemdlelých a vzali ležení útokem a pronásledujíce nepřítele ležení zbaveného do Veliter vrazili jedním vojem co přemožitelé s přemoženými do města. Tam více prolito krve zabíjením všeho pokolení bez rozdílu než v bitvě samé. Nemnohým dána milost, kteříž bez zbraně se poddali.

31. Co se toto dálo u Volsců, porazil dictator Sabiny, kde daleko největší válka byla, a rozprášil a vyzul je z ležení. Vyraziv jízdou, uvedl ve zmatek prostřední voj nepřátel, kde přílišným rozšířením křídel nebyl šik dosti silný, an bylo málo řad za sebou; když byli v zmatku, vrhla se na ně pěchota. Týmž útokem vzato jest ležení a válka dokonána. Po bitvě u jezera regilského nebyla jiná bitva za oněch let slavnější. Dictator vjel do města u vítězoslávě. Mimo obyčejné vyznamenání dáno jemu a jeho potomkům místo v závodišti, a stolice slonová na tom místě postavena. Přemoženým Volscům odňala se veliterská dědina, do Veliter posláni jsou osadníci a osada založena. S Aequy bojovalo se po nějakém čase na to,

arci proti vůli consula, protože se po nepříhodném místě proti nepřátelům vzhůru postupovati musilo; ale vojínové obviňujíce ho, že se válka prodlužuje, aby dictator, než by se sami do města navrátili, z úřadu odstoupil a jeho sliby, jako dříve consulovy, na zmar přišly, pohnuli jím, že maně vojsko proti vrchům postavil. To špatné podniknutí obrátilo se v štěstí nečinností nepřátel, kteří, než se na dohození oštěpem přišlo, zaraženi byvše odvážlivostí Římanův ležení opustili, jež na nejpevnějších místech měli a do údolí, jež za nimi bylo, seskákali. Tam bylo dost kořisti a vítězství nekrvavé. Tak byla válka na třech stranách šťastně vedena; ale starost o výsledek domácích záležitostí neopustila ani otcův ani lidu. S takovým jak vplyvem tak úskokem byli učinili lichváři přípravy, které by nejen lid ale i samého dictatora oklamaly. Neb Valerius považoval po návratu consula Vetusia přede všemi návrhy v radě návrh za vítězný národ za první a vznesl potaz, co by se vidělo o dlužnících v základ životní daných. Když byl tento návrh zavržen, pravil: „Nelíbím se jsa rádcem k svornosti; budete sobě, na mou věru, brzo přáti, aby římský lid měl zástupce podobné mně. Co se mne týká, nebudu ani dále klamati svých spoluobčanův aniž budu sám marně dictatorem. Vnitřní rozbroje, válka zahraničná učinily, že této vrchnosti obec pospolitá potřebí měla. Venku jest mír zjednán, doma se mu překážky kladou. Raději co soukromý než co dictator budu zbouření přítomen.“ Tak vystoupil z radnice a vzdal se dictatorství. Lidu byla na jevě příčina, že z nevole nad jeho postavením z úřadu odstoupil. Pročež jako by byl slibu dostál, poněvadž on nebyl vinen, že se slib nevyplnil, doprovodili ho, když se domů ubíral, s přízní a oslavováním.

32. Bázeň na to připadla na otce, aby se, kdyby vojsko propuštěno bylo, opět tajné schůzky a pikle

nedály. Pročež, ačkoliv od dictatora odvod vykonán byl, předce domnívajíce se, že přísahou vojsko vázáno jest, poněvadž consulům přísahalo, poručili za příčinou války od Aequův obnovené legie z města vyvesti. Tímto činem urychlilo se povstání. I vypravuje se, že bylo z počátku přemítáno o zavraždění consulův, aby přísahy sproštěni byli, potom však že poučeni byvše, že člověk žádným zločinem svaté povinnosti se nesprošťuje, návodem jakéhosi Sicinia bez rozkazu consulův na svatou horu se vystěhovali. Ta jest za řekou Anienem, tři tisíce krokův od města. To jest rozšířenější pověst, než kterou podává Piso, že vystěhování se stalo na Aventin. Tam bez vůdce v ležení náspy a příkopy opevněném chovali se pokojně po několik dní neberouce ničeho mimo to čeho bylo potřebí k živobytí, ani napadáni nejsouce aniž napadajíce. V městě bylo náramné zděšení a obapolným strachem bylo vše v napnutí. Lid od svých opuštěný obával se násilí otcův, otcové obávali se pozůstalého v městě lidu, nevědouce, mají-li si přáti, aby zůstal či aby odešel. Ale jak dlouho lid, jenž se vystěhoval, bude trvati v pokoji? Co se stane potom, nastane-li jaká zahraničná válka? I mínili, že žádné naděje nezbývá, leda ve svornosti občanův; ta že se po dobrém, po zlém obci zase získati musí. Tak tedy usnesli se za jednatele k lidu vyslati Menenia Agrippu, muže výmluvného a lidu, protože z něho pocházel, milého. Ten prý, byv vpuštěn do ležení, dle onoho starobylého a neuhlazeného způsobu řečnění nic jiného nevypravoval než to, že za času, kdy v člověku nesouhlasilo všecko v jedno jako nyní, nýbrž jednotliví údové každý pro sebe svůj úmysl, svou řeč měli, ostatní údové se rozhorlili, že žaludku jich namáháním a službou všecko se vyhledává, žaludek pak že uprostřed jsa v pokoji jenom daných lahůdek požívá; na to že se spikli, by ruce k ústům pokrmu nepřinášely, ani kdyby byl

dán, ústa ho nepřijímala, aniž zubové co zmílali; a když údové tím hněvem žaludek skrotiti chtěli, že sami spolu schřadli docela i veškero tělo; tím prý jim na jevo přišlo, že také služba žaludku není hrubě liknavá a že není více živen než živí navracuje ve všechny části těla tu krev, jíž žijeme a tyjeme, stejně do všech žil rozdělenou, ztrávením pokrmu dospělou. Na to prý porovnáním, jak vnitřní zpoura těla hněvu lidu proti otcům se podobá, mysli lidí obrátil.

(Od r. 260. do r. 261. od z. Ř.)

33. Potom začalo se vyjednávati o smíření a přistoupilo se k výminkám, aby lid měl své svatosvaté úřadníky, kteří by měli právo pomáhati proti consulům a by žádnému z otcův nebylo volno toho úřadu dosíci. Tak zvoleni jsou dva tribunové Gajus Licinius a Lucius Albinus. Ti sobě zvolili tři soudruhy; mezi nimi byl prý Sicinius, původce vystěhování se; o dvou ostatních méně jest známo, kteří to byli. Někteří vypravují, že na svaté hoře jenom dva tribunové zvoleni jsou a tam že zákon o nedotknutelnosti dán.

Za vystěhování se lidu nastoupili na consulský úřad Spurius Cassius a Postumus Cominius. Za těchto consulův uzavřena smlouva s latinskými národy. K jejímu uzavření zůstal jeden consul v Římě, druhý vyslán byv do války volské porazil a zahnal na útěk Volscy antijské a zahnav je do města Longuly zmocnil se hradeb. Na to vzal Poluscu, též volské město, načež velikou mocí na Corioli udeřil. Tenkráte se nalézal v ležení v přední mládeži Gnæus Marcius, jonák i k radě i k činu hotový, jenž potom příjmí Coriolanus měl. Když z nenadání na římské vojsko, jež Corioli obléhalo, a k městskému lidu, jejž vnitř uzavřený drželo, bez bázně všelikého útoku zevnitř mysl upiatou mělo, volské pluky z Antia vytáhnuvší se vrhly a v týž čas z města nepřátelé se vyřítili, byl právě Marcius na

stráži. Ten s vybraným zástupem vojínův nejen útok vyřicujících se nepřátel odrazil, nýbrž i otevřenou branou srdnatě vtrhl a učiniv porážku v nejbližší části města oheň maně uchvácený do domů při hradbách stojících hodil. Na to křik městského lidu smíšený s bědováním žen a dětí, jenž, jak se obyčejně stává, v prvním poděšení povstal, zvýšil srdnatost Římanův a pomátl, jako by město již vzato bylo, Volscy, kteří ku pomoci přišli. Tak poraženi jsou Volscové antijští a město Corioli vzato, a Marcius slávou svou tak vadil pověsti consulově, že kdyby smlouva s Latiny na kovovém sloupě vyrytá nebyla památkou, že byla jedině od Spuria Cassia, poněvadž soudruh nepřítomen byl, uzavřena, památka by byla zanikla, že consul Postumus Cominius s Volscy válku vedl. Toho roku zemřel Agrippa Menenius, muž po celý život otcům a lidu stejně milý, který ještě milejším lidu po vystěhování se stal. Tomuto vyjednavateli a prostředníku svornosti občanův, poslovi otcův k lidu, uvoditeli římského lidu do města nedostávalo se nákladu na pohřeb. Vypravil mu pohřeb lid složiv z hlavy po šestině assu.

(Od r. 261. do r. 263. od z. Ř.)

34. Na to stali se consuly Titus Geganius a Publius Minucius. Toho roku, když i venku všudy pokoj od války byl i doma nesvornost zhojena byla, padlo na obec jiné mnohem těžší zlé, nejprvé drahota obilí nevzděláním polí pro vystěhování se lidu, potom hlad, jaký za obležení bývá. I bylo by to přišlo zajisté až k záhubě otroctva a lidu, kdyby nebyli consulové opatření učinili, že rozeslali nakoupit obilí na rozličné strany nejen do Etrurie po pravém od Ostie pobřeží a po levém skrze Volscy až do Cum, nýbrž i v Sicilii se poptávali. Tak záští sousedův donutilo vzdálené potřebovati pomoci. Když bylo obilí v Cumách nakoupeno, zadrženy jsou lodí za statky Tarquiniův od

samovládce Aristodema, jenž jich dědicem byl. U Volsců̊v a v Pomptinsku nebylo ani možná koupiti, ano i kupovatelé byli v nebezpečenství napadáním lidí. Z tuské země přišlo obilí po Tiberu; tím se vydržel lid. Při tak skrovném dovážení byli by trpěli nepříhodnou válkou, kdyby na Volscy, kteří se již zbraně chápali, mor nebyl přišel. Když touto pohromou mysl nepřátel zastrašena byla, zmnožili Římané, aby, i kdyby pohroma ulevila, ještě nějakým strachem poutáni byli, i počet osadníkův ve Velitrách; spolu vyslali na výšiny u Norby novou osadu, aby hradem v Pomptinsku byla.

Na to za consula Marca Minucia a Aula Sempronia veliká síla obilí ze Sicilie přivezena jest a rokovalo se v radě, za jakou by cenu se lidu dáti měla. Mnozí mínili, že nastal čas utlačovati lid a opět nabyti práv, jež vystěhováním se a násilím byla otcům vyrvána. Přede všemi pravil Marcius Coriolanus, nepřítel tribunské moci: „Chtějí-li staré ceny obilní míti, ať vrátí otcům právo dřevní. Proč pak vidím úřadníky lidu, proč Sicinia mocného, pod jho jsa poslán, jako bych byl od loupežníkův vykoupen. Já bych měl tato pohanění déle snášeti než potřebí jest? Já, jenž jsem nesnesl Tarquinia krále, měl bych Sicinia snášeti? Ať se nyní stěhuje, ať odvolá lid! otevřena jest cesta na svatou horu a jiné pahorky; ať loupeží obilí z polí, jak před třemi lety loupežili, ať požívají drahoty, kterou zuřivostí svou spůsobili! Troufám doložiti, že touto strastí skroceni raději sami vzdělavateli polí se stanou, než aby vystěhováním se ve zbrani zamezovali vzdělávání.“ Nedá se tak snadno říci, mělo-li se to učiniti, jako by se, tuším, bylo mohlo státi, že by pod výminkami snížení ceny obilní i tribunskou moc i věecky závazky proti vůli uložené se sebe sňali.

35. I radě zdál se tento návrh příliš ukrutným býti i lid dohnán jest hněvem málem ku zbrani; hladem prý se na něj jako na nepřítele doráží, jídlo a

pokrm se zadržuje, obilí z ciziny, kteréžto jediné krmě štěstí z nenadání poskytlo, od úst se mu odtrhuje, nebudou-li Gnæu Marciovi vydáni tribuni v poutech, neučiní-li se zadost zády římského lidu; takový že na něj povstal nový katan, který buď umříti buď otročiti velí. Když vycházel z radnice, byl by se naň útok stal, kdyby právě vhod tribuni mu nebyli rok položili. Tu udusil se hněv; každý viděl, že se stal soudcem, že pánem nad životem a smrtí svého nepřítele. S pohrdáním poslouchal z počátku Marcius hrozby tribunské; právo pomáhání že té vrchnosti dáno jest, ne trestání, a že lidu ne otcův tribunové jsou. Avšak s takovou rozhořčeností povstal lid, že otcové potrestáním jednoho se vybaviti musili. Předce kladli odpor, ač nenávist proti nim byla a použili jak svých tak celého stavu sil. I stal se nejprvé pokus o to, zdali by rozestavíce své svěřence, odstrašováním jednotlivcův od schůzek a porad tu věc zničiti mohli. Potom vystoupili veškeří — co bylo otcův, člověk by je byl považoval za obžalované — prosbami od lidu žádajíce, aby jim jednoho občana, jednoho radu, jestliže ho za nevinného osvoboditi nemohou, jako vinného darovali. Když v den určený se nedostavil, setrvalo se ve hněvu. Byv v nepřítomnosti odsouzen odešel k Volscům do vyhnanství, vyhrožuje vlasti a již tehdáž nepřátelského ducha chovaje. Přicházejícího přijali Volscové laskavě, a ctili ho co den laskavěji; tím více hněv jeho proti rodákům vynikal a hojné brzo stížnosti brzo hrozby slyšeny byly. Pohostinnu byl u Attia Tullia. Ten byl tehdáž přede všemi první muž u Volscův a vždy nepřítelem Římanův. Poněvadž tedy jednoho staré záští, druhého čerstvý hněv pobádal, spojili v jedno zámysly o válce římské. Myslili, že to není hrubě snadno, aby svůj lid pohnuli, by se chopil zbraně, kterou se tolikkráte nešťastně byl pokusil; že mnohými a častými válkami, konečně morem mládež ztracena a srdnatost

zlomena jest; úskokem že se musí jednati při zášti již dlouhým časem zaniklém, aby nějakým čerstvým hněvem mysli se rozjitřily.

36. Náhodou konaly se přípravy v Římě k opakování velikých her. Opakování příčinou bylo toto. V den her jakýsi otec čelední ještě před začetím hraní otroka pod rozsochou bičovaného prostředkem závodiště byl hnal. Na to začaly hry, jako by ta událost s pobožností se nijak nestýkala. Nedlouho na to měl sen Titus Laticius, sprostý člověk. Zdálo se mu, že Juppiter pravil, že vůdce tance se mu nelíbil; nebudou-li hry nádherně opakovány, že veliké nebezpečí městu nastane; tedy aby šel a consulům to zvěstoval. Áčkoliv duch jeho nikoliv zbožnosti prost nebyl, přemohla předce ostýchavost před velebností úřadníkův jeho bázeň, aby v ústech lidu v posměch nepřišel. Toto váhání stálo ho mnoho; nebo v nemnoha dnech ztratil syna. Aby této nehody příčina pochybnou nebyla, přišlo chorobnému na duchu ve snách totéž vidění a zdálo se mu, že se ho táže, zdali dosti velikou mzdu za pohrdání božským pokynutím obdržel; větší že mu nastává, jestliže spěšně nepůjde a consulům to nezvěstuje. Již byla věc pilnější. Když předce váhal a odkládal, zmocnila se ho náramná nemoc s náhlým ochromením. Tu teprv napomenul ho hněv boží. Když tedy strastmi minulými a nastávajícími unaven byl a příbuzné k poradě svolav jim vyložil, co viděl a slyšel a jak se mu Juppiter tolikráte ve snách zjevil a hrozby i hněvy nebeské že jeho nehodami zřejmě vyjeveny jsou: donesen jest na to nepochybným souhlasením všech, jižto byli přítomni, na nosidlech na náměstí, ku consulům. Když odtud k rozkazu consulův do radnice přinesen byv totéž otcům k náramnému podivení všech pověděl, hle tu jiný div! Ten, jenž na všech údech schromlý do radnice byl přinesen, vykonav svou povinnost odešel na svých nohou domů, jak pověst podává.

37. I uzavřela rada, aby se co možná nádherné hry konaly. K těmto hrám přišla návodem Attia Tullia veliká síla Volscův. Prvé než se hry začaly, šel Tullius ku consulům, jak to doma s Marciem ujednáno bylo. Praví, že má něco tajně s nimi o obci pospolité vyjednávati. Po odstranění svědkův praví: „Nerád povídám o svých spoluobčanech, co by trochu špatné bylo; avšak nepřicházím, abych je obviňoval, že něco od nich spácháno jest, nýbrž abych předešel, by ničeho nespáchali. Příliš a více, než si přeji, jsou povahy našich lidí vrtkavé. Seznali jsme to mnohými porážkami; neboť ne svou zásluhou, nýbrž vaší shovívavostí na živě zachováni jsme. Veliký dav Volscův jest nyní zde. Jsou hry. V dívání bude obec upiatá. Pamatuji, co za tétéž příležitosti od mládeže sabinské v tomto městě se spáchalo. Hrozí se duch můj, aby se něco nerozvážlivého neb opovážlivého nestalo. To mínil jsem, consulové, že k našemu a vašemu prospěchu dříve vám říci musím. Co se mne týká, na místě odtud odejíti hodlám, abych přítomen jsa nákazou nějakého skutku neb slova neutrpěl.“ Tak promluviv odešel. Když consulové věc pochybnou od původce jistého otcům přednesli, pohnul je více původce než věc, jak se obyčejně děje, k opatření byť i zbytečnému. Stane se uzavření rady, aby Volscové z města vyšli, a rozešlou se hlasatelé, jižto by jim poručili, aby všickni, než noc nastane, pryč se odebrali. Z počátku zarazilo náramné uleknutí rozbíhající se do hospod k odnášení svých věcí. Na cestě potom vznikla nevole, že jako zločinci a poskvrnění od her, od slavností, od spolku jaksi lidí a bohův odehnáni jsou.

38. Když zástupem skoro nepřetrženým odcházeli, přibližoval se Tullius, jenž je až ku zřídlu ferentinskému byl předešel, k předním mužům z nich, jak kdo přicházel a svedl stěžováním a nevolí i je samy, kteří pilně slova hněvu příhodná poslouchali, i s nimi

ostatní dav na rovinu pod silnicí se rozprostírající. Tam jako na sněmu začav řeč pravil: „Kdybyste na stará příkoří od římského národu a na porážky plemene volského — kdybyste na všechno ostatní zapomínali, jakou pak myslí snášíte dnešní toto pohanění, jímžto k našemu potupení hry zřídili? Či snad jste neznamenali, že nad vámi vítězství dnes slaveno bylo, že jste vy všem, občanům, cizincům, tolika sousedním národům podíváním byli odcházejíce, že vaše ženy, vaše děti před očima všech na potupu vedeny byly? Co soudíte, že ti, kteříž slyšeli slova hlasatelova, co ti, kteříž nás viděli odcházeti, co ti, kteříž tento potupený zástup potkali, si pomyslili, leda že tu v skutku nějaký hřích jest a ježto bychom, kdybychom hrám přítomni byli, je zneuctili a poskvrnění jich spůsobili, proto že jsme od místa, spolku a shromáždění zbožných byli odehnáni? Což pak vám to nepřichází na mysl, že žijeme jen proto, že jsme si pospíšili odejíti, odchod-li to jest a ne útěk? A toto město nepovažujete za nepřátelské, v kterém byste všickni byli umříti musili, kdybyste se byli jediný den zdrželi? Válka jest vám opovězena — k velikému neštěstí těch, kteří ji opověděli, jste-li mužové.“ Tak i sami sebou hněvu plni i rozníceni jsouce rozešli se domů a dovedli, když každý svůj národ podněcoval, že veškero volské plémě odpadlo.

(Od r. 263. do r. 266. od z. Ř.)

39. Za vůdce k této válce souhlasením všech národův zvoleni jsou Attius Tullus a Gnæus Marcius, vypovězenec římský, v němž mnohem více naděje skládáno bylo; kteréž naděje nikoliv nezklamal, tak že snadno na jevo přišlo, že panství římské vůdcem mocnější jest než vojskem. Přitáhnuv nejprvé k Circejům vyhnal odtud římské osadníky a odevzdal toto město svobodné Volscům. Na to přešed po příčních cestách

na latinskou silnici odňal Římanům tato města: Satricum, Longulu, Poluscu, Corioli, Bovilly; pak opanoval Lavinium, potom po sobě vzal Corbio, Vetellii, Trebium, Labici, Pedum. Konečně táhl od Pedu k hlavnímu městu a položiv se táborem u příkopův Cluiliových pět tisíc krokův od města plenil odtud krajinu římskou, vyslav mezi pleniteli strážce, aby dědiny otcův bez škody uchovali, buď že více nevražil na lid neb aby tím nesvornost mezi otci a lidem vznikla; a byla by v skutku vznikla — tak tribunové lid, jenž již sám sebou vášnivý byl, osočováním podněcovali proti předním mužům obce — ale obávání se zevnějších nepřátel spojovalo mysli, ač byly mezi sebou podezřelé a rozhořčené. Toliko v tom nebylo shody, že rada a consulové nikde jinde naděje neskládali než ve zbrani, lid pak vše raději chtěl než válku. Consuly byli již Spurius Nautius a Sextus Furius. Když ti legie přehlíželi, posádky po zdech a jiných místech, kde jim stráže a hlídky postaviti se vidělo, rozdělovali, zastrašil je z počátku náramný dav lidstva, jenž za mír žádal a potom je donutil radu svolati a návrh o vypravení poslův ku Gnæovi Marciovi podati. Otcové přijali návrh, jakmile se objevilo, že mysli lidu klesají. I vysláni jsou jednatelé o mír k Marciovi a přinesli hrůznou odpověď, jestliže Volscům dědina vrácena bude, že se o míru rokovati může; pakli kořisti z války v pokoji užívati chtějí, že, pamětliv jsa i příkoří od spoluobčanův i dobrodiní od hostitelův, se toho domáhati bude, aby bylo zřejmo, že vyhnanstvím duch jeho rozjitřen a ne zlomen jest. Když na to opět tíž vysláni byli, nejsou vpuštěni do ležení. Podáno jest, že také kněží s oznaky svými ozdobeni jsouce do ležení nepřátelského odešli, ale že o nic více než poslové mysli jeho neobměkčili.

40. Tu se sešly paní k Veturii, matce a k Volumnii, choti Coriolanově u valném počtu. Stalo-li se to

z usnešení obecního či z bázně ženské, nelze dosti vypátrati. Aspoň vymohly toho, aby i Veturia, žena vysokého věku, i Volumnia dva malé syny Marciovy nesouc s nimi do ležení nepřátelského odešly a aby, proto že muži města zbraní uhájiti nemohli, ženy prosbami a slzami ho uhájily. Když se přišlo k ležení a Coriolanovi zvěstováno bylo, že náramný zástup žen přišel, byl z počátku, jakož ani velebností obce v jejich vyslancích ani tak velikou svatostí v kněžích zraku a duchu se jevící pohnut nebyl, mnohem zatvrzelejší proti slzám ženským. Potom praví mu někdo z důvěrníkův, jenž Veturii vynikající mezi ostatními zármutkem poznal, ana stála mezi snachou a vnuky: „Neklame-li mne zrak, přišly ti matka i choť i dítky.“ Když Coriolanus skoro jako bezsmyslný ze svého místa vyděšen matce vstříc přicházející přinášel objetí, obrátila se žena od proseb k hněvu a pravila: „Nech ať zvím, než tvé objetí přijmu, zdaž jsem k nepříteli nebo k synu přišla, zdaž zajatou neb matkou v tvém ležení jsem. K tomu mne dovlekl dlouhý život a nešťastné stáří, abych tě viděla vypovězencem, potom nepřítelem? Jak jsi mohl popleniti tuto zemi, jež tě zplodila a vychovala? Neklesl, ač jsi s rozhořčenou a vyhrožující myslí přišel, tobě hněv, když jsi na pomezí vstupoval? Nenapadlo ti, když před očima tvýma Řím byl: „Mezi oněmi hradbami jest dům a moje ochranné rodinné božstvo, má matka, choť i dítky?“ Tedy kdybych já nebyla matkou, Říma nebylo by dobýváno! kdybych neměla syna, volná ve volné vlasti bych skonala! Avšak já nemohu již ničeho utrpěti, ani co by bylo tobě hanebnější ani mně žalostnější, aniž, jakož jsem nejnešťastnější, dlouho budu. Na tyto se ohlédni, jež, pokračuješ-li, buď časná smrt neb dlouhá poroba očekává.“ Na to objaly ho choť a dítky, a pláč od celého davu žen povstalý a nářek jich nad sebou a vlastí oblomily konečně toho muže.

Objav svou rodinu propustil ji, sám hnul nazpět od města vojskem. Když pak pluky z římské krajiny odvedl, zahynul prý nenávistí pro ten skutek — dle rozličných spisovatelův rozličnou smrtí. U Fabia, daleko nejstaršího spisovatele, nalézám, že se stáří dožil; aspoň vypravuje, že v sešlém věku často tato slova pronášel: „mnohem žalostnější že vyhnanství starci jest.“

Nezáviděli římští mužové ženám jich slávy; tak se žilo bez zlehčování slávy cizí. Štěstěně ženské vystaven jest chrám a posvěcen, aby také na památku byl. Navrátili se pak Volscové do krajiny římské přijavše k sobě Aequy. Ale Aequové nesnesli déle Attia Tullia za velitele. Tu povstal z hádky, mají-li Volscové neb Aequové spojenému vojsku vůdce dáti, rozbroj a potom strašná půtka. V ní zničilo štěstí římského národu bojem neméně záhubným než urputným dvě vojska nepřátelská.

(Od r. 266. do r. 268. od z. Ř.)

Consulové Titus Sicinius a Gajus Aquilius. Siciniovi připadla válka s Volscy, Aquiliovi s Hernicy; nebo i ti ve zbrani byli. Hernicové toho roku přemoženi jsou; s Volscy rozešli se po rovném boji.

41. Na to stali se consuly Spurius Cassius a Titus Verginius. S Hernicy uzavřena jest smlouva a dvě části dědiny jim odňaty. Z toho chtěl consul Cassius polovici Latinům, polovici lidu rozděliti; k tomu přidával značné pozemky, které že, ač jsouce obecní, v držení soukromých jsou, tvrdil. To ovšem mnohé z otcův, jižto sami byli državiteli, děsilo, an jmění jejich v nebezpečí přicházelo. Ale také o obec byli otcové starostliví, že consul udělováním moc svobodě nebezpečnou připravuje. Tenkráte poprvé ohlášen jest zákon pozemkový, o němž nikdy až na náš věk bez největších bouří v obci se nerokovalo. Druhý consul protivoval se udělování působením otcův, aniž všechen

lid tomu odporoval, jenž ho začal nejprvé míti v ošklivosti, že dar obecným se stav od občanův na spojence přešel. Potom často slyšel i consula Verginia, an jako věště v hromadách předpovídal, že záhubný jest dar jeho soudruha; dědiny že těm, kteří je obdrží, porobu připraví; ku království že se dráha klestí. Neb proč pak se přijímají spojenci a kmen latinský? Nač prý bylo potřebí, aby Hernicům, nedávným nepřátelům, třetí část odňatých dědin se navrátila, leda aby tito národové místo Coriolana vůdce Cassia měli? Již začal zrazovatel a odpůrce zákonu oblíbeným u lidu býti. Oba consulové byli po tom jako o závod lidu po vůli; Verginius říkal, že dopustí vykázati dědiny, budou-li jenom občanům vykázány; Cassius pak navrhoval, poněvadž udělováním dědin po cti u spojencův bažil a tím u občanův méně váženým se stal, aby peníze za sicilské obilí stržené národu se vrátily, chtěje si jiným darem náklonnost občanův opět získati. Tím však opovrhl lid ne jinak než jako by to hotová mzda za království byla. Tak pro vrozené podezření království dary jeho, jako by všeho hojnost byla, v myslech lidí zamítány byly. O něm známo jest, že jakmile z úřadu odstoupil, odsouzen a odpraven jest. Někteří vypravují, že otec smrti jeho původcem byl. Ten prý doma věc vyšetřiv bičovati a odpraviti ho dal a synovo vlastní jmění Cereře zasvětil, a zhotovena prý socha s nápisem: „Z rodiny cassijské dáno.“ U některých nalézám (a to jest pravdě podobnější), že mu od quæstorův Cæsona Fabia a Lucia Valeria rok byl položen ze zpoury a že nálezem lidu odsouzen a dům jeho od obce zbořen jest. Jest to prostora před chrámem Země. Ostatně, nechť to byl rodinný, nechť obecný soud, odsouzen jest za consulův Servia Cornelia a Quinta Fabia.

(Od r. 268. do r. 270. od z. Ř. = od r. 483. do r. 481. př. Kr.)

42. Hněv národu na Cassia netrval dlouho. Vnada zákonu pozemkového vnikala sama sebou v mysli, ač

jeho původce odstraněn byl; a tato žádost roznícena jest závistivostí otcův, kteří po přemožení Volscův a Aequův vojsko o kořist ošálili. Neb čeho na nepřátelích dobyto bylo, prodal consul Fabius a odvedl do pokladnice obecní. V nenávisti lidu bylo jméno fabské pro posledního consula; předce však dovedli otcové, aby s Luciem Aemiliem Cæso Fabius za consula zvolen byl. Tím více rozjitřil se lid a spůsobil rozbrojem domácím válku zahraničnou. Válkou pak nesvornost v obci přetržena jest. S jednou myslí přemohli v šťastné bitvě otcové a lid odbojné Volscy a Aequy pod vůdcem Aemiliem. Více však nepřátel zahlazeno na útěku než v bitvě; tak horlivě stíhala jízda poražené. Toho roku chrám Castorův patnáctého července zasvěcen jest. Byl zaslíben v latinské válce za dictatora Postumia. Jej zasvětil jeho syn, sám druhý k tomu zvolen byv.

I toho roku rozníceny jsou mysli lidu vnadou zákonu pozemkového. Tribunové lidu chtěli moc svou u lidu oblíbenou zákonem u lidu oblíbeným oslaviti; otcové však domýšlejíce se, že dost a dost za darmo u lidu šílenosti jest, hrozili se udělování a lákadel opovážlivosti. Nejráznější vůdcové otcův k odporu byli consulové. I zvítězila tato strana obce pospolité nejen na ten čas, nýbrž dala také na budoucí rok za consuly Marca Fabia, bratra Cæsonova, a Lucia Valeria, jehož lid ještě více nenáviděl pro obžalování Spuria Cassia.

(Od r. 270. do r. 273. od z. Ř.)

I toho roku byly boje s tribuny. Marným stal se zákon, marnými obhájcové zákonu vynášením neplatného daru. Za náramně veliké na to považováno jest jméno fabské po třech consulských úřadech bez přetržení, jež všechny jako jedním tahem v bojích s tribuny se osvědčily. Proto zůstalo jako dobře ulo-

žené po nějaký čas u této rodiny to důstojenství. Na to začala se válka vejská; také Volscové obnovili válku. Ale k válkám zahraničným bylo sil skorem nazbyt, i zneužívali jich sami mezi sebou zápasíce. K chorobnosti již myslí všech přišla znamení na nebesích ukazující skoro denně v městě a na venkově hrozby, a za příčinu nemilosti božské nevyhlašovali věštcové, kteří i veřejně i soukromě brzo vnitřnosti obětí brzo posvátné ptactvo zpytovali, nic jiného než že se služby boží řádně nekonají. Tyto postrachy však vyšly na to, že vestalka Oppia pro smilství odsouzena a potrestána jest.

43. Na to stali se consuly Quintus Fabius a Gajus Julius. Také toho roku neochabovala různice doma, a vně byla válka hroznější. Aequové chopili se zbraně. Vejané vkročili také do římské krajiny ji pleníce. Když starost o tyto války se vzmáhala, stanou se consuly Cæso Fabius a Spurius Cassius. Aequové dobývali Ortony, města latinského. Vejané nasytivše se plenění hrozili, že samého Říma dobývati budou. Tato hrůza, ač mysli lidu na uzdě držeti měla, zvýšila je ještě více, i vracel se obyčej zpěčování se vojenské služby ne z vlastního popudu, nýbrž tribun lidu Spurius Licinius domnívaje se, že čas přišel, aby zákon pozemkový konečnou nutností na otce uvalen byl, strojil vojenství překážky. Ale veškera nenávist tribunské moci obrátila se proti původci; aniž proti němu povstali rázněji consulové než jeho soudruhové sami, a s jejich pomocí odbývali consulové odvod. K dvěma válkám postaví se najednou vojska. Vojsko proti Vejanům odevzdá se Fabiovi, Furiovi proti Aequům. V zemi Aequův nevykonalo se nic pamětihodného; Fabius měl mnohem více práce s občany než s nepřáteli. Tento muž samojediný, consul, udržoval obec pospolitou, již vojsko, pokud na něm bylo, z nenávisti ku consulovi zrazovalo. Nebo když byl consul mimo

ostatní umění velitelská, jichž v připravování a vedení války dokázal přemnoho, tak šik upravil, že jedině útokem jízdy šik nepřátelský porazil, nechtěli pěší stíhati poražené a nemohly jich, neřku povzbuzování nenáviděného vůdce, ale ani hanba jejich vlastní a potupa vlasti ani brzké nebezpečí, kdyby nepřátelé opět zmužilosti nabyli, k tomu donutiti, aby krok zrychlili, aneb, když nic jiného, aby aspoň v šiku setrvali. Bez rozkazu obrátili polní znaky a zasmušile — člověk by byl myslil, že jsou přemoženi — navrátili se do ležení proklínajíce tu vojvodu, tu službu od jízdy vykonanou; aniž vyhledával vojevůdce jakých prostředků proti tomuto tak záhubnému příkladu. Tak spíše se nedostává výtečným duchům umění, jímž by občany řídili, než jímž by nepřátele přemáhali. Consul navrátil se do Říma nerozmnoživ tak válečné své slávy jako rozdráždiv a rozjitřiv nenávist vojska proti sobě. Předce dovedli otcové, že v rodu fabském consulský úřad zůstal. Za consula zvolen Marcus Fabius, za soudruha mu dán Gnæus Manlius.

(Od r. 273. do r. 274. od z. Ř. = od r. 478. do r. 477. př. Kr.)

44. I tento rok měl tribuna za obhájce zákonu pozemkového. Byl to Tiberius Pontificius. Ten nastoupiv na tutouž cestu, jako by se to bylo Spuriu Liciniovi povedlo, překazil na nějaký čas odvod. Když otcové opět rady si nevěděli, pravil Appius Claudius, že přemožena jest tribunská moc předešlého roku pro přítomnost skutkem, pro všechny věky příkladem, poněvadž se shledalo, že sama svými silami se rozpadává; nikdy že se nebude nedostávati člověka, který by i vítězství nad soudruhem i přízně lepší strany ku prospěchu obecnému dosíci chtěl; i více tribunův, bude-li jich více potřebí, že consulům ku pomoci bude pohotově, i jeden že proti všem dostačuje; nechť se jen consulové a přední otcové vynasnaží, aby, ne-li všechny, aspoň některé tribuny obci pospolité a radě

získali. Když otcové poučením Appiovým napomenuti byli, rozmlouvali i veškeří otcové vlídně a laskavě s tribuny i bývalí consulové, jak kdo z nich nějakou soukromou právní záležitost s jednotlivci měl, a dosáhli dílem přízní dílem důstojností svou, aby síly tribunské moci obci pospolité blahodárnými byly. I odbývají consulové odvod pomocí čtyr tribunův proti jednomu zadržovateli prospěchu obecného. Na to vytáhli do války vejské, kam se se všech stran Etrurie pomocná vojska byla sešla, nejsouce tak přízní k Vejanům pobádána, jako že se nadějí kojila, že římské panství různicí vnitřní se rozpadnouti může. Hlásaliť náčelníci na sjezdech všech etrurských národův, že věčná jest moc Římanův, nezuří-li sami mezi sebou rozbrojem. Ten že jediný se vyskytl jed, ta jediná zhouba mocných obcí, aby veliké říše smrtelné byly; toto zlo že dlouho dílem otcův věhlasem dílem lidu trpělivostí zadržováno byvši již vrchole dosáhlo; dvě obce že se staly z jedné, že každá strana svou vrchnost, své zákony má. Z počátku že zuřívali při odvodu, avšak titíž že předce poslouchali ve válce vůdcův a že, jakýkoliv stav v městě byl, předce, pokud vojenská kázeň trvala, udržeti se možné bylo, nyní však že obyčej vrchnosti neposlouchati také do ležení římského vojína následuje. Za poslední války že v šiku samém, v bitvě samé souhlasením vojska vítězství dobrovolně dáno bylo přemoženým Aequům, polní znaky že se opustily, vůdce že v bitvě zanechán byl, bez rozkazu že návrat do táboru se stal; zajisté, bude-li jen naléháno, že Řím svým vojskem přemožen býti může; nic jiného že není potřebí než válku opověděti a ukázati, ostatní že vykonají bohové a osud. Tyto naděje ozbrojily Etruscy, kteří střídavě mnohdy přemoženi, mnohdy přemožitelé byli.

45. Také římští consulové nehrozili se dále ničeho jiného než své moci, svých zbraní. Upomínka

na zlý příklad v poslední válce je odstrašovala, aby nepřivedli věc tam, kde by se zároveň dvou vojsk obávati musili. Proto trvali v ležení, zdržujíce se bitvy pro nebezpečenství s dvou stran hrozící; doufaliť, že den a čas umírní rozhořčenost a mysli uzdraví. Nepřátelé, Vejané i Etruscové, počínali si tím více spěchavě; vybízeli k bitvě nejprvé projížděním se kolem ležení a vyzýváním, potom, když to neúčinkovalo, láním jak consulům tak vojsku; předstírání vnitřních různic nalezeno prý jest za lék bázně a consulové prý více vojsku nedůvěřují než nevěří. Nový prý to jest druh rozbroje — mlčení a poklid mezi ozbrojenci. Mimo to hanlivě metali proti novosti rodu a původu jak lež tak pravdu. Ačkoliv pod samými náspy a branami tento hluk tropili, snášeli to consulové nehrubě těžce; ale nezkušenému lidu zmítala brzo nevole brzo stud srdcem a odvracovala jej od vnitřních strastí. Nechtěl nepřítele bez pomsty nechati, nepřál zdaru otcům, nepřál consulům; záští proti domácím i cizím zápasilo v srdcích. Konečně zvítězí záští proti cizím; tak zpupně a hrdě posmíval se nepřítel. I sejdou se u valném počtu u hlavního stanu, žádají za bitvu, žádají, aby se znamení dalo. Consulové nahnou hlavu k hlavě, jako by se radili, rozmlouvají dlouho. Žádaliť si bitvy, ale žádost musili zdržovati a ukrývati, aby odporováním a zdržováním vojsku jednou roznícenému zápalu přidali. I dá se odpověď, že se nevčasná věc koná, že ještě není času k bitvě; nechať setrvají v táboře. Na to káží, aby se potýkání zdrželi; pakli by kdo bez rozkazu v boj se dal, že s ním jako s nepřítelem naloží. Když tak propuštěni byli, vzrůstá, čím menší consulův chuť k boji se jim býti vidí, zápal k bitvě. Nad to podněcují jej nepřátelé o mnoho prudčeji, jak mile znamenali, že consulové ustanovili bitvy nesvesti; mysliliť, že mohou bez pomsty se posmívati, vojínu že se zbraň nesvěřuje, zpoura že dospěje k vrcholi a

konec že se přiblížil římskému panství. Na to spoléhajíce zabíhají k branám, zlořečí, stěží se zdržují útoku na ležení. Než tu nemohli déle snésti Římané toho pohanění; po celém ležení se všech stran děje se shon ku consulům a již nežádají jako dříve tiše skrze přední setníky, nýbrž jednají všickni všude pokřikem. Věc již byla dospělá, předce však otálejí consulové. Když na to při vzmáhání se povyku ze strachu zbouření soudruh již povoloval, spůsobil Fabius ticho zvukem trouby a pravil: „Gnæe Manlie, já vím, že tito zvítěziti mohou; abych však nevěděl, že chtějí, to spůsobili sami. Proto ustanoveno a uzavřeno jest znamení nedati, leda by přisahali, že jako vítězi z této bitvy se navrátí. Consula římského jednou vojsko v bitvě žklamalo, bohův nezklame nikdy." Setník Marcus Flavolejus byl mezi předními požadovateli bitvy. „Marcu Fabie," praví, „jako vítěz navrátím se z bitvy;" kdyby zklamal, vyzývá na sebe hněv Juppitera otce a Gradiva Marta i ostatních bohův. To po něm vyzývá přísahou na sebe po celém vojsku jeden každý. Když přísahu složili, dá se znamení; i chápají se zbraně, jdou do bitvy hněvu a naděje plni jsouce. Vyzývají Etruscy, teď ať na ně hanlivě pokřikují, teď ať jim ozbrojeným nepřítel jazykem obratný vstříc se postaví. Toho dne byla statečnost všech, jak otcův tak lidu, výtečná. Jméno fabské, rod fabský zastkvěl se nejvíce. Ustanoví mysli lidu mnohými občanskými bouřemi proti nim rozhořčené v té bitvě opět si nakloniti.

46. Vojsko se sešikuje, aniž zpěčují se nepřátelé, Vejané i etrurské pluky. Kojili se skoro jistou nadějí, že s nimi nebudou více bojovati než bojovali s Aequy; také prý se při takové rozdrážděnosti myslí a za dvojí příležitosti o nějakém větším skutku*) nikoliv

*) O zběhnutí Římanů k nepřátelům neb o zavraždění consulů.

zoufati nesmí. Než událo se to daleko jinak. Neb v žádné jiné dřívější válce nezačali Římané bojovati s větší rozhořčeností — tak je byli jednak nepřátelé pohaněním, jednak consulové zdržováním rozjitřili. Sotva měli Etruscové času k rozvinutí svých řad, poněvadž, jak mile byly oštěpy v prvním spěchu více maně vrženy než namířeny, bitva již na ruce, již na meče, kde seč bývá nejstrašnější, přišla. Mezi popředníky byl rod fabský znamenitým a podivuhodným vzorem občanům. Z těchto Quinta Fabia — jenž byl třetího roku před tím consulem — an v čele v husté zástupy vejské se vrhal a neprozřetelně mezi četnými tlupami nepřátelskými se pohyboval, probodne skrz prsa mečem Tuščan, silami a uměním bojovným hrdě se vynášející, a když zbraň vytažena byla, sřítil se Fabius a hlava sklesla na prsa. Znamenala obě vojska pád jediného muže i ustupovali odtud Římané, an tu consul Marcus Fabius přeskočil tělo padlého a nastaviv pavézu okrouhlou pravil: „To jste tedy přisahali, vojínové, že utíkajíce do ležení se navrátíte? Tak nejbojácnějších nepřátel více se bojíte než Juppitera a Marta, jimiž jste se zapřisáhli! Avšak já bez přísahy buď jako vítěz se navrátím, buď zde blízko tebe, Quinte Fabie, bojuje klesnu.“ Tu praví consulovi Cæso Fabius, consul předešlého roku: „Slovy těmito myslíš bratře, že dosáhneš, aby bojovali? Bozi toho dosáhnou, jimiž se zapřisáhli, a my, jak sluší předním mužům, jak fabského jména hodno jest, bojováním spíše než povzbuzováním rozněcujme ducha vojínův.“ I letí ku předu dva Fabiové napřaženými kopími a strhli s sebou celý šik.

47. Na jedné straně byla půtka obnovena a na druhém křídle nepodněcoval o nic liknavěji bitvy consul Gnæus Manlius; zde byl skoro podobný osud. Nebo jako na druhém křídle Quinta Fabia, tak na tomto samého consula Gnæa Manlia, když nepřátele

jako již přemožené před sebou hnal, následovali ochotně vojínové, a když byv těžce raněn z bitvy se vzdálil, ustoupili zpět, domnívajíce se, že mrtev jest; i byli by z bojiště se vzdálili, kdyby nebyl druhý consul s několika četami jezdcův v tu stranu tryskem přijel a volaje, že soudruh žije, on že po přemožení druhého křídla co vítěz přichází, již ochabující boj zdržel. Také Manlius sám vyskytl se k obnovení šiku. Poznání obličejův obou consulův roznítilo srdnatost vojska. Zároveň byl také šik nepřátel prázdnější, poněvadž na přebývající množství spoléhajíce zálohu odňali a k útoku na tábor poslali. Když tam s nehrubě velikým namáháním útokem se vedrali a více kořisti než bitvy dbajíce čas mařili, vypravili triariové, kteří prvnímu návalu odolati nemohli, ku consulům posly, jak se věci mají, a shluknuvše se v hromadu, navrátili se ku hlavnímu stanu a obnovili tam o své újmě půtku. Také consul Manlius přijel nazpět v tábor a rozstaviv vojsko u všech bran založil nepřátelům cestu. Tu zoufání Tuscům více vzteklost než odvahu roznítilo. Neb když byli tam, kdekoliv naděje východ ukazovala, několikráte marným útokem se vyřítili, vrhla se jedna tlupa jinochův na samého consula oděním patrného. První střely jsou od stojících okolo něho zachyceny; útok pak nemohl se zdržeti. Consul padne smrtelně jsa poraněn a kolem všickni se rozptýlili. Tuscům vzmáhá se odvaha, Římany polekané pohání strach po celém ležení. I bylo by to přišlo k nejhoršímu, kdyby pobočníci uchvátivše tělo consulovo nebyli jednou branou cestu otevřeli nepřátelům. Tou vyrazí a zmateným tahem odcházejíce vpadnou na vítězného druhého consula. Tu jsou opět potřeni a všudy poraženi. — Výborného bylo dosaženo vítězství, avšak smutného smrtí dvou tak slavných mužů. Když tedy rada průvod vítězoslavný (triumf) uzavírala, odpověděl consul, může-li vojsko bez vojevůdce vítězství slaviti,

že pro výtečné skutky v té válce vykonané snadno tomu dopustí, on však, poněvadž jeho rodina smrtí jeho bratra Quinta Fabia ve smutku a obec pospolitá ztrátou druhého consula z části osiřelá jest, že vavřínu smutkem obecným a soukromým nesličného nepřijme. Vzdání se triumfu bylo slavnější nad každý triumf; tak v čas zamítnutá sláva někdy hojněji se navracuje. Na to vypraví dva po sobě pohřby soudruha a bratra svého, jsa oběma chvalořečníkem a přepouštěje jim své slávy obdržel z ní sám největší část; i nejsa nepamětliv toho, k čemu byl na počátku consulského úřadu se odhodlal, naklonění myslí lidu, rozdělil poraněné vojíny mezi otce k opatrování. Nejvíce jich dáno Fabiům, aniž byli kde s větší péčí chováni. Odtud byli již Fabiové oblíbeni u lidu a to žádnou jinou věcí než prostředkem obci pospolité blahodárným.

(Od r. 274. do r. 275. od z. Ř.)

48. Tedy stal se consulem Kæso Fabius náklonností ne více otcův než lidu s Titem Verginiem a nepovažoval ani války ani odvodu aniž jakého jiného úřadování za přednější než aby, když z nějaké části již naděje svornosti začala, co nejdříve mysli lidu s otci v jedno splynuly. Proto navrhl na počátku roku, aby otcové, než by nějaký tribun co obhájce zákonu pozemkového vystoupil, ho předešli a dar svým učinili a vydobytou krajinu co možná stejně lidu rozdělili; že jest slušno, aby ji měli ti, jichž krví a potem zjednána jest. Otcové to zamítli; někteří také si stěžovali, že přílišnou slávou onen druhdy jarý duch Kæsonův překypuje a mizí. Na to nebylo žádných strannických bojův v městě. Latinové byli sužováni nájezdy Aequův. Vyslán tam s vojskem Kæso a přešel ku plenění do krajiny Aequův samých. Aequové ustoupili do měst a drželi se za hradbami. Tak nebylo žádné pamětihodné bitvy.

Ale od Vejanův utrpěla se porážka nerozvážlivostí druhého consula a bylo by po vojsku veta bylo, kdyby nebyl Kæso Fabius v čas ku pomoci přišel. Od té doby nebylo ani války ani míru s Vejany; podobalo se to skoro zcela loupežení; legiím římským ustupovali do města; jak znamenali, že legie odvedeny jsou, napadali krajinu, válce pokojem, pokoji válkou střídavě se vyhýbajíce; pročež nebylo lze té věci ani opomenouti ani dokonati. Také jednak nastávaly jiné války, jako od Aequův a Volscův, kteří jen potud v pokoji trvali, až by čerstvý bol po poslední porážce přešel; jednak bylo na jevě, že se brzy hnou Sabinové, věční nepřátelé, a celá Etrurie. Avšak Vejané, více ustaviční než obtížní nepřátelé, zmítali myslemi častěji urážkami než nebezpečím, poněvadž nebylo lze nikdy jich nedbati aniž jinam se obrátiti. Tu vstoupil fabský rod před radu; consul mluví za rod: „Stálé více než veliké posádky, jak víte otcové shromáždění, potřebuje válka vejská. Vy mějte starost o ostatní války, Fabie dejte za nepřátele Vejanům. Zaručujeme se, že tam v bezpečnosti bude velebnost římského jmena. Odhodlali jsme se tuto válku vésti soukromým nákladem jako svou rodinnou. Obec pospolitá budiž tam i vojska i útrat sproštěna.“ Vzdávaly se jim díky náramné. Consul vystoupiv z radnice navrátil se domů doprovázen jsa zástupem Fabiův, kteří v předsíni radnice stáli usnesení rady očekávajíce. Přikázáno jim, aby druhého dne u prahu consulova ve zbrani se dostavili. Na to rozejdou se domů.

49. Po celém městě jde o tom hlas; Fabie vychvalují do nebes, jedna rodina že podstoupila břímě obecní, vejská válka že soukromé péči, soukromým zbraním odevzdána jest; kdyby byly ještě dva rody v městě tétéž síly, a jeden si vyžádal Volscův, druhý Aequův, že by všickni sousední národové podrobeni býti mohli, an by zatím římský národ v poklidném

míru trval. Fabiové chopí se druhého dne zbraně. Sejdou se, kam jim bylo veleno. Consul vystoupí v rouše vojvodském a spatří celý svůj rod, an na nádvoří v šiku stojí. Byv v jich střed přijat velí pochod. Nikdy nekráčelo skrz město vojsko ani počtem slabší ani pověstí a obdivováním lidí slavnější; tři sta šest vojínův, všickni z otcovstva, všickni z jednoho rodu, z nichž by žádným co vůdcem nebyla pohrdla výborná rada kteréhokoliv času, kráčeli mocí jediné rodiny vejskému národu zhoubou vyhrožujíce. Následoval dav, dílem pokrevencův a druhův, nic prostředního ani naděje ani péče, nýbrž vše nesmírné věci v duchu přemítajících, dílem občanův, kteří starostí byli rozčileni a obdivováním žásli. Provolávají, aby kráčeli statečně, aby kráčeli šťastně, aby podniknutí výsledek rovným učinili, pak aby consulské úřady, všecky odměny, všechna důstojenství od nich očekávali. Když šli mimo Capitolium a tvrz a ostatní chrámy, modlí se k bohům, co jich před očima, co v duchu tanulo, aby onen zástup s požehnáním a štěstím provázeli a ve zdraví brzy do vlasti k rodičům zpět přivedli. Na zmar vysýlány modlitby! Vytáhnuvše nešťastnou cestou levým obloukem brány carmentské přijdou ku řece Cremeře. To místo vidělo se jim příhodným býti k založení tvrze.

(Od r. 275. do r. 276. od z. Ř.)

Na to stali se consuly Lucius Aemilius a Gajus Servilius. Pokud válka v ničem jiném nezáleželа než v plenění, stačili Fabiové nejen hájení posádky, nýbrž uvedli také po celé prostoře, kde tuský kraj s římským se stýká, celou svou krajinu v bezpečnost a nepřátelskou v nebezpečenství, zabíhajíce po obou stranách. Na to nastala nehrubě veliká mezera v plenění, když i Vejané povolavše vojsko z Etrurie tvrze u Cremery dobývali, i římské legie od consula Lucia Aemilia

přivedené s Etruscy polem se srážely. Ale Vejané sotva měli času k sestavení šiku; tak v prvním zmatku, an za prapory v řady vstupovali a zálohy postavovali, vyrazil náhle v bok Římanův jízdný pluk a nedal jim času neřku k početí bitvy ale ani k postavení se. I jsou zpět odraženi ku Skalám rudým — tam leželi táborem — a žádali pokorně za mír; avšak když ho dosáhli, zželelo se jim toho pro lehkovážnost jich povaze vrozenou, než ještě římská posádka od Cremery odvedena byla.

50. Opět potýkal se s Fabii vejský národ bez všeliké přípravy ku větší válce a nedály se jenom nájezdy do krajiny neb náhlé vpády najíždějících, nýbrž několikráte v rovině bitvy se svedly a jeden rod římského národu obdržel často vítězství nad nejmohútnější toho času etrurskou obcí. To se Vejanům vidělo býti z počátku bolestno a nehodno; na to vznikl dle okolností zámysl nepříteli odvážlivému úklady strojiti; ba radovali se také, že mnohým zdarem Fabiům odvážlivosti přibývá. Pročež i několikráte stáda kořistníkům, jakoby náhodou mezi ně vpadla, vstříc jsou vyhnána, i útěkem venkovanův dědiny pusté zanechány a ozbrojená pomoc, jsouc k zamezení plenění vyslána, utekla častěji ze strojeného než z pravého strachu. A již pohrdali Fabiové tak nepřítelem, že se domýšleli, že jejich zbraň nepřemožitelná jest a na žádném místě a žádného času že se jí nemůže odolati. Tato naděje svedla je k tomu, že ku stádům nedaleko Cremery spatřeným po veliké prostoře roviny se vyřítili, ačkoliv zde a onde zbraň nepřátelská se ukazovala; a když neopatrně během šírým zálohy kolem samé cesty postavené minuli a rozptýlivše se stáda, jak se to při poplašení stává, všudy těkající chytali: vyřítili se náhle Vejané ze zálohy a napřed a všudy byli nepřátelé. Nejprvé postrašil je pokřik se všech stran dorážející, potom padaly střely odevšad a když Etrus-

cové se shloučeli, byli již nepřetrženým zástupem ozbrojenců obklíčeni; a čím více nepřítel na ně dorážel, byli také přinucováni na menší prostoře v kolo se sestupovati. Ta věc učinila zřejmým i malý jejich počet i dav veliký Etrusců řadami na úzké prostoře zmnohonásobenými. I upustí od boje, jejž dříve na všech stranách stejně podnikali, a obrátí se všichni v jedno místo. Tam derouce se těly a zbraní proklestí si cestu klínem. Cesta je vedla na pahrbek mírně zvýšený. Tu se postavili nejprvé na odpor; brzo pak, když výšina jim času poskytla, aby si oddechli a z takového uleknutí okřáli, odrazili také vzhůru postupující nepřátele; i byl by zvítězil pomocí místa skrovný zástup, kdyby nebyli Vejané kolem površí vyslaní na témě pahrbku se dostali. Tak obdržel opět nepřítel převahu. Fabiové potřeni jsou do posledního a tvrz vybojována. Dostatečně jest známo, že jich padlo tři sta šest a že jeden skoro dospělého věku zůstal jako kmen rodu fabského a jako budoucí často doma i ve válce největší pomoc římského národu v nebezpečných dobách.

(Od r. 276. do r. 277. od z. Ř.)

51. Když se tato porážka utrpěla, byli již Gajus Horatius a Titus Menenius consuly. Menenius poslán bez prodlení proti Tuscům, kteří vítězstvím byli zhrdli. I tehdáž nešťastně bojováno a nepřátelé obsadili Janiculus a bylo by obleženo město, když je mimo válku drahota sužovala — neb Etruscové překročili Tiberis — kdyby se nebyl consul Horatius z Volska zpět povolal; a tak při samých hradbách stanula ta válka, že nejprvé bojováno jest u chrámu Naděje s rovným štěstím a opět u brány collinské. Ačkoliv tam jen málo římská strana převahy dosáhla, učinil předce tento boj vojsko římské nabytím dřevního ducha lepší k příštím půtkám.

(Od r. 277. do r. 278. od z. Ř.)

Aulus Verginius a Spurius Servilius stanou se consuly. Po utrpění poslední porážky v bitvě zdržovali se Vejané potýkání se polem. Nastalo plenění a činili s Janiculu jako s nějaké tvrze vpády na vše strany do římské krajiny. Nikde nebyla stáda v bezpečnosti, nikde rolníci. Polapeni jsou potom touž lstí, jíž polapili Fabie; následovali stád k nástraze tu i tam úmyslně vyhnaných a upadli v zálohy. Čím více jich bylo, tím větší bylo krve prolití. Hněv strašný z této porážky povstalý byl příčinou a počátkem porážky větší. Nebo přepravivše se v noci přes Tiberis jali se dobývati ležení consula Servilia; byvše odtud s velikou ztrátou odraženi navrátili se stěží na Janiculus. Bez prodlení překročí také consul Tiberis a zřídí pevný tábor pod Janiculem. Druhého dne na úsvitě pýchaje poněkud i šťastnou bitvou předešlého dne, avšak více že nedostatek obilí ho třebas k nebezpečným záměrům doháněl, jen když rychlejší byly, postavil maně vojsko k boji vzhůru na Janiculu proti ležení nepřátelskému, a byv odtud šeredněji zahnán než předešlého dne zahnal, jen příchodem svého druha zachráněn jest i sám i vojsko. Mezi dvěma vojsky jsouce poraženi jsou na hlavu Etruscové, když se k těm i oněm střídavě týlem obraceli. Tak udušena vejská válka šťastnou opovážlivostí.

52. Městu navrátila se s mírem levnější cena obilní i přivezením obilí z Campanie, i vynesením toho, co bylo ukryto, když bázeň nastávajícího nedostatku každého opustila. Dostatkem potom a pokojem začaly mysli opět bujněti a dřevní strasti doma vyhledávati, když venku jich nebylo. Tribunové lidu pobuřovali svou otravou, zákonem pozemkovým; popuzovali proti odporujícím otcům, nejen veškerým ale i jednotlivým. Quintus Considius a Titus Genucius obhájcové zákonu pozemkového položí rok Titu Meneniovi. Nenávist mu

způsobila ztráta tvrze u Cremery, poněvadž nehrubě daleko odtud jako consul stálé ležení měl. Ta ho zničila, ač se otcové za něho neméně než za Coriolana zasazovali a přízeň k jeho otci Agrippovi ještě nikoliv nebyla zanikla. V pokutě zachovali se tribunové mírně; ač hrdelní žalobu naň byli učinili, uložili mu po odsouzení pokutu dvou tisíc assův. Ta obrátila se proti životu. Nesnesl prý potupení a hoře a z toho prý ho smrt uchvátila.

(Od r. 278. do r. 279. od z. Ř.)

Po něm jiný obžalován jest, Spurius Servilius, když z consulského úřadu odstoupil; hned na počátku roku za consulův Gaja Nautia a Publia Valeria položen mu rok; on nezdržel útokův tribunských prosbami svými neb otcův jako Menenius, nýbrž velikou důvěrou v nevinnost a mocnost svou. I tomu pokládala se bitva s Tuscy za vinu. Ale on, jsa muž ohnivého ducha, jako dříve v nebezpečenství obecním tak nyní ve svém zmařil nebezpečenství svou odvahou, odmítaje nejen tribuny ale i lid hrdou řečí a vytýkaje jim odsouzení a smrt Tita Menenia, jehožto otce laskavostí lid druhdy nazpět uveden byv právě ty úředníky, jimiž teď zuří, a právě ty zákony má. Pomohl mu také jeho soudruh Verginius, jejž za svědka předvedl, sděluje s ním svou slávu, avšak více prospěl mu soud Menenia. Tak byli lidé změnili své smýšlení.

53. Rozbroje doma byly ukončeny. Válka s Vejany nastala, s nimiž Sabinové svou zbraň spojili. Povolala se pomoc latinská a hernická a consul Publius Valerius s vojskem na Veje poslán jest; udeřil bez prodlení na tábor sabinský, jenž před hradbami spojencův zřízen byl a spůsobil takové zděšení, že, an jedni tou, jiní jinou branou rozptýleně po rotách vypadávali ku zdržení útoku nepřátelského, té brány, na niž první útok se učinil, dobyl. Za náspy pak bylo

více zabíjení než bojování. Lomoz pronikl z ležení také do města. Jakoby Veji vzaty byly, tak polekáni jsouce hrnou se Vejané ku zbrani. Část spěchá Sabinům na pomoc, část udeří na Římany, kteří celou mocí o tábor stáli. Ti na okamžik odvráceni jsou a v zmatek uvedeni; potom obrátivše znaky polní také proti oběma stranám staví se na odpor, a jízda od consula k útoku vyslaná porazí a rozpráší Tuscy. Touž hodinou překonána byla dvě vojska a dva nejmocnější a největší sousední národy.

An se to u Vej dálo, položili se Volscové a Aequové v latinské krajině táborem a poplenili zemi. Je vyzuli z ležení bez římského i vůdce i vojska pomocného Latinové sami o sobě přijavše k sobě Hernicy. Zmocnili se náramné kořisti mimo jmění své zpět obdržené. Předce však z Říma do Volska poslán consul Nautius. Obyčej, tuším, nelíbil se, aby spojenci bez římského vůdce a vojska vlastní mocí a vlastními záměry války vedli. Nebylo žádného způsobu pohromy a potupy, jehož by nebylo proti Volscům se vykonalo, a předce nebylo lze jich k tomu přivésti, aby se potýkali polem.

(Od r. 279. do r. 281. od z. Ř.)

54. Na to byli consuly Lucius Furius a Gajus Manlius. Manliovi připadla válka s Vejany; avšak nebylo válčeno; dáno jim prosícím příměří na čtyřicet let a uloženo odvedení obilí a poplatku. S mírem zevnějším spojila se bez přetržení různice doma. Tribunskými podněty zákonu pozemkového zuřil lid. Consulové nedadouce se nijak odsouzením Menenia, nijak nebezpečím Servilia odstrašiti kladou odpor vší mocí. Když z úřadu odstupovali, chopí se jich tribun Gnæus Genucius. Lucius Aemilius a Opiter Verginius nastoupí pak na consulský úřad. Místo Verginia nalézám v některých letopisech Vopisca Julia. Toho roku — které-

koliv měl consuly — obracují se obžalovaní u lidu Furius a Manlius v smutečném rouše ne více k lidu než k mladším otcům, radí, napomínají, aby se důstojenství a správy obce pospolité zdržovali, fasce consulské pak, lemovanou togu, slonovou stolici aby za nic jiného nepovažovali než za nádheru pohřební, že stkvělými oznaky jako vínky ovinuti jsouce ku smrti ustanovováni jsou. Má-li však consulství takovou sladkost do sebe, ať již na mysl si uvedou, že od moci tribunské jato a utlačeno jest, že consul jako sluha tribunský vše na pokynutí a kázání tribunovo konati musí; hne-li sebou, obrátí-li svůj zřetel k otcům, pomyslí-li, že něco jiného než lid v obci pospolité jest, ať má před očima vyhnanství Gnæa Marcia, odsouzení Menenia a jeho smrt. Takovými řečmi rozníceni jsouce odbývali otcové porady ne veřejné, nýbrž v soukromí a od vědomosti více osob oddělené. Když jenom v tom se shodovali, že obžalovaní buď právem buď bezpravím vytrhnouti se musí, zalíbil se, jak který návrh nejukrutnější byl, nejvíce, aniž se nedostávalo vykonavatele činu jakkoliv odvážlivého. Když tedy v den soudu lid na náměstí očekáváním napiat stál, divil se zprvu, proč tribun nesestupuje; potom když prodlévání již trochu podezřelé bylo, myslil, že od předních mužův odstrašen jest a toužil na to, že věc obecní opuštěna a zrazena jest. Konečně zvěstují ti, kteří v předsíni tribuna sem tam byli chodili, že doma mrtev nalezen jest. Jak to pověst do celého shromáždění přinesla, rozprchli se na všechny strany jiní jinam, jako vojsko se rozptyluje po smrti vůdcově. Obzvláštní strach připadl na tribuny, jimž smrtí soudruhovou připomenuto bylo, že nijaké pomoci zákony posvátné neposkytují. Otcové nesnášeli dosti mírně své radosti. Tak žádný neželel zločinu, že i nevinní za pachatele považováni býti chtěli a že veřejně se hlásalo, že tribunská moc zlem se musí skrotiti.

55. Na toto příkladem velmi zlé vítězství nařídí se odvod a an tribunové v strachu byli, vykonají consulové tu záležitost beze všeho zakročování. Tu však hněval se lid více na mlčení tribunův než na rozkaz consulův a říkal, že jest veta po jeho svobodě a že se stal návrat ku staré době, že s Genuciem jediným umřela a pohřbena jest moc tribunská; něco jiného že se musí konati a uvažovati, jak by se odolalo otcům; to že jest jedinou radou, aby lid se sám bránil, když žádné jiné pomoci nemá; consulům že slouží čtyřiadvacet lictorův a ti že jsou z lidu; nic že není ani opovrženějšího ani slabšího, opovrhne-li kdo jimi; každý že si to velikým a hrůzným dělá. Když těmito řečmi jedni druhé povzbudili, poslán jest od consulův k Voleronu Publiliovi, člověku z lidu, lictor, protože pravil, že, poněvadž setníkem byl, vojínem se státi nemá. Volero volá tribuny na pomoc. Když žádný nápomocen nebyl, velí consulové z toho člověka šaty svléci a pruty přichystati. „Odvolávám se k národu“, praví Volero, „protože tribunové raději chtějí, aby římský občan před jejich očima bičován byl, než aby sami na svém lůžku od vás zabíjeni byli.“ Čím vášnivěji volal, tím zuřivěji lictor trhal a svlékal s něho oděv. Tu Volero jsa silnější a podporován od přivolaných přátel odstrčí lictora a ustoupí do nejhustějšího davu, kde pro něho nejprudší křik nevole byl, volaje: „Odvolávám se k národu a vzývám lid za pomoc! přispějte spoluobčané, přispějte spolubojovníci! Není proč byste čekali na tribuny, jimž samým vaší pomoci potřebí jest.“ Pobouření lidé připraví se jako k bitvě; i bylo na jevě, že všeobecné nebezpečí se blíží a nikomu že nebude žádné právo, ani obecní ani soukromé posvátným. Když této tak veliké bouři consulové vstříc se postavili, zkusili snadno, že velebnost bez moci málo bezpečna jest. Po ubití lictorův, po rozlámání fascí z náměstí do radnice vehnáni jsou,

nevědouce, pokud Volero vítězství svého použije. Když pak hluk se tišil a když byli radu svolati kázali, stěžovali si na příkoří, na násilí lidu a Voleronovu opovážlivost. Když byla mnohá urputná mínění pronesena, zvítězili starší otcové, jimž se nevidělo vhodné, aby se hněvem otcův proti opovážlivosti lidu bojovalo.

(Od r. 281. do r. 283. od z. Ř.)

56. K Voleronovi přilnul lid přízní a zvolil jej na sněmu nejblíže příštím za tribuna lidu na ten rok, který měl za consuly Lucia Pinaria a Publia Furia. Mimo nadání všech, kteří se domýšleli, že svůj tribunský úřad vynaloží k sužování consulův předešlého roku, stavěl za obecní záležitost svůj osobní bol a nedotknuv se consulův ani slovem učinil k národu návrh, aby úřadníci lidu na sněmech lidu voleni byli. Ne nepatrná to věc navrhována byla pod názvem na první pohled nikoliv strašným, nýbrž taková, která otcům všechen vplyv odníti měla, ježto hlasy jejich svěřencův za tribuny voleni býti měli ti, které by chtěli. Otcové stavěli se tomuto u lidu oblíbenému návrhu vší mocí na odpor a ačkoliv — což bylo jedinou silou odporování, aby někdo ze sboru tribunův zakročil — ani consulův ani nejčelnějších otcův vážností nikdo se k tomu pohnouti nedal, protáhla se předce věc svým náramným podniknutím obtížná po celý rok. Lid zvolí opět Volerona za tribuna. Otcové domnívajíce se, že k nejhoršímu boji přijde, učiní consulem Appia Claudia, syna Appiova, již hned od otcových bojův u lidu nenáviděného a naň nevraživého. Za soudruha mu dán Titus Quinctius. Hned na počátku roku nebylo rokováno o ničem dříve než o návrhu. Ale jak Volero vynálezcem návrhu, tak byl jeho soudruh Lætorius obhájcem i mladším i ráznějším. Vášnivým činila ho náramná sláva válečná, poněvadž sotva kdo za té doby udatnější byl. Ten, když Volero toliko o návrhu mluvil, zdržuje se pronásledo-

vání consulů, spustil se sám do obviňování Appia a rodiny nejzpupnější a nejukrutnější k lidu římskému, dokládaje, že od otcův ne consul, nýbrž katan k sužování a trhání lidu dán jest. Nevycvičený u vojína jazyk nepostačoval jeho přímosti a ohnivosti. Tedy, když se mu slov nedostávalo, pravil: „Quiriti, když tedy ne tak snadno mluvím, jako za to, co jsem mluvil, ručím, dostavte se zejtřejšího dne; já zde buď před vašima očima umru neb návrh provedu.“ Druhého dne obsadí tribunové řečniště. Consulové a šlechta sestoupí se do hromady, aby překáželi návrhu. Lætorius káže odstraniti všechny mimo ty, kteří by ku hlasování šli. Urozená mládež stála neustupujíc nikterak poslu tribunskému. Tu poručí Lætorius několik z nich zatknouti. Consul Appius tvrdí, že tribun nemá práva proti nikomu, leda člověku z lidu, poněvadž není úřadníkem národu, nýbrž sprostého lidu; on sám že nemůže podlé své svrchované moci obyčejem otcův někoho odstraniti, protože se takto mluví: „Vidí-li se vám, Quiriti, rozejděte se.“ Obratně a s pohrdáním o právu vykládaje mohl Lætoria pomásti. Háraje tedy tribun hněvem pošle svého posla ku consulovi, consul lictora ku tribunovi, volaje, že jest soukromý, bez svrchované moci, bez úřadu; i bylo by se stalo násilí tribunovi, kdyby nebyla celá hromada rozjitřena povstala za tribuna proti consulovi a kdyby shon lidu pobouřeného z celého města na náměstí se nebyl dál. Předce podstupoval Appius svou neustupností takovou bouři a bylo by přišlo k půtce nenekrvavé, kdyby nebyl druhý consul Quinctius bývalým consulům uložil, aby jeho soudruha mocí, kdyby jinak nemohli, z náměstí odvedli, a kdyby nebyl sám brzo zuřícího lidu prosbami konejšil, brzo tribunův žádal, aby shromáždění rozpustili, hněvu by času dopřáli, čas že jim sil neodejme, nýbrž silám rady přidá a otcové že se národu a consul otcům podrobí.

57. S těží lid od Quinctia utišen jest, mnohem tíže druhý consul od otcův. Když konečně shromáždění lidu rozpuštěno bylo, svolali consulové radu. Když tam bázeň a hněv rozličné návrhy vzájem byly spůsobily, měly mysli, čím více po uplynutí nějaké doby od vášnivosti k rokování se klonily, tím více boj v ošklivosti, tak že Quinctiovi díky se vzdávaly, že jeho přičiněním různice ztišena jest. Na Appiovi se žádá, aby consulská moc jen taková byla, jaká ve svorné obci býti může; budou-li consulové a tribunové jeden každý všecko sobě osobovati, že žádné moci uprostřed nezůstane, že obec pospolitá roztrhána a rozervána jest, a že více k tomu se hledí, v čích rukou jest než aby bez pohromy zachována byla. Appius naproti dokládal se bohy a lidmi, že obec pospolitá bázní se zrazuje a opouští, že nechybí consul radě, nýbrž rada consulovi a těžší zákony že se přijímají, než na svaté hoře přijaty byly. Předce však dal se souhlasením otcův přemoci a choval se tiše. Návrh provede se po tichu.

58. Tenkráte jsou poprvé na sněmu lidu tribunové zvoleni; že tři se přidali, jakoby dříve bývali dva, vypravuje Piso. Jmenuje také tribuny — Gnæa Siccia, Lucia Numitoria, Marca Duellia, Spuria Icilia, Lucia Mecilia.

Za zbouření římského povstala válka s Volscy a Aequy. Zpustošili krajinu, aby, kdyby se jaké vystěhování lidu událo, k nim útočiště měl. Když pak se narovnání v obci stalo, hnuli se vojskem zpět. Appius Claudius vyslán jest do Volska, Quinctiovi připadla válka s Aequy. Tétéž krutosti byl Appius ve válce jako doma, jsa ještě volnější, protože bez pout tribunských byl. Nenáviděl lidu více než otcovskou nenávistí, že od něho byl přemožen, že za něho, consula jediného, proti tribunské moci vyvoleného, návrh proveden byl, jejž menším namáháním a ač nebylo otcům

takové naděje, dřívější consulové byli překazili. Ten hněv a ta nevole popuzovaly vášnivého jeho ducha k týrání vojska krutými rozkazy. Avšak nemohlo nijakou mocí skroceno býti. Takovou vzdornost byli pojali v duchu. Konali vše liknavě, pohodlně, nedbale, vzdorně; ani stud nezdržoval jich ani bázeň; chtěl-li, by vojsko rychleji postupovalo, kráčeli schválně volněji; byl-li jako povzbuzovatel práci přítomen, upouštěli všickni od horlivosti, kterouž byli sami od sebe vynaložili; v jeho přítomnosti hleděli k zemi; šel-li mimo ně, proklínali ho po tichu, tak že onen záštím lidu nepřemožitelný duch časem se zachvěl. Vynaloživ nadarmo všecku svou tvrdost nejednal již nic s vojíny, říkal, že vojsko zkaženo jest od setníkův, jež někdy nazýval spílaje tribuny lidu a Volerony.

59. Nic z toho nebylo neznámo Volscům, i doráželi tím více doufajíce, že takovou vzdornost v duchu proti Appiovi míti bude římské vojsko, jakou mělo proti consulu Fabiovi; bylo však ještě mnohem rozlícenější proti Appiovi než proti Fabiovi; nebo nechtělo pouze nezvítěziti, nýbrž chtělo přemoženo býti. Když bylo přivedeno na bojiště, odebralo se hanebným útěkem do ležení, aniž stanulo dříve, než spatřilo, že Volscové na ohrady dorážejí a že poslední voj šeredně poražen jest. Tu vynucena jest jim síla k bojování, tak že vítězný již nepřítel od náspův odražen jest, ale předce dosti na jevě bylo, že římské vojsko toliko nechtělo, aby ležení vzato bylo, jinak že se ze své porážky a potupy raduje. Když tím nijak nebyl zlomen zpupný duch Appia a nad to krutě si počínati chtěl a hromadu svolával, sběhnou se k němu pobočníci a plukovníci napomínajíce ho, aby nikterak své svrchované moci zkusiti nechtěl, jejíž veškera síla na souhlasení poslouchajících se zakládá; vojínové že vesměs říkají, že v hromadu nepůjdou, a všudy že hlasy žádajících se slyší, aby se táborem z Volska hnulo;

vítězný nepřítel že před chvílí skoro již v branách a na náspech byl a jim že se nejen předtucha, nýbrž patrný zjev náramného zla *) na oči staví. Konečně dal se přemoci, řka že ničeho mimo odklad trestu nevyzískají, a když upustiv od hromady na druhý den pochod ohlásiti byl velel, dal na úsvitě znamení k pochodu. Když se právě z ležení ven ubírali, udeřili Volscové, jakoby týmž znamením byli povzbuzeni, na zadní voj. Od toho rozšířil se hluk ku přednímu voji a přivedl tím zděšením roty a setniny v zmatek, že ani rozkazův uslyšeti ani vojska sešikovati lze nebylo. Nikdo nebyl ničeho pamětliv leda útěku. Tak zmateným tažením vyvázli přes hromady těl a zbraní, že nepřítel dříve přestal stíhati než Římané utíkati. Konečně sebral consul vojsko po rozptýleném útěku, když je marně zpět volaje svých byl následoval, a položil se táborem v přátelské zemi. Svolav hromadu obořil se ne bezpravím na vojsko, zrádce kázně vojenské, zběha od znaků polních a tázaje se jednotlivých, kde jejich znaky, kde zbraně jsou, dal vojíny bezbranné, praporečníky, kteří byli prápor ztratili, mimo ně setníky a vojíny dvoumzdné, **) kteří své setniny byli opustili, bičovati a sekyrou odpraviti. Z ostatního množství vybrán jest každý desátý muž losem k smrti.

60. Naproti tomu v zemi Aequův zápaseno jest mezi consulem a vojíny ochotností a dobročinností; I povahou svou byl Quinctius mírnější i neblahá krutost soudruhova spůsobila, že se tím více své povaze těšil. Takové svornosti vůdce a vojska neopovážili se Aequové na odpor se postaviti a nechali plenícího nepřítele po své krajině zabíhati, aniž byla v které předešlé válce šíře odtud kořist odnášena. Ta všechna dána jest vojsku. Přidány jsou také pochvaly, z nichž

*) Zpoury vojínův. **) Vojínové dvoumzdní (duplicarii) nazývali se ti, kteří za příčinou zvláštní statečnosti dvojnásobné mzdy dostávali.

se ne méně než z odměny radují mysli vojínův. Vojsko se navrátilo smířenější jak s vůdcem tak pro vůdce také s otci, připomínajíc, že jemu otec, druhému vojsku pán od rady dán byl.

Rok tento střídavým štěstím ve válce, strašnou nesvorností doma a venku strávený učinil nejvíce znamenitým sněm lidu, věc to větší vítězstvím v podniknutém boji než skutečným ziskem; nebo více důstojnosti sněmu samému se odňalo vyloučením otcův ze shromáždění, než se moci buď lidu přidalo neb otcům vzalo.

(Od. r. 283. do r. 284. od z. Ř.)

61. Bouřlivější na to nastal rok za consulův Lucia Valeria a Tita Aemilia, jak za příčinou boje stavův o zákon pozemkový tak pro soud Appia Claudia, jemuž co nejráznějšímu odpůrci zákona, jenž věc držitelův obecní dědiny jako nějaký třetí consul udržoval, Marcus Duellius a Gnæus Siccius rok položili. Nikdy dříve nebyl obžalovanec tak od lidu nenáviděný před soud národu pohnán, plný svého záští, plný záští otcův. Otcové také ne bez příčiny nenamáhali se za nikoho jiného tak jako za něho; on že jest obhájcem rady a mstitelem její velebnosti, a že staviv se proti všem bouřím tribunským a lidu a jen míru v boji překročiv rozhněvanému lidu se vydává. Jediný z otcův, Appius Claudius sám, pokládal i tribuny i lid i svůj soud za nic. Jím nemohly ani hrozby lidu ani prosby rady pohnouti, neřku aby oděv změnil a s prosbami k lidu se obracel, ale ani aby ze své obvyklé příkrosti řeči, až by před národem svou věc vésti měl, něco umírnil neb ulevil. Tatáž byla tvář jeho, tatáž vzdorovitost vzezření, tentýž duch v řeči, tak že se veliká část lidu ne méně obžalovaného Appia bála, než se ho byla jako consula bála. Hájil se jenom jednou a to duchem obžalovatelským, kterýmž vždy vše konával; a vytrvalostí svou tak zarazil i tribuny i

lid, že sami ze své vůle rok odložili a potom věci té nechali se protahovati. Nebyla lhůta hrubě dlouhá; předce však dříve, než odložený rok nastal, skonal Appius nemocí. Když úmrtní řeč tribunové překaziti hodlali, nechtěl lid, aby poslední den takového muže obyčejné cti se zbavil, a poslouchal vychvalování mrtvého s jednostejnou pozorností, jako byl slyšel obžalování živého a oslavil jeho pohřeb valným průvodem.

62. Téhož roku vytáhl consul Valerius proti Aequům s vojskem a poněvadž nepřítele k bitvě vylákati nemohl, jal se jeho ležení dobývati. Překazila mu to strašná bouře s krupobitím a hřímáním s nebes spadší. Když znamení k ustoupení dáno bylo, zvýšeno jest podivení návratem tak tiché jasnosti, že za povážlivé pokládal ležení i nějakou božskou mocí bráněného opět dobývati. Veškeren hněv války obrátil se na plenění krajiny.

Druhý consul Aemilius vedl válku v Sabinsku. I tam spustošeny jsou dědiny, poněvadž se nepřítel za hradbami držel. Konečně zážehem nejen dvorcův ale i vsí, v nichž hojně bylo obyvatelův, vylákáni jsouce setkali se Sabinové s kořistníky, avšak vzdálili se po nerozhodném boji a hnuli druhý den táborem v bezpečnější místa. To se vidělo consulovi býti dostatečným, aby nepřítele jako přemoženého zanechal, ač při odchodu jeho válka nebyla rozhodnuta.

(Od r. 284. do r. 286. od z. Ř.)

63. Za těchto válek a anaž doma různice trvala, učiněni jsou consuly Titus Numicius Priscus a Aulus Verginius. Zdálo se, že lid již déle odkládání zákonu pozemkového nesnese, i připravovalo se již nejvyšší úsilí, an tu dýmem požáru dvorců a útěkem rolníkův se znamenalo, že Volscové na blízku jsou. Tato událost zadržela dospělé již a skoro vypukující povstání. Consulové od rady k válce donuceni jsou a když bylo

mladší mužstvo z města vyvedeno, stal se ostatní lid pokojnějším. Nepřátelé pak nahnavše jen Římanům planého strachu odtáhli kvapným pochodem. Numicius vytáhl k Antiu proti Volscům, Verginius proti Aequům. Když tu zálohou nepřátel veliká porážka málem by se byla utrpěla, zachránila statečnost vojínův věc klesnuvší consulovou nedbalostí. Lépe počínal si vojevůdce ve Volsku. Nepřátelé jsou v první půtce poraženi a zahnáni do Antia, města velmi mohútného, jak se tehdáž věci měly. Consul neodváživ se ho dobývati, vydobyl na Antianech Cænony, města nikoliv tak mohútného. An Aequové a Volscové římská vojska meškali, postoupili Sabinové až ku branám římským pleníce. Na to utrpěli sami po několika dnech od dvou vojsk, když oba consulové z hněvu v jejich země vtrhli, více škody než byli učinili.

64. Na sklońku roku bylo něco pokoje, ale pokoje jako vždy jindy rušeného sporem otcův a lidu. Rozhněvaný lid nechtěl volbě consulův přítomen býti; skrz otce a svěřence otcův zvoleni jsou za consuly Titus Quinctius a Quintus Servilius. Consulové mají rok podobný předešlému; počátek byl bouřlivý, na to za příčinou války zahraničné nastal doma pokoj. Když Sabinové rychlým pochodem roviny crustuminské překročivše kolem řeky Anienu krveprolití a zážehy učinili, téměř od brány collinské a hradeb městských odehnáni jsou, avšak odvedli s sebou náramnou kořist lidí i stád. Je stíhal consul Servilius brannou mocí; vojska samého ovšem na rovinách dostihnouti nemohl, ale plenění tak daleko rozšířil, že nic válkou nedotknutého nezanechal a dobyv kořisti mnohonásobné se navrátil. Také ve Volsku byla věc pospolitá výborně spravována jak přičiněním vůdce tak vojínův. Nejprvé nastalo na rovině sražení polem s náramnou ztrátou s obou stran, s převelikým krveprolitím. I byli by Římané ustoupili, poněvadž menší počet dříve škodu

pocítiti musil, kdyby nebyl consul prospěšnou lží, že nepřátelé na druhém křídle utíkají, vojska povzbudil. Učinili útok a an se domnívali, že jsou již vítězi, zvítězili. Consul obávaje se, aby přílišným stíháním boje neobnovil, dal znamení k ustoupení. Uplynulo mezi tím nemnoho dní, v nichž na obou stranách se odpočívalo, jako by mlčky příměří bylo; za těchto dní náramná síla lidstva ze všech národův volských a od Aequův do ležení přišla, nepochybujíc hrubě, že Římané, když to spozorují, v noci odtáhnou. Proto přistoupí asi za doby třetí hlídky k dobývání ležení. Když consul Quinctius hlomoz náhlým strachem způsobený utišil a vojsku pokojně ve stanech setrvati poručil, vyvedl praporec Hernicův na přední stráž, kázal trubirohům a trubačům na koně vsednouti a před náspy troubiti a nepřítele až do rána v nepokoji udržovati. V ostatní části noci bylo v ležení vše tak pokojno, že Římané i spánku mohli se oddati. Volscy zdržel v upiatém očekávání jako útoku nepřátelského i pohled na ozbrojenou pěchotu, již i za četnější i za římskou pokládali, i řičení a řehtání koní, kteří pro neobvyklé jezdce na nich sedící a mimo to pro zvuk uši jejich prorážející se sápali.

65. Když se rozednilo, přišli Římané svěží a vyspalí na bojiště a zahnali prvním útokem Volscy stáním a bděním zemdlené. Avšak nepřátelé ustoupili více než byli zahnáni, poněvadž zadu byly kopce, na něž bez zrušení řad, jsouce zálohou chráněni, bezpečně ustoupiti mohli. Consul zastaví vojsko, když se k nepříznivému místu přišlo. Vojíni dali se s těží zdržeti, volali a žádali, aby poražené stíhati směli. Ještě prudčeji počínali si jezdci; shrnou se kolem vůdce a křičí, že před prapory pěchoty potáhnou. Když consul váhal, důvěřuje statečnosti vojska, ale nedůvěřuje místnosti, zkřiknou, že postoupí; a křiku následoval skutek. Zarazivše oštěpy v zemi, aby snáze vzhůru se

dostali, postupují během. Volscové vymetavše v prvním útoku všechny střely vrhají kameny u nohou ležící na postupující a přivedše je hustými ranami v zmatek dorážejí na ně s hůry. I bylo by málem levé křídlo Římanův zasypáno, kdyby nebyl již ustupujícím consul, obořuje se i na nerozvážlivost i na bojácnost jejich, studem vyhnal strachu. I stanuli nejprvé vytrvalou myslí, potom, když udržujíce se na místě sil nabývali, odvážili se sami útokem ku předu hnáti a obnovivše ryk válečný pohnuli celým šikem. Potom rozběhnuvše se opět derou se vzhůru a překonají obtížnost místa. Již byli na tom, aby na nejvyšší témě kopce se vydrali, an tu nepřátelé na útěk se obrátili; a rozptýleným během vtrhli skoro jedním vojem utíkající i stíhající v ležení. V tom postrachu dobylo se ležení. Kteří z Volscův uteci mohli, spěchají do Antia. Také proti Antiu přivedeno jest římské vojsko. Když bylo nemnoho dní obleženo, vzdalo se bez všelikého nového namáhání oblehatelův, poněvadž již hned po nešťastné bitvě a ztrátě ležení mysl byla klesla.

Poznamenání.

Po vypuzení králův připadla moc královská, svrchovaná moc obce pospolité, šlechtě, která ji dvěma consuly, jižto však z počátku *prætores* (vojvodové) sluli, vykonávala a ku svému prospěchu, třebas i se škodou lidu a spojencův, jež za poddané považovati uvykala, vždy a všudy používati neopomíjela.

K hlavě 1. Za obce pospolité sluší rozdíl činiti mezi rokem občanským, který jako dříve prvním lednem počínal, a rokem úředním, dle consulův počítaným. Za prvních let nastupovali consulové na úřad svůj dne 13. září, poněvadž okolo toho dne králové vypuzeni byli. Od prvního vystěhování se lidu r. 261. od z. Ř. počínal úřadní rok 1. zářím a od consulův Fabia a Manlia r. 275. od z. Ř. 1. srpnem. Desítipáni ku sestavení zákonův zvolení nastoupili na úřad 15. května r. 303. od z. Ř. a prodlouživše svou moc proti

zákonu odstoupili 13. prosince r. 305. od z. Ř., kterýž den počátkem úřadního roku byl až do r. 353. od z. Ř.; toho roku tribunové (plukovníci) s consulskou mocí, kteří ve válce vejské nešťastně bojovali, odstoupiti musili a noví 1. října nastoupili. Později začínal úřadní rok prvním červencem a to trvalo aspoň do roku 425. od z. Ř. Za druhé punské války nastupovali consulové na úřad svůj 15. března. Roku 600. od z. Ř. nastoupili consulové za příčinou hispanské války 1. ledna a zároveň ustanoveno jest, aby to zůstalo na vždy.

K hl. 2. Consul měl při volbách velikou moc. Chtěl-li se kdo o nějaký úřad ucházeti, musil se především ohlásiti u consula volby řídícího, od něhož to záviselo, chtěl-li ho co čekatele přijmouti neb odmrštiti. Ucházel-li se takový odmrštěnec předce u národu, nemusil consul, i když většinou hlasův zvolen byl, ho prohlásiti (renuntiare); a bez tohoto prohlášení byla volba neplatná. Dle římského způsobu mluvení a práva nevolil ani národ svých úředníkův, nýbrž jen naznačoval k úřadu (designare) osoby, jež by potom consul za úředníky prohlásil.

Týchž práv požíval každý jiný úředník, který na místě consulův volby řídil, jako dictator a mezikrál.

K hl. 5. Uvolnění Vindicia jest pověst, povstalá z římského právního obyčeje při uvolňování otrokův. Dálo se to takto. Pán předstoupil s otrokem, jejž za ruku držel, před úředníka svrchovanou soudní moc majícího. Tam položil nějaký římský občan prut (vindicta, festuca, virga) na hlavu otrokovu pravě: „*Hunc hominem liberum esse ajo*“ (tohoto člověka svobodným býti dím). To se nazývalo *vindicatio in libertatem* (osvobozování), a občan, jenž ta slova mluvil, *vindex*, *assertor* (svoboditel). Na to pravil pán otrokův: „*Hunc hominem liberum esse volo*“ (chci, aby tento člověk svoboden byl), a s těmi slovy propustil otroka z ruky (manu mittere).

Jiný způsob uvolňování nazýval se *manumissio censu*. Ten záležel v tom, že pán svého otroka do listin censorských za občana zapsati dal.

Třetí způsob uvolňování byl *manumissio testamento*. Pán buď prohlásil v závěti svého otroka za svobodného, který se potom nazýval *libertus orcinus*, poněvadž jeho bývalý pán v Orcu (podzemí) byl, neb uložil v závěti svému dědici, aby otroku svobodu dal.

Otroci takto uvolnění požívali všech občanských práv, kterých ústava uvolněncům poskytovala.

Mimo tyto tři obyčeje uvolňování, jež byly za slavné

považovány, propouštěli pánové své otroky *inter amicos*, *per epistolam*, *per mensam*, t. j. pán se vyjádřil buď ústně mezi přáteli neb písemně, že otroka propouští aneb pozval otroka ku svému stolu. Takoví uvolněnci byli v skutku svobodni, dle občanského práva však otroky. Tato neshoda vyrovnána jest zákonem Juniovým a Norbanovým r. 772. od z. Ř. daným, který jim dal právo osadníkův latinských, tedy *jus commercii* ale bez práva závěti (*jus testamentifactionis*); jmění jejich tedy připadlo bývalým jejich pánům. Takoví uvolněnci nazývali se *Latini Juniani*.

K hl. 8. Zákonem Publia Valeria Publicoly o odvolání se k národu (lex Valeria de provocatione) nabyl římský národ toho práva, že rozhodoval nad občanem od soudce k bičování neb smrti odsouzeným jako nejvyšší soudní moc. To právo měl římský národ již za doby královské, avšak s tím znamenitým rozdílem, že tehdáž to pouze záviselo od milosti krále, chtěl-li k odvolání takovému svoliti, jak se to stalo za krále Tulla Hostilia Publiu Horatiovi. Zákonem Valeriovým však byl soudce zavázán k povolení. Tento zákon prospěl nejvíce lidu.

Za téhož consula a návrhem jeho odňata jest správa obecní pokladnice consulům a odevzdána quæsitorům neb (dle pozdějšího vyslovování) quæstorům, bývalým vyšetřovacím soudcům královským ve věcech hrdelních. Quæstorové byli ze svého úřadu odpovědní radě a ne consulům. Quæstory volili si v první době consulové sami, v pozdější době byli voleni na sněmu lidu (comitia tributa), jemuž však předsedal consul.

K hl. 9. *Lars* neb *Lar*, jméno čestné etrurských králův, znamená tolik co naše slovo *pán*.

K hl. 13. Porsenna neodtáhl od Říma tak přátelsky, jak vypravuje Titus Livius na základě zpráv Římanům příznivějších; nebo Řím se etrurskému králi podrobil, zbraně jsou vydány a Etruscům krajiny za doby královské odňaté navráceny. Že Porsenna neuvedl Tarquinia v království, toho nebyla zajisté příčinou úcta k římskému národu, o níž Livius tak krásně mluví, nýbrž Porsenna, jak se podobá, nepodnikl ani války v prospěch vypuzeného krále; chtěl spíše nejprvé Latium podrobiti a tak spojení po zemi mezi vlastní Etrurií a osadami etrurskými v Campanii dosíci, potom celou ostatní Italii Etruscům podmaniti a panství etrurské po celé pevnině italské rozšířiti, jako se již dávno před tím bylo rozšířilo po všech mořích italských. Záměry Porsennovy se nepovedly; nebo rok po pokoření Říma poraženo jest etrurské vojsko u Aricie od Latinův

pomocí Aristodema, samovládce Cum (města od ionského kmene z Chalkidy okolo r. 1050. př. Kr. v Campanii založeného). Toto vítězství pomohlo brzo Římanům k samostatnosti.

K hl. 16. Když Řím ve válce s Porsennou seslaben byl, odpadli od něho spojenci, nejprvé Sabinové a potom Latini. Konečně povstali noví nepřátelé, Aurunci, kteří bydleli od Tarraciny až k hoře massické. Jejich přední města byla Fundi (n. Fondi), Cajeta (n. Gaëta), Formiæ (n. Mola di Gaëta), Minturnæ, Suessa (n. Sezza).

K hl. 18. V nebezpečných dobách obce pospolité, když consulská moc nedostatečnou se býti viděla, jmenoval consul k usnesení rady některého zkušeného vojvodu dictatorem (dictator bello gerendo), který si sám vybral velitele jízdy (magister equitum) a nikomu ze svého úřadu odpovědným nebyl. Dictatorovi byli podřízeni všickni ostatní úřadníci mimo tribuny lidu, ale tito nesměli mu v úřadování překážeti. Za něho neplatil také zákon Valeriův o odvolání se k národu. Moc jeho trvala nejdéle šest měsícův.

K hl. 19. a 20. Popis bitvy u jezera regilského podobá se bitvám Homerovým. Zdá se, že jest učiněn podle nějaké dějepravné písně. Jezero regilské jest nyní vyschlý rybník Pontano Sacco nedaleko města Frascati.

K hl. 21. Dle Livia rozdělena jest r. 259. od z. Ř. římská krajina i s hlavním městem na jedenadvacet okresův, na čtyry městské a sedmnáct venkovských. Ale to rozdělení stalo se teprv od tribunův k usnadnění sbírání hlasův na sněmech lidu (comitia tributa).

K hl. 22. Hernicové, kteří mezi Aequy a Volscy východně od Latia bydlili, byli později hlavní podporou Římanův co jejich spojenci proti Aequům a Volscům. Jejich přední města byla Anagnia (n. Anagni), Alatrium (n. Alatri), Ferentinum (n. Ferento), Frusino (n. Frusinone), Verulæ (n. Veroli).

K hl. 23. Roku 259. od z. Ř. vznikla za příčinou schudnutí a utlačování lidu první bouře mezi chudými a bohatými. Příčiny schudnutí lidu sluší především hledati v tom, že mu nebylo poskytováno tolik výhod v obci pospolité jako za doby královské, v které byl podporou králův proti šlechtě. Šlechta považujíc se za pána obce pospolité osobovala si především užívání dědin obecních (ager publicus) a přenechávala jich soukromým osobám nejvíce ze svého stavu k dočasnému a vždy odvolatelnému držení pod výminkou odvádění desátku do obecní pokladnice. Lidu bylo dáváno po dvou jitrech, když k udržení vydobyté země

osadníkův potřebí bylo. Avšak se zakládáním osad nespěchala příliš šlechta a při vybírání desátku byly všeliké ohledy. V tom povolovali si jedni druhým. Proto nastala častěji potřeba vypisování válečné berně, kterou všickni občané bez ohledu na dluhy dle popisních knih odváděli. K těmto strastem uvnitř přicházely časté a ne vždy šťastné války, jimiž popleněním dědin náramné škody lidu vzrůstaly. Říman, když byl v nouzi postaven a chtěl u svého bohatého spoluobčana pomoci dosíci, musil se mu zavázati svou osobou a vším co měl (nexus) za jistinu a úroky, jež stý díl jistiny (fœnus unciarium) měsíčně obnášely a měsíčně se vyplácely aneb z milosti ku jistině přirážely. Nemohl-li takový dlužník životní (nexus) dluhu zaplatiti, propadl svému věřiteli svým jměním a nestačilo-li to, svou osobou, svou ženou, svými dětmi, vnuky a musil svou a jejich prací jako v nevolnictví dluh odsloužiti. Takového dlužníka mohl věřitel také za otroka do ciziny (trans Tiberim) prodati, ba věřitelé mohli se i o tělo jeho rozděliti. To byly v celku vnitřní a zevnitřní příčiny bídného stavu lidu, v němž se brzy po smrti Tarquiniově dle Livia nalézal. Mezi římskou šlechtou byli ovšem mužové, kteří ubohého lidu litovali a jimž více na blahu obce pospolité než jejich stavu záleželo; avšak jak málo mohli prospěti, dokazuje nejlépe osud Spuria Cassia, který za svého consulského úřadu r. 268. od z. Ř. chtěje bídě liduráznými prostředky odpomoci návrh učinil, aby znamenité části vydobyté země a obecních dědin v rukou soukromých se nalézajících lidu chudému dány byly (lex agraria Spurii Cassii) a proto, jak mile z consulského úřadu odstoupil, z bažení po královské moci obžalován a na sněmu národu, kde boháči převahu měli, k smrti odsouzen jest. Že pak lid mírnosti věřitelův a milosti soudcův nadíti se nemohl, toho důkazem nejzřejmějším jest bezohledné a přísné proti lidu počínání si consula Appia Claudia r. 259., který právě proto šlechtě podivuhodně milým (mire gratus) byl. Když lid takto utrýzněný k zoufalosti dohnán byl, začal si pomáhati sám, nejprvé zpěčováním vojenské služby. Když pak předce slibem od consula Servilia r. 259. od z. Ř. a rok na to od dictatora Marca Valeria učiněným k službě vojenské pohnouti se dal a po obě dvě léta od šlechty oklamán byl, vystěhoval se z Říma ve zbrani na svatou horu, chtěje tam novou obec založiti. Tu teprv ustoupila šlechta a podvolila se výminkám, jež pro ni mnohem těžší a pro lid mnohem důležitější byly, než jakými by si před povstáním byla mohla na dlouhé časy lid získati.

Mimo zapomenutí vzpoury, částečné odpuštění dluhův a vykázání dědin dostalo se lidu nedotknutelných (sacrosancti) tribunů, jichž moc od moci consulské úplně neodvislá byla, a jenom proti svrchované vojenské moci consulské mimo město a dictatorské i v městě neplatila. V první době měli tribuni lidu jenom právo pomoci, ale během času, jak to v dalších knihách Livius vykládá, uměli svou moc rozšířiti tak, že v Římě největší byla. Jim ku pomoci přidáni jsou ædilové lidu, ustanovení především k opatrování obecních listin.

Stav lidu v občanských poměrech od vystěhování se na svatou horu až do vyrovnání stavův dá se stručně naznačiti tak, že činil lid obec v obci.

K hl. 30. Za poslední útočiště v nebezpečí války vynalezli Římané r. 253. od z. Ř. moc dictatorskou, kteréž již roku 260. od z. Ř. šlechta proti svému lidu použila, stavíc jej tak na roveň s nepřáteli vlasti. Následky toho zneužívání objevily se brzy.

Aequové, věrní spojenci Volscův proti Římanům, bydleli východně od Latia mezi Hernicy a Sabiny. Jejich přední města byla Carseoli (n. Carsoli), Præneste (n. Palestrina), Sublaqueum (n. Subiaco), Treba (n. Trevi).

K hl. 34. Obilí, o němž tu řeč, koupeno za obecní peníze od rady, která hned od počátku obce pospolité vždy pilnou péči o levnou cenu obilní vedla. Gaius Marcius Coriolanus při této příležitosti bídy a nouze lidu použíti chtěl, aby mu práva jeho vyrval.

K hl. 35. Tribunové obžalovali Coriolana z provinění se proti posvátným právům lidu. Soud se odbýval na sněmu lidu, kamž ovšem věc ta nepatřila. Bylo to pouhé násilí se strany tribunské. Šlechta obětovala Coriolana chtějíc zniknouti věcí horších. Horší však bylo ještě to, že tribunové později odvolávajíce se k tomuto případu co obyčeji otcův (mos majorum) osobovali sněmu lidu moc soudní také nad šlechtou a že příkoří v čas rozbrojův od consulův snášená obžalováním jich na sněmu lidu spláceli.

K hl. 41. Šlechta počínala si velmi nešlechetně proti Spuriu Cassiovi. Aby jeho návrh lidu zošklivila, vzbudila jeho závisť, že také Latinové stejnou měrou poděleni býti měli, jak to slušelo dle smlouvy od Cassia s nimi r. 261. od z. Ř. uzavřené. Dále aby si lid získala, nastrčila druhého consula Procula Verginia, který osočováním Spuria Cassia a sliby jalovými lid k tomu přivedl, že návrh Spuria Cassia propadl a on co zrádce k smrti odsouzen jest. Když se to stalo, zapomenuto na sliby od Procula Verginia uči-

něné; neb nebylo jich více potřebí. Ale lid shledav se býti sklamaným, ujal se tím horlivěji dědictví po Spuriu Cassiovi — zákonu to pozemkového a provedl jej napřed na svém sněmu co usnesení lidu (plebiscitum), a tribuni, přední obhájcové zákonu pozemkového, zasazovali se vší mocí o to, aby také od rady uznán byl, kam co věc správní náležel. Z toho povstaly dlouhé a veliké bouře v obci.

K hl. 43. Domníval-li se římský občan k vojenské službě volaný, že se mu tím křivda děje, mohl vyzvati tribuny na pomoc (appellare tribunos), kteří jeho věc v úvahu vzali a pomoci buď poskytli aneb odepřeli. Od jejich nálezu nebylo odvolání. Spurius Licinius považuje tuto cestu za zdlouhavou a tehdejší nesnáze obce pospolité za příhodné ku provedení zákonu Cassiova umínil si celý odvod zastaviti. Nepovedlo se mu to tak, jako později jiným tribunům, kteří tohoto prostředku ku svým záměrům často a s výsledkem použili.

K hl. 48. Fabiové, po dlouhý čas vůdcové přísné šlechty, nahledli konečně, že takovými rozbroji obec pospolitá hyne, a smířivše se s lidem chtěli mu pomoci, jako Spurius Cassius. Ale šlechta nedala se pohnouti. Fabiové vystěhovali se z Říma ne dobrovolně, jak vypravuje Livius, nýbrž spíše nuceně co posádka ku obraně hranic proti Vejanům, kde od šlechty zrazeni jsou byli a do posledního zahynuli, ač consul Menenius jen asi míli od nich s vojskem vzdálen byl.

K hl. 54. Po desítileté a ne vždy šťastné válce se strany římské učiněn s Vejany mír pod výminkami pro Římany velmi příznivými. To lze vysvětliti tak, že Etruscové proti sicilským Řekům, svým úhlavním nepřátelům, k válce se chystali aneb od samovládce syrakusského Hierona u Cum poraženi byli, kterouž bitvu řečtí letopisci, na rok 282. od z. Ř. kladou. Možná také, že již na ně od severu doráželi Gallové.

Lucius Furius a Gajus Manlius, consulové roku 280. od z. Ř., pohnáni jsou od tribuna Gnæa Genucia před soud lidu, protože se zákonu Cassiovu, tedy prospěchu lidu, protivili; a snad se i násilí proti tribunům dopustili. Odsouzení jejich bylo jisté. Přívrženci obžalovaných pomohli si dýkou zákeřnickou, zavraždivše posvátnou osobu tribunovu. Trest za tento ohavný čin následoval v zápětí.

K hl. 55. Po tomto, jak se domýšlela šlechta, konečném vítězství nad lidem nařízen odvod. Consulové vykonávali rozkaz bezohledně, tak že setníka Publilia Volerona, muže z lidu, co sprostého vojína do vojska vřaditi chtěli,

co nebývalo obyčejem. Volero se zpěčoval uposlechnouti a vzýval tribuny za pomoc. Když tribunové zavražděním Genucia přestrašení nepomáhali, kázali consulové Volerona pro neposlušnost bičovati. Jak mile lictor trest vykonávati se jal, odvolával se Volero k národu dle zákona Valeriova. Consulové nevšímajíce si toho přestoupili tím posvátné římského občana právo a byli příčinou povstání, jakého do toho času v Římě nebylo. Vítězství tedy dýkou dobyté bylo marné.

K hl. 56. Následek toho povstání byl návrh Publia Volerona, aby na sněmu lidu voleni byli tribunové a ædilové lidu, jež do toho času volil sněm národu, jemuž za tou příčinou, jak se zdá, nejvyšší kněz předsedal. Šlechta kladla odpor všemožný a ač za consula právě proto zvolila Appia Claudia, muže ze svého stavu nejráznějšího a úhlavního nepřítele lidu, prošel předce návrh.

Pro vyvíjení se římské ústavy jest tato událost tím znamenitá, že sněm lidu od toho času si osoboval moc zákonodárnou. Jednalo se jenom o to, aby taková usnesení lidu také od šlechty uznána a tak pro celý národ platná byla. V první době byla usnesení lidu uznána od šlechty skutkem, jako zákon Publilia Volerona a ještě zákon Iciliův od roku 262. od z. Ř., poněvadž odpor marným byl. Roku 306. od z. Ř. od consulův Lucia Valeria a Marca Horatia dán zákon, aby usnesení lidu platná byla pro celý národ, pokud by se netýkala svrchované moci vojenské a soudní.

K hl. 58. Dle Livia vypravoval Piso, že zvoleni jsou původně dva tribunové, od zákonu Publilia Volerona pak pět. Dle jiných spisovatelův bylo prý pět tribunův hned od počátku. Tyto dvě neshodující se zprávy dají se tak srovnati, že se na sněmu národu volili jenom dva tribunové a ostatní tři že se doplňovali volbou soukromou (cooptatio). Tak by se dalo také vysvětliti, jak se mohl státi dvakráte po sobě tribunem Publilius Volero, od něhož šlechta všeho zlého nadíti se musila.

K hl. 60. Slova Liviova, že vylučováním šlechty ze sněmův lidu sněmům lidu důstojnosti ubylo, nejsou dosti pochopitelná. Na sněmech lidu jednalo se o záležitostech lidu a ne šlechty. Usnesení lidu neplatila pro šlechtu, která tedy na sněmech lidu zbytečna byla. Když však zákonem Valeria a Horatia usnesení lidu pro celý národ platnosti nabyla, bylo slušno, aby se o šlechtě bez šlechty nerozhodovalo; i připuštěna také šlechta na sněm lidu.

Tita Livia od založení Říma kniha III.

Výtah.

Byly různice o zákony pozemkové. Capitolia od vypovězencův a otrokův opanovaného po potření těchto opět dobyto. Popis dvakrát odbýván. Při prvním popisu napočítáno občanův sto čtyry tisíce sedm set čtrnáct hlav mimo sirotky a vdovy, při následujícím sto sedmnáct tisíc dvě stě dvanáct (1—24). Když proti Aequům válka nešťastně vedena byla, učiněn dictatorem Lucius Quinctius Cincinnatus a poněvadž na venkově rolnickou prací se zaměstnávaje meškal, přivolán jest k vedení té války. On poslal přemožené nepřátele pode jho (25—29). Počet tribunův rozmnožen, tak že jich bylo deset, v třicátém šestém roku od prvních tribunův lidu (30). Když za zákony athenské žádáno bylo skrze poslance a ty se přinesly, zvoleni jsou k jejich sestavení a předložení desítipáni na místě consulův bez všelikých jiných úřadníkův v třístém druhém roku od založení Říma, a jako od králův na consuly, tak od consulův na desítipány přenesena jest svrchovaná moc. Když tito deset zákonův desk předloživše v tomto důstojenství mírně se zachovali a pro to za dobré považováno bylo, aby také na druhý rok tatáž vrchnost byla, přidavše k desíti deskám dvě nechtěli, poněvadž velmi mnoho s náruživostí vykonali, úřadu složiti a podrželi jej pro třetí rok, až jejich nenáviděnému panování učinila konec chlípnost Appia Claudia (31—34). Neb když tento láskou k dívce Virginii pojat byl, nastrojil člověka, který by jí do otroctví požadoval, a přivedl jejího otce Virginia do tísně. Ten vzav nůž z nejbližšího krámu zavraždil svou dceru, poněvadž se jinak státi nemohlo, aby nepřišla v moc toho, který ji chtěl zprzniti (44—48). Tímto tak veliké prostopášnosti příkladem pobouřen lid a opanoval vrch aventinský a donutil desítipány ku složení úřadu.

Z nich Appius, který obzvláštně trest zasloužil, do žaláře uvržen jest; ostatní do vyhnanství posláni (49—59). Ostatně obsaženy jsou šťastně vedené boje proti Sabinům a Volscům (60—70) a málo čestný rozsudek římského národu, jenž mezi Ardeany a Ariciany za rozsudího přijat byv dědinu, o kterou rozepře byla, sobě přisoudil (71—72).

(Od. r. 286. do r. 287. od z. Ř.)

1. Po dobytí Antia stanou se consuly Titus Aemilius a Quintus Fabius. Byltě to ten Fabius, jenž jediný z rodu u Cremery zahlazeného na živě zůstal. Již za prvního consulatu svého byl Aemilius radil, aby se pozemky lidu rozdělily. Proto i za druhého consulatu jeho povznesli se přivrženci rozdělení k naději zákonu, a tribunové podniknou tuto záležitost, o niž proti consulům často pokus byl se stal, domnívajíce se, že pomocí consulovou zajisté obdržeti se může. Také consul trval na svém úmyslu. Držitelé a veliká část otcův stěžujíce si, že náčelník obce se zanáší tribunským počínáním a že udílením z cizího lidu hodlá se zalíbiti, obrátili nenáviděnost celé věci z tribunův na consula. Strašný nastával boj, kdyby Fabius opatřením žádné straně trpkým záležitosti té nebyl vyřídil. „Vedením a řízením Tita Quinctia že předešlého roku značných dědin od Volscův dobyto, do Antia blízkého příhodného a námořního města že může se osada uvesti; tak že bez stížností držitelův lid polností dostane a obec že ve svornosti bude.“ Tento návrh přijat jest. K rozdělení pozemků zvolí tři muže, Tita Quinctia, Aula Virginia, Publia Furia. Vydal se rozkaz, aby se hlásili, kteří by pozemky přijmouti chtěli. Možnost spůsobila hned, jak se to stává, omrzelost, a tak málo se jich přihlásilo, že k doplnění počtu osadníci volsčtí přidati se musili. Ostatní dav lidstva chtěl raději pozemků v Římě žádati než jinde je přijímati. Aequové žádali Quinta Fabia — neb on tam s vojskem přitáhl — za

mír a zmařili jej sami náhlým nájezdem do krajiny latinské.

(Od r. 287. do r. 289. od z. Ř.)

2. Quintus Servilius — neb on byl consulem se Spuriem Postumiem — následujícího roku proti Aequům vyslán jest a měl stálé ležení v krajině latinské. Nutný pokoj poutal vojsko v nemoc upadlé. Válka protáhla se do třetího roku za consulův Quinta Fabia a Tita Quinctia. Fabiovi mimořádně tento úřad odevzdán jest, poněvadž co vítěz Aequům mír dal. On vytáhl v naději nehrubě pochybné, že pověst jeho jména Aequy k míru přivede a poručil poslům do shromáždění národu vypraveným zvěstovati, že consul Quintus Fabius praví, že ze země Aequův mír do Říma přinesl a ze Říma že Aequům válku přináší touž pravicí ozbrojenou, kterou jim dříve k míru podal. Čím věrolomstvím a křivopřísežnictvím se to děje, toho že bohové nyní jsou svědkové a brzy že budou mstitelé; on však, jakkoliv tomu jest, že si přeje i nyní, aby Aequové raději sami od sebe litovati než skutky nepřátelské snášeti chtěli; lítost-li pocítí, že jim k dokázané milosti útočiště bude; pak-li ze zrušení přísahy se radují, že více při hněvu bohův než nepřátel válku povedou. Tato slova jimi tak málo pohnula, že by byli málem poslům násilí učinili, a že vojsko do Algidu proti Římanům vyslali. Jak se to do Říma zvěstovalo, vybídla více nevole z této věci než nebezpečí druhého consula z města. Tak postoupila dvě consulská vojska proti nepříteli v šiku upraveném, aby se bez prodlení potýkala. Když pak náhodou nemnoho dne zbývalo, vykřikne kdosi ze stráží nepřátelských: „Římané, to jest válku ukazovati a ne vésti! Když nastává noc, sestavujete šik. Delší části dne nám jest potřebí k boji, který nastává. Zejtřejšího dne při východu slunce navraťte se na bojiště. Bude příležitost k bitvě, nebojte

se!“ Těmito slovy rozdrážděno jsouc přivedeno jest vojsko zpět do ležení, i viděla se jemu noc nastávající dlouhou, anaž odložení boje způsobila. Zatím hoví arci tělům pokrmem a spánkem. Avšak jakmile se rozednilo, přišlo římské vojsko o mnoho dříve na bojiště, konečně vytáhli také Aequové. Seč byla s obou stran prudká, poněvadž Římané s hněvem a nenávistí bojovali, a Aequy vědomí svou vinou spůsobeného nebezpečí a zoufání, že by jim budoucně víra dána byla, nutilo posledních věcí se odvážiti i zkusiti. Předce však neodolali římskému vojsku Aequové, a když zahnáni byvše v své území ustoupili, nebyly o nic více mysli nakloněny k míru, a vášnivý lid obořoval se na vůdce, že se odvážili potýkati se polem, kde Římané válečným uměním vynikají; Aequové že ku plenění a nájezdům lepší jsou a mnohé tu a tam zástupy že války lépe vedou než veliká spousta jediného vojska.

3. Zůstavivše tedy posádku v ležení vytáhli a vtrhli s takovým hlomozem v římské území, že až k hlavnímu městu postrach rozšířili. Nenadálá tato událost spůsobila také proto více polekání, že se ničeho méně obávati nemohli, než aby nepřítel přemožený a skoro v táboře obležený plenění pamětliv byl; a poděšení venkované hrnouce se v brány volali, že to není plenění, že to nejsou drobné zástupy lupičův, nýbrž zvětšujíce všechno planou bázní říkali, že vojsko a pluky nepřátelské se přibližují a brannou mocí proti hlavnímu městu se řítí. Od těch uslyšeli nejistou zprávu nejbližší a donášeli ji tím planěji jiným. Shon a pokřik volajících do zbraně nelišil se mnoho od zděšení, jaké bývá v dobytém městě. Náhodou vrátil se consul Quinctius od Algidu do hlavního města. To bylo lékem proti bázni. Utišiv shon a vyčítaje, že se bojí přemoženého nepřítele, rozestavil posádky po branách. Když na to radu svolav dle usnesení otcův zastavení soudního řízení ohlásil, vytáhl k obraně hranic zane-

chav Quinta Servilia za velitele města. Nepřítele v kraji nenalezl. Od druhého consula válka výborně byla vedena, an tam, kudy že nepřítel přijde věděl, naň kořistí stíženého a proto pochodem obtížnějším se ubírajícího udeřiv žalostným mu plenění učinil. Málokteří nepřátelé vyvázli z nástrahy, kořist se obdržela všechna zpět. Tak zastavení soudního řízení, jež trvalo čtyry dni, učinil konec návrat consula Quinctia do města. Na to odbýván popis a od Quinctia popisní oběť vykonána. Napočetlo prý se občanův sto čtyry tisíce sedm set čtrnáct hlav mimo sirotky a vdovy. V zemi Aequův neudálo se na to nic pamětihodného. Ustoupili do měst nechávajíce Římanů dědiny páliti a pleniti. Když consul několikráte celou krajinu nepřátelskou mocí brannou pleně protáhl, navrátil se s náramnou slávou a kořistí do Říma.

(Od r. 289. do r. 290. od z. Ř.)

4. Na to byli consuly Aulus Postumius Albus, Spurius Furius Fusus. Někteří spisovatelé jmenují Furie Fusii. To připomínám, aby se nikdo nedomýšlel, že to jest změna v mužích samých, anaž jest pouze ve jmenech. Nebylo hrubě pochybno, že jeden z consulův válku s Aequy povede; pročež Aequové pomoci od Volscův eceterských žádali, a když horlivě poskytnuta byla — tak tyto obce zápasily ustavičnou nenávistí proti Římanům — chystali se k válce s největším namáháním. To znamenají Hernicové a oznámí Římanům, že Ecetřané k Aequům se přidali. Podezřelá byla také osada Antium, protože odtud veliká síla lidí, když město vzato bylo, k Volscům se utekla, a to vojsko ve válce s Aequy jak nejrázněji si vedlo. Když pak po zahnání Aequův do měst onen zástup se rozutíkal a do Antia se navrátil, odvrátil Římanům osadníky již samy od sebe nevěrné. Když ještě než ta věc dospěla, radě se doneslo, že se odpadnutí připravuje, nařízeno jest con-

sulům, aby náčelníky osady do Říma povolavše se tázali, co se strojí. Když bez zdráhání přišli, přivedeni jsou od consulův před radu a odpověděli na otázky tak, že u větším podezření odešli než byli přišli. Na to pokládala se válka za nepochybnou. Druhý consul Spurius Furius, jemuž toho úkolu se dostalo, vytáhnuv proti Aequům nalezl v krajině hernické nepřítele plenícího a nejsa povědom jeho množství, poněvadž nikde celé pohromadě spatřeno nebylo, odvážil se s vojskem nerovným neprozřetelně bitvy. Byv v prvním sražení zahnán ustoupil do ležení; aniž to byl konec nebezpečí; neb i v nejblíže příští noci a druhého dne bylo ležení s takovou mocí obléháno a dobýváno, že ani posel odtud do Říma vypraven býti nemohl. Hernicové zvěstovali i o nešťastné bitvě i o obležení consula a takového strachu nahnali otcům, že Postumiovi, druhému z consulův, se nařídilo, aby k tomu hleděl, aby obec pospolitá žádné škody nevzala, kteréžto uzavření rady vždy nejvyšší nouze znamením bylo. Vidělo se býti nejlepším, aby sám consul v Římě zůstal ku sebrání všech, jižto by zbraň nésti mohli, a na místě consulově aby Titus Quinctius ku pomoci ležení s vojskem spolkovým poslán byl. K jeho doplnění přikázáno Latinům a Hernicům a osadě Antiu, aby dali Quinctiovi veřejnou hotovost (subitarios), — tak tehdáž nazývali pomoc náhle sebranou.

5. Mnoho za těch dní stalo se hnutí a mnoho útokův s té a oné strany, protože nepřátelé při přemoci svého lidu rozdělovati se jali na mnoho stran římskou moc, myslíce, že všemu nepostačí; zároveň ležení dobýváno, zároveň část vojska vyslána, aby římskou krajinu plenila a o samé hlavní město, kdyby se jaká příležitost nahodila, se pokusila. Lucius Valerius k ochraně města zůstaven a consul Postumius vyslán, aby zamezil plenění kraje. Na žádné straně neupouštěno od péče ani namáhání. V městě byly hlídky;

před branami rozestavily se stráže a na hradbách posádky a po několik dní, jak to v takovém hluku nutno bylo, zachovávalo se zastavení soudního řízení. Mezitím consul Furius, strpěv s počátku pokojně v táboře obležení, vypadl zadní branou na neobezřelého nepřítele a ačkoliv ho stíhati mohl, ustanul z bázně, aby s druhé strany nějaký útok na ležení se nestal. Pobočníka Furia — byl to bratr consulův — unesl dále běh a on neznamenal ani návratu svých v horlivosti stíhání, ani návalu nepřátel od zadu. Jsa takto odtržen a učiniv často marně pokusy, aby si cestu proklestil, padl statečně bojuje. Také consul obrátil se, nabyv zprávy o obklíčení bratra, k bitvě, avšak, an se více opovážlivě než obezřele v prostřed boje vrhal, poraněn jest a s těží od okolostojících vytržen, což polekalo mysli jeho vojínů a učinilo nepřátele srdnatějšími. I nebylo by mohlo jim, smrtí pobočníkovou a poraněním consula rozníceným, žádnou mocí se odolati, když Římané do ležení zahnáni byvše obléháni byli nejsouce ani nadějí ani silami rovni; a byla by v nebezpečí přišla veškera moc, kdyby nebyl přišel Titus Quinctius s cizími zástupy, s latinským a hernickým vojskem. On udeřil na Aequy pokoušející se o ležení římské a pobočníkovu hlavu zpupně ukazující, a když zároveň na znamení od něho z dálky dané z ležení výpad se stal, obklíčil velikou sílu nepřátel. Menší byla porážka, útěk Aequův však rozptýlenější v římské krajině. Na ně, když po různu kořist unášeli, Postumius učinil útok na několika místech, na kterých příhodné posádky byl rozložil. Tito utíkajíce po rozprášení svého voje vrazili na vítězného Quinctia navracujícího se s poraněným consulem. Tu pomstilo consulské vojsko výtečnou bitvou poranění consula a smrt pobočníka a vojínů.

Veliké ztráty tam i tu za těch dnů i učiněny i utrpěny jsou. Nesnadno jest při tak dávnověké události jistým dotvrzovati počtem, kolik jich bojovalo

neb padlo. Předce odvažuje se Antijský Valerius jmenovati jich počet; Římanův že padlo v krajině hernické pět tisíc osm set, z kořistících Aequův, kteří plenice po římské krajině zabíhali, že od consula Aula Postumia potřeno dva tisíce čtyry sta; ostatní dav kořist unášející, který vrazil na Quinctia, že nevyvázl se stejnou ztrátou; z těch že potřeno jest čtyry tisíce a — naznačujeť počet do podrobna — dvě stě a třicet.

Když se do Říma navrátili, upuštěno od zastavení řízení soudního. Spatřilo se pak, jak nebe plálo náramným ohněm a jiná znamení hrůzy buď očima spozorována jsou aneb ukazovala poděšeným marná vidění. K odvrácení těchto postrachův nařízena slavnost třídenní, a za těch dnů všechny svatyně naplněny byly davem mužův a žen žádajících za milost boží. Na to zástupy latinské a hernické domů poslány jsou obdrževše od rady díky za ochotnou službu vojenskou. Tisíc vojínův antijských, protože opozdivše se po bitvě přišli, skorem s potupou propuštěno.

(Od r. 290. do r. 291. od z. Ř.)

6. Na to odbývaly se volby. Zvolení consulové Lucius Aebutius, Publius Servilius nastoupili na úřad consulský prvního srpna, jak tehdáž rok počínal. Počasí bylo nezdravé a připadl toho roku mor jak na město tak na venkov a právě tak na stáda jako na lidi; prudkost nemoci zvýšila se tím, že ze strachu plenění stáda a venkovany do města přijali. Toto shrnutí se smíšených tvorův všeho druhu trápilo i městské obyvatelstvo neobvyklým zápachem i venkovany směstnané v úzké domy vedrem a bděním; a vzájemná posluha a nákaza rozšiřovala nemoc. Sotva snášejícím tyto strasti naléhající zvěstují poslové herničtí, že v jejich krajině spojenými zástupy Aequové a Volscové táborem se položili a odtud že náramným vojskem jejich kraj plení. Mimo to že nevalný počet rady spojencům

znamením byl, že obec morem sklíčena jest, obdrželi také truchlivou odpověď, aby sami Hernicové s Latiny své země hájili; město římské že náhlým hněvem bohův od nemoci pleněno jest; nastoupí-li jaká úleva v této strasti, že jako před rokem, jako vždy jindy, spojencům ku pomoci přispějí. Spojenci odešli za smutnou zprávu smutnější domů nesouce; neb měli sami válku vésti, kterouž římskými silami podporováni jsouce s těží byli vedli. Nepřítel nezdržel se dlouho v Hernicku, spěchal odtud brannou mocí v kraj římský, který i bez pohromy válečné již spustošen byl. Když se jim tam nikdo ani neozbrojený na odpor nestavěl a oni celou krajinou nejen od posádek ale i od rolníků opuštěnou postupovali, přišli ku třetímu sloupu po silnici gabijské. Mrtev byl římský consul Aebutius, jeho soudruh Servilius ležel v posledním tažení s nepatrnou nadějí, nakaženi byli velmi mnozí náčelníci, větší část otcův, skoro všechen vojenský lid, tak že nestačili silami neřku k výpravám, jichž v takové válce stav obce vyžadoval, nýbrž sotva k pokojným strážím. Povinnost hlídek vykonávali sami od sebe radové, jižto věkem a zdravím schopni k tomu byli, obcházení a velení měli ædilové lidu; jim byla připadla vláda a velebnost consulské svrchované moci.

7. Když byla obec opuštěna, bez hlavy, bez sil, hájilo ji ochranné božstvo a štěstí města, kteréž Volscům a Aequům spíše ducha lupičského než nepřátelského vnuklo. Nebo nenadáli se, že by neřku města se zmocniti, ale ani že by k hradbám římským přistoupiti mohli, a domy z dálky spatřené a vyčnívající vrchy obrátily jejich mysli tak, že po celém všudy ležení reptání povstalo, proč v pusté a opuštěné krajině mezi hnilobou stád a lidí nečinně bez kořisti čas maří, ježto by do zdravých míst, do tusculské krajiny, bohatstvím oplývající, táhnouti mohli; i vytrhli náhle znaky polní ze země a po příčních cestách lavickým

krajem na tusculské kopce přešli. Tam se obrátila všechna moc a bouře války. Zatím spěchají Hernicové a Latini spojeným vojskem k Římu, byvše také studem, nejen milosrdenstvím pohnuti, kdyby se ani na odpor nepostavili společným nepřátelům brannou mocí na římské vojsko dorážejícím, ani obleženým spojencům s nějakou pomocí nepřispěli. Když tam nepřátel nenalezli, sledujíce jeho pověsti a stop utkají ho, když sestupoval s tusculské krajiny do údolí albského. Tam nebojovali šťastně a spojencům byla na ten čas jejich věrnost málo prospěšná. Ne menší stala se v Římě nemocí záhuba než jaká mečem u spojencův spůsobena byla. Zemřel jediný consul, jenž byl na živě zůstal, zemřeli také jiní slavní mužové, ptakopravci Marcius Valerius a Titus Virginius Rutilus a přední starosta (curio) Servius Sulpicius. I po neznámých hlavách těkala daleko široko zuřivost nemoci, a rada zbavena jsouc lidské pomoci odkázala národ k bohům a slibům. Dán jest rozkaz, aby s choťmi a dětmi šli se modlit a prosit za milost boží. I naplnili všechny svatyně, jsouce k tomu, k čemu každého již vlastní jeho strasti donucovaly, vrchností obecní povoláni. Všudy vrhají se matky na zem a metouce chrámy svými vlasy modlí se za úlevu nebeského hněvu a za konec moru.

(Od r. 291. do r. 292. od z. Ř.)

8. Na to buď že milosti boží se dosáhlo neb že nezdravější čas roku přešel, začala těla, jež nemoc přestála, zpovlovna se zotavovati; a když byly mysli již ku správě obecní se obrátily, zvolí Publius Valerius Publicola po uplynutí několikera mezivlád, třetího dne po svém nastoupení na mezivládu, za consuly Lucia Lucretia Tricipitina a Tita Veturia Gemina, čili Vetusia. Na úřad consulský nastoupili jedenáctého srpna při dostatečné síle obce, tak že válku nejen zadržeti ale i sama zdvihnouti mohla. Když tedy Hernicové zvěstovali, že do jejich země nepřátelé přestoupili, při-

slíbena jim ochotně pomoc. Sebrala se dvě consulská vojska. Vetusius vyslán proti Volscům, aby sám válku počal. Tricipitinus, jenž k zamezení plenění v krajině spojencův ustanoven byl, nepostoupil dále než do Hernicka. Vetusius porazil a rozprášil nepřátele prvním útokem. Lucretius, an v Hernicku meškal, neznamenal zástupu lupičův, jenž přes vrchy prænestské veden byv odtud v rovinu sestoupil. Spustošili krajiny prænestskou a gabijskou, z Gabijska se obrátili na kopce tusculské. Také městu Římu náramný strach spůsoben více událostí tak nenadálou než že by bylo málo moci ku zdržení útoku bývalo. Quintus Fabius velel v městě. Ten ozbrojiv mládež a rozestaviv posádky učinil všudy bezpečnost a pokoj. Když pak nepřátelé kořisti z nejbližších míst naloupivše a neodváživše se k městu se přiblížiti nazpět s vojskem se vraceli upouštějíce tím více od bedlivosti, čím dále od města nepřátelského odstupovali, vrazili na consula Lucretia, který již dříve cesty své vyzpytovav k boji hotov byl. Když tedy Římané jsouce připraveni na nepřátele náhlým strachem zaražené udeřili, porazili a rozprášili, ač poněkud slabší byli, náramné množství a vehnavše je v úžlabiny, poněvadž odchod odtud nebyl snadný, obklíčili je. Tam volské plémě skoro zahlazeno jest. Nalézám v několika letopisech, že na bojišti a na útěku padlo třináct tisíc čtyry sta sedmdesát, že tisíc sedm set padesát za živa jato a sedmadvacet znaků polních přineseno jest. Byť tu i něco ku počtu přidáno bylo, byla to zajisté veliká porážka. Vítězný consul zmocniv se náramné kořisti navrátil se do téhož stálého ležení. Tu spojili consulové své tábory; také Volscové a Aequové svedli v jedno svou seslabenou moc. To byla třetí bitva toho roku; totéž štěstí dalo vítězství. Po porážce nepřátel také ležení vzato jest.

9. Tak navrátila se římská obec v dávný stav a štěstí válečné roznítilo hned bouře v městě. Gajus

Terentilius Harsa byl toho roku tribunem lidu. Ten domnívaje se, že v nepřítomnosti consulův místo tribunským podnikům dáno jest, toužil po několik dní před lidem na zpupnost otcův a vyjížděl si nejvíce na svrchovanou moc consulskou jako na přílišnou a volné obci nesnesitelnou; jmenem toliko, pravil, že jest méně nenáviděna, v skutku pak skoro strašnější než královská, ježto místo jednoho dvou pánů se jim dostalo s neobmezenou a neurčitou mocí, kteří jsouce sami prosti a nevázáni všecky postrachy zákonův a všecky tresty proti lidu obracejí; aby tato zvůle jim věčně netrvala, že návrh zákonu ohlásí, aby se zvolilo pět mužův ku sestavení zákonův o svrchované moci consulské; jaké právo národ proti sobě ustanoví, tím že se spravovati bude consul, a že oni (consulové) choutky a zvůli svou za zákon považovati nebudou. Když po ohlášení tohoto návrhu otcové se obávali, že by za nepřítomnosti consulův jho se na ně vložilo, svolá radu velitel města Quintus Fabius, jenž tak prudce na návrh a navrhovatele si vyjel, že, jako by oba consulové co nepřátelé obstoupili tribuna, nic nebylo zanecháno ze hrozeb a zastrašování. On že nástrahy strojil a času použiv útok na obec pospolitou učinil. Kdyby koho jemu podobného předešlého roku v nemoci a válce nemilost boží za tribuna byla dala, že by spása nebyla možná bývala; že by, když oba consulové zemřeli, když obec nemocna ležela, byl v zmatku všech věcí návrh učinil k vyzdvižení svrchované moci consulské a že by Volscům a Aequům ku dobývání hlavního města vůdcem se byl stal. A konečně? Což mu není volno, jestliže consulové zpupně proti kterému občanu neb ukrutně v čem si počínali, rok jim položiti a je žalovati u týchž soudcův, z nichž proti některému zuřeno bylo? To *) že nečiní svrchovanou moc consulskou, nýbrž tribunskou moc nenáviděnou a

*) Rozuměj· počínání tribunovo.

nesnesitelnou a ta že byvši již zmírněna a s otci smířena znova v staré zlo se uvrhuje. Jeho však že nežádá, aby nepokračoval, jak začal. „Vás, ostatní tribunové,“ doložil Fabius, „žádáme, abyste především pamětlivi byli, že tato moc *) ku pomáhání jednotlivcům a ne ku zhoubě všechněch zjednána jest; vy že jste zvoleni za tribuny a ne za nepřátele otcům. Nám jest to žalostné, vám to působí nenávist, když na opuštěnou obec útoky se činí. Neumenšíte práva svého, nýbrž nenávisti. Vyjednávejte se soudruhem, aby věc bez rozhodnutí do příchodu consulův odložil. Ani Aequové a Volscové, když předešlého roku consulové nemocí zachváceni byli, nestíhali nás ukrutnou a zpupnou válkou.“ Tribunové vyjednávali s Terentiliem, a když návrh na oko odložen, v skutku pak odstraněn byl, přivoláni jsou hned consulové.

10. Lucretius navrátil se s náramnou kořistí a s mnohem větší slávou a přicházeje zvýšil slávu svou vyložením vší kořisti na poli Martově, aby ve třech dnech každý své jmění, jež by poznal, odvedl. Ostatní zboží, jehož majitelé se nevyskytli, prodáno jest. Souhlasením všech zasluhoval consul triumf; než ta věc se odložila, poněvadž tribun o svém návrhu rokování počal. To bylo consulovi přednějším. O té věci po několik dní se jednalo jak v radě tak před národem. Konečně ustoupil velebnosti consulově tribun a ustal. Tu vzdala se vojvodovi a vojsku čest povinná. Slavil vítězství nad Volscy a Aequy, slavícího následovaly legie. Druhému consulovi dovoleno, aby v menší vítězoslávě (ovatio) bez vojska do města vstoupil.

(Od r. 292. do r. 293. od z. Ř.)

Následujícího roku připadl návrh Terentiliův od celého sboru **) přednesený na nové consuly. Consuly

---

*) tribunská. **) T. j. od sboru tribunův. Předešlého roku učinil návrh ten jediný tribun Terentilius.

byli Publius Volumnius, Servius Sulpicius. Toho roku zjevila se záře plamenná na nebi a země zachvěla se náramným třesením. Kráva že promluvila (které věci předešlého roku víry dáno nebylo), se uvěřilo. Mimo jiné zázraky pršelo také masem, a pršící maso to uchvátila prý veliká hejna ptáků mezi ním proletujících; co propadlo, leželo prý roztroušeno po několik dní tak, že vůně nic se nezměnila. Dvoupánové obřadní nahlédli do knih sibylliných. Předpovězena byla nebezpečenství od shluknutí se cizincův, že by nějaký útok na nejvyšší místa v městě státi se mohl a z toho krveprolití. Mimo ostatní dáno napomenutí, aby se různic zdrželi. Tribunové jali se vyčítati, že se to stalo k zamezení návrhu; i nastával náramný boj. Tu však, jakoby každého roku týž běh událostí měl se opakovati, zvěstují Hernicové, že Volscové a Aequové, ač jejich moc seslabena jest, vojska doplňují, do Antia že sídlo války položeno jest a v Ecetře že antijští osadníci veřejně sjezdy odbývají; ta že hlavou a mocí války jest. Když se to v radě předneslo, nařídí se odvod. Consulům se přikázalo, aby se rozdělili v řízení války, jeden aby vedl válku s Volscy a druhý s Aequy. Tribunové prohlašovali veřejně na náměstí, že složena jest veselohra o volské válce a Hernicové že k úloze se upraviti dali; teď že již ani chrabrostí neutlačuje se svoboda římského národu, nýbrž že podskokem se potupuje. Poněvadž již víra zmizela, že by skoro úplně zničení Volscové sami od sebe zbraně chopiti se mohli, že se noví vyhledávají nepřátelé, že osada věrná a blízká ve zlou pověst se uvádí. Nevinným Antianům že válka se opovídá, v skutku pak že se vede s lidem římským, jejž zbraní obtížiti a úprkem z města vyvesti chtějí, mstíce se na tribunech vypovězením a vyobcováním občanův. Tak — a žádného jiného účelu ať se nedomýšlejí — že jest návrh přemožen, nebudou-li na pozoru se míti, aby, pokud věc

nerozhodnuta jest, pokud doma, pokud v oděvu míru jsou, z držení města vypuzeni nebyli, aby jha na sebe nepřijali. Mají-li zmužilost, že se jim nebude pomoci nedostávati; všickni tribunové že souhlasí; z venku že není žádného strachu, žádného nebezpečí; předešlého roku že postarali se bohové, aby svoboda bezpečně hájena býti mohla. Tak mluvili tribunové.

11. Avšak s druhé strany postavili consulové před jejich očima své stolice a odbývali odvod. Tam sběhnou se tribunové a strhují s sebou shromáždění. Voláni byli nemnozí jako na zkoušku a hned povstalo násilí. Kohokoliv lictor na rozkaz consulův se uchopil, toho poroučel tribun pustiti; a nikomu neustanovovalo míry právo jeho, nýbrž naděje v sílu; *) a mocí musilo se obdržeti, k čemukoliv se směřovalo.

Jakým spůsobem si tribunové počínali v zamezování odvodu, tak si počínali otcové v zamezování návrhu, jenž po všechny dni sněmovní se přednášel. Začátek hádky býval, že otcové, když tribuni národu poručili rozestoupiti se, nedali se odstraniti. Starší neúčastňovali se hrubě věci té, poněvadž nemohla se říditi věhlasem, nýbrž opovážlivosti a smělosti zůstaviti se musila. Mnoho zdržovali se také consulové, aby nikomu v takové směsici své velebnosti na potupu nevydali.

Byl Kæso Quinctius, jonák hrdý jak urozeností rodu tak velikostí těla a silou. K těmto darům od bohův propůjčeným připojil také sám mnohá vyznamenání ve válce a výmluvnost na náměstí, že žádný v obci za obratnějšího řečí, žádný za obratnějšího pravicí považován nebyl. Ten kdykoli u prostřed zástupu otcův se vyskytl vynikaje mezi ostatními, udržoval, jako by všechny úřady dictatorské a consulské

*) T. j. strany sobě odporující neřídily se v počínání svém právem jim přislušícím, nýbrž pokoušely se o to, k čehož dosažení dosti síly míti se domnívaly.

v řeči a síle své choval, jediný útoky tribunské a bouře lidu. Jeho vůdcovstvím často byli z náměstí zahnáni tribunové, lid poražen a rozprášen. Kdo mu vstříc přišel, odcházel s ranami a tělem nahým, tak že na jevě bylo, že návrh přemožen jest, bude-li volno takto jednati. Tu, když ostatní tribunové skoro již zastrašeni byli, položil jediný ze sboru Aulus Virginius Kæsonovi rok hrdelní. Tímto skutkem roznítil více jeho divokou povahu než zastrašil. Tím prudčeji stavěl se na odpor návrhu, pronásledoval lid, stíhal tribuny jako pravou válkou. Žalobník nechával obžalovaného v záhubu se řítiti, a podkládal plamen a látku nenávisti proti němu svým obviňováním; mezitím návrh přednášel ne tak v naději provedení jako spíše ku dráždění opovážlivosti Kæsonovy. Tu mnohé nerozvážlivé řeči a skutky, které mládež spáchala, padly na podezřelou povahu jediného Kæsona. Předce bylo návrhu odporováno, a Aulus Virginius mluvil opět a opět k lidu: „Zdaž znamenáte již vy, Quiriti, že zároveň Kæsona co občana a zákonu, jehož si přejete, míti nemůžete? Než, nač mluvím o zákonu? Svobodě na odpor se staví, všechny Tarquinie zpupností překonává. Čekejte, až se stane consulem neb dictatorem, jehož co soukromého silou a smělostí kralovati vidíte.“ Souhlasili mnozí stěžujíce si, že byli ubiti a povzbuzovali tribuna ku provedení věci.

12. Již se blížil den soudu i bylo zřejmo, jak lidé vesměs mínili, že na odsouzení Kæsona jejich svoboda se zakládá. Tu teprv byv donucen podával s velikou nevolí jednotlivcům pravici. Doprovázeli ho příbuzní, přední mužové v obci. Titus Quinctius Capitolinus, jenž byl třikrát consulem, vypravuje mnohá vyznamenání svá a rodu svého tvrdil, že ani v rodu quinctiovském ani v obci římské nikdy taková povaha tak časné výtečnosti nepovstala; u něho že byl on prvním vojínem a před jeho očima že často s nepří-

telem se potýkal. Spurius Furius tvrdil, že od Quinctia Capitolina poslán byv jemu v jeho povážlivém postavení ku pomoci přišel, a že není ani jediného, jehož přičiněním by více mínil, že boj obnoven byl. Lucius Lucretius, consul předešlého roku, čerstvou stkvěje se slávou, sdílel zásluhy své s Kæsonem, připomínal bitvy, vypravoval výtečné jeho činy tu ve výpravách, tu na bojišti, radil a napomínal, aby jonáka výtečného, všemi dary přírody a štěstí nadaného, velmi velikou část moci té obce, do kterékoliv by přišel, raději svým než cizím občanem míti chtěli. Co při něm vadí, náhlost a smělost, toho že věk každým dnem ubírá; co se u něho pohřešuje, rozvaha, toho že každým dnem přirůstá. Poněvadž vady ochabují vzmáháním se výtečnosti, nechať takovému muži dají v obci sestárnouti. Mezi těmito jeho otec Lucius Quinctius, jemuž příjmí bylo Cincinnatus (Kadeřavý), neopětoval oslavování, aby nezvýšil nenávisti, nýbrž prose za odpuštění pochybení a mladistvé mysli žádal, aby jemu, jenžto ni slovem ni skutkem nikoho neurazil, syna darovali. Než někteří odvraceli se od proseb buď z ostýchavosti neb bázně, jiní stěžujíce si, že oni a jejich lidé ubiti byli, projevovali děsnou odpovědí svůj nález.

13. Mimo obecnou nenávisť škodilo obžalovanému jedno obvinění, že Marcus Volscius Fictor, jenž před několika lety tribunem lidu byl, jako svědek vystoupil, že nedlouho na to, co mor v městě byl, mezi mládež proháněјící se v Subuře se dostal; tam že povstala hádka a jeho starší bratr, jenž po nemoci ještě nebyl dosti se zotavil, že pěstí od Kæsona udeřen byv upadl, a když byl polomrtev na rukou domů donesen, že, jak míní, z toho umřel; on pak že této tak ohavné věci pro consuly předešlých let soudně stíhati nemohl. Když toto Volscius provolával, byli lidé tak pobouřeni, že by Kæso málem byl útokem lidu zahynul. Virginius velí muže se chopiti a do vazby jej odvesti. Patriciové

staví se násilím proti násilí. Titus Quinctius volá, komu rok hrdelní položen jest a nad kým se v brzku soud odbývati bude, tomu že bez odsouzení, bez hájení ublížiti se nesmí. Tribun tvrdí, že na neodsouzeném trestu vykonati nedá, že však ve vazbě ku dni soudu ho chovati bude, aby na tom, jenž člověka zavraždil, římskému národu trest vykonati možná bylo. Přivolaní tribunové vloží středním uzavřením právo pomoci své; zapovědí do vazby ho uvrhnouti a prohlásí, oni že chtí, aby obžalovaný dostaven byl, a za peníze, kdyby dostaven nebyl, aby se národu římskému dalo rukojemství. Za mnoho-li peněz by slušno bylo se zaručiti, o tom vznikala pochybnost. I zůstaví se to radě. Obžalovaný, pokud by rokování otcův trvalo, byl na náměstí držen. Uznalo se za dobré dáti rukojmě, a rukojmě zavázali po třech tisících assů. Kolik by jich dáno býti mělo, to ponecháno tribunům. Ustanovili jich deset. Tolika rukojměmi zavázal žalobník obžalovaného. On byl první, jenž dal rukojmě obci. Byv z náměstí propuštěn odešel v nejblíže příští noci k Tuscům do vyhnanství. Když v den soudu omlouván byl, že v příčině vyhnanství vlast změnil, Virginius pak nic méně sněm odbývati chtěl, přivoláni jsou jeho soudruhové a rozpustili shromáždění. Peníze vybrány jsou od otce ukrutně, tak že všechny statky rozprodav po nějaký čas za Tiberem jako vyobcovanec v jakési odlehlé chýši žil.

14. Tento soud a prohlášený návrh trápily obec. U válčení se zahraničními nepřáteli byla přestávka. Když tribunové jako vítězi po zastrašení otcův vyhnanstvím Kæsonovým myslili, že návrh skoro proveden jest, a starší otcové od řízení záležitostí obecných ustoupili: zvětšili mladší, právě kteří byli společníci Kæsonovi, hněv proti lidu a neumenšili své odvahy. Avšak tím největšího prospěchu nabyto, že jakousi měrou řídili své útoky. Neb jak mile po vyhnanství Kæso-

nově návrh se počal přednášeti, připravivše a přichystavše se s náramným zástupem svěřencův udeřili na tribuny, jak mile tito odstraňujíce příčiny poskytli, tak že žádný jednotlivec z toho nijaké obzvláštní slávy neb nenávisti domů nepřinášel, a lid si stěžoval, že za jednoho tisíc Kæsonův povstalo. V prostředních dnech, v nichž tribunové o návrhu nerokovali, nebylo nad ně nic klidnějšího ani pokojnějšího; pozdravovali laskavě, mluvili s muži z lidu, zvali je v domy své, byli nápomocni na náměstí, nechávali tribunů samých ostatní shromáždění bez vytrhování odbývati, nebyli nikdy proti nikomu surovi ani v obecní ani v soukromé záležitosti, leda když o zákonu rokování začalo; jindy byla mládež k lidu laskava. I neprovedli tribunové pouze ostatních věcí v pokoji, nýbrž také opět zvoleni jsou pro následující rok. Ani slovem nepříhodným, neřku aby se nějaké násilí stalo, uchlácholili lid mírným zacházením. Takovými prostředky byl návrh po celý rok zmařen.

(Od r. 293. do r. 294. od z. Ř.)

15. Obec u větším poklidu přejmou consulové Gajus Claudius, Appiův syn a Publius Valerius Publicola. Nový rok nepřinesl nic nového. Starost návrh provesti neb přijmouti bavila obec. Čím více mladší z otcův lidu se lichotili, tím úsilovněji proti nim namáhali se tribunové, aby je lidu osočováním podezřelými učinili; říkaliť, že se stalo spiknutí, Kæso že jest v Římě, že jsou učiněny zámysly o zavraždění tribunův a zabíjení lidu; ta že jest od starších otcův dána úloha, aby mládež moc tribunskou z obce pospolité odstranila a ta ústava aby v obci byla, která před obsazením svaté hory bývala. Také od Volscův a Aequův stálé již a skoro každým rokem opakované války obávali se, a tu povstala bližší jiná nová strasť mimo nadání. Vypovězenci a otrokové, skoro dva tisíce

pět set lidí, opanovali pod vůdcem Appiem Herdoniem ze Sabinska Capitolium a tvrz. Bez prodlení nastalo ve tvrzi vraždění těch, kteří se nechtěli spiknouti a spolu zbraně se chopiti. Jiní přikvapí úprkem na náměstí a slyšeny jsou střídavé výkřiky: „Do zbraně“ a „nepřátelé jsou v městě.“ Consulové obávali se i lid ozbrojiti i bez zbraně ho nechati. V nejistotě jsouce, jaká náhlá strasť, zdali zevnitřní či vnitřní, nenávistí lidu či otrockým podvodem, na město připadla, tišili hluk, tišením někdy jej podněcovali; neboť nedal se úzkostlivý a poděšený dav lidstva říditi rozkazy. Předce vydají zbraň, ne však všem, nýbrž jen tolika mužům, aby, pokud by nepřítel nejistý byl, proti všemu spolehlivá obrana byla. Zbývající část noci ztrávili v starosti a nejistotě, jací to lidé, jak veliký počet nepřátel jest, v rozestavování stráží na příhodných místech po celém městě. Den pak odhalil válku a vůdce války. Otroky ku svobodě volal s Capitolia Appius Herdonius; on že věc každého nešťastníka na sebe vzal, aby vypovězence bezprávím vyhnané do vlasti zpět uvedl a otroctvu těžké jho sňal. Raději že by volil, aby se to působením římského národu stalo; pakli u něho naděje není, že Volscy a Aequy a vše, co jest nejhorší, zkusí a pobouří.

16. Věc více se vyjasnívala otcům a consulům. Však mimo to, co se prohlašovalo, obávali se, aby to nebyl zámysl Vejanův neb Sabinův, a když by tolik nepřátel v městě bylo, aby brzo sabinské a etrurské pluky se dle umluvení nedostavily, pak aby odvěční nepřátelé, Volscové a Aequové, ne ku plenění kraje, jako dříve, nýbrž proti městu jako z části dobytému nepřitáhli. Mnohá a rozličná byla obávání. Mezi ostatními vynikal strach před otroky, aby každý v domě svého nepřítele neměl, jemuž ani věřiti ani nevěřením, aby nebezpečnějším se nestal, víry odepříti dosti bezpečno nebylo. I vidělo se, že sotva svorností odolati

možná jest. Když jiné strasti tak vzhůru vystupovaly a zaplavovaly, neobával se nikdo tribunův ani lidu; neb krotkou zdála se býti tato strasť a mínilo se, že vždy jen za odtuchy od jiných strastí povstává a tehdáž že strachem ciziny uspána jest. Avšak ta vrhla se skoro jediná nejvíce na klesající obec. Neb taková zuřivost pojala tribuny, že tvrdili, že ne válka, nýbrž planý mam války k odvracování myslí lidu od péče o návrh na Capitoliu se usadil; že hosté a svěřenci otcův, když po provedení návrhu znamenati budou, jak marně hluku natropili, u větší tichosti, než přišli, odejdou. Na to odbývali shromáždění ku provedení návrhu, přivolavše národ od zbraně. Mezitím odbývají consulové rokování v radě, poněvadž se větší hrůza od tribunův ukazovala než jakou nepřítel noční spůsobil.

17. Když zvěstováno bylo, že se zbraň skládá a lidé ze stráží odcházejí, vyrazí Publius Valerius, an jeho soudruh radu pohromadě udržoval, z radnice a odtud spěchá na posvátné místo k tribunům. „Co se to děje, tribunové?“ praví. „Pod vedením a řízením Appia Herdonia chcete vyvrátiti obec pospolitou? Tak šťasten byl v porušení vás ten, jenž svým provoláním nepohnul otroctvem? Když nepřátelé nad hlavami jsou, uznáváte za dobré, aby se od zbraně odešlo a aby návrhy se přednášely?“ Na to obrátí svou řeč k lidu: „Jestliže se vás, Quiriti, žádná péče o město, žádná o sebe samy netýká, aspoň se styďte, že bohové vaši od nepřátel vzati jsou. Juppiter milostivý, svrchovaný, Juno královna a Minerva, jiní bohové a bohyně jsou obleženi. Tábor otrokův má vaše obecní ochranné božstvo v držení. To zdá se vám býti postavou zdravé obce? Takový dav nepřátel jest nejen u prostřed hradeb ale i ve tvrzi nad náměstím a radnicí. Mezitím odbývá se sněm na náměstí, rada jest v radnici; jako když pokoje v hojnosti jest, přednáší senator své mínění, ostatní Quiriti přistupují k hlasování. Což nesluší,

aby cokoliv jest otcův a lidu, consuli, tribuni, bozi a lidé všichni ve zbroji na pomoc šli, na Capitolium spěchali, osvobodili a upokojili onen převelebný chrám Juppitera milostivého svrchovaného. Otče Romule ty dej svému pokolení tutéž mysl, kterouž jsi někdy hradu od týchž Sabinův zlatem dobytého opět obdržel. Kaž nastoupiti tu cestu, kterouž jsi ty co vůdce, kterouž vojsko tvé kráčelo. Hle já konsul sám prvý půjdu za tebou a za šlápěji tvými"; končil tím že zbraně se chápe a všeckny Quirity k zbrani volá. Kdyby kdo se protivil, tož on prý zapomínaje již na úřad konsulský, již na moc tribunskou a posvátné zákony, ať jest kdokoliv a kdekoliv, na Capitoliu na náměstí, za nepřítele jej bude považovati. Ať káží tribunové chopiti se zbraně proti Publiu Valeriovi consulu, když již ji zapovídají proti Appiu Herdoniovi, on že odváží se při tribunech na to, nač praotec rodiny jeho odvážil se při králech. Bylo patrno, že věc dojde k násilí a že nepřátelé na rozbroj Římský budou se dívati: předce ani zákon nemohl se provésti ani consul na Capitolium jíti. Noc přerušila rozepře počaté, tribuni ustoupili noci bojíce se vojenské moci consulův. Když pak původci rozbroje odstraněni byli, obcházeli otcové lid a mísíce se do zástupů jeho tu a tam vedli řeči času přiměřené, napomínali, aby na to dbali, v jaké nebezpečí obec pospolitou přivádějí; že není boj mezi otci a lidem, nýbrž že se zároveň otcové i lid, tvrz města, svatyně bohův, ochranné božstvo obecní i soukromé nepřátelům vydávají. Co se toto na náměstí k udušení nesvornosti koná, rozešli se mezi tím consulové ku branám a hradbám, aby Sabinové a nepřítel vejský nic nepodnikli.

18. Té samé noci přišly také do Tuscula zprávy o vzetí tvrze a opanování Capitolia a ostatním stavu města ve zmatek uvedeného. Lucius Mamilius byl tenkráte dictatorem v Tusculu. Ten svolá bez

prodlení radu, předvede posly a doléhá velmi na to, aby nečekali, až by z Říma poslové přišli za pomoc žádajíce, té že vyžaduje nebezpečí samo i rozhodná doba a bohové spolkův ochránci a věrné držení smluv; ku získání si službou tak mocné, tak blízké obce bohové nikdy, prý, stejné příležitosti neposkytnou. Uzavrou na pomoc spěchati, mládež se sebere, zbraň se vydá. Přicházejíce na úsvitě do Říma z dálky nepřátelům se podobali; zdálo se, jakoby v Aequové neb Volsci přicházeli. Když pak planý strach pominul, přijati jsou do města a sejdou zástupem na náměstí. Tam již sestavoval Publius Valerius šik zanechav k ochraně bran svého soudruha, důstojnost muže byla lidem hnula, když ujišťoval, že po vydobytí Capitolia a upokojení měst shromáždění lidu překážeti nebude, pamětliv jsa svých otcův, pamětliv svého příjmí, protože mu jako dědičný úkol péče o lid od otcův odevzdána jest, ale dříve ať se poučiti dají, jaký klam v návrhu skrytý od tribunův se zamýšlí. Tohoto následujíce vůdce, co tribunové marně je zpět volají, postupují vzhůru po svahu Capitolském. K nim přidá se také pluk tusculský. Zápasili spojenci a občané, kteří by sobě zasloužili čest, že tvrz zpět vydobyli. Oba vůdcové napomínají svůj lid. Tu nepřátelé počali se másti, i kromě místa na nic dosti nespoléhali. Na zmatené udeří Římané a spojenci. Již dorazili do předsíně chrámu, tu zabit jest Publius Valerius mezi popředníky bitvu podněcuje. Bývalý consul Publius Volumnius spatřil ho, an klesal. Rozkázav on svým, aby jeho tělo přikryli, stoupí letem na místo a úřad consula. Pro zápal útoku nevniklo k vojsku vědomí takové události; zvítězilo dříve, než znamenalo, že bojuje bez vůdce. Mnoho vypovězencův poskvrnilo svou krví chrám, mnoho jich za živa jato, Herdonius byl zabit. Tak Capitolia opět dobyto. Na zajatých všech, jak kdo svobodným neb otrokem byl, dle stavu

každého trest byl vykonán, Tusculanům byly vzdány díky, Capitolium očistěno a vysvěceno. Do domu consula, aby slavněji pochován byl, házel prý lid po čtvrti assu.

19. Když mír zjednán byl, naléhali tribunové na otce, aby slib Publia Valeria vyplnili, naléhali na Claudia, aby duši zemřelého soudruha zpronevěry sprostil, aby o návrhu rokovati nechal. Consul odmlouval, že nedá o zákonu hlasovati dříve, než by sobě nového soudruha zvoliti dal. Spory ty trvaly až do náhradní volby consula. V měsíci prosinci zvolen jest s největším otcův namáháním za consula Lucius Quinctius Cincinnatus, otec Caesonův, který měl úřad hned nastoupiti. Zaražen byl lid, jenž měl míti consula rozhněvaného, mocného přízní otcův, chrabrostí svou, třemi syny, z nichž žádný neustupoval Caesonovi ve velikosti ducha; upotřebováním rozvahy a míry, kde by okolnosti toho vyžadovaly, nad něho vynikali. Jak úřad nastoupil, nekrotil důrazněji lid s řečniště v ustavičných hromadách než senat káral, kteréhož řádu prý ochablostí doživotní již tribunové ne jako v obci pospolité římského národu nýbrž jako v darebném domě jazyka obratností a osočováním kralují; s jeho synem Caesonem prý chrabrost, vytrvalost, veškerá oslava ve válce a míru z římského města vypuzena jest a zahnána. Žvástalové prý, buřiči, rozsévači rozbrojův nejhoršími prostředky po druhé a po třetí učinivše se tribuny, žijí v královské svévoli. Zasloužil si pak onen Aulus Verginius, pravil, menší trest, poněvadž na Capitoliu nebyl, než Appius Herdonius? Brzo, na mou věru o mnoho větší, chcete-li věc jak sluší uvážiti. Herdonius aspoň vyznávaje, že nepřítel jest, téměř vyzval vás, abyste se zbraně chopili; tento upíraje, že války není, zbraň vám odňal a vás bezbranné otrokům vašim a vypovězencům vydal, a vy — nebuďtež slova má Caju Claudiovi a Publiu Vale-

riovi na křivdu — hnali jste dříve útokem na výšinu capitolskou, než byste tyto nepřátele z náměstí odstranili? Hanba to před bohy a lidmi. Když nepřátelé v tvrzi, na Capitoliu byli, vůdce vypovězencův a otrokův zneuctiv vše co svaté, ve svatyni Juppitera milostivého svrchovaného bydlel, sáhli dříve v Tusculu než v Římě ku zbrani; bylo pochybno, zda-li Lucius Mamilius, vůdce Tusculský aneb consulové Publius Valerius a Cajus Claudius římskou tvrz osvobodí; a my, již jsme Latinům ani k jejich vlastní ochraně, když nepřítele ve své zemi měli, zbraně dotknouti se nedopustili, byli bysme nyní, kdyby Latini sami od sebe zbraně se nebyli chopili, jati a zahlazeni. Tak-li tribunové pomaháte lidu, že jej bezbranný nepříteli na vraždu vydáváte? Ovšem kdyby některý sebe sprostší člověk z toho lidu vašeho, kterouž část, jako odtrženou od ostatního národu, jste svou vlastí a výhradnou obcí pospolitou učinili, — kdyby někdo z těchto oznámil, že jeho dům od ozbrojené čeledi obléhán jest, měli byste za to, že potřebí s pomocí přispěti; a Juppiter milostivý svrchovaný, vypovězencův a otrokův zbraní obklopený nebyl žádné lidské pomoci hoden? A ti pak žádají, aby svatosvatými jmíni byli, jimž bohové sami ani posvátnými ani svatými nejsou! A předce, ač stíženi jsouce zločiny proti bohům a lidem, hlásáte, že tohoto roku návrh provedete! Provedete-li jej, toť na mou věru, onoho dne, kterého jsem za consula zvolen byl, zle se dařilo obci, mnohem hůře, než když consul Publius Valerius zahynul. Tedy především Quiriti, doložil, já a můj soudruh úmysl máme legie proti Volscům a Aequům vésti. Jakýmsi osudem přejí nám bozi více ve válce než v míru. Jaké nebezpečí z těchto národův by bylo vzešlo, kdyby byli věděli, že Capitolium od vypovězencův obsazeno jest, o tom jest lépe dle minulosti se domýšleti než skutečností samou toho zakusiti.

20. Řeč consulova pohnula lidem a otcové nabyvše opět mysli měli za to, že obec pospolitá obnovena jest. Druhý consul horlivější jako pomocník než jako původce činu, dovolil tomu snadno, aby soudruh sám prvý jednání tak nesnadné podnikl, v provedení pak osoboval si část své consulské povinnosti. Tu tribunové vysmívajíce se jakoby planým slovům otázkami naléhali, kterak consulové vojsko vyvedou, jimž odvodu odbývati nikdo nedopustí? Nám zajisté, praví Quinctius odvodu zcela není zapotřebí, poněvadž toho času když Publius Valerius ku vydobytí Capitolia lidu zbraň dal, všickni v ta slova přísahu složili, že k rozkazu konsulův se sejdou a bez rozkazu neodejdou. Nařizujem tedy, abyste všickni, již jste v tato slova přísahali, zejtřejšího dne ozbrojeni u jezera regilského se dostavili. Tu tribunové věc vytáčeli a chtěli národ přísahy sprostiti; Quinctius byl prý toho času soukromým, když přísahou zavázáni byli. Než tenkráte ještě nebývalo toto zanedbávání bohův, jež v našem věku panuje, aniž kdo přísahu a zákony vykládáním sobě příhodnou činíval, nýbrž spíše své chování dle nich spravoval. Když tedy naděje žádné nebylo do zamezení věci, pracovali tribunové o odložení výpravy tím více, že se pověst roznesla, že také ptakopravcům přikázáno, aby se u jezera regilského dostavili, a že místo se vysvěcuje, kde by se po zpytování posvátného ptactva s národem rokovati mohlo; tak prý co by koliv v Římě tribunským násilím provedeno bylo, to na sněmu tam zrušeno bude. Všickni prý usnesou se na tom, co budou consulové chtíti, neb odvolání se k národu platí prý toliko na tisíc krokův od města, a tribuni přijdou-li tam budou v ostatním davu Quiritův podrobeni svrchované moci consulské. Toto zastrašovalo, ale nejvíce znepokojoval mysli ten postrach, že Quinctius častěji se pronášel, že sněmu k volbě consulův

odbývati nebude, obec prý není tím spůsobem chorobná, aby obvyklými prostředky upevněna býti mohla, dictatury prý jest zapotřebí obci pospolité, aby, kdo se pohne chtě rušiti stav obce, pocítil, že dictatura odvolání se k národu netrpí.

21. Rada odbývala se na Capitoliu. Tam přijdou tribunové s pobouřeným lidem. Dav lidstva vzýval s náramným křikem brzy consulů, brzy otců za shovění; však neodvrátil dříve consula od jeho záměru, až tribunové slíbili, že se usnešení otcův podrobí. Když potom consul o žádostech tribunův a lidu přednášel, stalo se uzavření rady, aby ani tribunové toho roku návrhu nepřednášeli, ani consulové s vojskem od města neodtáhli. Pro budocnosť prý rada soudí, že to jest proti obci pospolité, aby důstojenství bez přetržení podržována, a ti samí za tribuny opět voleni byli. Consulové podrobili se uzavření otcův. Tribunové byli opět zvoleni, ač konsulové se tomu opírali. I otcové, aby v ničem lidu neustoupili, hodlali taktéž Lucia Quinctia opět za consula voliti. Po celý rok neměl consul prudčejší řeči. Divno-li, pravil, že vaše důstojnosť, otcové, u lidu planou jest? Vy ji zlehčujete. Poněvadž lid uzavření rady o nepřetrženém důstojenství zrušil, chcete vy je také zrušiti, abyste v opovážlivosti lidu neustoupili, jako by to bylo mocnějším býti v obci, když člověk má více lehkovážnosti a zvůle. Neb zajisté jest to větší lehkovážnost a ješitnosť, když člověk vyzdvihuje své uzavření a usnešení než kdy cizí. Následujte si, otcové, davu nerozvážlivého, a vy kteří příkladem máte jiným býti, chybujte spíše dle příkladu jiných, než aby jiní dle vašeho příkladu dobře činili, jenom když já nebudu následovat tribunův, aniž se proti usnešení rady za konsula prohlásiti dopustím. Tebe ale, Caje Claudie, vyzývám, abys i sám národ římský této zvůle zdržoval, i o mně toho přesvědčení byl, že to tak přijmu, jako bys nebyl

mému důstojenství učinil překážky, nýbrž zvětšil slávu ze zamítnutí důstojenství vzniklou a umenšil nenávisť, jež by z jeho nepřetrženého podržení povstala. Na to společně vydají provolání, aby nikdo Lucia Quinctia consulem nevolil, pak-li kdo zvolí, že na ten hlas ohledu nevezmou.

22. Za consuly byli zvoleni Quintus Fabius Vibulanus po třetí a Lucius Cornelius Maluginensis. Toho roku odbýván byl popis. Oběť popisní vykonati nedovolovala náboženská pochybnosť pro vzetí Capitolia a zabití consula.

294—295 od z. Ř.

Za consulův Quinta Fabia a Lucia Cornelia byly hned na počátku roku bouřlivé výstupy. Tribunové popouzeli lid. Velikou válku s Volscy a Aequy zvěstovali Latinové a Hernicové; již prý v Antiu volscké pluky jsou; i byl náramný postrach, že také osada odpadne, k tomu stěží dosáhlo se na tribunech, aby dříve ku válce obrátiti se dopustili. Na to rozdělili se consulové ve vedení války. Fabiovi připadlo, aby legie proti Antiu vedl, Cornelius měl býti v Římě ku obraně, aby nějaká část nepřátel, jak to u Aequův obyčejem bylo, plenit nepřišla. Hernicům a Latinům byl rozkaz dán, aby dle smlouvy vojsko postavili, i byly dvě části spojencův ve vojště, třetí část byla občanův. Když ke dni určenému spojenci přišli, položil se consul za branou capenskou táborem. Tam přehlednuv vojsko vytáhl k Antiu a položil se nedaleko města a stálého ležení nepřátelského. Když tam Volsci, poněvadž od Aequův ještě vojsko nepřišlo, potýkati se neodvážili, nýbrž vše chystali aby v pokoji náspy se hájili, postavil Fabius druhý den ne jedno vojsko smíšené ze spojencův a občanův, nýbrž tří národův tři oddělená vojska k boji kolem náspův nepřátelských.

Sám byl uprostřed s římskými legiemi. Na to poručil zřetel míti na znamení, aby zároveň i spojenci boj započali a ustupovali, dal-li by k odstupu znamení. Jezdce taktéž postaví každé části za její hlavní voj. Tak se tří stran udeřiv na ležení obklíčil je, a se všech stran dotíraje sežene s náspův Volscy, kteří útoku jeho zdržeti nemohli. Překročiv potom ohrady vyhnal poděšený a k jedné straně nakloněný dav z ležení. Jízda nemohouc snadno náspy překročiti stála potud bitvě se dívající, ale když pak bez ladu a skladu utíkali, dopadla jich v širém poli, a účastnila se vítězství rubajíc zastrašené. Velká byla porážka utíkajících i v ležení i kromě ohrad, ale větší byla kořisť, poněvadž nepřítel sotva zbraně s sebou vynesti mohl. I bylo by vojsko zahlazeno, kdyby utíkající v lesích se nebyli skryli.

23. Co se to u Antia dálo, předešlou mezi tím Aequové vybranou svou mládež a dobudou v noci nepředvídaně tvrze tusculské. S ostatním vojskem položí se nedaleko hradeb, aby roztrhli moc nepřátelskou. To donese se rychle do Říma, ze Říma do ležení k Antiu a dojme Římany ne jinak než jako by vzetí Capitolia zvěstováno bylo. Tak svěží byla i zásluha Tusculanův, i podobnosť nebezpečí sama zdála se zpět vyžadovati dané pomoci. Fabius nechaje všeho dá chvatem kořisť z ležení do Antia svézti. Tam zanechá skrovnou posádku a vytrhne na kvap s vojskem do Tuscula. Kromě zbraně a co připravených pokrmův při ruce bylo, nesměli vojíni nic s sebou vzíti. Zásoby dovážel consul Cornelius od Říma. Válčeno bylo několik měsícův kolem Tuscula. S částí vojska dobýval consul ležení Aequův, část dal Tusculanům k vydobytí tvrze. Mocí nemohlo se tam nikdy dostoupiti. Hlad konečně odvedl odtud nepřítele. Tím když k nejhoršímu přišlo, byli všickni bez zbraně a obnažení od Tusculanův posláni pod jho. Hanebným

útěkem domů se ubírající dostihne consul na Algidu a potře je do posledního. Vítěz zůstane s vojskem u místa Columen zvaného a položí se táborem; i druhý consul, když po zahnání nepřítele od hradeb římských nebezpečí minulo, odtáhl také od Říma. Tak vkročí se dvou stran consulové v končiny nepřátelské a plení, s velikou pílí spolu závodíce, tu Volscy tu Aequy. Nalezám u velmi mnohých spisovatelův, že toho roku Antiané odpadli; ale že by consul Lucius Cornelius tu válku vedl a města dobyl, neodvážil bych se tvrditi na jisto, poněvadž u starších nižádné o té události zmínky není.

24. Když tato válka ukončena byla, děsí doma otce válka tribunská. Dělají křik, že vojsko se zlým úmyslem venku drženo jest, že se to děje, aby návrh odstraněn byl, oni prý přes to vše věc započatou provedou. Tolik předce obdržel Lucius Lucretius, náčelník města, že rokování tribunská do příchodu consulův se odložilo. Povstala také nová příčina bouře. Quæstorové Aulus Cornelius a Quintus Servilius byli položili rok Marcu Volsciovi, protože bezpochyby s křivým svědectvím proti Caesonovi vystoupil. Neb vyplývalo z mnohých udání, že bratr Volsciův od té chvíle co onemocněl, nikdy na veřejném místě nejen viděn nebyl, nýbrž ani z nemoci nepovstal a chřadna mnoha měsícův zemřel, že ani za těch dob, v které svědek provinění udal, Caeso v Římě spatřen nebyl, neb ti, co spolu sloužili, dotvrzovali, že s nimi tenkráte ustavičně při praporech trval nebyv nikdy na dovolené. Kdyby v tom pochybnost byla, nabízeli mnozí Volsciovi rozhodnutí soudce soukromého. Poněvadž se k soudu jíti neodvážil, tyto okolnosti v jedno se shodující odsouzení Volscia stejně nepochybným činily, jak bylo odsouzení Caesona na svědectví Volsciovo. Na překážku byli tribunové, kteří tvrdili, že quæstonům sněmu nad obžalovaným odbývati nedopustí, leč by dříve o ná-

vrhu odbýván byl. Tak protáhla se obojí věc do příchodu consulův. Jak tito u slávě s vojskem vítězným do města vjeli, myslili mnozí, že tribunové zastrašeni jsou, poněvadž o návrhu se mlčelo. Avšak oni — neb byl již konec roku — bažíce po čtvrtém tribunském úřadu odvrátili zápas od návrhu k rokování o volbách. Ačkoliv pak consulové proti nepřetrženému podržování tribunského úřadu neméně se opírali, než jako by se o zákonu ku zmenšení jejich velebnosti rokovalo, zůstalo vítězství v tomto boji při tribunech. Tohoto roku byl Aequům k jejich prosbám mír dán. Popis, jenž předešlého roku byl započat, ukončí se, i byla prý to od počátku města desátá popisní oběť. Napočteno bylo občanův sto sedmnácte tisíc tři sta devatenácte hlav. Consulům se dostalo toho roku i doma i ve válce veliké slávy, proto že i venku mír zjednali, i doma obec ač ne svorná předce méně než kdy jindy znepokojována byla.

295—296 od z. Ř.

25. Zvolení na to consulové Lucius Minucius a Cajus Nautius přejali dvě záležitosti pozůstalé z předešlého roku. Tímtéž spůsobem překáželi consulové návrhu a tribunové soudu nad Volsciem; než při nových quæsterech byla větší síla, větší důstojnost. S Marcem Valeriem Valeriovým synem, Volesovým vnukem byl quæstorem Titus Quinctius Capitolinus, který třikráte consulem byl. Ten pronásledoval, poněvadž ani Quinctiův rodině Caeso, ani obci pospolité nejpřednější jinoch navrácen býti nemohl, nepravého svědka, za to že nevinnému možnosť obrany odňal, spravedlivou a poctivou válkou. Poněvadž Virginius nejvíce z tribunův o návrhu pracoval, byl čas dvou měsícův consulům dán, aby v návrh nahledli, a pak kdyžby lid poučili, jaký klam tam obsažen jest, aby jej k hla-

sování přistoupiti nechali. Povolení této lhůty spůsobilo pokoj v městě. Než dlouhého míru nedali Aequové, kteří zrušivše smlouvu, jež předešlého roku s Římany uzavřena byla, svrchovanou moc na Gracchа Cloelia vznesli. Ten byl tenkráte daleko první muž u Aequův. Pod vůdcem Gracchem vstoupí do krajiny lanuvské, potom tusculské nepřáteiským spůsobem plenice a nabravše si kořisti položí se táborem na Algidu. Do toho ležení přijdou ze Říma poslové Quintus Fabius, Publius Volumnius, Aulus Postumius na příkoří si stěžujíce a dle smlouvy za náhradu žádajíce. Těm poručí Aequův vojvoda, aby vzkazy, které od římské rady mají, dubu přednesli, on prý mezi tím něco jiného konati bude. Stál náramný dub při vojvodském stanu, v jehož stínu chládek byl. Tu jeden z poslův odcházeje pravil: I tento posvátný dub i cokoliv bohův jest ať slyší, že od vás smlouva zrušena jest, a našim tužbám i nyní ať přítomni jsou i brzy zbraním, když práva lidská a božská zároveň uražená mstíti budeme. Jak se poslové do Říma navrátili, poručila rada jednomu z consulův vojsko k Algidu proti Gracchovi vésti, druhému uložila, aby plenil končiny Aequův. Tribunové překáželi odvodu dle svého obyčeje, i byli by jej konečně překazili, než nastal náhle nový postrach.

26. Náramná síla Sabinův přistoupila skoro ku hradbám městským nepřátelsky plenic. Šeredně spustošeny byly dědiny, městu nahnáno bylo strachu. Tu chopil se lid rád zbraně. Navzdor odporujícím tribunům byla dvě velká vojska sebrána. Jedno vedl Nautius proti Sabinům a položiv se táborem u Ereta*) splatil jim drobnými výpravami nejvíce v nájezdech nočních takovým spustošením v sabinské krajině, že k tomu přirovnaný kraj římský skoro od války ne-

*) Sabinské město, severně od Říma, nyní Rimane.

dotknutým se zdál. Ale Minucius neměl ani téhož štěstí ani též síly duševní v provádění svého úkolu. Neb nedaleko nepřítele táborem se položiv meškal, žádné veliké porážky neutrpěv, bojácně v ležení. Jak to znamenali nepřátelé, přibylo jim ze strachu cizího, jakož obyčejně, smělosti a udeřivše nočního času na ležení obkličují je, když zřejmým útokem malých úspěchův dosáhli, druhého dne ohradami. Než by ale tyto se všech stran proti náspům vzdělány byly a východy zavřely, vypuštěno jest mezi strážemi nepřátelskými pět jezdcův a ti přinesli zprávu do Říma, že consul a vojsko obleženi jsou. Nic se nemohlo přihoditi tak mimo pomyšlení, nic tak mimo nadání. Proto bylo takové uleknutí, takové strachování, jako kdyby nepřátelé hlavní město a ne tábor obléhali. Povolají consula Nautia, a když se při něm málo pomoci vidělo a za vhodné uznáváno bylo, aby dictator zvolen byl, který by kleslou obec v předešlý stav přivedl, zvolen jest souhlasením všech Lucius Quinctius Cincinnatus. Jestiť záhodno, aby poslechli ti, kteří vším, co lidského jest, proti bohatství opovrhují a míní, že ani velikému důstojenství ani chrabrosti místa není leč tam, kde nesmírného jmění hojnost jest. Jediná naděje panství národu římského Lucius Quinctius, vzdělával za Tiberem právě proti tomu místu, kde nyní loděnice jest, pole čtyr jiter, jež se nyní lučinou Quinctiovou nazývá. Tam jest od poslův buď při kopání příkopu na rýč se podpírající aneb když oral, zajisté rolnickou prací se zaměstnaný, po vzájemném pozdravení a poděkování požádán, aby ku své a obce pospolité spáse rozkazy rady v toze vyslyšel. I divě se a tázaje, zdaž se dobře vede, poručí své choti Racilii spěšně togu z chýše přinésti. Když byl prach a pot s těla setřel a togou oděn vystoupil, pozdraví ho poslové jmenem dictatorským přejíce mu štěstí, volají

ho do města, vykládají, jaký postrach ve vojště jest. Loď byla od obce pro Quinctia připravena a když se převezl, vítají ho tři synové vstříc mu vyšedší, na to příbuzní a přátelé, potom větší otcův část. Tímto četným zástupem jsa obklopen jest, anť lictol rové napřed kráčeli, domů doprovozen. Také lidu bynáramný shon, ale ten neuviděl Quinctia nikoliv s takovou radostí, domnívaje se, že i síla moci dictatorské přílišná i muž prudčejší moci samé jest. V oné noci ovšem po celém městě toliko bděli.

27. Když druhého dne před úsvitem dictator na náměstí přišel, jmenoval velitelem jízdy Lucia Tarquitia, muže z rodu šlechtického, který pro chudobnost služby vojenské pěšky vykonav předce daleko za prvního z římské mládeže považován byl. S velitelem jízdy vstoupí do shromáždění, nařídí zastavení soudního řízení, poručí zavříti kotce v celém městě, zakáže všem nějakou soukromou záležitost vykonávati; potom měl, kdokoliv ve vojenském věku byl, ve zbrani s pokrmy vařenými na pět dní před západem slunce na poli Martově se dostaviti; kteří pak ku službě vojenské příliš staří byli, těm poručil, aby svému sousednímu vojínu, mezi tím co on by si zbraň chystal a koly snášel, pokrmy strojili. Tak se rozběhla mládež ku snášení kolův. Vzali je odkud komu nejblíže bylo. Žádnému se v tom nepřekáželo. I dostavili se všickni ochotně k rozkazu dictatorovu. Na to seřadivše se připraveni byli jak k pochodu tak k bitvě, pakli by okolnosti tak se sběhly, a dictator sám vede své legie a velitel jízdy své jezdce. V obojím voji byla povzbuzování, jakých čas sám vyžadoval, aby zrychlili krok, že pospěchu potřebí jest, aby v noci k nepříteli se přiraziti mohlo, že consul a římské vojsko obleženi a již třetí den sevřeni jsou; co každá noc a každý den s sebou přináší, to že nejisté jest; že často okamžikem obrat

rozhodný v nejdůležitějších věcech se udává. „Pospěš si praporečníku“ „ku předu vojíne“ volali také mezi sebou chtíce se vůdcům zavděčiti. O půl noci přitáhnou k Algidu, a jak znamenali, že blízko nepřátel jsou, zastavili se.

28. Tam objede dictator na koni a jak daleko v noci viděti bylo, pozoruje, jaký jest směr a jaké složení nepřátelského táboru, a rozkáže plukovníkům, aby vojínům břemena na jednu hromadu sházeti a se zbraní a koly do své řady se navrátiti poveleli. Stalo se, co rozkázal. Na to, v jakém pořádku na pochodu byli, v tom vede celé vojsko dlouhým vojem okolo ležení nepřátelského a velí, aby, jak se znamení dá, všickni pokřik válečný učinili a učiníce pokřik každý před sebou příkop vedli a kolí zaráželi. Když rozkaz dán byl, následuje znamení. Vojíni konají rozkazy. Křik zazní kolem nepřátel, přejde ležení nepřátelské a pronikne do ležení consulova. Tam spůsobí leknutí, tu radost náramnou. Římané štěstí si vespolek přejíce, že to jest pokřik jejich rodákův a že pomoc zde jest, zastrašují nepřítele sami od sebe ze předních stráží a z hlídek. Consul oznamuje, že se nesmí odkládati; oním pokřikem že se dává znamení, nejen že se přišlo, ale i že boj od jejich lidu začat, i divno prý by mu bylo, kdyby již na zevnější stranu ležení nepřátelského útokem se nehnalo. Proto velí svému vojsku zbraně se chopiti a ho následovati. V noci pustili se v bitvu. Legiím dictatorovým dávají pokřikem válečným znamení, že také s té strany k rozhodné době přišlo. Již se chystali Aequové, aby obklíčení svých ohrad zamezili, ale když boj od vniterního nepřítele byl počal, odvrátili se, aby středem jejich výpad z ležení se nestal, na vnitř od okopujících se k bojujícím a nechali oněm noční dobou volné chvíle k práci. S consulem bojováno do dne. Na úsvitě byli již od dictatora kolím

obehnáni a vydržovali v boji sotva proti jednomu vojsku. Tu se na náspy jejich učiní útok od vojska Quinctiova, jež neprodlévajíc od práce dokonané k bojování se navrátilo. I nastávala nová bitva ana dřívější v ničem neustanula. Potom když na ně pohroma s dvou stran doléhala, obrátivši se od bojování ku prošení žádali tu dictatora tu consula, aby vítězství v jejich zahlazení neskládali, a je bez zbraně odtud odejíti nechali. Od consula jim poručeno, aby se odebrali k dictatorovi, a ten ve své rozhořčenosti přidal potopu. Povelí k sobě přivésti vůdce Gracchа Cloelia a jiné náčelníky v poutech a ustoupiti z města Corbionu. Krve Aequův prý si nežádá, volno že jim jest odejíti, než aby předc jednou vynuceno bylo vyznání, že národ pokořen jest, odejdou prý pod jhem. Jho se dělá třemi kopími, dvě do země se zarazí, a přes ně napříč jedno se uváže. Pod toto jho poslal dictator Aequy.

29. Opanovav pak ležení nepřátel všemi zásobami naplněného — neboť byl je nahé propustil — dal všechnu kořist toliko svému vojsku, na consulovo vojsko a na consula samého se obořiv praví: „Vojíni, budete bez podílu kořisti z toho nepřítele, jemuž jste málem kořistí byli; a ty, Lucie Minucie, pokud consulského ducha nezapočneš chovati, těmto legiím co pobočník veleti budeš.“ Tak se vzdává Minucius consulského úřadu a zůstane ku rozkazu při vojště. Než s takovou pokorou byl tehdy duch poslušen rozkazu lepšího, že toto vojsko více dobrodiní než potupení pamětlivo jsouc i zlatý věnec stíží libry dictatorovi ustanovilo, i když odcházel, ochráncem ho pojmenovalo. V Římě rada od Quinta Fabia povolána se usnesla, aby Quinctius s vojskem, s kterým přicházel, do města u vítězoslávě vjel. Před vozem vedeni byli vůdcové nepřátel, neseny byly vojenské prapory, za ním táhlo vojsko kořistí stížené. Hody byly připraveny přede všemi domy, a hodující šli za

vozem (dictatorovým) s vítězozpěvem a obvyklými žerty na způsob pijácké společnosti. V ten den jest Luciu Mamiliovi Tusculanu *) se schválením všech občanské právo dáno. Bez prodlení byl by se dictator svého úřadu vzdal, kdyby ho nebyl zdržel sněm za příčinou křivého svědka Marca Volscia. Strach před dictatorem tribunům bránil, aby sněmu na překážku nebyli. Volscius jest odsouzen a odešel do vyhnanství do Lanuvia. Quinctius se vzdal svého úřadu šestnáctého dne, obdržev jej na šest měsícův. V těch dnech bojoval slavně consul Nautius u Ereta se Sabiny. Mimo spustošení přišla také tato porážka na Sabiny. Minuciovi jest Quinctus Fabius poslán za nástupce. Na sklonku roku bylo od tribunův o návrhu **) jednáno, ale že dvě vojska nepřítomná byla, dovedli toho otcové, aby k lidu nebylo žádného návrhu učiněno. Lid domohl se toho, že po páté tytéž tribuny zvolil. Vypravuje se, že byli spatřeni na Capitoliu vlci a od psův zahnáni a že pro toto znamení Capitolium vysvěceno jest. To se událo toho roku.

297.—298. od z. Ř.

30. Následují consulové Quintus Minutius a Gajus Horatius Pulvillus. Když na začátku toho roku venku pokoj byl, působili doma rozbroje titéž tribuni, tentýž návrh. I bylo by to přišlo k horšímu — taková povstala roznícenost myslí — kdyby jako zúmyslně nebylo zvěstováno, že nočním útokem Aequů v Corbioně posádka ztracena jest. Consulové povolají radu a dostanou rozkaz na rychlo hotovost sebrati a do Algidu vytáhnouti. Tu přestal boj o návrh a vy-

---

*) Za vyznamenání v boji proti Appiu Herdoniovi. Viz svr. hl. 18.

**) Terentiliovu.

pukl nový spor o odvod, i podléhala svrchovaná moc consulská tribunskému pomáhání, an přišel nový postrach, že sabinské vojsko kořistíc vstoupilo do krajiny římské a odtud že k hlavnímu městu táhne. Ten postrach zarazil tak, že tribuni vojsko sbírati nechali, avšak ne bez závazku, aby, jelikož sami po pět let sklamáni byli a tato záštita *) pro lid slabá jest, budoucně deset tribunův voleno bylo. To vynutila nouze na otcích. Jenom to si vymínili, aby potom týchž tribunův více neviděli. Volby tribunův jsou hned odbývány, aby nebylo i to jako ostatní po válce jalové. Třicátého šestého roku od prvních tribunův lidu jest jich deset zvoleno, po dvou z každé třídy, a jest ustanoveno, aby se tak budoucně volilo. Na to se odbýval odvod; Minucius vytáhna proti Sabinům nenalezl nepřítele, ale Horatius, když Aequové posádku v Corbioně povraždivše již také Ortonu vzali, svedl bitvu v Algidě, pobil mnoho lidstva, zahnal nepřítele nejen z Algidu, ale i z Corbionu a Ortony. Corbio také zbořil pro zrazení posádky.

Od r. 298—301. od z. Ř. = od r. 454—451. př. Kr.

31. Na to učiněni consuli Marcus Valerius, Spurius Verginius. Doma i venku byl pokoj. Pro náramné povodně trpělo se drahotou. Zákon jest vynešen, aby lidu odevzdal se Aventin. Zvoleni jsou opět ti samí tribunové lidu. Ti rokují následujícího roku za consulův Tita Romilia, Gaja Veturia o návrhu **) ve všech svých hromadách. Styděli by se prý z marného zvýšení svého počtu, kdyby ta věc tak po jejich dvě léta ležela, jako po celé předešlé pětiletí ležeti zůstala. Když se tím právě zanášeli, přijdou rychlí

---

*) T. j. pět tribunův.
**) Terentiliově.

poslové z Tuscula, že Aequové v tusculské krajině jsou. Pro nedávnou zásluhu této obce styděli se zdržovati pomoc. Oba consulové jsou s vojskem vysláni a nalezli nepřítele v jeho sídle, v Algidě. Tam svedena bitva. Přes sedm tisíc nepřátel zabito, ostatní rozprášeni, kořisti vydobyto náramné. Consulové ji prodali pro nedostatek v pokladnici obecní. Předce spůsobil tento skutek nenávist u vojska a ta poskytla tribunům látku k osočování consulův u lidu. Tak tedy, jak z úřadu odstoupili, jest za consulův Spuria Tarpeja, Aula Aeternia*) rok položen Romiliovi od Gaja Claudia Cicerona tribuna lidu, a oba jsou s velkou nevolí otcův pokutováni, Romilius desíti tisíci assův **), Veturius patnácti tisíci ***), aniž učinila tato pohroma dřívějších consulův nové consuly liknavějšími. Pravilť, že také oni odsouzeni býti mohou, ale že i lid i tribuni návrhu svého provésti nemohou. Tu zanechají tribunové návrhu, jenž od ohlášení byl sestárnul, a vyjednávají mírněji s otci, — ať předc jednou bojům konec učiní; pak-li se jim návrhy od lidu nelíbí, tedy ať společně i z lidu i z otcův vyvoliti nechají navrhovatele zákonův, a ti ať přednesou, co by oběma stranám prospělo a ku vyrovnání svobody posloužilo. Otcové nezamítali toho návrhu, ale pravili, že zákonův nebude nikdo dávati leč muži z otcův. Když o zákonech souhlasili, o navrhovateli toliko se neshodovali, vypraveni poslové do Athen, Spurius Postumius Albus, Aulus Manlius, Publius Sulpicius Camerinus a dán jim rozkaz opsati proslavené zákony Solonovy a seznati jiných řeckých obcí řády, obyčeje i práva.

---

*) Cicero i jiní nazývají ho Aternius.
**) Asi 2340 zl. r. č.
***) Asi 3500 zl. r. č.

Od r. 301—303. od z. Ř.

32. Od válek zahraničních byl toho léta pokoj, ještě pokojnější byl rok následující za consulův Publia Curiatia a Sexta Quinctilia ustavičným mlčením tribunův, jež spůsobilo nejprve očekávání poslův do Athen odešlých, a cizích zákonův, potom dvě náramné strasti, najednou povstalé, hlad a morová rána, záhubné lidem, záhubné stádům. Spustošeny jsou dědiny, město vyprázdněno ustavičnými pohřby, mnohé slavné domy byly v smutku. Skonal kněz Quirinův Servius Cornelius, skonal ptakopravec Gajus Horatius Pulvillus, na jehožto místo ptakopravci vyvolili Gaja Veturia tím dychtivěji, že od lidu odsouzen byl. Skonal consul Quinctilius, skonali čtyři tribuni lidu. Mnohonásobnou ztrátou byl to šeredný rok. Od nepřítele byl pokoj. Na to byli consuly Gajus Menenius, Publius Sestius Capitolinus. Také toho roku nebylo nižádné zahraničné války. Doma povstaly bouře. Již se byli navrátili poslové s athenskými zákony. Tím snažlivěji naléhali tribunové, aby předc jednou začátek spisování zákonův se stal. Uzná se za vhodné, aby zvoleni byli desítipáni (decemviri) bez odvolání-se k národu, a toho roku žádné jiné vrchnosti nebylo. Měli-li by také přidáni býti mužové z lidu, o tom byl spor po nějaký čas, konečně ustoupeno otcům, jen aby Iciliův zákon o Aventinu *) i ostatní posvátné zákony vyzdviženy nebyly.

Od r. 303—304. od z. Ř.

33. Třistého druhého roku od založení Říma **) změní se opět ústava obce přenesením svrchované moci od

*) Viz 31.

**) Rok 302. vztahuje se k učinění dotýčného uzavření a k volbě desítipánův, kteří teprv r. 303. od z. Ř. na úřad nastoupili.

consulův na desítipány, jakož dříve od králův na consuly přešla. Změna ta byla méně znamenitá, protože dlouho netrvala. Neb radostné počátky této vrchnosti příliš zbujněly. Tím rychleji padl tento stav i učiněn návrat ku odevzdání jména a svrchované moci dvěma consulům. Za desítipány zvoleni Appius Claudius, Titus Genucius, Publius Sestius, Lucius Veturius, Gajus Julius, Aulus Manlius, Publius Sulpicius, Publius Curiatius, Titus Romilius, Spurius Postumius. Claudi.vi a Genuciovi navráceno, protože na ten rok za consuly naznačeni byli, důstojenství za důstojenství, a Sestiovi, jednomu z consulův předešlého roku proto, že tuto záležitost *) proti vůli svého soudruha k otcům přednesl. Po nich za nejbližší považováni tři vyslanci, kteří se na cestu do Athen byli vydali, jednak, aby za vyslanství do takové dálky odměnou jim bylo důstojenství, jednak se myslilo, že zběhlí jsouce v zákonech cizích při sestavování nových práv prospěšni budou. Ostatní doplnili počet. Vypravuje se také, že posledními hlasy muži věkem dospělí zvoleni jsou, aby tím méně vášnivě úsudkům ostatních odporovali. Řízení celé vrchnosti bylo přízní lidu při Appiovi. V té míře byl na sebe novou povahu vzal, že se najednou z urputného a zuřivého stihatele lidu udělal příznivcem lidu a honcem za každým vánkem přízně jeho. Každého desátého dne vydával jedenkaždý právo národu. Toho dne měl předseda soudu dvanácte svazkův prutových. Každému z devíti jeho soudruhů přisluhoval jeden sluha. I byla při obzvláštní svornosti mezi samými, kteráž jednomyslnosť někdy soukromým škodliva býti může, svrchovaná k jiným spravedlnost. Postačí na důkaz jejich mírnosti uvedení jediné události. Ač bez odvolání k národu zvoleni byli, předce když u Sestia, muže rodu šlechtického v domě, mrtvola nalezena a

*) Ustanovení desítipánův.

do hromady přinesena byla, položil desítipán Gajus Julius ve věci rovně zřejmé jak hrozné rok Sestiovi a vystoupil před národem co žalobník v té věci, v kteréž zákonitým soudcem byl, a ustoupil od svého práva, aby to co odňal z moci svého úřadu, ku svobodě národa přidal.

34. Mezi tím co tak právo hotové jako ze chrámu prorockého neporušené od nich zároveň nejvyšší i nejnižší obdržovali, pracováno zvláště o zákonech. I předloživše za náramného lidí napnutí deset desk povolali národ do hromady a poveleli, aby ku blahu, požehnání i štěstí obce pospolité, svému i dítek svých šli a předložené zákony četli, že oni, pokud desíti hlavami lidskými předvídati se dalo, všem, nejvyšším i nejnižším, rovná práva ustanovili, více že může rozum a věhlas mnoho lidí; ať s sebou v duchu jednukaždou věc uváží, potom ať v rozmluvách o ní jednají a veřejně přednesou, čeho by v každé věci více neb méně bylo; ty zákony že bude míti římský národ, kterých, jak by se zdáti mohlo, souhlasení všech spíše navrhlo než navržené stvrdilo. Když se dle hlasu lidí o jednomkaždém odstavci zákonův pronešeném dosti uspořádanými viděly, jest na sněmu národu deset desk zákonův přijato, kteréž i nyní v této nesmírné spoustě zákonův, jedněch na jiné navršených, zřídlem jsou veškerého obecního i soukromého práva. Roznese se potom hlas, že dvě desky scházejí, jejichž přidáním prý dokonán býti může jaksi sbor veškerého římského práva. Toto očekávání spůsobilo žádost, když den voleb se přibližoval, opětného volení desítipánův. Lid do konce mimo to, že jméno consulské nejinak než královské v nenávist vzal, nevyhledával ani tribunské pomoci, protože desítipáni při odvolání se *) na vzájem si ustupovali.

*) T. j. pakli se někdo od nálezu jednoho desítipána k jinému desítipánu odvolal.

35. Když pak den ku volbě desítipánův na třetí tržní den *) ohlášen byl, taková vzplanula ctižádost, že také přední mužové v obci — ze strachu, tuším, že by držení takové moci, kdyby místa prázdného zanechali, nedosti důstojným otevřeno bylo — lidem rukou podávali, důstojenství, proti kterému vší mocí bojovali, na tom lidu, s kterým zápasili, poníženě žádajíce. Appia Claudia již to pobádalo, že důstojenství jeho při takovém věku a po zastávání takových úřadův v nebezpečí bylo. **) Člověk by nevěděl, měl-li by ho k desítipánům aneb ku čekatelům počítati. Mnohdy choval se více jako uchazeč o úřad než jak zastavatel jeho. Sočil na nejvznešenější muže a vynášel ty nejnepatrnější a nejnižší čekatele. Sám se proháněl uprostřed bývalých tribunův, Duelliův a Iciliův po náměstí, skrz ty lidu se prodával, až také soudruzi, kteří mu do toho času obzvláště oddáni byli, naň svých zrakův obrátili, divíce se, co zamýšlí. Zřejmo prý jim, že to není nic kloudného, zajisté prý nebude při takové zpupnosti vlídnost darmo. Přílišné snižování se a obcování se soukromými osobami nesluší prý tak na spěchajícího odstoupiti z úřadu jako na hledajícího prostředku k nepřetrženému podržení úřadu. Poněvadž dostatečné odvahy neměli, aby se jeho ctižádosti veřejně na odpor postavili, jali se povolováním jeho úsilí mírniti. Jednohlasně uloží mu, když prý z nich věkem nejmladší jest, úřad řízení sněmu. Byl to obmysl, aby sebe sama nedával voliti, čehož prý mimo tribuny lidu a to s velmi špatným příkladem, nikdo nikdy neučinil. On však prohlásiv, že na zdar sněm říditi bude, učinil si z překážky vhodnou příležitost a odstraniv úmluvou dva Quinctie,

*) T. j. aspoň 17 dní napřed — bylť trh odbýván každého osmého dne.

**) Protože bylo pochybno, bude-li opět zvolen, jelikož se tolik slavných mužův ucházelo.

Capitolina a Cincinnata a svého strýce Gaja Claudia, muže ve věci šlechty velmi statečného, a jiné občany tétéž důstojnosti, provedl volbu desítipánů nikoliv jim rovných slavným životem — sebe nejprve, kteříž skutek všickni dobře smýšlející tím více odsuzovali, čím méně si kdo pomyslil, že se to učiniti odváží. S ním zvoleni Marcus Cornelius Malgunensis, Marcus Sergius, Lucius Minucius, Quintus Fabius Vibulanus, Quintus Poetilius, Titus Antonius Merenda, Cæso Duilius, Spurius Oppius Cornicen, Manius Rabulejus.

Od r. 304—305. od z. Ř.

36. Tím přestal Appius nositi škrabošku sobě cizí, a počal již žíti po srdci svém, i nové soudruhy již před nastoupením úřadu k své mysli vzdělával. Scházeli se co den, svědkům k sobě nepouštíce, pak vycvičeni v záměrech pánovitých, které kuli, jiným se tajíce, vedli si tak do patnáctého května nehrubě již zakrývajíce svou zpupnost, nečasto přístupni jsouce a nevlídní k mluvícím s nimi. Tehdáž byl patnáctý den května k nastoupení úřadův určen. Tedy na počátku svého úřadování učinili první den svého důstojenství znamenitým prozrazujíce úmysly nad míru děsivé. Neb ježto první desítipáni tak to zachovali, aby jeden z nich svazky prutové měl a tento královský odznak kolem, jak na kom řada byla, na všechny přecházel, vystoupili oni najednou, každý maje dvanácte svazkův prutových. Sto dvacet lictorův bylo naplnilo náměstí nesoucích před nimi sekyry ku svazkům prutovým přivázané. To vykládali tím, že nebylo potřebí vyníti sekery, poněvadž prý bez odvolání k národu zvoleni byli. Pohled to jako na deset králův, i znásobněn jest strach ne toliko u sprostých lidí ale i u předních otcův domnívajících se, že se vyhledává záminka a počátek krveprolévání, že totiž, pakli kdo

slova svobody pamětlivého buď v radě, buď před národem vypustil, hned pruty a sekery také ostatním na postrach přichystány býti mají. Neboť mimo to, že zrušeno právo odvolání se a tedy u národu pomoci žádné nebylo, zrušili také po vespolné úmluvě zakročování, ježto předešlí desítipáni to snášeli, aby od nich vydané nálezy odvoláním se k soudruhu opraviti se mohly a některé záležitosti, ač se zdáti mohlo že k jejich soudu náležely, k národu odkázali. Po nějaký čas byl u všech stejný postrach, ale zpovlovna začal se zcela proti lidu obraceti. Otcův se nedotýkali, s nižšími lidmi bylo nakládáno libovolně a ukrutně. Zpravovali se zcela dle osob ne dle věcí jako lidé, u kterých přízeň vážila tolik co práva. Nálezy vynášeli doma, a na náměstí je vyhlašovali. Odvolal-li se kdo k soudruhu, odcházel od toho, ku kterémuž byl přišel tak, že toho litoval, že na rozhodnutí prvního nepřestal. Rozšířeno bylo také domnění, aniž by původce jeho znám byl, že se nejen ku příkoří doby právě trvající spikli, ale i tajnou smlouvu vespolek pod přísahou uzavřeli, aby voleb neodbývali a nepřetrženou pravomocností desítipanskou moc jednou obdrženou podrželi.

37. Tu ohlížel se lid po tvářích otcův a nadíval se vánku volnosti odtud, odkud poroby se obávaje obec pospolitou v ten stav přivedl. Přední otcové nenáviděli desítipánův, nenáviděli lidu; neschvalovali toho, co se dálo, a myslili si, že se to mimo záslubu neděje, nechtěli pomáhati těm, kteří chtivě k svobodě se ženouce do poroby upadli, ano zvyšovali příkoří, aby z omrzelosti stavu právě trvajícího jim předc jednou touha po dvou consulech a dřevním stavu obce přišla. Již byla také přešla větší část roku i byly dvě desky zákonův k desíti deskám předešlého roku přidány, a nezbývalo již ničehož, nač by té vrchnosti obci pospolité potřebí bylo, aby také ty zákony na

sněmu národním přijaty byly. Očekávali, jak brzy sněm k volbě consulův ohlášen bude; lid jenom to trápilo, jakým spůsobem by tribunskou moc, záštitu svobody po čas zanedbanou obnovil, an mezitím žádná zmínka o sněmu se nedávala. Desítipáni, kteříž dříve okazovali se lidu majíce kolem sebe bývalé tribuny — neb to za věc lidu milou se považovalo — ohradili se jinochy ze šlechty. Zástupové jejich byli oblehli soudní stolice. Ti odváděli a odvláčeli lid a lidu jmění, poněvadž, kdekoliv kdo po čem dychtil, šťastný výsledek při mocnějším byl. I již se ani těla nešetřilo; někteří byli bičováni, jiní sťati, aby ukrutnost nebyla nadarmo, následovalo darování statkův odpravě majitele. To byla mzda, kterouž urozená mládež zakoupena ne toliko nestavila se příkoří na odpor, ale i chtěla veřejně raději své zvůli než svobodě všech.

Od r. 305—306. od z. Ř.

38. Přišel den patnáctého května. Na novo nebyli žádní úředníci zvoleni a na místě desítipánův vystoupili soukromí lidé s nemenší chutí k vykonávání svrchované moci a s těmiž odznaky pro zevnější oslavu důstojenství. To zajisté vidělo se býti patrnou vládou královskou. Veta navždy po svobodě, aniž kdo vystupuje, co osvoboditel aniž se zdá, že vystoupí. I nejen sami klesli na mysli, ale i u sousedních národův v opovržení býti začali. Bralit tyto pohoršení z toho, že při těch nadvládí jest, při kterých svobody není. Sabinové učinili s velkým vojskem nájezd do římské krajiny, a když daleko široko ji poplenivše kořisti lidí i stád bez trestu odehnali, ustoupí jejich vojsko, jež tu a tam zabíhalo, k Eretu a položí se táborem, svou naději na římské nesvornosti skládajíc, že ta odvodu na překážku bude. Spůsobili postrach nejen poslové ale i pobíhán[illegible]y po městě. Desíti-

páni se radí, co by třeba bylo činiti, stojíce o samotě mezi nenávistí otcův a lidu. Mimo to přimnoží osud jiného postrachu. Aequové se položí s druhé strany na Algidě táborem a plení odtud vyjíždějíce krajinu tusculskou. To zvěstují tusculští poslové za pomoc žádajíce. Ten postrach dohnal desítipány, aby se rady tázali, když zároveň dvě války město obkličovaly. Velí otce volati do radnice, ne nevědomi toho, jaká bouře nenávisti nastává. Všickni prý budou vinu spustošení kraje a nastávajících nebezpečenství na ně uvalovati a tím že se pokus stane k odnětí jim úřadu, nebudou-li souhlasně odpor klásti a neudusí-li rázným vykonáváním svrchované moci proti několika mužům příliš srdnatého ducha, pokusy ostatních. Když uslyšeno na náměstí volání hlasatele volajícího otce k desítipánům na radnici, obrátilo to, jako věc nevídaná, protože již dlouho obyčej otcův se tázati byli opomenuli, po sobě lid se divící, co se asi přihodilo, že se po tak dlouhé době vykonává věc, kteréž odvykli. Nepřátelům a válce sluší prý vzdávati díky, že se něco děje, co zvykem svobodné obce jest. Ohlíželi se na všechny strany náměstí po radách a zřídka kde koho poznávali, na to hleděli na radnici a osamělost desítipánův, ti však sami si to vykládali tak, že jejich vláda všeobecně v nenávisti jest, lid tím, že otcové proto se nescházejí, že soukromí nemají práva radu svolati. Již prý povstává hlava dobývajících si opět svobody, pak-li se lid za průvodčího radě propůjčí a jakož otcové voláni do rady se nescházejí, tak lid odvod odepře. To reptá lid. Z otcův byl sotva kdo na náměstí a málo jich bylo v městě. Byliť, ze stavu obce se horšíce, do svých dědin ustoupili a zanášeli se po ztrátě obce svými záležitostmi domnívajíce se, že tak daleko od příkoří jsou, jak daleko se vzdálí od spolku a stýkání se s vladaři pánovitými. Když volaní otcové se nescházeli, jsou sluhové po domech

rozesláni odebrat zároveň zástav *) a se zeptat, zdali z úmysla se zpouzejí; i přinesou zprávu, že radové na venkově jsou. To desítipánům příjemnější bylo, než kdyby byli zprávu přinesli, že přítomni jsouce rozkazu se zpěčují. Velí všechny povolati a oblásí sezení rady na druhý den, jež se počtem nad jejich očekávání o mnoho valnějším sešla. Když se to stalo, domníval se lid, že zrazena jest svoboda od otcův, protože prý rada těch, kteří již z úřadu odstoupili a soukromí by byli, kdyby násilí nebylo, uposlechla, jakoby právem ji shromažďovali.

39. Avšak poslušnost s jakou přišli do radnice byla větší než povolnost při hlasování. Zachovala se paměť, že Lucius Valerius Potitus hned když byl Appius Claudius zprávu dal, dříve než po pořádku se hlasovalo, bouři spůsobil žádaje, aby mu dovoleno bylo o obci pospolité mluviti, a když tomu desítipáni hrozivě zabraňovali, vyhrožuje, že před lid vystoupí; pak že neméně urputně Marcus Horatius Barbatus v boj se pustil, nazývaje je desíti Tarquinií a připomínaje, že vedením Valeriův a Horatiův králové vyhnáni jsou; že tehdáž lidé nevzali jména v ošklivost, jímž Juppitera nazývati není hříšno, jímž prý Romulus, zakladatel města, a potom králové po sobě nazváni jsou, jež také při službách božích co slavné zachováno jest, **) královu zpupnost že tehdy v ošklivost vzali; a co tehdáž při králi jediném aneb při královu synu snesitelno nebylo, kdo to prý snese při tolika soukromých? ať k tomu hledí, aby lidem v radnici svobodně mluviti zapovídajíce také mimo radnici hlasu nezbudili; on prý nenahlíží, proč by jemu soukromému méně dovo-

*) Radové byli povinni do sezení se dostaviti, kdo bez příčiny nepřišel, mohl býti pokutován, za kterouž příčinou brána od něho prozatím nějaká zástava.

**) Hor. míní krále obětovatele (rex sacrificulus), který vykonával oběti úřadu královského.

leno bylo národ do hromady povolati, než jim radu shromážditi; pak-li chtějí, ať to zkusí, oč hněv statnější jest při dobývání své svobody než ctižádost při nezákonném panování; oni prý zprávu dávají o válce sabinské, jakoby nějakou větší válku měl římský národ než s nimi, kteří zvoleni byvše ku sestavení zákonův žádného práva v obci nezůstavili, kteří sněmy, kteří roční úřady, kteří střídání-se ve vládnutí, jediný ten prostředek k vyrovnání svobody, zrušili, kteří soukromí jsouce svazky prutové a královskou moc mají; po vypuzení králův byli prý úředníci z šlechty, potom jsou prý po vystěhování-se lidu zvoleni úředníci z lidu; on prý se jich táže, ku které straně náležejí? Ku lidu? což pak prý lidem vykonali? ku šlechtě? oni kteří již skoro rok sezení rady neodbývali, teď ale tak odbývají, že o obci pospolité mluviti zapovídají? ať jen neskládají přílišné naděje v strach před cizinou, obtížnějším již prý se vidí lidem to, co snášejí než čeho se obávají.

40. Když takto Horatius mocným hlasem mluvil a desítipáni nevěděli jaká by hněvu jaká shovění pravá míra byla, aniž spatřovali, jak věc dopadnouti má, měl Gajus Claudius, jenž byl strýc desítipána Claudia, řeč více prosbám než výčitce podobnou, žádaje pro ducha svého bratra a jeho otce, aby spíše občanskou společnost, v níž narozen jest, než spolek se soudruhy bohaprázdně uzavřený na paměti měl, za to že ho více žádá v příčině jeho než obce pospolité, neb obec pospolitá bude prý, není-li možná s jejich vůlí, proti jejich vůli svého práva vyhledávati; avšak že z velké půtky obyčejně velké povstávají hněvy, on ale že se hrozí jejich následku. Ač desítipáni o jiné věci mimo tu, o které přednesli, mluviti zabraňovali, předce se ostýchali Claudia vytrhovati. Přednesl tedy do konce svůj návrh, že za to má, aby se žádné uzavření rady nestalo. I vykládají si to všickni tak, že od Claudia

za osoby soukromé prohlášeni byli, a mnozí z bývalých consulův souhlasili s ním ústně. Jiný návrh, jenž stanovil, aby se otcové sestoupili ku jmenování mezikrále, byl na pohled přísnější, ale měl o mnoho méně váhy. Neb tím uzavřením uznávali, že ti, co sezení rady odbývají i byť byli kdokoliv, úředníky jsou, kdežto kdo navrhoval, aby se žádné uzavření rady nestalo, z nich osoby soukromé učiniti chtěl. Když takto již věc desítipánův klesala, tu Lucius Cornelius Malugnensis, bratr desítipána Marca Cornelia, zůstavený zúmyslně z bývalých consulův, aby poslední řečnil, předstíraje starost o válku hájil svého bratra i jeho soudruhů, řka, že mu to divno, jakým osudem se to přihodilo, že proti desítipánům ti, kteří se o desítipanské důstojenství ucházeli, buď co pomocníci aneb právě sami první proti nim bojují, aneb čím se to děje, že po několik měsícův, když obec bez války byla, nikdo ve spor to nevzal, zdaž zákonní úředníci správu vedou, a teprv teď, když nepřátelé blízko u bran jsou, sváry v obci tropí, leda by myslili, že v bouřlivé době méně zřejmo bude, co se strojí; ostatně že to není nikoliv pravé, aby, když mysli větší starostí zaujaty jsou, úsudek o takové věci uchvácen byl; on že za to má, aby o tom co Valerius a Horatius desítipánům vytýká, že před patnáctným květnem z úřadu odstoupili, až války jež nastávají dokončeny a obec v pokojný stav uvedena bude, před radou co rozsudím jednáno bylo, a již teď prý Appius Claudius chystá se tak jako vědoucí, že ze sněmu, který co desítipán ku volbě desítipánův sám řídil, zodpovídati se musí, zdali totiž na rok zvoleni jsou, aneb až by zákony, jež scházejí přijaty byly; prozatím má prý za vhodné, aby se všeho mimo válku nechalo, pak-li se myslí, že o ní nepravá pověst mezi lidem roztroušena jest, a že nejen poslové ale i tusculští vyslanci planou pověst přinesli, soudí prý, aby

vyzvědači vysláni byli, kteří by to jistěji vyskoumajíce zprávu podali; pakli se víra i poslům i vyslancům dává, aby odvod co nejdříve se odbýval a desítipáni tam, kam se komu vidí, vojska vedli a jiné věci přednost se nedávala.

41. Mladší z otcův málem toho dosáhli, aby se o tomto návrhu hlasovalo. I opět povstali ještě vášnivěji Valerius a Horatius a volali, aby o obci pospolité mluviti dovoleno bylo, že mluviti budou k národu, nemohou-li pro strannictví v radě, neboť soukromí že jim nemohou ani v radě ani [illegible]adě na odpor se staviti; a že také neustoupí [illegible] padělaným svazkům prutovým. Tu pravil Ap[illegible]omnívaje se, že již to při samém jest, aby jej[illegible] přemožena byla, pakliby se prudkosti oně[illegible]u neodporovalo smělostí: „Lépe bude slova [illegible]stiti, leč o tom, o čem rokujeme“, a poručil l[illegible]přistoupiti k Valeriovi tvrdícímu, že soukromém[illegible]ti nebude. Když Valerius již Quirity od prahu [illegible] za pomoc vzýval, Lucius Cornelius předstíraje [illegible] něho zadržel Appia a rozvedl spor. I jest [illegible] Valeriovi dopuštěno mluviti, co by chtěl, a po[illegible]ž jeho svobodomyslnost nad slova nepokročila, dosáhli desítipáni svého účelu. Také bývalí consulové a starší z otcův v záští majíce posud moc tribunskou, po níž jak se domnívali, u lidu mnohem prudčejší byla touha než po moci consulské, chtěli skoro raději, aby desítipáni později sami dobrovolně z úřadu odstoupili, než aby z nenávisti k nim opět lid povstal; pak-li by mírným vedením obce bez hluku lidu ku consulům se navrátili, že by buď válkami mezitím vedenými, buď mírností consulův ve vykonávání svrchované moci lid k tomu přiveden býti mohl, aby na tribuny zapomněl. Bez odporu otcův nařízen jest odvod. Mladší třída při jménu se ozývá, poněvadž vrchnost bez odvolání byla. Když legie sebrány byly, vyjednávali mezi sebou

desítipáni, kdo by do války táhnouti, kdo by vojskům *) veleti měl. Náčelníky mezi desítipány byli Quintus Fabius a Appius Claudius. Ukazovala se větší válka doma než venku. Domnívali se, že Appiova násilnost k utlumení bouří v městě příhodnější jest, Fabius že má do sebe méně vytrvalou povahu v dobrém než přičinlivou ve zlém. Neb tohoto muže druhdy doma i v poli výborného úřad desítipanský a soudruhové tak změnili, že raději chtěl Appiovi než sobě podobným býti. Tomu odevzdána válka v Sabinsku a za soudruhy mu přidáni Manius Rabulejus a Quintus Poetilius. Marcus Cornelius poslán do Algidu s Luciem Minuciem a Titem Antoniem a Caesonem Duiliem a Marcem Sergiem. Spuria Oppia ustanoví za pomocníka Appiu Claudiovi ku hájení města, při čemž všickni desítipáni stejnou moc velitelskou měli.

42. Obec pospolitá nebyla o nic lépe spravována v poli než doma. Při vůdcích byla jenom ta vina, že spůsobili, aby u občanův byli v nenávisti, všechno ostatní provinění bylo na vojínech, kteří, aby vedením a řízením desítipánův nikde nic šťastně vykonáno nebylo, ku své a jejich hanbě nad sebou vítěziti dávali. Vojska byla poražena i od Sabinův u Ereta i v Algidě od Aequův. Uprchnuvše od Ereta za ticha nočního vzdělali pevné ležení blíže hlavního města mezi Fidenami a Crustumerií na výšině, a s nepřítelem pronásledujícím nikde se v boj na rovném poli nespouštějíce hájili se přirozenou polohou místa a náspy, a ne statečností aneb zbraní. Větší byla utrpěna na Algidě potupa, větší také porážka. Tam ležení bylo ztraceno a vojsko všech potřeb zbavené do Tuscula se obrátilo, žíti chtíc hostitelův pomocí a milosrdenstvím, kteréž je v skutku nesklamalo. Do Říma přišly pak strašlivé zprávy, že otcové nenávisť

*) Bezpochyby dvěma legiím v záloze u města pozůstavším.

proti desítipánům odložíce uzavřeli, aby se hlídky v městě odbývaly a poručili, aby všichni, kdož pro věk zbraň by nésti mohli, hradby ostříhali a před branami na stráže se postavili, a že zbraň k doplnění do Tuscula ustanovili, a aby desítipáni od tvrze tusculské odstoupili a v ležení vojsko udržovali, a druhé ležení aby od Fiden do Sabinska se přeložilo. válku aby sami se své strany počali a tak nepřítele odstrašili od dobývání města.

43. Ku porážkám od nepřátel utrpěným přidruží desítipáni dva ohavné zločiny v poli i doma. Lucia Siccia, který v Sabinsku z nenávisti proti desítipánům tu a tam u obecného lidu v tajných rozmluvách o volení tribunův a vystěhování se zmiňoval, vyšlou vyzpytovat místa kde by se táborem položili. Vojínům, kteří co průvodčí na této výpravě posláni byli, nařízeno, aby na příhodném místě naň udeřili a ho zavraždili. I zavraždili ho ne bez pomsty. Neb kolem bránícího se padlo několik úkladníkův, poněvadž jsa sám přesilen duchem síle rovným obstoupen byv se bránil. Ostatní zvěstují do ležení, že upadli do nástrahy a že Siccius přeudatně bojuje a s ním někteří vojíni ztraceni jsou. S počátku zvěstujícím dána víra, ale když na to praporec s dovolením desítipánův ku pohřbení padlých vytáhl a shledáno, že žádné mrtvole odění sňato není a Siccius uprostřed leží a zbroj na sobě má, všechny pak mrtvoly že proti němu obráceny jsou a po nepřátelích že není ani žádné mrtvoly ani stopy jejich odchodu: tu vypravovali, že zajisté od svých druhův zavražděn byl, a přinesli jeho tělo do ležení. Ležení bylo plno nenávisti, i vidělo se vhodným Siccia hned nésti do Říma, leč desítipáni si přispíšili s vypravením mu vojenského pohřbu na útraty obecní. Pochován jest za náramného zármutku vojínův a s velmi špatnou pověstí desítipánův u obecného lidu.

44. Následuje jiný zločin v městě, povstalý

z chlipnosti, s neméně hrozným výsledkem, než měl zločin který zhanobením Lucretie a její smrtí z města a království rod Tarquiniův vyhostil, tak že nejen desítipáni tentýž konec vzali jako královská rodina, ale i tatáž příčina ztráty jejich vlády byla. Appia Claudia pojala žádost sprzniti dívku z lidu. Otec dívčin Lucius Verginius, muž řádný doma i v poli, byl setníkem vyššího řádu na Algidě. Pravě tak vychována byla jeho choť a vychovávaly se dítky. Dceru svou zasnoubil Luciu Iciliovi, bývalému tribunu, muži ráznému a statečnosti ve věci lidu dokázané. Tuto dospělou, spanilostí vynikající dívku jal se Appius, láskou k ní hárající, penězi a nadějí sváděti, a když spozoroval, že odevšad cudností ohrazena jest, přiložil svou mysl k ukrutnému a zpupnému násilí. Nařídilť svému svěřenci, Marcu Claudiovi, dívku co otrokyni si přivlastňovati a žádajícím za opatření po svobodě neustoupiti, domnívaje se, že místo ku příkoří jest, poněvadž otec dívčin přítomen není. Když dívka na náměstí přicházela — neb tam byly mezi kotci školy — vložil na ni ruku sluha desítipánovy chlipnosti, nazývaje ji dcerou své otrokyně a otrokyní, a velel ji s ním jíti, sic že násilím ji odvleče, bude-li se zpouzeti. Polekaná dívka trnula, chůva její Quiritů za ochranu vzývala, i na pokřik její se shon stane. Oblíbené u lidu jmeno otce jejího i snoubence Icilia často se pronášelo. Známé získá dívce přízeň jejich, dav lidstva ohavnost události. Již byla proti násilí v bezpečnosti, an vece nápadník, že není nikoliv potřebí pobouřeného lidstva, on prý před se jde po právu a ne násilím. Volá dívku před soud; ti, kteří při ní byli, jí radili, aby následovala. Přišlo se před soudní stolici Appiovu. Žalobník přednese báji soudci známou, neb vyprávěl ji samému původci té hry, že dívka v jeho domě se narodila a podtají odtud přenesena do domu Virginia a jemu podvržena byla; to prý udáním

se dověděv přednáší a dokázati chce i před soudem Verginia samého, jehož prý se větší část toho bezpraví dotýče; prozatím že slušno jest, aby služebnice šla za svým pánem. Zástupcové dívky přednesše, že Verginius ve příčině obce pospolité nepřítomen jest, za dva dni že se dostaviti může, bude-li mu to zvěstováno, a že slušno není, aby v nepřítomnosti o dítky mu běželo, žádají, aby při bez rozhodnutí do příchodu otcova odložil, dle zákonu, který sám navrhl, opatření po svobodě dal a nedopustil, aby pověsť dospělé dívky dříve v nebezpečenství upadla než svoboda její.

45. Appius pravil na začátku svého nálezu, že jak svobodě lidu přál, právě ten zákon dokazuje, který přátelé Verginiovi před svou žádost kladou, ale že v něm jen tak pevná záštita svobodě bude, pakli se ani dle rozepří ani dle osob měniti nebude, neb při těch, pro které se na svobodu nárok činí, jest prý to takto právem *) poněnadž každý po zákonu obhájcem býti může, ale **) při té, která v moci otcovské jest, není prý žádného jiného, komu by pán v držení ustoupiti měl, proto že uznává za právo, aby otec povolán byl, mezitím ale aby nápadník ztráty svého práva neutrpěl, nýbrž dívku s sebou odvedl a se zaručil, že ji dostaví až přijde ten, který se otcem nazývá. Když proti bezpráví nálezu mnozí sice reptali ale nikdo jednotlivý zpečovati se mu nesměl, přijdou k tomu Publius Numitorius, ujec dívčin, a snoubenec Icilius. Když udělána jim byla mezi davem cesta, poněvadž shromážděné množství myslilo, že nejspíše zakročením Iciliovým Appiovi odoláno býti může, vece lictor: „Nález vydán“ a odhání Icilia pokřik strhujícího. I klidnou povahu byla by tak strašná urážka rozpálila.

*) T. j. ponechati prozatím na svobodě, jak pro Verginii žádali její zástupcové.

**) Tato výminka nebyla v zákoně.

„Mečem“, praví, „musíš mne odtud odehnati, Appie, abys mlčky odnesl, co chceš, aby zatajeno bylo. Tuto já chci co pannu za choť pojíti a za počestnou ženu míti. Pročež svolej všechny, také svých soudruhův, lictory, poruč přichystati pruty a sekyry: předce nezůstane mimo otcovský dům nevěsta Iciliova; proto že jste odňali římskému lidu tribunskou moc a právo odvolání se, dva hrady k obraně svobody, není také vaší chlipnosti proti dětem našim a ženám královská moc dána. Vylévejte si vztek svůj na našich zádech a šijích, mravopočestnost aspoň ať bezpečna jest. Pakli na tuto ruka vztažena bude, budeme vzývati za pomoc, já přítomné Quirity pro nevěstu, Verginius vojíny pro jedinou dceru, všickni bohy a lidi, aniž ty tento nález bez prolití naší krve provedeš. Vyzývám tě, Appie, rozvaž opět a opět, kam kráčíš. Verginius ať uzná o své dceři, jak mile přijde, co má konati, to jenom ať ví, že ustoupí-li nárokům tohoto muže, své dceři jiný sňatek hledati musí. Já ale při obhajování svobody nevěstiny dříve života se pustím než věrnosti./

46. Dav lidstva byl pobouřen i bylo na jevě, že boj nastává. Lictorové byli obstoupili Icilia, přece však nepřišlo to dále než ku hrozbám, když Appius pravil, že Icilius nezastává Verginie, nýbrž že tento nepokojný a ještě teď tribunskou mocí dýchající člověk příležitosti ku bouři vyhledává, on ale že mu toho dne neposkytne zápalu, nýbrž aby hned věděl, že to není jeho nezbednosti, nýbrž nepřítomnému Verginiovi a jménu otcovskému a svobodě dopřáno, že toho dne práva nevydá, aniž v to nález položí,/na Marcu Claudiovi že bude žádati, aby od svého práva ustoupil a nároky na svobodu dívčinu do druhého dne činiti nechal; pakli otec druhého dne se nedostaví, ohlašuje prý Iciliovi a jemu podobným, že ani zákonodárce zákonu svého ani desítipána pevná mysl neopustí a že na-

prosto lictorův soudruhů svých nepovolá ku kárání původcův bouření, nýbrž na svých přestane. Když příkoří na čas odloženo bylo a zástupcové dívky odstoupili, uznalo se přede vším za dobré, aby bratr Iciliův a syn Numitoriův, jinoši zdatní, odtud přímou cestou ku bráně spěchali a aby, co nejrychleji by se to státi mohlo, Verginius z ležení povolán byl, v tom že záleží spása dívky, dostaví-li se druhého dne v čas její obhajce proti příkoří. Spěchají ku rozkazu a tryskem na koních jedouce přinesou otci zprávu. Když přivlastňovatel dívky naléhal, aby Icilius nároky učinil a rukojmě postavil, a ten tvrdil, že se právě o tom jedná, maře zúmyslně čas, až by poslové do ležení vypravení kus cesty dříve urazili: pozdvihovali lidé se všech stran rukou svých a každý ukazoval, že jest odhodlán Iciliovi k rukojemství. On ale se slzami v očích praví: „Děkuji, zejtřejšího dne vaší služby použiji, rukojmí jest teď dosti!“ Tak jest Verginie ponechána na svobodě na rukojemství svých příbuzných. Appius pozdržev se nějakou chvílu, aby se nezdálo, že jen pro tuto věc na soudu zasedl, odebral se domů, když všickni pro péči o jednu věc upustili od jiných a nikdo nepředstupoval; i píše svým soudruhům do ležení, aby Verginiovi dovolené nedávali, ano i pod stráží ho chovali. Nešlechetný úmysl přišel jak se patřilo pozdě, Verginius vzav již dovolení byl odešel za první blídky, a list o jeho zadržení marně jest odevzdán druhý den ráno.

47. Avšak v městě, když na úsvitě občané na náměstí v napnutém očekávání stáli, přivede Verginius, smutečně jsa oděn, s sebou dceru v obnošeném rouchu v průvodu několika matek s náramným davem zástupcův na náměstí. Tam začal obcházeti a podávati lidem pravici a prositi nejen za pomoc z lásky nýbrž za pomoc povinnou žádati, — on že za jejich dítky a choti co den v boji stojí, aniž jiný muž jest,

o němž by se mohlo více statných a srdnatých skutkův válečných vypravovati; což prý ale to prospěje, pak-li ve městě neporušeném jeho dítky to utrpěti mají, čeho se ve vzatém co nejhoršího lidé obávají? Takové téměř pobouřlivé řeči veda obcházel lidi. Podobně se pronášel Icilius. Průvod ženštin dojímal tichým pláčem více než kterákoliv řeč. Se zatvrzelým proti všemu srdcem vystoupí Appius — taká moc spíše šílenství než lásky byla pomátla jeho mysl — na soudní stolici, a když žalobník sám od sebe několika slovy si stěžoval, že mu právo předešlého dne pro strannictví vydáno nebylo, vpadne mu v řeč Appius dříve, než by buď onen svůj nárok přednesl aneb Verginiovi k odpovědi příležitost byla dána. Jaké důvody svému nálezu předeslal, o tom podali snad staří spisovatelé leccos pravdivého; — ale poněvadž nikde žádných při takové šerednosti nálezu pravdě podobných nenalezám, vidí se mi to, co jisto jest, zhola položiti, že vydal nález po porobě. S počátku strnuli všickni úžasem nad tak hroznou věcí, po nějaký čas trvalo pak mlčení. Když potom Marcus Claudius skrz okolo stojící matky kráčel, aby se dívky uchopil, a žalostivým nářkem žen přijat byl, praví Verginius pozdvihuje ruce proti Appiovi: „Appie, Iciliovi jsem svou dceru zasnoubil, ne tobě, a vychoval jsem ji k manželství a ne k sprznění. Či ti libo spůsobem hovad a dravé zvěře maní v souložení se řítiti? Zdali to tito strpí, nevím, ale nedoufám, že to strpí ti, co zbraň mají!“ Když pak zástup žen a přátel kolem stojících přivlastňovatele dívky pryč odháněl, učiněno ticho hlasatelem.

XLVIII. Desítipán pro chlípnost pozbyv mysli tvrdí, že nejen z včerejších křiků Iciliových a z prudkosti Verginiovy, na kterouž prý římský národ za svědka má, nýbrž také jistými udáními vyzpytováno má, že se po celou noc ku spůsobení zpoury schůzky dály; že proto ne nevěda o tom boji s ozbrojenci se-

stoupil, ne za tou příčinou, aby některému pokojnému člověku ublížil, nýbrž aby rušitele míru v obci vedlé velebnosti své svrchované moci na uzdě držel. „Proto bude“, praví, „lépe v pokoji setrvati. Lictore odežeň dav a udělej cestu pánovi, aby se uchopil své otrokyně!“ Když takto zahřměl hněvu jsa pln, odstoupil dav lidstva sám dobrovolně, a dívka stála opuštěna jako kořist bezpraví. I Verginius, když nikde nijaké pomoci nespatřil vece: „Prosím, Appie, odpusť nejprve otcovskému bolu, pak-li jsem se v čem příliš prudce na tebe obořil, potom dovol zde před dívkou chůvy se vyptati, jak věc ta se má, abych, byl-li jsem nepravě otcem nazván, s klidnější odtud myslí odešel.“ Obdržev dovolení odvádí dívku a chůvu ku krámům blízko svatyně Cloacininy,*) které se teď novými nazývají. a tam uchopiv nůž od řezníka vece: „Tímto jediným spůsobem, kterým mohu, zachovávám tě dcero při svobodě!“ I probodne prsa dívčina a pohlížeje k soudní stolici praví: „Tebe, Appie, a tvou hlavu krví touto bohům světím!“ Pokřikem povstalým při skutku tak strašném jest Appius vyděšen a velí zatknouti Verginia. Ten ale, kudykoliv kráčel, dráhu nožem si klestil, až také ochranou davu jej doprovázejícího brány dospěl. Icilius a Numitorius pozdvihnou mrtvolu a ukazují ji národu a naříkají nad nešlechetností Appiovou, nad nešťastnou spanilostí dívky a nad tísní jejího otce. Doprovázející matky volají: „To jest osud splození dítek, to jest odměna počestnosti!“ a dále, co při takové příležitosti ženský bol, čím hlubší v slabém duchu s tím větší žalostí vnuká naříkajícím. Muži a nejvíce Icilius mluvili jen o zrušené moci

*) Cloacina, příjmí Venery, od cluere (očišťovati) dle Plinia, povstalé na památku a pro očištění z krve prolité v bitvě mezi Sabiny a Římany pro unesení dívek svedené.

tribunské i urvaném odvolání se k národu, a o hněvu nad stavem věcí obecných.

49. Zbouří se lid jednak šeredností zločinu jednak nadějí že za této příčiny svobody zas dobude. Appius velí tu předvolati Icilia, tu zdráhajícího se chopiti, a konečně když sluhům nebylo ku přistoupení místa dáno, sám skrze dav se zástupem urozených jinochův kráčeje káže ho do vězení odvésti. Již byli kolem Icilia nejen lid ale i vůdcové lidu Lucius Valerius a Marcus Horatius, kteří odehnavše lictora pravili, že oni, bude-li po právu jednáno, Icilia proti soukromému hájiti budou, pakli onen se pokusí násilí vykonávati, že i tam oni zajisté rovni budou. Z toho povstane strašná hádka. Lictor desítipánův se vrhne na Valeria a Horatia. Lid mu rozláme svazky prutové. Appius vystoupí na řečniště. Následují ho Horatius a Valerius. Je posloucha hromada, desítipán hlukem jest vytrhován. Již Valerius, jako by svrchovanou moc měl, lictorům poroučel od soukromého odstoupiti, an Appius duchem klesnuv a o život se obávaje do domu nedaleko náměstí stojícího s hlavou zahalenou se odebere, aniž by odpůrcové to znamenali. Spurius Oppius vtrhne na náměstí s druhé strany, aby soudruhovi nápomocen byl. Spatří, jak svrchovaná moc mocí přemožena jest. Pak vlastními úmysly a přisvědčováním rádcům mnohým se všech stran dolehajícím pomaten, konečně poručil radu svolati. To utišilo lid nadějí, že, jelikož se skutky desítipánův u velké části otcův oblíbenými býti nezdály, radou konec této vrchnosti učiněn bude. Rada soudila, že se nemá lid drážditi, a že ještě více k tomu přihlédati jest, aby příchod Verginiův nijakého ve vojště zbouření nespůsobil.

50. Proto jsou mladší z otcův vysláni do ležení, jež se tehdy nalézalo na vrchu vecilském, a zvěstují desítipánům, aby vší mocí vojíny od povstání zdržovali.

Ale tam způsobil Verginius větší hnutí než jaké v městě zůstavil. Neb mimo to, že spatřen jest, an se zástupem skoro čtyr set lidí přicházel, kteří nevolí roznícení za průvodčí se mu propůjčili, obrátila také tasená zbraň a on sám krví pokálený celé ležení po sobě. Že také na mnohých stranách v ležení togy viděti bylo, vypadal dav lidu městského o mnohem větší nežli v skutku byl. Když se ho tázali, co se to děje, pro pláč dlouho slova nevypustil, konečně když dav na poplach se sbíhajících se byl upokojil a ticho bylo, vyložil vše po pořádku, jak se to událo. Na to pozdvihuje svých rukou vzhůru prosil vzývaje svých druhů, aby mu nepřičítali, co zločinem jest Appia Claudia, aniž se ho štítili, jako vraha svého dítěte; že jemu život své dcery byl nad vlastní dražším, kdyby jí bývalo možná žíti volné a počestné, ale když ji viděl, ana jako otrokyně k zhanobení vlečena byla, domníval se, že jest lépe, aby dítky smrtí než pohaněním ztraceny byly, a on pro svou útrpnost v podezření ukrutnosti upadl, aniž prý by byl po své dceři živ zůstal, kdyby byl v pomoci svých spoluvojínův naděje neměl do pomstění její smrti; mají prý také oni dcery, sestry a choti, aniž prý s jeho dcerou chlípnost Appia Claudia udušena jest, nýbrž čím méně onen trestu podléhá, tím že bezuzdnější bude; cizí pohromou dána prý jim výstraha, aby se před podobným příkořím na pozoru měli; co prý se jeho dotýče, jemu že jest choť osudem urvána, a dcera, protože by dále v počestnosti nebyla žila, nešťastnou ale čestnou smrtí sešla; již prý nemá chlípnost Appia místa v jeho domě, ale od jiného násilnictví s jeho strany že své tělo tím samým duchem uhájí, jakým tělo dceřino uhájil, ostatní ať péči o sebe a své dítky vedou. Když takto Verginius mocným hlasem mluvil, přisvědčoval mu shromážděný lid, že ani jeho bolu ani své svobody neostaví; i občané s davem vojínův smíšení jednak na totéž naříkajíce

i vykládajíce, jakou měrou hnusnější bylo na věc se dívati než zprávu o ní slyšeti, jednak zvěstujíce že v Římě již dokonáno jest a že lidé za nimi přišlí vypráväli, jak Appius bez mála hrdla zbaven byv do vyhnanství odešel; doháněli je k tomu, aby do zbraně se volalo, polní znaky se vytrhly a do Říma se táhlo. Desítipáni jsouce polekáni jednak tím, co viděli, jednak tím, o čem že se stalo v Římě uslyšeli, rozběhnou se v tu a onu stranu ležení udusit vzpouru, i když si mírně počínali, nedává se jim odpovědi, vykonával-li kdo velitelskou moc, odpovídá se, že i muži i ozbrojeni jsou. I táhnou valem k městu a obsadí Aventin, povzbuzujíce lid, jak jim kdo vstříc přišel, k opětnému vydobytí svobody i ku zvolení tribunův lidu. Mimo to není žádné násilné slovo uslyšeno. Spurius Oppius odbývá sezení rady. Uznává se za vhodné nepočínati si v ničem přísně, neboť sami prý dali podnět ku zpouře. Vypraví se tři bývalí consulové Spurius Tarpejus, Gajus Julius, Publius Sulpicius co poslové, aby se jmenem rady tázali, na čí rozkaz ležení opustili, aneb co zamýšlí tím, že ve zbrani Aventin osadili a odvrátivše válku od nepřítele, vlasti své dobyli. Nechybělo jim odpovědi, ale chyběl, kdo by odpověď dal; nebylť ještě žádný jistý vůdce, aniž se jednotlivci dosti odvažovali v nenávist se vydati. Jenom to volal lid, aby k nim Lucia Valeria a Marca Horatia poslali, těm že dají odpověď.

51. Když poslové propuštěni byli, připomíná Verginius vojínům, že před chvílí ač při věci nevele-důležité v nesnázi byli, protože byli množstvím bez hlavy, a že dána odpověď, sice dosti prospěšná, však více nahodilým souhlasením než dle všeobecného úmyslu, on že za to má, aby deset mužův zvoleno bylo, kteří by v čele celého podniknutí stáli a aby je dle vojenského důstojenství plukovníky nazývali. Když právě jemu prvnímu toto důstojenství podáno bylo, praví: „K lep-

šímu mému a svému času odložte tento o mně úsudek, mně ani nedopouští nepomstěná dcera, aby mi nějaké důstojenství příjemno bylo, aniž při zmatku obce pospolité užitečno jest, aby vám v čele stáli ti, kteří nenávisti nejblíže jsou; pakli ze mne jaký prospěch jest, neobdržíte ze mne o nic méně, budu-li soukromým.“ Tak zvolí počtem deset plukovníkův. Také v Sabinsku nezůstalo vojsko v pokoji. Tam též přičiněním Icilia a Numitoria desítipány ostavili s nemenším myslí pobouřením, když památka na zavraždění Siccia obnovena byla, než jaké byla roznítila nová pověst o dívce, tak ohavně k chlipné rokoši žádané. Jak Icilius uslyšel, že plukovníci na Aventině zvoleni byli, dá, aby občanský sněm, spravuje se předešlou volbou sněmu vojenského, nezvolil těch samých za tribuny lidu, také on, zběhlý jsa v obyčejích lidu a čekaje dychtivě na tu moc, tentýž počet se stejnou mocí svému lidu vyvoliti dříve, než by se k hlavnímu městu vytáhlo. Vstoupili pak do města s polními znaky branou collinskou a postupují proudem uprostřed města na Aventin. Tam se spojí s druhým vojskem a nařídí dvacíti plukovníkům, aby ze svého sboru dva vyvolili, kteří by v čele celého podniknutí stáli. Zvolili Marca Oppia a Sexta Manilia. Otcové o obec znepokojováni jsouce, tráví, ač porada co den se odbývala, čas více hádkami než rokováním. Zavraždění Siccia, chlípnost Appiova a potupa ve válce jsou desítipánům vyčítány. Mělo se za vhodné, aby Horatius a Valerius šli na Aventinus. Oni tvrdili, že jinak nepůjdou, leč odloží-li desítipáni odznaky důstojenství, z něhož již koncem roku *) odstoupili. Desítipáni stěžujíce si, že se jim moc úřední obmezuje, pravili,

*) Poněvadž rok, pro který zvoleni byli, již dávno prošel, jak to vykládali Valerius a Horatius. Jinak arci myslili desítipáni.

že svrchované moci nesloží dříve, než by zákony se přijaly, pro něž zvoleni byli.

52. Lid dostav skrz M. Duilia bývalého tribuna zprávu, že ustavičným hádaním nic se nevyřizuje, přešel z Aventinu na svatou horu, an ujišťoval Duilius, že mysli otcův nepohnou se dříve, než spatří, že se město opouští; svatá hora prý jim na paměť přivede stálost lidu a budou prý věděti, může-li obec bez opětného uvedení tribunské moci v svornost přivedena býti. Po silnici nomentské, jež tehdáž ficulejskou se jmenovala, vytáhnuvše, na svaté hoře táborem se položili, i ničehož se nedotknouce následovali zdrželivosti otcův svých. S vojskem šel lid, aniž zpečoval se, kdokoliv pro věk jíti mohl. Je doprovázeli choti a dítky s nářkem se tázajíce, komu pak jich zanechají v tom městě, v kterém ani počestnost ani svoboda posvátnou není. Když neobvyklá samota v Římě všecko pustým učinila a na náměstí kromě několik starcův žádného nebylo a otcům do rady povolaným náměstí zhola prázdným se ukázalo, volalo jich již více než Horatius a Valerius: „Co budete čekati, otcové? Neučiní-li desítipáni konec své neustupnosti, chcete tomu dopustiti, aby se všechno sřítilo a shořelo? Ale jaká jest to vláda, desítipáni, kterou pevně držíte? Krovům a zděm chcete právo vydávati? Není vám stydno, že skoro větší počet vašich lictorův spatřen bývá na náměstí než jiných občanův? Postoupí-li nepřátelé k městu, co chcete činiti? Což, pakli lid brzy ve zbrani přijde, nabývaje vystěhováním malých úspěchův? A předc buď nesmíme míti lidu, buď musíme míti tribuny lidu. Dříve budeme my bez vrchnosti šlechtické, než oni bez vrchnosti lidu. Tuto novou a nevyskoumanou moc vynutili na našich otcích, neřku aby teď lahodností její jednou pojati jsouce po ní touhu snesli, zvláště když ani my v panování se nemírníme, aby neměli potřebí pomoci.“ To když se všech stran pronášeno,

bylo jsou desítipáni přemoženi souhlasením a ujišťují, že se, když se takto vidí, usnešení otcův podrobí. Jen za to zároveň žádají a napomínají, aby bezpečnost proti nenávisti jim dána byla, aby jejich krví neučili lid otce trestati.

53. Tu jsou vysláni Valerius a Horatius, aby pod výminkami, pod jakými by se jim vidělo, lid zpět povolali a narovnání v obci učinili, i dán jim rozkaz pojistiti desítipány proti hněvu a útoku lidu. Když přišli, s náramnou radostí lidu jsou uvítáni do ležení co nepochybní osvoboditelé i počátkem povstání i výsledkem podniknutí. Proto jim, když přicházeli, vzdávány díky. Icilius řečnil za lid. Když se o výminkách vyjednávalo, žádal na otázku poslův, jaké požadavky lid má, dle usnesení již před příchodem poslův připraveného za takové věci, že na jevě bylo, že se více naděje skládá ve slušnosti požadavkův než ve zbrani. Žádalit za obnovení tribunské moci i práva odvolání se, kteréž záštity před zvolením desítipánův lid měl, a aby nikomu nebylo na škodu, že vojíny aneb lid k opětnému vydobytí svobody vystěhováním se zbouřil. Nelitostná byla toliko žádost o potrestání desítipánův. Považovalit za slušné, aby jim vydáni byli a hrozili, že je za živa na hranici upálí. Načež poslové: „Pokud na rozvaze záleželo, žádali jste za tak slušné věci, že by vám samoděk podány býti měly, neb žádáte jich co obran svobody své, a ne zvůle k útokům na jiné. Hněvu vašemu musí se více odpustiti než povoliti, poněvadž z nenávisti ukrutenství do ukrutenství se řítíte a skoro dříve, než svobodni jste, již nad odpůrci panovati chcete. Což naše obec nebude nikdy míti pokoje od trestů vykonávaných buď otci na římském lidu aneb lidem na otcích. Máte více potřebí štítu než meče. Dost a dost nízký jest, který s rovným právem v obci žije ani nečině ani netrpě křivdy. I chcete-li kdy strašnými se ukázati,

tož opět obdrževše úředníkův a zákonův svých soudní moc nad hrdly a statky našimi v rukou svých míti budete a tehdy, jak která věc bude, ustanovíte. Nyní dostačí dobýti opět svobody.“

54. Jak všickni jim přenechávali, aby učinili, co chtějí, ujišťují poslové, že se po dokonání těch záležitostí brzo navrátí. Když odšedše rozkazy lidu otcům předložili, nenamítali ostatní desítipáni, jelikož mimo jejich nadání žádná zmínka o jejich potrestání se nedála, skoro ničeho, ale Appius jsa surové povahy a v nenávisti obzvláštní a měře zášť proti sobě dle své proti jiným zášti, praví: „Ne nevědoucímu nastává osudný den. Vidím, že, pokud se zbraň odpůrcům nevydá, boj proti nám odkládán jest. Nenávisti jest krev obětovati. Ale ani já se nezdráhám, odstoupiti z desítipanského úřadu.“ Učiněno jest uzavření rady, aby se desítipáni co nejdříve úřadu vzdali, aby nejvyšší kněz Quintus Fabius tribuny lidu zvoliti dal a aby žádnému nebylo na škodu odstěhování se vojska i lidu. Když po dokonání těchto uzavření rada propuštěna byla, vstoupí desítipáni do hromady a vzdají se úřadu za náramného lidí plesání. To se zvěstuje lidu. Posly doprovází co lidí v městě zůstalo. Tomuto množství přijde jiný dav z ležení vstříc. Přejí si vespolek štěstí, že svoboda i svornost obci opět navrácena jest. Poslové praví v hromadě: „Blaho, požehnání i štěstí budiž vám i obci pospolité! Navraťte se do vlasti k rodinnému božstvu, k ženám i dětem svým, ale s jakou zde mírností jste byli, kde nikoho pole při potřebě tolika věcí takovému davu nutné dotknuto nebylo, takovou mírnost neste do města. Jděte na Aventin, odkud jste vyšli. Tam na šťastném místě, kde jste první počátky své svobody podnikli, zvolíte tribuny lidu. Dostaví se nejvyšší kněz, aby sněm odbýval.“ Náramné bylo souhlasení a plesání schvalujících všechno. Na to strhnou polní znaky a vytáhnu-

vše do města radují se o závod s přicházejícími jim vstříc. Přijdou v zbrani městem tiše na Aventin. Tam hned odbýval sněm nejvyšší kněz a za tribuny lidu zvolili přede všemi Lucia Vergini, potom Lucia Icilia a Publia Numitoria, ujce Verginie, původce vystěhování se, pak Gaja Sicinia, potomka onoho, o němž paměť podána jest, že byl první za tribuna lidu na svaté hoře zvolen, a Marca Duilia, který před zvolením desítipánův tribunský úřad znamenitě zastával aniž v bojích s desítipány lid opustil. Po nich více v naději než za zásluhy zvoleni Marcus Titinius, Marcus Pomponius, Gajus Apronius, Publius Villius, Gajus Oppius. Jak na tribunský úřad nastoupili, učinil na místě Lucius Icilius návrh k lidu a lid se usnesl, aby nikomu na škodu nebylo odstoupení od desítipánův učiněné. Bez prodlení provedl Marcus Duilius návrh o volení consulův s právem odvolání se. To vše se událo v shromáždění lidu na lučině Flaminiově, již teď závodištěm Flaminiovým nazývají.

Od r. 306—307. od z. Ř. = od r. 446—445 př. Kr.

55. Mezikrálem na to zvoleni za consuly Lucius Valerius a Marcus Horatius, kteří úřad svůj na místě započali. Jejich úřadování bylo u lidu oblíbené a bez všelikého křivdění otcům, ne však bez jejich nevole, neb myslili, že to, čímkoliv by se svobodě lidu pojištění dalo, jejich moci ubývá. Poněvadž to bylo jako sporným právem, jsou-li otcové usnesením lidu vázáni, provedli přede vším na sněmu národu návrh, aby, co lid dle okresův ustanoví, to národ vázalo, kterýmž zákonem návrhům tribunským nejostřejší zbraň dána jest. Jiný na to zákon consulský o odvolání se, zvláštní obranu svobody, kterýž mocí desítipanskou vyvrácen byl, nejen obnovili, nýbrž také pro budoucnost upevnili ustanovením nového zákonu, aby

nikdo nižádné vrchnosti bez práva odvolání se zvoliti nedal, kdo by ji zvoliti dal, toho aby bylo právem a nehříšno zavražditi a ta vražda aby nebyla považována za zločin hrdelní. Když lid tu právem odvolání se, tu tribunskou pomocí dostatečně pojistili, také pro tribuny sami ustanovili obnovení, aby svatosvatými se viděli, kteréž věci památka skoro již zanikla, opětováním některých obřadův z dávného věku. I učinili je nedotknutelnými jak posvěcením tak i tím, že zákonem ustanovili, aby, kdo by tribunům lidu, aedilům, desíti soudcům *) uškodil, toho hlava Juppiteru propadla a mohovitost jeho k chrámu Cerery Libera a Libery prodána byla. Vykladači práva tvrdí, že dle toho zákona nikdo není svatosvatým, ale když některému z nich někdo škodu učiní, ten že v kletbu upadá, proto prý může aedil od vyšších úředníkův zatčen a do vazby dán býti, a ačkoliv se to po právu neděje, — neb tím se mu škoda činí, jemuž dle tohoto zákonu škoditi se nemá — jest prý to předce důkazem, že aedil za svatosvatého považován není; ale tribunové že jsou nedotknutelnými dle staré přísahy lidu, když po prvé tuto vrchnost zvolil. Někteří také vykládali, že to samé pojištění tímto Horatiovým zákonem také consulům a praetorům dáno jest, protože prý po pozorování týchž posvátných znamení jako consulové voleni jsou, neboť soudcem prý nazýván byl consul. Tento výklad tím se zamítá, že toho času nebylo ještě obyčejem consula nazývati soudcem nýbrž vojvodou (praetor). **) To byly zákony consulské.

*) Míněni jsou decemviri stlitibus judicandis — soudruhové z lidu vybíraní a k rozhodování některých pří soukromých ustanovení.

**) Kdy nejvyšší úředníci v Římě nazýváni byli soudci, to jest nejisto; jméno však consulské povstalo po pádu desítipánův. Slovo consul pochází od con-esse = collega, soudruh.

Zavedeno také od těch samých consulův, aby uzavření rady do chrámu Cereřina k aedilům lidu se přinášela, jež před tím dle libosti consulův zatajována neb porušována byla. Na to učinil Marcus Duilius návrh k lidu a lid se usnesl, aby na těle a hrdle trestán byl, kdo by lid bez tribunův zůstavil i kdo by vrchnost bez práva odvolání se zvoliti dal. To vše vykonáno jest jak proti vůli tak bez odporu otcův, protože ještě proti žádnému jednotlivci záští se neobrácelo.

56. Když pak i moc tribunská i svoboda lidu pevný základ měla, tu se domnívali tribuni, že již bezpečno i na čase jest proti jednotlivcům vystoupiti a vyhlídli si nejprve za žalobníka Verginia a Appia za obžalovaného. Jak Appiovi Verginius rok položil, a Appius urozenými jinochy obklopen jsa na náměstí sestoupil, obnovena jest na místě u všech památka nejohavnější moci, jak mile jeho sama i družinu spatřili. Tu praví Verginius: „Řečnění jest vynalezeno pro pochybné případy; tedy nebudu ani já u vás času mařiti žaluje na toho, jehož ukrutnosti zbraní jste se sami uhájili, aniž dopustím, aby tento k ostatním zločinům nestoudnost v hájení se přidal. Promíjím tedy tobě, Appie Claudie, všechny bohaprázdné a zlosynské skutky, kterých jsi se jednoho po druhém po dvě léta dopustil. Pro jeden toliko zločin dám tě do vězení odvésti, pak-li soudcem nedokážeš *), že jsi nevydal proti zákonům nálezu po porobě proti volné osobě.“ Appius neměl ani v tribunské pomoci ani v soudu národu nijaké naděje, a předce vzýval i tribunův, i když nikdo v to se nekladl a posel tribunský se ho chopil, praví: „Odvolám se!“ Uslyšení jediného výkřiku, ochrany svobody, pronešeného z úst těch,

*) Verginius nabízí Appiovi, aby soudně dokázal, že jeho nález proti Verginii byl spravedlivý.

jimiž nedávno nález po porobě vyřčen byl, způsobilo ticho, a mezi tím co každý se své strany hlásá, že předce bozi jsou a lidských skutkův si všímají a na zpupnost i ukrutenství ač pozdní předce ne lehký trest přichází, že ten se odvolává, který právo odvolávání se zrušil, a že ten za záštitu národu vzývá, který všechna práva národu zdrtil, a že ten do vězení vrhán jest svobody postrádaje, který volnou osobu do otroctví přiřknul: slyšen byl za reptání hromady hlas Appia samého, jenž římský za vzýval ochranu národ. Připomínal zásluhy svých otcův o obec pospolitou doma i v poli, svou neblahou náklonnost k římskému lidu, pro kterouž v příčině vyrovnání zákonův s velmi velikou urážkou otcův z úřadu odstoupil, své zákony, za jejichž trvání on, jenž je dal, do vězení odváděn jest; ostatně prý co dobrého i zlého na něm jest, tehdy zkusí, až mu bude dána příležitost hájení se, prozatím že dle všeobecného práva občanského co občan římský po položení roku žádá, aby mu možná bylo se hájiti, aby možná bylo soud římského národu zkusiti; tak prý se neulekl nenávisti, aby ve slušnosti a milosrdenství svých spoluobčanův nižádné naděje neměl; pak-li bude bez hájení se do vězení odveden, že opět tribuny lidu vzývá a napomíná, aby nenásledovali těch, kterýchž nenávidí, vyznávají-li pak tribunové, že zavázáni jsou týmž spolkem *) ku zrušení práva odvolání se, proti kterému, jak oni žalují, desítipáni se spikli, tu že on se odvolává k národu, vzývá consulské i tribunské zákony, v témž roku dané; neboť kdo prý se bude odvolávati, když to neodsouzenému, nehájivšímu se dovoleno není? komu z lidu a kterému sprostému člověku bude prý záštita v těch zákonech, není-li Appiu Claudiovi? on prý bude na důkaz, zdali

*) T. j. aby si tribuni nepřekáželi zakročováním, jeden proti druhému — jak to učinili desítipáni. Hl. 36.

novými zákony svoboda aneb panování upevněno jest a zdali vzývání *) a odvolávání se k národu proti bezpraví úředníkův toliko lichými písmeny ukázáno aneb v pravdě dáno jest.

57. Proti tomu pravil Verginius, že jediný Appius Claudius není účasten ani zákonův ani společenství občanského i lidského; ať jen lidé pohlednou k soudní stolici, hradu všech zločinův, kde onen doživotný desítipán, statkův, těla, krve občanův nepřítel nevraživý, jenž pruty i sekyrami všem vyhrožoval, jenž bohy i lidmi pohrdal, katany a lictory se obklopiv, a odvrátiv se již od loupežení a vraždění k ukojení chlipnosti dívku u volnosti splozenou před očima římského národu, jako by ve válce jata byla, z objetí otcova vytrhnul a svěřenci, sluze lože svého, darem dal, kde ukrutným nálezem a bohaprázdným přiřčením pravici otcovu proti dceři ozbrojil, kde snoubence a strýce zdvihající polomrtvé tělo dívčino do žaláře odvesti poručil, jsa více pobouřen překaženým zprzněním než vraždou; i pro něho že jest vystavěn žalář, jejž obydlím římského lidu nazýval; pročež jak onen opět a častěji se odvolává, tak že on mu opět a častěji soudce nabízí, nevydal-li nálezu po porobě proti osobě volné, pakli nepůjde k soudci, že ho jako odsouzence do vězení odvesti poručí. Jest uvržen do žaláře, což jednak sotva kdo neschvaloval, jednak velké bylo pohnutí myslí, poněvadž potrestáním takového muže lidu jeho vlastní svoboda již přílišnou býti se zdála. Tribun mu prodlel rokem.

Mezitím přišli poslové od Latinův a Hernicův do Říma, aby štěstí přáli ku svornosti otcův a lidu, a přinesli za tou příčinou Juppiteru milostivému, svrchovanému na Capitolium věnec nevelké váhy, jakož jejich stav nehrubě mohutný byl a služby boží se vy-

*) T. j. tribunův.

konávaly více zbožně než okázale. Jimi také jest seznáno, že Aequové i Volsci s největším namáháním ku válce se chystají. Proto dostali consulové rozkaz ve vedení války se rozděliti. Horatiovi připadli Sabini, Valeriovi Volscové. Když k těmto válkám odvod nařídili, dostavila se přízní lidu nejen mladší třída ku přihlášení, ale i z vysloužilých velká část dobrovolníkův, a tak jest vojsko sesilněno nejen počtem ale i druhem vojínův, když vysloužilci přidáni byli. Než z města vytáhli, vystavili veřejně zákony desítipanské v kov vyryté, kteréž se jmenují dvanácti deskami. Někteří píší, že ku rozkazu tribunův aedilové tuto službu vykonali.

58. Gajus Claudius, který nešlechetnosti desítipánův v nenávist vzav a přede vším na zpupnost bratrova syna nevraže do Regilla, své staré vlasti se byl odebral, vrátiv se již u vysokém věku aby odvrátil prosbami nebezpečenství od toho, před jehož zpupností utekl, podával v smutečním rouchu se svým rodem a svěřenstvem na náměstí pravici jednotlivým občanům a žádal, aby claudský rod nechtěli zohyzditi tou skvrnou, aby se pout a žaláře hodnými býti zdáli; že muž, kterýž bude u potomstva jména velectěného, zákonodárcem a zakladatelem římského práva v poutech mezi nočními zloději a loupežníky leží; nechť odvrátí na chvíli myslí svých od hněvu k vyšetřování a uvažování a spíše jednoho prosbám tolika Claudiův darují, než aby pro nenávist proti jednomu prosby mnohých zamítali; on že to také k vůli rodu a jménu dělá aniž s tím ve smír vešel, kterémuž v protivenství osudu pomoci by chtěl; že chrabrostí opět svobody nabyto jest a mírností svornost stavův ustáliti se může. Byli někteří, jež dojímal více upřímnou oddaností než věcí toho, kteréhož zastával. Než Verginius žádal, aby se spíše slitovali nad ním a jeho dcerou a aby rodu claudského, jenž prý osudem královské moci nad

lidem dosáhl, proseb neslyšeli, nýbrž příbuzných Verginie, tří tribunův, kteří ku pomoci lidu zvoleni jsouce sami za ochranu a pomoc lid vzývají. Tyto slze spravedlivějšími býti se zdály. Když takto naděje ztenčena byla, sáhl si Appius na život dříve, než by odložený rok přišel. Hned po něm chopil se Publius Numitorius Spuria Oppia, nenávisti nejbližšího, protože v městě byl, když nespravedlivé přiřknutí od soudruha učiněno bylo. Větší však nenávist spůsobilo Oppiovi příkoří učiněné než nezamezené. Svědek jest předveden, jenž sedm a dvacet výprav vypočítal a osmkráte mimořádně obdarován byl, a nesa tato vyznamenání ukázal před očima římského národu, roztrhna svůj šat, záda pruty rozedraná, nic nezdráhaje se proti tomu, aby obžalovaný, může-li nějaké provinění proti němu říci, opět co soukromý proti němu zuřil. Také Oppius jest do vězení odveden a učinil konec svému životu přede dnem svého soudu. Statky Claudia a Oppia zabavili tribuni pro obecní pokladnici. Jejich soudruhové vystěhovali se do ciziny. Statky jejich jsou zabaveny. Také Marcu Claudiovi, přivlastňovateli Verginie jest rok položen, i byv on odsouzen odešel do vyhnanství do Tibura, protože mu sám Verginius trest smrti odpouštěl. I dosáhl duch Verginie, šťastnější po smrti než za živa, konečně pokoje, když byl prošel tolik domů, aby trestu pohledával, a žádného vinníka neminul.

59. Náramný strach byl připadl na otce a vzezření tribunův bylo již od toho času, jaké bývalo u desítipánův, an tribun lidu, Marcus Duilius, položiv blahodárně míru přílišné moci praví: „I svobody naší i trestu na nepřátelích dosti jest. Proto nehodlám dopustiti, aby tohoto roku buď někomu rok položen aneb někdo do vězení odveden byl, neboť nemám ani za vhodné, aby stará, již zapomenutá provinění na novo přednášena byla, poněvadž za nová potrestáním desíti-

pánův odčiněno jest a obou consulův ustavičná péče o hájení vaší svobody ručí, že nic spácháno nebude, co by tribunské pomoci vyžadovalo.“ Tato mírnost tribunova zbavila nejprvé otce strachu a tatáž zvýšila nechuť proti consulům, že tak zcela lidu se oddali, že o spásu otcův i svobodu dříve úředník lidu péči vedl než úředník šlechtický, a že dříve nepřátelé tresty jejich se nasytili, než by se ukazovalo, že se consulové jejich zvůli na odpor postaví. I pravili mnozí, že to bylo příliš povolné si počínání, že otcové zákonům od nich (consulův) navrženým své stvrzení dali, aniž bylo pochybno, že při pobouřeném stavu obce pospolité času podlehli.

60. Když záležitosti městské urovnány byly a postavení lidu pevného základu nabylo, odešli consulové do války na rozdílné strany. Valerius proti spojeným již v Algidě vojskům Aequův i Volscův zdržel válku úmyslně, neboť kdyby byl na místě boje se odvážil, byla by bitva, jakéhož ducha tehdy po nešťastném řízení desítipánův Římané i nepřátelé byli, nepochybně velikou ztrátu stála. Položiv se táborem tisíc krokův od nepřítele, držel vojsko pohromadě. Nepřátelé vyplňovali středokraty mezi oběma leženími, v šik se postavivše, a když ku potýkání vyzývali, nedával jim žádný Říman odpovědi. Jsouce konečně stáním a marným očekáváním boje unaveni, odejdou Aequové i Volsci, když myslili, že jim skoro vítězství přenecháno jest, část do Hernicka, část do Latia na kořist. V ležení se zanechá spíše posádka než dostatečná moc k boji. Jak to consul znamenal, splatí dříve způsobený strach a sešikovav vojsko doráží sám od sebe na nepřítele. Když oni vědouce, jaká část moci nepřítomna jest, bitvy nepřijali, přibylo hned Římanům zmužilosti a považovali za přemožené ty, již se uprostřed náspův třásli. Když po celý den stáli k bitvě upraveni, ustoupili noci. Tu ovšem Římané naděje plní

sobě hověli. S myslí z cela jinou rozešlou polekaní nepřátelé posly sem a tam, povolat zpět kořistníkův. I sbíhají se nazpět z nejbližších míst další nejsou nalezeni. Jak se rozednilo, vytáhnou Římané z ležení hodlajíce na náspy udeřiti, pakli by příležitosti k bitvě nebylo, a když velká již část dne přešla, a od nepřítele žádné hnutí se nedálo, velí consul útokem hnáti. Jak se šik hnul, pojala Volscy i Aequy nevole, pakli by vítězná vojska spíše náspy než statečnost a zbraň chrániti měly. Tedy i oni dostali od vůdcův znamení snažně vyžádané. I již vytáhla část ze bran a po nich jiní v řadě sestupovali, každý na své místo, když consul římský útok učinil prvé, než by šik nepřátelský všemi silami podporován jsa se postavil a udeřiv na ně, když ještě všickni nevytáhli, a ti, kteří vytáhli, ještě v šik se dosti nesestavili, žene útokem na kolísající se dav polekaných, sem tam na sebe a na svůj lid pohlížejících nepřátel, při pomatení jejich myslí pokřiku válečného a důrazu přimnoživ. S počátku ustoupili nepřátelé, potom když se spamatovali a vůdcové se všech stran na ně se obořovali, zdali přemoženým ustoupiti chtějí, obnovena jest bitva.

61. S druhé strany velel consul Římanům na to pamatovati, že toho dne poprvé co svobodní občané za svobodné město římské bojují, že sobě samým zvítězí, ne ale aby desítipánům co vítězové odměnou byli, že válka nevede se pod Appiem vůdcem nýbrž consulem Valeriem, jenž od osvoboditelův římského národu pošed sám také osvoboditelem jest; ať ukáží, že v dřívějších bitvách záleželo na vůdcích a ne na vojínech, že nezvítězili; že by bylo hanebné, aby více zmužilosti proti občanům měli než proti nepřátelům a doma více než venku poroby se obávali; jediná že byla Verginia, jejíž počestnosti nebezpečí v míru nastávalo, jediný že byl Appius, občan nebezpečné chlipnosti, avšak skloní-li se štěstí válečné, že dětem všech od tolika

tisíc nepřátel nebezpečenství nastane; on že nechce předvídati, čeho ani Juppiter ani otec Mars nedopustí, aby se městu při takových znameních založenému přihodilo. Připomínal jim pak Aventin a svatou horu, aby tam, odkud svoboda před několika měsíci zjednána byla, panování neztenčené zpět přinesli a ukázali, že tu povahu římští vojíni do sebe mají po vypuzení desítipánův, kterou před jejich zvolením měli a že vyrovnáním práv římská chrabrost umenšena není. Jak tato slova u praporův pěchoty pronesl, přijede na to letem k jezdcům: „Vzhůru jonáci“, praví, „vynikněte statečností nad pěchotu, jakož důstojenstvím a stavem vynikáte. Prvním sražením zapudila pěchota nepřítele, zapuzeného vy vyrazíce sežeňte s pole. Nezdrží útoku; již teď více váhají než odpor kladou.“ I pobodnou koně a vyrazí na nepřítele již bitvou s pěšími ve zmatek uvedeného a protrhnouce šik dorazí k zadnímu voji a z části po volné prostoře objedše obracují větší část nepřátel, již se všech stran v běh se dávajících, od ležení a pojíždějíce sem a tam zastrašují je. Šik pěší a sám consul a vešken nával bitvy udeří na ležení a vezma je s náramným krveprolitím zmocní se ještě větší kořisti. Pověst o této bitvě přinešena jest nejen do města ale i do Sabinska k druhému vojsku. V městě byla jenom radovánkami oslavována, v ležení ale roznítila mysli vojínův, aby následovali vyznamenání. Již je byl Horatius tím, že nájezdům stačili a v lehkých potyčkách se zkoušeli, naučil, aby spíše v sebe důvěřovali než pamětlivi byli potupy pod vedením desítipánův utrpěné, a drobné půtky prospěly k úplné naději v konec celku, aniž ustávali Sabinové, nabyvše bojem předešlého roku šťastně vedeným smělosti, je drážditi a na ně doráželi, tázajíce se, proč jako při loupežení v skrovném počtu vybíhajíce a zpět utíkajíce čas maří a na mnohé malé půtky rozhodnutí jediné války rozdrobují? proč raději se ne-

setkají polem a nedají osudu jedním rázem věc rozhodnouti.

62. K tomu, že již samoděk dost chuti k boji nabyli, byli Římané také nevolí podněcováni. Druhé vojsko již prý se vítězně do Říma navrátí, z nich pak že nepřítel sám od sebe s potupou posměchy si tropí; kdy budou nepřátelům rovni ne-li tenkráte? Jak consul znamenal, že vojsko takto v ležení reptá, svolav hromadu praví: „Jak válka na Algidě vedena jest, domnívám se, vojíni, že jste uslyšeli. Jak se slušelo vojsku svobodného národu býti, tak bylo. Moudrým řízením mého soudruha, statečností vojínův vítězství jest dobyto. Co se mne týče, takový úmysl a takového ducha míti budu, jakého vy chováte, vojíni. Válka může ku blahu i prodlužována i záhy skončena býti. Má-li se prodlužovati, dovedu toho tou samou kázní, kterouž jsem zavedl, aby co den vaše naděje i statečnost se vzmáhala. Pakli již dost jest srdnatosti a vhodným-li se zdá rozhodnutí, nuže tedy, pokřik válečný, který na bojišti učiniti chcete, učiňte zde, na znamení vůle a statečnosti své." Když s náramnou hodrostí pokřik učiněn byl, přeje dobrého zdaru a že jim vůli učiní a druhého dne na bojiště vyvede. Ostatní část dne jest ztrávena chystáním zbraně. Druhého pak dne, jak Sabini spatřili, že římský šik se postavuje, vytáhnou také oni již dávno boje dychtivi. Byla bitva, jako mezi dvěma vojsky sobě důvěřujícími, jedním, jež starou a ustavičnou slávu mělo a druhým, jež nedávno novým vítězstvím bylo zhrdlo. Obmyslem sílili také Sabini svou moc. Neb vyrovnavše se šikem podrželi dva tisíce mimo šik, již na levé křídlo římské v samém boji udeřiti měli. Když tito se strany útok učinivše obklíčené křídlo skoro v tíseň přiváděli, seskáče od dvou legií asi šest set rytířův s koní, a mezitím, co jejich lid již ustupoval, letem v první řady se přiženou a postaví se jednak nepříteli na od-

por jednak roznítí zmužilost pěchoty nejprvé stejným účastenstvím v nebezpečí potom studem. Stydělať se, že jízda svým i cizím spůsobem bojuje, a pěchota ani jezdcům sestoupilým rovna není.

63. Kráčejí tedy v bitvu, od níž se své strany upustili a odebírají se opět na místo, z něhož ustoupili, a okamžikem jest bitva neřku obnovena ale i klesá křídlo sabinské. Jezdci mezi řadami pěchoty se kryjíce ustoupili ke svým koním. Na to cválají na druhou stranu zvěstujíce vítězství a zároveň učiní útok na nepřítele již polekaného, poněvadž silnější křídlo strany jeho poraženo bylo. Nikoho statečnost v této bitvě nezaskvěla se více. Consul pak byl všeho bedliv, chválil statečné, domlouval, jak kde boj trochu ochaboval. Pokáraní vykonávali hned skutky statných mužův. Tak tyto povzbuzoval stud, jako jiné pochvala. Zdvihše znova pokřik tlačí se všickni se všech stran a odrazí nepřítele, aniž potom možno bylo římské moci odolati. I jsou Sabini na všechny strany rozprášeni po polích a zanechají ležení nepříteli na kořist. Tam neobdrželi Římané jako na Algidě nazpět zboží spojencův nýbrž své, jež pleněním dědin ztraceno bylo.

Bylať dvě vítězství ve dvou bitvách na rozličných stranách dobyta a rada ustanovila závistivě, aby ve jménu consulův na jeden den díky se činily. Národ šel bez rozkazu i druhého dne v četných zástupech vzdávat díky, a tato slavnost neuspořádána a národní byla horlivostí téměř hlučnější. Consulové dle úmluvy v týmž dvoudení k městu přitáhli a povolali radu ven na pole Martovo. Když tam zprávu o svých hrdinských skutcích podávali, stěžovali si přední otcové, že se sezení rady zúmyslně na postrach uprostřed vojínův odbývá. Proto consulové, aby k osočování místa nebylo, odtud rady na louku Flaminiovu odvolali, kde nyní chrám Apollinův jest. Již tehdáž nazývali ji

místem Apollinovým. Když jim tam převelkou většinou otcův triumf byl odpírán, učinil Lucius Icilius, tribun lidu, k nároku návrh o triumfu consulův, při čemž mnozí vystupovali, aby z toho zrazovali, a nejvíce Gajus Claudius volal, že consulové nad otci a ne nad nepřítelem vítězství slaviti chtějí a že se vyhledávají díky za soukromou zásluhu o tribuna a ne čest za statečnost, že nikdy před tím nebylo rokováno u národu o triumfu a vždy že uvážení a rozhodnutí o této cti při radě bylo, aniž prý králové velebnost nejvyššího řádu ztenčili, ať jen tribunové tak nenaplní vše svou mocí, aby nijaké obecní radě býti nedopustili, že tak teprv svobodnou se stane obec, tak rovnými zákonové, pakli každý řád svá práva, svou velebnost podrží. Ač v ten smysl i od ostatních starších otcův mnoho mluveno bylo, přijaly všechny okresy tento návrh. Tehdy bylo po prvé bez usnešení otcův vůlí národu vítězství slaveno.

64. Toto vítězství tribunův a lidu málem v neblahý přepych se proměnilo tím, že se mezi tribuny spiknutí stalo, aby ti samí tribunové opět zvoleni byli, a by méně jejich ctižádost vynikala, také consulům úřad prodloužili. Za záminku udávali otcův sjednocení, jímž prý na potupu consulův práva lidu ztenčena byla. Co prý se bude díti, když zákony ještě upevněny nejsou a consulové na nové tribuny svými spolky udeří? neboť nebudou prý consuly vždy Valeriové a Horatiové, kteří za svobodu lidu svou moc kladou. Jakousi prospěšnou v čas náhodou padl los řízení voleb na Marca Duilia, muže obezřelého, a kterýž předvídal záští z nepřetrženého podržování úřadu nastávající. Když on tvrdil, že na žádného ze starých tribunův ohledu nevezme, a soudruhové o to se zasazovali, aby okresy k volnému hlasování připustil aneb řízení voleb soudruhům nechal, kteří volby spíše po zákonu odbývati budou než po vůli otcův,

přivolal Duilius, jak spor vypukl, consuly k lavicím *) a když se jich zeptal, co o consulských volbách v duchu zamýšlejí a oni odpověděli, že nové consuly zvolí, vstoupil s nimi před hromadu získav lidu milé zástupce svého úmyslu lidu nebrubě milého. Když t m consulové k národu přivedeni byli a on se jich otázal, kdyby je národ římský, pamětliv jsa svobody doma jimi opět obdržené, pamětliv jsa jejich vojenské výpravy i vykonaných skutkův, opět za consuly volil, co by činiti hodlali, a oni na svém vyjádření ničeho nezměnili, pochválil consuly, že až do konce desítipánům ustavičně nepodobni jsou, a odbýval volby; i když byl pět tribunův lidu zvoliti dal, a pro snahy devíti tribunův zřejmě se ucházejících jiných čekatelů okresům se nedostávalo, propustil shromáždění aniž je potom v příčině voleb odbýval. Pravilť, že zákonu zadost učiněno jest, kterýž nikde počtu tribunův neurčiv, jenom aby zanecháni byli, pod trestem zapovídá a velí, aby ti, již zvoleni budou, soudruhy soukromou volbou si přibrali. I předčítal slova zákonu, v němž bylo: „Pakli deset tribunův voliti dám lidu, a vy dnes snad méně než deset tribunův lidu zvolíte, potom ať ti, které oni sobě za soudruhy soukromě zvolí, dle tohoto zákonu tak zákonitými tribuny lidu jsou, jak oni, jež dnes tribuny lidu učiníte.“ Když Duilius až do konce setrval v tvrzení, že obec pospolitá patnácte tribunův míti nemůže, zvítězil nad ctižádostí svých soudruhův a odstoupil z úřadu rovně jsa milý otcům i lidu.

(Od r. 307 - 309. od z. Ř. = od r. 445—443 př. Kr.)

65. Noví tribunové se zachovali při soukromé volbě svých soudruhův dle vůle otcův ano i zvolili

---

*) T. j. subsellia, na nichž zasedali tribuni, jakož zasedali consulové na svých stolicích slonových (sella curulis).

dva z otcův a bývalé consuly Spuria Tarpeja a Aula Aternia. Za consuly zvolení Spurius Herminius, Titus Verginius Caelimontanus neklonili se hrubě ani ku straně otcův ani lidu a měli pokoj doma i venku. Lucius Trebonius, tribun lidu, nevražil na otce, poněvadž, jak pravil, od nich při soukromé volbě tribunův podskokem přelstěn a od soudruhův zrazen byl *) i učinil návrh, aby kdo lidu římskému tribuny voliti dá, ten tak dlouho voliti dal, až by deset tribunův lidu dosadil. Svůj tribunský úřad spravoval na otce si vyjížděje, odkudž mu také příjmí Asper (Jízlivý) dáno jest. Na to zvoleni jsou za consuly Marcus Geganius Macerinus a Gajus Julius, ti utišili hádky tribunův povstalé s urozenou mládeží bez útoku na tuto vrchnost a se zachováváním velebnosti otcův. Po uzavření odvodu k válce s Volscy a Aequy zdrželi lid od rozbrojův odkládajíce tuto záležitosť neb tvrdili, že, když v městě pokoj jest, také venku všechno na pokoji trvá, a že různicemi občanův zahraniční národové hlav svých pozdvihují. Péče o mír byla také příčinou svornosti uvnitř. Než vždy byl jeden stav mírnosti druhého obtížným. Když lid pokojně se choval, začala se mu díti od mladších otcův příkoří. Kdykoliv tribunové nižším pomáhali, málo to s počátku prospívalo, potom nezůstali ani oni bez urážky, zvláště v posledních měsících, poněvadž i spolčováním mocnějších příkoří se dálo, i důraz každé úřední moci v pozdější části roku obyčejně mnohem ochablejší býval. A lid již jen tak nějakou naději v tribunskou moc skládal, pak-li by tribuny Iciliovi podobné měl; po dvě léta měl prý toliko jména. Naopak starší z otcův jednak myslili, že jejich mládež příliš prudka

---

*) Čím a jak se to stalo, o tom Livius nevypravuje. Snad nechtěl Trebonius připustiti volby patriciův aneb chtěl prosaditi volbu některých tribunův předešlého roku.

jest, jednak chtěli, aby, když již míra se přestoupiti měla, spíše u nich než u odpůrcův náruživosti přebývalo. Tak nesnadné jest mírniti se v obhajování svobody, když každý tváře se, že pod rovným právem býti chce, tak se pozdvihuje, že jiného utlačuje, a když lidé proti strachu se chráníce, sami sebe strašnými činí, a když příkoří od sebe zapuzené na jiné uvalujeme, jako by nutné bylo, buď je činiti buď je trpěti.

(Od r. 309—310. od z. Ř. = od r. 443—442. př. Kr.)

66. Za consuly na to zvolení Titus Quinctius Capitolinus po čtvrté a Agrippa Furius nenašli ani rozbrojův doma ani venku války, ale hrozily obojí. Již nemohla déle nesvornost občanův zadržena býti, když i tribuni i lid proti otcům pobouřeni byli, poněvadž rok některému z šlechty položený novými vždy boji hromady pobuřoval. Při jejich prvním hluku uchopili se jako na dané znamení zbraně Aequové a Volscové, zároveň proto, že vůdcové kořisti žádostiví jim namluvili, že před dvěma roky odvod odbýván býti nemohl, poněvadž lid proti vládě se již zpouzel, proto prý proti nim nebyla vypravena vojska; nekázaností prý zaniká obyčej konati vojenské služby, aniž prý Řím již obecnou vlastí jest; všechen hněv a záští, jež proti zahraničným národům měli, proti nim prý se obrací; tedy že jest příležitost překvapiti vlky vnitřní zuřivostí zaslepené. Spojivše pak vojska svá poplenili naskrz nejprvé krajinu latinskou, potom když se tam žádný mstitel na odpor nestavil, přistoupili plenice při jásotu původcův války ku samým hradbám římským se strany brány esquilijské, ukazujíce při tom potupně městu na spustošené krajiny. Když odtud bez trestu kořist před sebou ženouce ku Corbionu s vojskem zpět odtáhli, povolal consul Quinctius národ do hromady.

67. Tam, jak se dovídám, mluvil v tento smysl: „Ačkoliv si žádného provinění nejsem svědom, Quirité, předce vstoupil jsem s převelikým studem do vašeho shromáždění. — To tedy jste měli zvěděti, to má potomstvu ku paměti podáno býti, že Aequové a Volsci, nedávno sotva Hernicům rovní, ku branám města Říma, když Titus Quinctius po čtvrté consulem jest, bez trestu ve zbrani přistoupili! Této hanbě, ač již dlouho tak se žije, taký stav obce jest, že nic dobrého duch nevěští, byl bych já buď vyhnanstvím buď smrtí ušel, kdyby jiného zniknutí důstojenství nebývalo, kdybych jen byl věděl, že právě na tento rok nastává. Tedy kdyby muži ony zbraně byli měli, které ve vašich branách byly, Říma se mohlo vydobyti za mne consula? Dost jsem měl důstojenství, dost a dosti života, jsa po třetí consulem měl jsem umříti! Kým ale konečně nepřátelé nejbojácnější pohrdli? Námi consuly či vámi, Quirité? Na nás-li vina, odejměte svrchovanou moc nehodným, jest-li to málo, pohledávejte nad' to trestu; pakli na vás, když není žádného ani boha ani člověka, který by vaše poklesky káral, at jich jen vy litujete. Nepohrdli oni vaší bojácností aniž spolehli na svou statečnost, neb byvše tolikráte poraženi a rozprášeni, ležení zbaveni, na dědinách potrestáni, poznali i sebe i vás. Otravou našeho města jest nesvornost stavův, rozepře mezi otci a lidem. Co ani my nemáme míry v panování ani vy ve svobodě, co vás mrzí vrchnost šlechtická, tyto vrchnost lidu, pozdvihli oni hlav svých. Probůh, čeho se vám chce? Žádali jste si tribunův lidu; k vůli svornosti povolili jsme je. Zatoužili jste po desítipánech; nechali jsme jich zvoliti. Desítipáni vás omrzeli; donutili jsme je z úřadu odstoupiti. Když proti nim soukromníkům váš hněv trval, dopustili jsme tomu, aby nejurozenější a nejváženější muži umřeli a ve vyhnanství byli. Tribuny lidu chtěli jste opět zvoliti; zvolili

jste je. Chtěli jste učiniti consuly ze své strany; a ač jsme to nespravedlivým k otcům nalézali, viděli jsme, že také vrchnost šlechtická darem lidu se stává. Tribunskou pomoc, odvolání se k národu, usnešení lidu na otce uvalená, potlačení svých práv pod záminkou vyrovnání zákonův snesli jsme a snášíme. Jaký bude konec svárův? Kdy pak bude možná, jedno město míti, kdy pak tuto vlast míti obecnou? My přemožení s klidnější myslí se chováme v pokoji než vy vítězi. Jest na tom dost, že nám strašni jste? Proti nám se opanuje Aventin, proti nám se osadí svatá hora. Avšak když Esquilije téměř od nepřítele vzaty byly a Volsci na náspy vystupovali, nezapudil nikdo nepřítele. Proti nám jste muži, proti nám ozbrojeni."

68. „Nuže tedy, když jste zde radnici oblehli a náměstí nebezpečným učinili a žalář nejčelnějšími muži naplnili, vytáhněte právě s touto srdnotou myslí za bránu esquilijskou, aneb neodvážíte-li se ani toho, popatřte s hradeb, jak vaše dědiny mečem i ohněm spustošeny jsou, jak se lupy odhánějí, jak všudy z domův zapálených kouř se valí. Avšak obec pospolitá jest proto ve stavu horším. V krajině jsou požáry, město jest obléháno, sláva válečná jest při nepřátelích. A konečně; v jakém stavu jest vaše soukromé jmění? Již budou jednomu každému z dědin škody jeho zvěstovány. Co pak máte doma, z čeho byste je dosadili? Navrátí a nahradí vám tribunové, co jste tratili. Křiku a slov, co budete chtíti, nasypou, i osočování nejčelnějších mužův i návrhův i hromad. Než z oněch hromad nikdy nikdo z vás se nenavrátil domů s jměním a postavením polepšeným. Zdaž přinesl kdo k choti a dětem něco mimo nenávist, uražení, záští obecná i soukromá? a těch vždy ne svou chrabrostí a bezúhonností nýbrž pomocí cizí uhájiti se máte. Avšak, na mou věru, když jste služby vojenské pod vedením nás consulův a ne tribunův v ležení a ne

na náměstí konali a vašeho válečného pokřiku na bojišti nepřátelé a ne v hromadách otcové římští se hrozili, vracívali jste se kořisti dobyvše, dědiny nepřátelům odňavše, statkův plni jsouce i slávy, zároveň obecné i soukromé, domů ku svému ochrannému božstvu u vítězoslávě, ale nyní necháváte nepřítele svými statky stíženého odtáhnouti. Lpěte připoutání na hromadách a žijte na náměstí, předce vás následuje nutnost vojenské služby, kteréž utíkáte. Bylo obtížné táhnouti proti Aequům a Volscům, — před branami jest válka. Pakli odtud zahnána nebude, hned bude mezi hradbami, vstoupí i do tvrze a na Capitolium a pronásledovati vás bude do vašich domův. Před dvěma lety poručila rada odvod odbývati a vojsko do Algidu vyvesti. Sedíme nečinně doma, na spůsob ženštin mezi sebou se hašteříce, a míru právě trvajícímu se těšíce a nevidouce, že z onoho pokoje mnohonásobná válka se vrátí. Vím, že jest možná mluviti jiné příjemnější věci než tyto jsou, než kdyby i má povaha mne nepohádala, nutnost mne dohání mluviti pravdu místo příjemných slov. Chtěl bych ovšem já vám, Quirité, se líbiti, ale mnohem více chci vaší spáse, jakoukoliv mysl ku mne chovati budete. Přirozeným během tak jest to uspořádáno, že kdo k lidu pro svůj prospěch mluví, milejší jest toho, kteréhož duch kromě obecního prospěchu ničeho nevidí, leda byste se snad domnívali, že pochlebníci obecní, tito lidumilové, kteří vás ani ve zbrani ani na pokoji nenechávají, vás k vašemu prospěchu pobuřují a popouzejí. Vaše pobouření přináší jim buď důstojenství buď zisk, a protože vidí, že při svornosti stavův nikde ničím nejsou, chtějí raději býti vůdci věci špatné, bouři a rozbrojův, nežli žádné. Pakli vás předc jednou omrzelost z těchto poměrův pojíti může a vy otcův svých a své dávné obyčeje místo těchto nových na sebe vzíti můžete, nezpěčuji se žádnému trestu, neporazím-li v málo dnech těchto

plenitelův našich dědin a jich nerozpráším a ležení nezbavím a od našich bran a hradeb k jejich městům nepřenesu tohoto postrachu války, kterýmž nyní ohromeni jste.“

69. Zřídka kdy řeč tribuna u lidu oblíbeného byla lidu milejší než tehdy řeč velmi přísného consula. Také mládež, jež v takovém postrachu zpěčování se vojenské službě za nejostřejší zbraň proti otcům považovati si uvykla, pohlížela po zbrani a válce, a utíkající venkované a na venkově oloupení i poranění zvěstujíce ohavnější věci těch, jež před očima ležely, naplnili celé město hněvem. Jak se do rady sešli, tu se všickni obrátili ku Quinctiovi a pohlíželi naň jak na jediného ochránce velebnosti římské a přední z otcův myslili, že jeho řeč byla důstojna svrchované moci consulské, důstojna tolika consulských úřadův, před tím zastávaných, důstojna života celého, plného důstojenství často spravovaných, častěji zasloužených; jiní consulové že buď zrazováním otcův, lidu lichotili aneb krutě hájíce práv stavu svého lid skrocením učinili vzdornějším. Titus Quinctius že učinil řeč přede vším pamětlivou velebnosti otcův i svornosti stavův a okolností. Žádali ho i soudruha jeho, aby jedné s consuly mysli byli a tomu chtěli, by válka od města a hradeb zahnána byla i aby lid v tak povážlivé době poslušným otcův učinili; obecná vlast že se dovolává tribunův a vzývá za jejich pomoc, když dědiny jsou spustošeny a na město útokem se žene. Všeobecným souhlasem uzavřen a odbýván jest odvod. Když consulové v hromadě prohlásili, že není času k vyšetřování důvodův osvobození, a aby celá mladší třída druhého dne na úsvitě na poli Martově se dostavila, že k vyšetřování důvodův těch, kteří se nepřihlásí, čas po ukončení války položí a za zběha že považován bude ten, jehož důvodův neschválí: dostavilo se všechno branné mužstvo druhého dne. Pra-

porce zvolily, každý sobě své setníky, a práporcům v čelo postaveno po dvou senatorech. Všecko to jest, jak se dozvídáme, tak časně vykonáno, že se prapory, jež toho samého dne od questorův z obecní pokladnice *) vzaty a na pole přineseny byly, ve čtvrtou hodinu téhož dne s pole hnulo a nové vojsko, kterého některé praporce starých vojínův dobrovolně následovaly, u desátého sloupu zůstalo. Následující den přivedl jim nepřítele před oči a u Corbiona jest ležení proti ležení rozbito. Římany hněv, ony vědomí viny, že tolikráte odboj učinili, a zoufalost podněcovaly; tak tedy třetího dne bitva dále odkládána není.

70. Ačkoliv ve vojště římském dva consulové byli se stejnou mocí, byla velitelská moc, což jest nejvíce blahodárné při řízení velikých podniknutí, povolením Agrippy v rukou jeho soudruha, a tento obdržev přednost povolností podrobujícího se splácel mu vlídně sdílením se radou a slávou s ním a rovnáním ho sobě, ač mu neroven byl. Na bojišti měl Quinctius pravé křídlo, Agrippa levé. Pobočníku Spuriu Postumiu Albovi dáno jest řízení středního šiku, druhého pobočníka Publia Sulpicia ustanoví vůdcem jízdy. Pěchota na pravém křídle bojovala výborně, ač Volscové odporu liknavě nekladli. Publius Sulpicius prorazil jízdou skrz střední šik nepřátelský a ačkoliv odtud tou samou cestou ku svému lidu se navrátiti mohl dříve, než by nepřítel pomatené řady opravil, vidělo se mu býti příhodnějším, aby s týlu na nepřítele dorážel, i byl by v okamžiku, útok čině ze zadu, nepřítele strachem s obou stran rozprášil, kdyby jízda volská a æquovská svým vlastním útokem naň nebyla udeřila a nějaký čas ho nezdržela. Tu však přesvědčen byl Sulpicius, že není času k váhání, vo-

*) Obecní pokladnice byla ve chrámě Saturnově, kde se též pod dohlídkou quæstorův vojenské prapory chovaly.

laje, že obklíčeni a od svých odtrženi jsou, pakli vynaložením vší moci nedokončí boje s jízdou, a že nedostačí zahnati jízdu bez úrazu, ať tedy skolí muže i koně, aby odtud žádný zpět do bitvy nepřijel aneb půtky neobnovil, onino prý nemohou odolati jim, kterým sražený šik pěchoty ustoupil. To nebylo mluveno hluchým uším. Jedním návalem porazili celou jízdu, sráželi velkou jich sílu s koní, pobodali kopími je samy i koně. To byl konec bitvy s jízdou. Na to udeřivše na šik pěší poslali zprávu o vykonaném skutku svém ku consulům, kde se šik nepřátelský již k útěku klonil. Tato pak zpráva zvýšila i zmužilost vítězícím Římanům i zarazila postupující Aequy. Jejich porážka začala nejprvé uprostřed šiku, kde proraziviší jízda řady ve zmatek byla uvedla. Potom začalo consulu Quinctiovi ustupovati křídlo levé. Ale na pravém byla největší nesnáze. Tam Agrippa, věkem i silou srdnatý, vida, že se na všech stranách bitvy lépe než u něho bujuje, vezme prapory od praporečníkův a začne je sám napřed nésti, některé také v husté řady nepřátel házeti. Strachujíce se této hanby jsou vojíni rozníceni a vrhli se na nepřítele. Tak bylo stejné vítězství na všech stranách. Tu přišel posel od Quinctia, že již zvítěziv nepřátelskému ležení hrozí, ale vtrhnouti tam nechce, pokud neví, že také na levém křídle dobojováno jest; pakli již nepřítele porazil, ať k němu s vojskem přitrhne, aby zároveň celé vojsko kořisti se zmocnilo. Vítězný Agrippa přišel s obapolným štěstí přáním k vítěznému soudruhu i ležení nepřátelskému. Když se tam netuze bránili a v okamžiku poraženi byli, vtrhnou oni bez boje do ohrad a přivedou vojsko zpět, jež náramné kořisti nabylo a také své zboží, které pleněním dědin ztraceno bylo, zpět obdrželo. Dozvídám že, že ani za triumf nežádali, aniž jim od rady podán byl, příčina zamítnutí neb nedoufání této cti neudává se. Pokud se já při

takové vzdálenosti času domýšlím, ostýchali se consulové, když consulům Valeriovi a Horatiovi, mimo přemožení Volscův a Aequův také slávy z dokonání války sabinské nabyvším, triumf od rady odepřen byl, za polovici činův žádati za slavení vítězství, aby kdyby i toho dosáhli, se nezdálo, že byl více ohled brán na osoby než na zásluhy.

71. Vítězství čestné nad nepřáteli dobyté zohyzdil doma hanebný rozsudek národu o zemi spojencův. Poněvadž Aricianė a Ardeané o spornou dědinu často válečně se potýkali, vzali, mnohými obapolnými porážkami unaveni jsouce, římský národ za rozsudího. Když ku vedení pře přišli, jest ve shromáždění národu od úředníkův jim daném s velkým úsilím jednáno, a jak po předvedení svědkův okresy volány byly a národ k hlasování přistoupiti měl, povstane Publius Scaptius, sprostý člověk vysokého věku a praví: „Dovoleno-li, consulové, o obci pospolité mluviti, nenechám já národ v této věci chybovati.“ Když consulové tvrdili, že on ješitný člověk nemá slyšen býti, a když ho dadoucího se do křiku, že se obecní záležitost zrazuje, odstraniti poručili, vzývá tribuny. Tribunové, jakož skoro vždy od lidu více vedeni jsou než jej vedou, dovolili lidu žádostivému poslouchati, aby Scaptius přednesl, co chce. Tu on začne, že již v osmdesátém třetím roku jest a v té krajině, o níž se jedná, sloužil ne co mladík nýbrž již dvacátý rok své vojenské služby konaje, když u Coriol válka se vedla, proto že věc věkem zaniklou, ale ve své pamětí utkvělou přináší; ta dědina, o kterou spor veden jest, patřila prý ku krajině coriolské, a po vzetí Coriol stala prý se po právu válečném obecním jměním národu římského; on prý se diví, jak Ardeané a Ariciané doufají, že římskému národu, kteréhož místo pána soudcem učinili, odejmou tu dědinu, ku které práva nikdy nepožívali, pokud obec coriolská nepo-

rušena stála; jemu prý zbývá nepatrná část života, předce však prý se nemohl v duchu odhodlati, aby, které dědiny co vojín dle svých sil vydobyl rukou, té také co stařec hlasem, jímž jedině může, neobhajoval: tedy že radí velmi snažně římskému národu, aby pro neprospěšnou ostýchavost sám své vlastní věci nezavrhl.

72. Když consulové spozorovali, že lid Scaptia, nejen s tichostí ale i s přisvědčováním poslouchá vzývají bohy i lidi, že se náramná ohavnost děje, a přivolají přední z otcův. S nimi pak okresy obcházeli, žádali, aby se nejhoršího skutku na horší ještě příklad nedopouštěli tak, že by co soudcové spornou věc ku svému prospěchu obrátili, zvláště když, byť i dovoleno bylo soudci o prospěch vlastní se starati, nedosáhnou tolik, vezmouce dědinu pro sebe, mnoholi se ztratí odcizováním náklonnosti spojencův, neboť ztráta pověsti a víry jest prý příliš veliká, aby se oceniti dala; to že poslové domů zvěstují, to že se mezi lidmi roznese, to že uslyší spojenci, to nepřátelé, s jakou bolestí tito, s jakou radostí onino! či snad se domnívají, že Scaptiovi, šedivému pobuřovateli hromady sousední národové to připočtou? Tím skutkem bude prý slavným jméno Scaptiovo, ale římský národ že ponese jméno podvodníka a odcizovatele cizí sporné věci, neboť který prý soudce v soukromé věci to učinil, aby si cizí spornou věc přiřkl? Ani Scaptius sám prý by toho neučinil, ač studu odumřelého jest. Tak volají consulové, tak otcové. Než mocnější jest lakota a pobadatel lakoty Scaptius. Předvolaní okresové rozhodli, že dědina jest obecním jměním národu římského; aniž se upírá, že tomu tak bylo, kdyby se bylo k jiným soudcům šlo, nyní ale spravedlivostí věci sotva v čem zmírněna jest hanebnost rozsudku. To se nevidělo Aricianům a Ardeanům býti šerednějším než otcům římským. Ostatní část roku zůstala pokojnou od bouří v městě a za hranicemi.

Poznámky.

V knize této jsou obsaženy dějiny od r. Ř. 287 až do konce r. 309. Hlavní této doby událostí, s kterou ostatní děje vnitřní i zevnitřní z většího dílu souvisí, jest provedení desítipanských desk.

K hl. 1. Šlechta, která si malý počet osadníkův ku přijímání dědin se přihlásivších vykládala tím, že lid raději v Římě za dědiny žádati než jinde je přijímati chce, byla více vtipná než upřímná, neboť krajina antijská, v které se dědiny lidu dávaly, byla ustavičným nájezdům Volscův podrobena, ježto krajiny které Cassius navrhl, bezpečnější byly. Odtud onen malý počet osadníkův.

K hl. 4. Pozdější Furiové sluli dle starého vyslovování Fusii, neboť během času jest původní *s* mezi dvěma samohláskama v kmenech i v koncovkách obyčejně, na konci slova toliko někdy proměněno v *r*. Ve vlastních jmenech, která svůj původní tvar déle podržují než jména obecná, vyslovováno *s* ještě v pátém století města Říma, jak to vykládá Cicero — epist. ad fam. IX. 21 — svému příteli Papiriu Pætovi, jehož předkové ještě v pátém století sluli Papisii.

K hl. 6. Římané od Gaja Sempronia Gracchа počínajíce naznačovali vzdálenost na svých silnicích sloupy, které tisíc krokův odvojitých od sebe vzdáleny byly. První sloup byl na velkém náměstí v Římě. Pět tisíc krokův římských dělá naši míli.

K hl. 9. Návrh Terentiliův, aby zvoleno bylo pět mužův ovšem z lidu, kteří by návrhy zákonův učinili a je národu ku schválení předložili, a aby potom consulové, kteří do toho času nejvíce po obyčeji a často nespravedlivě lidu pře rozhodovali, těmito zákony na soudu se spravovati musili, byl pro lid, jak již z jeho obsahu vysvítá velmi důležitý. Avšak šlechta v něm spatřovala nejen obmezení soudní moci consulské ale i ztenčení svých práv. Neboť návrhy pro sněm národu připravovati přináleželo tehdy radě, vý-

boru šlechty, a consulům, t. j. vládě, a stvrzování jich příslušelo národu, na jehož sněmu dle tehdejšího sněmovního řádu měla šlechta převahu. Konečně používala tehdy šlechta soudův k upevnění své moci proti lidu. Z takových příčin na obou stranách jest pochopitelno, že boj pro návrh Terentiliův povstalý s převelikým úsilím a s náramnou prudkostí obou stran po deset let veden byl, a že návrh tento teprv prostředkováním mírných občanův obojí strany a povolením přísné strany mezi šlechtou i mezi lidem ač se značnými změnami ku prospěchu šlechty přijat jest.

K hl. 10. Knihy Sibylliny koupil od jakési stařeny dle jednoho podání Tarquinius Starší, dle jiného Tarquinus Zpupný. Sepsány byly řečí řeckou a pocházely prý od Sibylly kumské. Péči o ně vedli jejich vykladači, z počátku dva muži ze šlechty od r. Ř. 387 deset mužův, z polovice ze slechty z polovice lidu volených, od Sully patnácte mužův, kteří od svého počtu a povolání nazýváni byli = *duumviri, decemviri, quindecimviri sacrorum* aneb *sacris faciundis či duumviri* atd. *libris Sibyllinis inspiciundis* dvoupáni, desítipáni, patnáctipáni nad svátostmi aneb obřadní. — O zakoupení knih Sabylliných nečiní žádné zmínky Livius, bezpochyby proto, že za jeho času své dřevní důležitosti již pozbyly. V bojích s lidem používala jich jakož náboženství vůbec často šlechta ku zbožným podvodům. Tribuni však dobře to věděli a nedávali se tím mýliti, jakož učinili právě tohoto roku, v kterémž šlechta mimo zneužití knih Sibylliných ku zamezení rokováni o návrhu Terentiliově také tu lest vymyslila, aby spůsobením války s Volscy a Aequy lid z města do pole vyveden byl.

K hl. 15. Příčiny k opanování Capitolia od Appia Herdonia jsou trochu temné. V celku se pravdě dosti podobá, že se tribuni příliš neklamali, tvrdíce, že to učiněno jest podskokem patriciův, aby návrh Terentiliův odstraněn byl. Jisto jest, že to bylo z knih Sibylliných dosti jasně předpověděno. Liv. III. 10.

K hl. 19. Řeč vášnivého a přísného karatele tribunův lidu, Lucia Quinctia Cincinnata, jest nespravedlivá k tribunům, které on nazývá pobuřovateli proto, že použili tísně obecní ku provedení svého návrhu, následujíce příkladu šlechty, která tísně lidu používala k upevnění své moci. Cincinnatus, tehdejšího času vůdce šlechty, kárá tribuny velmi přísně ale mlčí o šlechtě, jež lidu v dosažení slušného práva překážela věrolomností, zbytečnými válkami, zbožnými podvody, jmenováním dictatora v době míru, kteréž poslední

opatření v starém Římě znamenalo tolik, co stav obležení za našeho věku.

K hl. 22. *Jezdce taktéž postaví každé části za její hlavní voj.* Hlavním vojen *(principia)* vyrvzumívají se zde jako v kn. II. hl. 65. *triarii*, kteří tvoříce jádro legie stávali někdy v první z tří řad sšikovaného voje a jméno *principia (přední voj)* i tehdy podrželi když jim v třetí řadě místo vykázáno.

K hl. 24. Věc o kterouž se jednalo ve při Volsciově totiž křivá přísaha náležela vlastně před soud obecný (*judicium publicum)* a protož také quaestoři jako žalobníci jménem obce Volscia před soud pohnati hodlali; zároveň pak osoby soukromé nepochybně proto, aby dotvrdili nepravost žaloby někdy proti Kaesonovi vznešené, nabízeli Volsciovi rozhodnutí na spůsob sázky *(sponsio)* oblíbené ve přech soukromých. Sázka zněla v smysl ten: Kaeso byl onoho času v ležení; dokážeme-li že byl, zaplatíš tolik a tolik. Zdráhal-li se Volscius sazby přijeti, osvědčil tím sám, jak bezdůvodně bylo svědectví jeho; přijal-li a prohrál-li ji, byl již předběžně soud nad ním vynešen, ač nezdá se že by i bez nálezu soudu obecného bylo mělo rozhodnutí takové jiných právních následků mimo ztrátu základu.

K hl. 29. Úsudek Liviův, že Cincinnatus dle své vyšší moci consula Minucia s úřadu složil, jest nepravý, neboť v takovém případě byl by musil zvoliti consula nového. Bylo to toliko dočasné zastavení consulské moci.

K hl. 30. Že lid na šlechtě vymohl, aby na místě pěti tribunův doset tribunův měl, to bylo ceny velmi pochybné, neboť jednak bylo snáze mezi desíti než mezi pěti tribuny nějakého zrádce věci lidu nalezti, překaziltť jeden tribun svým zakročením usilování všech ostatních, — jednak tím, že výminka položena byla, aby po dvou tribunech z každé třídy voleno bylo, přicházel tribunský úřad do rukou boháčův, proti kterýmž lid právě tribunským úřadem chráněn býti měl.

K hl. 31. Návrh, aby Aventin, kde někteří patriciové statky v dočasném držení od obce měli, lidu dán byl, učinil tribun Lucius Icilius Ruga. Rada, jíž správa obecního jmění příináležela, svolila k tomu, chtějíc lid odvrátiti od zasazování se za návrh Terentiliův. Lid přijal, co mu dáno bylo, a jednal dále.

Nedá se nijak tvrditi, že poslové do Athen vypravení odtud zákony Solonovy přinesti měli, aby potom římskému národu dány byly, neboť zákony Solonovy, uvádějící mírnou demokracii, nijak se nehodily k tehdejšímu aristokratskému

zřízení obce římské. Také šlechta římská povolivši, aby psané zákony byly, povolila jen potud, aby to v desítipanských zákonech bylo, co do toho času obyčejem za právo v Římě platilo. Aspoň desítipanské desky to dokazují. Byli-li v skutku poslové do Athen vypraveni, měli se tam na nejvýš naučiti upravování zákonův.

K hl. 32. Desítipáni jsou proto jenom ze šlechty zvoleni, že dle tehdejšího práva svrchovaná moc soudní a vojenská jenom od šlechty vykonávána býti mohla. Účel ustanovení desítipanské vrchnosti, který Livius více naznačuje než ukazuje, byl odstranění tribunské moci, přísné šlechtě velmi nepohodlné, o kteréž také mírná šlechta a mírná strana lidu toho přesvědčení nabyla, že různicemi povstávajícími z návrhův tribunských i z odporů od přísné šlechty jim kladených, obec konečně zahynouti musí. Zdá se tedy, že mírná strana lidu tribunské moci vzdala se za psané zákony a za zavázání consulův, aby se jimi na soudu řídili; vždyť tribuni byli právě k tomu ustanoveni, aby křivdy lidu od consulův na soudu činěné zamezovali. Než přísná strana lidu myslíc, že jest přece vydatnější živé slovo tribunské než slib consulův, že spravedlivě souditi budou, položila při ustanovení desítipánův výminku, aby posvátné zákony lidu nebyly vyzdviženy, t. j. aby po odstoupení desítipánův voleni byli opět tribuni lidu.

K hl. 34. Rovná práva, která desítipáni prvního roku, pokud ovšem jejich lidský věhlas stačil, pro všechny občany bez rozdílu navrhli, byla dosti nerovná. V soukromém právě, v kterém dříve nebyla nerovnost, není také teď nerovnost učiněna, až na to, že sňatek manželský mezi šlechtou a lidem, který před tím po obyčeji nebýval, teď zákonem zapovězen jest, čímž jest lid za třídu nižší a takové cti nedůstojnou prohlášen. Mimo toto pohanění zůstal lid vyloučen z úřadův diktatorského, consulského a quaestorského — jiných ještě tehdy nebylo — ze správy obecní, ze všech úřadův kněžských se správou obecní souvisících.

K hl. 35. Mezi zvolenými desitipány druhého roku byli Duilius, Oppius a snad také Rabulejus z lidu. Nemožná věřiti, že tato volba, proti tehdejšímu právu čelící, připuštěna jest příchylností panstva k lidu aneb že to svými pletichami učinil Appius Claudius, aby si několik oddaných nástrojův mezi lidem vybral, kterýchž z panstva dost míti mohl, nýbrž spíše se to stalo proto, že lid dostav psané zákony — jestiť hlas o scházení dvou desk teprv později roznesen (vulgatur rumor) — po odstranění mimořádné vrchnosti a po navrácení bývalého stavu obce pospolité za-

toužil a že jej šlechta uspokojiti musila třebas nepatrným povolením, aby tím spíše svého velmi důležitého cíle, odstranění tribunské moci na vždy dosáhla. — Mluvě Livius o úmluvě, kterouž oba Quinctiové odstraněni byli, klade na počátek čtvrtého století spůsob později obvyklý, že totiž kandidaté se smlouvali o přepuštění hlasův setnin aneb okresů sobě oddaných ve prospěch kandidata své strany, aby tím překazili volbu kandidata strany protivné.

K hl. 36. Appius Claudius uznal za jistý prostředek k odstránění na vždy tribunův lidu vládu několika velmožův (oligarchia), a jeho moudrost záležela v tom, že toliko násilným panováním lid může přiveden býti k poddanosti aneb do toho stavu, v kterém před vystěhováním se na svatou horu byl. Scházení dvou desítipanských desk použito za záminku, že on a jeho soudruzi nejsou zvoleni na rok, nýbrž pokud by jejich zákonodárství nebylo ukončeno. Tak podrželi svůj úřad také roku následujícího a hodlali, jak z jejich jednání vysvítá, i dále jej podržeti, s provedením dvou scházejících desk nespěchajíce.

K hl. 44. Zákon, ku kterému se zástupci Virginie odvolávali, žádajíce pro ni do rozhodnutí pře opatření po svobodě (vindicias secundum libertatem) stanovil, aby při rozepřích o volnost neb nevolnost nějaké osoby povstalých (causæ liberales) sporná osoba prozatím na svobodě zůstala a tomu k opatrování dána byla, který její svobodu hájil (adserere in libertatem). Takový obhájce byl podlé toho zákona povinen dáti svému odpůrci rukojemství za dostavení sporné osoby k soudu a za všelikou škodu, kterou tento z nepožívání jmění pro ten čas utrpěl.

K hl. 55. Livius nevylíčil úplně a určitě vítězství lidu revolucí nabyté. Slušno dodati, že usnešení lidu, jež se stala od této doby pro celý národ platnými, nesměla se týkati udělování svrchované moci vojenské a soudní, kterouž udělovati příslušelo toliko sněmu národa. Též při zákonu o odvolání se k národu jest opomenuto, že dodatek, aby budoucně žádná vrchnost bez odvolání ustanovena nebyla, nikoliv se netáhl k dictatoru, nýbrž k takové vrchnosti, jako byli desítipáni.

Opomenuto jest úplně, že tehdy dosáhl lid práva, voliti quaestory ale z patriciův na svém sněmu, jemuž za tou příčinou předsedal consul, později také městský praetor. Toho času dosáhli také tribuni nějakého ač velmi nepatrného účastenství ve vládě, neboť mohli před poradní síní, kamž vstoupiti jim hrdost a vznešenost římské rady nedovolovala, na svých lavicích sedíce poslouchati, o čem se

rokuje, a zakročiti, jak se něco na škodu lidu dálo. Od toho času byla uzavření rady jen tehdy za platná považována, nezakročil-li žádný tribun proti nim.

Konečně otázka, zda-li přísluší soudní moc ve věcech hrdelních sněmu lidu, kterou mu tribuni od soudu nad Coriolanem dle výkladu otcův si osobovali, jest desítipanskými deskami rozhodnuta v ten smysl, že patří sněmu národa. Tribuni pak podrželi právo ukládání pokut.

K hl. 59. Revoluci, která způsobila pád desítipánův, popisuje Livius dle podání, které děje líčí a příčiny jejich zamlčuje. Nebylot její příčinou ani nespravedlivé přiřknutí Verginie do otroctví a její smrt ani zavraždění úkladné Lucia Siccia Dentata, římského Hercula, nýbrž toliko záminkou, které mírná šlechta, nespokojená s desítipány, jíž v čele stáli Lucius Valerius Potitus a Marcus Horatius Barbatus, a vůdcové lidu, nejvíce bývalí tribuni, v čas použili, aby lid na duchu velmi kleslý, avšak k revoluci potřebný ku zbouření se proti desítipánům přivedli.

K hl. 60. Odepření zaslouženého triumfu consulům Valeriovi a Horatiovi bylo velkým již znamením nastávajícího zpátečnictví a nespokojenosti rady s nimi proto, že desítipánův proti lidu nehájili. Consulové slavili vítězství usnešením lidu, což nebylo zákonné, neboť s udělením triumfu jest pro ten den dána svrchovaná vojenská moc také v městě, kterou uděliti mohl toliko národ po usnešení rady.

K hl. 64. K posouzení jednání tribuna lidu a Marca Duilia při volbách tribunských jest dodati, že tribuni, kteří volby řídili, měli to samé právo, jaké měli ředitelé voleb consulských a jiných, že nebyli povinni každého čekatele k ucházení se o úřad připustiti, a pak-li se takový čekatel přece ucházel a hlasy dostával, že je mohli považovati za neplatné a ztracené.

Hlasování na sněmu lidu se dálo tak, že nejprvé hlasovali jednotliví členové každého okresu a většina hlasův v každém okresu za hlas celého okresu platila: Sněm pak celý měl tolik hlasův, kolik bylo okresův. Tehdy jich bylo jedenadvacet. Volby pak a všechna usnešení byla hned tehdy platna, když se dosáhlo nadpoloviční většiny hlasův. — Zákon, ku kterémuž se táhne Duilius, jest zákon Duiliův (hl. 55.), aby na těle a hrdle trestán byl, kdo by lid bez tribunův zůstavil. Patnácte tribunův by bylo bývalo, kdyby pět na novo zvolených úřad nastoupili a deset z předešlého roku v úřadě zůstali.

od péče o nové zákony, že nikdy, pokud on živ, nebudou odvodu odbývati dříve, než se lid o tom usnese, co on i jeho soudruzi ohlásili, a bez prodlení hromadu svolal.

2. V týž čas popuzovali i consulové radu proti tribunovi, i tribun lid proti consulům. Consulové tvrdili, že se déle snésti nedá zabylost tribunská, že se již přišlo ku konci, že doma větší se rozněcuje válka než venku; to ale že se neděje tak vinou lidu jako otcův, aniž více vinou tribunův než consulův, neboť na kterouž věc v obci odměna jest, ta že se největšími vždy úspěchy vzmáhá, tak prý se stávají zdatní mužové v míru, tak ve válce — v Římě pak že největší odměnu má vzpoura, ta prý i jednotlivým i veškerým občanům ku cti posloužila; ať jen se upamatují, jakou velebnost rady sami od otcův převzali, jakou dětem svým podají, aby se jako lid honositi mohli, že jest více rozmnožená a vznešená; tedy že není tomu konec aniž bude, pokud jak šťastné vzpoury jsou, tak ctěnými původcové vzpour budou; jaké a jak veliké věci prý podnikl Gajus Canulejus! on že přináší smíšení rodův, změtení auspicií obecních i soukromých, aby nebylo nic čistého, nic neposkvrněného, aby po vyzdvižení všeho rozdílu žádný ani sebe ani svých neznal; neboť jaký jiný smysl mají prý smíšená manželství, než aby se téměř způsobem dravé zvěři souložení lidu a otcův zobecněla? aby, kdo narozen bude, nevěděl, ku které krvi, ku kterým božím službám náleží, aby z polovice k otcům patřil, z polovice k lidu, nejsa ani sám v sobě svoren; jim*) prý se to nepatrnou věcí býti zdá, že všechny božské i lidské věci ve zmatek přivádějí — již prý se připravují pobuřovatelé chátry ku consulskému úřadu, a z počátku jenom o to, aby jeden z consulův z lidu

*) Tribunům lidu.

zachovati, dívek z lidu ani neberouce, ani nedovolujíce svým dcerám a sestrám, aby provdáním se vystoupily z šlechty. Žádný muž z lidu neučiní násilí dívce z šlechty. Tuto choutku mají patriciové.*) Žádný by nepřinutil, aby někdo svatební smlouvu bezděčně uzavřel. Avšak ~~ale~~ když se to zákonem zamezuje, a sňatek manželský mezi otci a lidem se vyzdvihuje, to teprv jest lidu potupné. Proč pak zároveň nenavrhujete, aby nebylo sňatku mezi bohatými a chudými? Co na soukromém úmyslu všude vždy viselo, aby, do kterého by domu které ženštině se hodilo, do toho se provdala, a z kterého by domu muž se zasnoubil, z toho choť pojal, to vy uvrhujete pod pouta zákona nejzpupnějšího, abyste jím rozdělili společnost občanskou a dvě obce z jedné učinili. Proč neustanovujete, aby nesousedil s otcem muž z lidu, aby nechodil po též cestě, aby nepřišel k též hostině, aby se na témž náměstí nepostavil. Neb co na té věci jest jiného, pakli choť z lidu pojme muž z šlechty a z šlechty pojme choť muž z lidu? Co pak se ~~na právu~~ změní? Vždyť následují dítky otce, aniž jest to co jiného, co bychom ze sňatku s vámi vyhledávali, než abychom byli počítáni k lidem, k občanům, aniž jest jaká příčina, abyste se rozhorlili, leda by vás těšilo k našemu pohanění a potupení bojovati.

5. Konečně patří-li svrchovaná moc římskému národu či vám? Jest vypuzením králův zjednáno vám panství či všem rovná svoboda? Má býti římskému národu volno, chtěl-li by ustanoviti zákon; či vy, jak který návrh ohlášen bude, uzavřete odvod za trest? a jak já tribun okresy k hlasování volati začnu, ty consule hned mladší třídu přísahou zavážeš a do ležení vyvedeš a budeš hroziti lidu a budeš hroziti tri-

*) Naráží na desítipána Appia Claudia.

bunovi? Což nezkusili jste již dvakráte. co tyto hrozby proti svornosti lidu mohou?*) Arci, protože jste o nás péči vésti chtěli, zdrželi jste se půtky, či nestala se půtka proto, že která strana silnější, ta mocnější byla? Také nyní nebude půtky, Quirité! Mysl vaši oni budou zkoušeti vždy, ale síly vaší nezkusí. Tedy k těmto válkám, buď že jsou líčené buď pravdivy, consulové, jest vám lid hotov, pakli navrácením sňatku tuto obec přece jednou přivedete v jedno, pakli splynouti, pakli spojiti a smísiti se s vámi svazky soukromými možná jest, pakli naděje, pakli přístup k důstojenstvím mužům činným a statečným dán jest, pakli v společenství, pakli v účastenství obce pospolité býti, pakli, což ku rovné svobodě patří, vrchností ročních střídavě poslouchati a veleti dovoleno bude; ale bude-li někdo tomu překážeti, tu pronášejte si v rozmluvách a znásobňujte pověstí války, nikdo není hotov se hlásiti, nikdo zbraně se chopiti, nikdo za zpupné pány se potýkati, s kterými není ani spolku v důstojenství v záležitostech obecních ani sňatku v soukromých."

6. Když také consulové do hromady vstoupili a od ustavičných řečí k hádce se přešlo, tázal se tribun, proč by se neměl muž z lidu consulem státi a dána mu odpověď, jak snad pravdivá tak málo prospěšná, hledíc k sporu tehdejšímu, že nikdo z lidu nemá práva auspicií, a proto že desítipáni sňatek oddělili, aby pro nejistotu rodu změtení v auspiciích se nestalo. Při tom vzplanul lid nejvíce nevolí, protože se tvrdilo, že nemůže pozorovati posvátného ptactva, jako by u bohův v nenávisti byl, a protože i lidu tribunem velmi prudký vůdce se dostal, i sám s ním v neustupnosti zápasil, nebylo sporu dříve konce, až otcové přemo-

*) R. 260. a 305. Ř., v kterýchž letech lid vystěhováním se na svatou horu otce k povolnosti donutil.

žení dopustili, aby o sňatku návrh se učinil, domýšlejíce se, že tak nejspíše tribuni sporu o consulech z lidu buď zcela se vzdají, aneb jej za válku odloží, a lid prozatím sňatkem spokojený k odvodu hotov bude. Když Canulejus svým vítězstvím nad otci a přízní u lidu se povznesl, druzí tribuni k boji roznícení za svůj návrh s největším důrazem bojují a překážejí odvodu, ač se co den pověsť o válce vzmáhala. Poněvadž rada pro zakročování tribunův o ničem jednati nemohla, odbývali consulové porady s nejčelnějšími muži doma. Bylo zjevno, že buď nepřátelům, buď občanům vítězství nechati se musí. Jediní z bývalých consulův Valerius a Horatius nebývali poradám přítomni. Návrh Gaja Claudia ozbrojoval consuly proti tribunům, návrhy Quinctia, Capitolina a Cincinnata, hrozily se vraždění a nechtěly ublížiti těm, jež smlouvou za svatosvaté uznali. Těmito poradami dospělo se k tomu, aby plukovníky s consulskou mocí bez rozdílu z otcův a lidu voliti nechali, a aby na volení consulův žádná změna se nečinila. Tím byli spokojeni tribunové, a spokojen i lid.

Ohlásí se sněm ku volbě tří plukovníkův s consulskou mocí, a jak mile ohlášen byl, ihned, kteříkoliv kdy co pobuřlivě promluvili, aneb učinili, a nejvíce bývalí tribunové, i rukou lidem podávali i co čekatelé po celém náměstí se proháněli, tak že šlechtu nejprvé odstrašovala beznadějnost, že by za rozčilení lidu důstojenství dosáhli, potom nevole, kdyby s takovými úřad zastávati měli. Konečně byvše od předních mužův donuceni ucházeli se, aby se nezdálo, že z držení obce pospolité ustoupili. Výsledek tohoto sněmu poučil, že jiný jest duch v zápasení o svobodu a důstojenství, jiný po uložení boje za neporušeného úsudku. Neb za tribuny zvolil národ vesměs šlechtice, jsa tím spokojen, že na muže z lidu ohled vzat byl. Tuto mírnost i slušnost a vznešenost, kde by teď

člověk při jednom muži nalezl, kterou tehdy veškerý národ choval!

Od r. 311—312 od z. Ř.

7. Roku třístého desátého*) od založení Říma nastoupí poprvé na místě consulův na úřad plukovníci Aulus Sempronius Atratinus, Lucius Atilius, Gajus Cæcilius. Za jejich úřadování spůsobila svornost doma také venku mír. Někteří praví, že když ještě válka vejská ku válce s Aequy i Volscy a k odpadnutí Ardeanův přibyla, tři plukovníci zvoleni byli, protože dva consulové tolik válek najednou podstoupiti nemohli, aniž se zmiňují o prohlášení návrhu o volení consulův z lidu, a že i svrchovanou moc i oznaky consulské měli. Avšak ještě nestálo pevně právo této vrchnosti, protože již v třetím měsíci po nastoupení svém uzavřením ptakopravcův odstoupili, jako by vadně zvoleni byli, protože Gajus Curtius, který jejich volby řídil, nedosti dobře stan rozbil.**)

Poslové od Ardeanův přišli do Říma na příkoří si stěžujíce, avšak zřejmo bylo, že bude-li odstraněno vydáním dědiny, setrvají na smlouvě a v přátelství. Od rady dána jim odpověď, že rozsudek národu od rady zrušen býti nemůže, mimo to, že by se to žádným ani příkladem ani právem nedálo, také pro svornost stavův, pakli Ardeané svého času vyčkati chtějí a usouzení o zmírnění své křivdy radě ponechají, budou prý tomu rádi, že svůj hněv ukrotili, a poznají, že otcové rovněž o to se starali, aby se jim nijaká křivda nestala, a když se stala, aby dlouho netrvala. Tak

*) Tento rok dle letopočtu Liviova může se toliko vztahovati k ustanovení této vrchnosti a ne k jejímu nastoupení.

**) Uprostřed posvátné vyšiny rozbíjen býval od consulův stan, v kterém měli ptakopravci posvátná znamení k volbě potřebná pozorovati.

jsou vlídně propuštěni poslové, když vyslovili, že tu záležitost znova přednesou.

Poněvadž obec pospolitá bez vrchnosti curulské byla, sestoupili se patriciové a zvolili mezikrále. Spor, mají-li voleni býti consulové aneb plukovníci, udržel obec více dní při mezikrálí. Mezikrál a rada se vynasnažují, aby volby consulův, tribuni pak lidu a lid, aby volby plukovníkův odbývány byly. Zvítězili otcové, protože jednak lid maje to i ono důstojenství na šlechtice vznésti od marného zápasu ustanul, jednak nejčelnější muži z lidu raději takové volby chtěli, při kterých by na ně ohled brán nebyl než ty, při kterých by je jako nehodné přešli.

Za řízení mezikrále Tita Quinctia Barbata zvoleni consuly Lucius Papirius Mugilanus, Lucius Sempronius Atratinus. Za těchto consulův jest smlouva s Ardeany obnovena, a to jest památkou, že toho roku byli consulové, ač ani v dřevních letopisech ani v seznamech úředníkův se nenalézají; tušim proto, že když z počátku roku plukovníci byli, opomenuta jsou po dosazení oněch cansulův jmena jejich, jakoby plukovníci po celý rok zprávu byli vedli. Licinius Macer*) tvrdí, že i ve smlouvě ardejské i v plátěných knihách**) ve chrámě Monetině***) se nalézala. Mír byl, ač tolik postrachův od sousedů se ukázalo, i zevně i doma.

Od r. 312—313 od z. Ř.

8. Po tomto roku — buď že měl jenom plukovníky, buď consuly po plukovnících dosazené — následuje rok s nepochybnými consuly Marcem Gega-

*) Licinius Macer žil ku konci 7. stol. Ř. Sepsal letopisy od nejstaršího věku až do svého času.

**) libri lintei obsahovaly seznamy úřadníkův.

***) Moneta, příjmí Junonino. Chrám měla na Capitoliu.

niem Macerinem, jenž byl po druhé, Titem Quinctiem Capitolinem, jenž byl po páté consulem. Týž rok byl také počátkem censorského úřadu, důstojenství povstalého od nepatrného začátku, které takovým potom přibytkem rozmnoženo jest, že řízení mravnosti i kázně římské při něm bylo, že rada i setniny rytířův, rozhodování nad ctí i potupením v moci tohoto úřadu byly, že právo nad obecními i soukromými místy, že důchody římského národu jeho pokynutí a zdání byly podrobeny. Počátek této věci povstal tím, že v národu po mnohá léta bez popisu zůstavším ani popis odložen býti nemohl aniž consulům, poněvadž války od tolika národův nastávaly, záhodno bylo, tuto záležitost vykonati. Od rady učiněna jest zmínka, že záležitost tak namáhavá a nikoliv consulská své vlastní vrchnosti požaduje, které by písařské služebnictvo i péče nad opatrováním listin, které by volné sestavení vzorce popisního podrobeny byly. I přijali to otcové, ačkoliv to věc nepatrná byla, přece s radostí, aby v obci pospolité tím více úředníkův z šlechty bylo, domýšlejíce se snad také, že se stane to, co se stalo, že důstojenství samému moc těch, kteří je zastávati budou, brzy práva i velebnosti přidá, i tribuni patříce na to jako na nutnou potřebu, čímž to tehdy bylo, víc, než jako na zpravování okázalého úřadu nehrubě se vzpírali, aby také v malých věcech nepříhodně na odpor nebyli. Když od předních mužův v obci důstojenstvím pohrdnuto bylo, ustanovil národ Papiria a Sempronia, o jejichž consulském úřadu pochybnost byla, volbou za zprávce popisu, aby tímto úřadem nedosti celý consulský úřad doplnili. Od věci nazváni jsou censores (popisovatelé).

9. Mezitím, co se to v Římě dálo, přišli poslové z Ardee žádajíce vedlé prastarého spolku a smlouvy nedávno obnovené za pomoc svému téměř vyvrácenému městu, neboť pro vnitřní boje nebylo jim lze požívati

míru s Římem s nejlepším úmyslem zachovaného. Jejich původ a počátek povstal zápasením stran, které byly i budou většímu počtu národův více na záhubu než války pohraničné, než hlad neb mor a co jiného jako vrchol obecných svízelův hněvu božímu přičteno bývá.

O dívku z lidu zvláště krásou vynikající ucházeli se jinoši, jeden rodem dívce rovný, spoléhaje na její poručníky, kteříž sami z téhož stavu byli, druhý šlechtic nejsa ničím mimo spanilost zaujat. Toho podporovala přízeň šlechty, čímž zápas stran také do domu dívčina vnikl. Šlechtic měl přednost úsudkem matky, jež tomu chtěla, aby dívka co nejskvěleji se provdala, poručníci pak i v té věci strany své pamětliví k svému se nesli. Když se věc v soukromí vyříditi nemohla, došlo k soudu. Po vyslyšení žádosti matčiny a poručníkův uzná soud za právo sňatku, aby vůle matčina rozhodovala. Než násilí bylo mocnější. Neb poručníci veřejně na náměstí mezi lidmi své strany o bezpráví nálezu řeč učinivše a shluknouce se v hromadu, unesou dívku z domu matčina. Proti nim povstane ještě více rozhořčený šik šlechtický a následuje jinocha urážkou hárajícího. Strašná nastane půtka. Lid jest zahnán a nejsa v ničem římskému lidu podoben, vytáhne ve zbrani z města, opanuje jakýsi kopec a činí mečem i ohněm nájezdy do dědin své šlechty, a chystají se oblehnouti i město, pozvavše z něho na budoucí kořist též veškeré množství řemeslníkův, jež dříve sporu účastno nebylo.*) I neschází nižádná podoba a pohroma války, jako by celá obec nakažena byla zuřivostí dvou jinochův, krvavé svatby zahynutím vlasti si žádajících. Oběma pak stranám se zdálo, že doma málo boje i války mají. Šlechtici po-

*) V městě bydleli řemeslníci, a na venkově zůstávala největší část lidu, jako to bývalo v Římě.

volali Římany na pomoc městu obleženému, lid Volscy aby s ním Ardee vydobyli. Dříve přišli Volscové pod Aequem Cluiliem k Ardei a vzdělali náspy proti hradbám nepřátelským. Jak to do Říma zvěstováno bylo, vytáhl na místě consul Marcus Geganius s vojskem a zaujal tři tisíce krokův od nepřítele místo k ležení, a poněvadž se den již ku konci chýlil, povelel vojínům, aby si pohovili. Za čtvrté pak hlídky hnul se polem a započaté opevnění jest tak urychleno, že po východu slunce Volscové spatřili, ani pevnější ohradou od Římanův obklíčeni jsou než sami město obklíčili. Také spojil consul s jiné strany rameno náspu se zdí ardejskou, aby tudy jeho stranníci z města přecházeti mohli.

10. Když vojvoda Volscův, který do toho dne nikoliv zásobami přichystanými, nýbrž obilím co den naloupeným v dědinách vojsko byl živil, najednou náspy obklíčen jsa všech prostředkův zbaven byl, vyvolal consula k rozmluvě i praví, že, pakli Římané přišli zrušit obležení, on odtud Volscy odvede. Na to odpověděl consul, že přemožení výminky přijímati a ne dávati mají, a že Volsci, jak po své libosti přišli obléhat spojencův římského národu, tak neodejdou. Velí pak, aby vojvodu vydali, zbraň složili, vyznávajíce, že přemoženi jsou a rozkazu poslušni, jinak že jak odstupujícím tak zůstávajícím jest vražícím nepřítelem a že raději vítězství nad Volscy než nejistý mír do Říma přinese. Když Volscové se všech stran jiné čáky zbaveni s malou nadějí o zbraň se pokusili a mimo ostatní nehody na místě k bitvě nevhodném a k útěku ještě nevhodnějším bojem se setkali, tu se všech stran poraženi jsouce, od boje k prosbám se utíkají, vydají vojvodu, složí zbraň a každý v jednom rouchu pod jho posláni, stíženi hanbou i porážkou propuštěni jsou. Když se pak nehrubě daleko města Tuscula položili, Tusculané dávní

jejich nepřátelé je přepadli a strestali je tak, že sotva posel porážky zůstal. Římský consul učinil v ardejské obci, jež rozbroji pobouřena byla, pořádek, dav sekyrou stínati náčelníků tohoto zbouření a odevzdav jejich statky obecní pokladnici ardejské. I byli Ardeané toho domnění, že bezpráví rozsudku takovým dobrodiním sňato jest, radě však se zdálo, že ještě něco schází, aby památka obecní lakotnosti zahlazena byla. Consul se navrátil do města u vítězoslávě, při kteréž Cluilius, vůdce volsský, před vozem veden byl a odění se napřed nesla, z nichž nepřátelské vojsko byl vyzul a pod jho poslal.

Consul Quinctius se vyrovnal, což není nikoliv snadno, v rouchu míru slávě svého ozbrojeného soudruha, jelikož doma péči o svornost i mír stejným udělováním práva nejnižším i nejvyšším tak vedl, že ho považovali i otcové za přísného consula i lid za dosti vlídného. Také proti tribunům obdržel více důstojností než bojem. Pět consulských úřadův týmž duchem spravovaných a celý život po consulsku vedený činili ho téměř více ctihodným než důstojenství. Proto nebylo za těchto consulův žádné zmínky o plukovnících.

Od r. 313—314 od z. Ř.

11. Za consuly zvoleni Marcus Fabius Vibulanus, Postumus Aebutius Cornicen. Consulové Fabius a Aebutius, po čím slavnějších skutcích doma i vně vykonaných nastoupili a zvláště vidíce, že rok u sousedův, spojencův i nepřátel proto pamětihodný jest, že Ardeanům v postavení nebezpečném tak snažně přispěno bylo, tím usilovněji, aby z myslí lidských hanebnost rozsudku zcela vyhladili, zasadili se o usnešení rady, aby, jelikož obec ardejská vnitřním rozbrojem na malý počet občanův sklesla, osadníci tam na ochranu proti Volscům sebráni byli. To jest ve-

řejně do listin zanešeno, aby lidu i tribunův zůstalo tajno, že pojali úmysl zrušení rozsudku. Byli se však umluvili, aby mnohem větší část osadníkův rutulských než římských sebrali, aniž se jiná dědina rozdělila mimo tu, která hanebným rozsudkem odňata byla, a aby tam žádnému Římanu dříve, než by všickni Rutulové poděleni byli, ani píď země se nevykázala. Tak se navrátila dědina Ardeanům. Za třípány k uvedení osady do Ardee zvoleni Agrippa Menenius, Titus Cloelius Siculus, Marcus Aebutius Helva. Tito, nehledě ani k úřadu lidu nikoliv oblíbenému, urazili jednak lid, vykazujíce spojencům pozemky, které národ římský rozsudkem za své uznal, jednak ani předním otcům dosti se nezavděčili, protože přízně nikoho nic nedbali; když jim tedy u národa od tribunův již rok položen byl, unikli týrání, zůstavše jako přidaní osadníci v osadě, kteráž byla svědkem jejich bezúhonnosti a spravedlivosti.

Od r. 314—315 od z. Ř.

12. Mír byl doma i venku jak toho tak následujícího roku za consulův Gaja Furia Pacila a Marca Papiria Crassa. Hry od desítipánův po usnešení senatu zaslíbené, tehdy když lid od otcův se odtrhl, toho roku konány byly. Marně hledáno příčiny k rozbrojům od Poetilia, který to samé ohlašuje, opět zvolen byl za tribuna, ale dovesti toho nemohl, aby consulové o udělování dědin lidu k radě návrh učinili, a když s velkým namáháním obdržel, aby na otce dotaz vznešen byl, zda-li consulové aneb plukovníci voleni býti mají, dán jest rozkaz voliti consuly. Ku posměchu byly výhrůžky tribuna ohlašujícího, že odvod překazí, poněvadž za pokoje se sousedy ani války ani přípravy ku válce potřebí nebylo.

Od r. 315—317 od z. Ř.

Po tomto pokoji v obci následuje za consulův Procula Gegania Macerina, Lucia Menenia Lanata rok znamenitý mnohonásobnou pohromou a nebezpečím, rozbroji, hladem a tím, že dary lahodnými navnaděni bez mála královskou moc na šíje přijali. Scházela jedině válka zahraničná, a kdyby obec tou bývala stížena, bylo sotva pomocí bohův všech možno udržeti se. Svízele započaly hladem, buď že rok osení nepřízniv byl, buď že opuštěno bylo vzdělávání polí pro příjemnost hromad a města — neb obojí se za příčinu podává — jinak uvalovali otcové vinu na lid zahálčivý, tribuni pak lidu tu na podvod tu na nedbalost consulův. Konečně pohnuli lid, aniž by rada odporovala, aby Lucius Minucius za dozorce nad zásobami potravními zvolen byl, kterému souzeno při tomto úřadu šťastnějším býti v ostříhání svobody než v řízení svého oboru, ačkoliv konečně i díkův i slávy z ulevení drahoty ne mimo zásluhu si vydobyl. Neb on, ač mnohá poselství k sousedním národům vypravil, přece v drahotě obilí žádné změny nespůsobil, leč že z Etrurie nehrubě mnoho obilí přivezeno bylo; odhodlav se tedy nedostatek na stejno rozděliti, donucoval, aby se zásoba obilí oznamovala a prodávalo, co by nad měsíční potřeba vybývalo, odnímal otrokům část denní potravy, pak osočoval obchodníky v obilí a vydával je hněvu lidu; přísným vyšetřováním však více nedostatek odhaloval než umenšoval: tu mnozí z lidu naděje zbyvše, raději se zahalenou hlavou do Tiberu se vrhali, než aby život trapně prodlužujíce muky snášeli.

13. Tehdy Spurius Maelius, muž stavu rytířského na onen čas přebohatý, podnikl věc užitečnou s velmi zlým příkladem, s úmyslem ještě horším. Nakoupiv z Etrurie obilí za své vlastní peníze pomocí přátel

pohostinných a klientů, což tuším právě na překážku bylo ulevení drahoty péčí obecní, počal obilí rozdávati, kudykoliv pak kráčel, znatelný jsa a vznešený nad míru soukromého člověka vlekl za sebou lid, oním darem navnazený, slibující mu přízní a nadějí na jisto důstojenství consula. Sám ale — jakož duch lidský nenasytelný jest tím, co štěstí připovídá — cílil ku věcem vyšším a nedovoleným, a když již i sám consulat na otcech proti jejich vůli vynucen býti musil, pomýšlel na království, to že jediné důstojnou odměnou bude takového přístrojí záměrův a bojův, kteráž veliká jsouc, za to stojí, abys jí potem dobýval. Již nastávaly volby consulův, kteráž okolnost jej překvapila, poněvadž jeho záměry ještě nebyly uspořádány a dosti dospělé. Za consula jest po šesté zvolen Titus Quinctius Capitolinus, muž nikoliv příhodný zavádějícímu novoty. Za soudruha mu přidán Agrippa Menenius, jenž měl příjmí Lanatus. Lucius pak Minucius, dozorce nad potravními zásobami, jenž byl buď opět zvolen aneb na neurčitý čas ustanoven, pokud by toho okolnosti vyžadovaly — neb není nic jisto než to, že do plátěných knih v obou letech mezi úředníky jméno dozorcovo zaneseno jest — tento Minucius tedy, zastávaje řízení téže věci od obce, kterou Maelius soukromě vykonávati byl si předsevzal, přednese v radě věc ztvrzenou — neb do obou domů tatáž třída lidí přicházela — že se zbraně snášejí do domu Maelia, že on doma hromady odbývá a jeho úmysly na království nepochybny jsou, čas ale ku podniknutí věci že ještě ustanoven není, o druhých věcech že již shoda se stala a tribuni již mzdou zakoupeni jsou, aby svobodu zradili, a vůdcům lidu úkoly rozděleny; on (Minucius) prý to skoro později, než bezpečno bylo, přednáší, aby nebyl původcem nějaké nejisté neb marné pověsti. Když to slyšeno, obořovali se přední otcové jednak na consuly předešlého

roku, že tomu dopustili, aby se taková rozdávání i schůzky v soukromém domě dály, jednak na nové consuly, že čekali, až by od dozorce nad zásobami potravními k radě přinesena byla taková věc, která vyžaduje consula, nejen aby ji přednesl ale také potrestal. Tu vece Quinctius, že se ne právem na konsuly obořují, kteří prý upoutáni jsouce zákony o odvolání, danými ku zrušení vlády, nemají při svém úřadu nikoliv tolik moci co srdnatosti, aby tuto věc vedlé její ohavnosti potrestali; že potřebí jest nejen muže statečného, ale i volného a sproštěného pout zákonův, proto že bude jmenovati dictatorem Lucia Quinctia, toho duch že jest s moc takovou. Všickni to schvalovali, Quinctius ale z počátku se zdráhal a otazoval, co myslí, že ho v sešlém věku v takový boj vydávají; ale potom, když se všech stran mluvili, že v onom duchu starce více neřku věhlasu ale i chrabrosti jest než ve všech ostatních, a ho pochvalami ne nezaslouženými zahrnovali a consul v ničem neupouštěl, pomodlil se konečně Cincinnatus bohům nesmrtelným, aby jeho staroba v tak nebezpečném stavu na škodu a potupu obci pospolité nebyla, a jest od consula dictatorem jmenován. Sám potom jmenoval Gaja Servilia Ahalu velitelem jízdy.

14. Když druhý den posádky rozestaviv na náměstí vstoupil, a lid, nezvyklému opatření se divící, k němu se obracel, Maeliovci pak i sám vůdce jejich nahlíželi, že proti nim moc takového úřadu namířena jest, a ti, kteří účastenství v úmyslech na království neměli, se otazovali, jaké zbouření, jaká válka náhlá buď dictatorské velebnosti buď Quinctia po osmdesátém roku za správce obce pospolité vyžaduje: praví od dictatora k Maeliovi poslaný velitel jízdy: „Volá tě dictator.“ Když onen pomaten jsa se tázal, co mu chce, a Servilius mu vykládal, že se musí zodpovídati a obvinění od Minucia k radě zanesené vyvrá-

pohostinných a klientů, což tuším právě na překážku bylo ulevení drahoty péčí obecní, počal obilí rozdávati, kudykoliv pak kráčel, znatelný jsa a vznešený nad míru soukromého člověka vlekl za sebou lid, oním darem navnazený, slibující mu přízní a naději na jisto důstojenství consula. Sám ale — jakož duch lidský nenasytelný jest tím, co štěstí připovídá — cílil ku věcem vyšším a nedovoleným, a když již i sám consulat na otcech proti jejich vůli vynucen býti musil, pomýšlel na království, to že jediné důstojnou odměnou bude takového přístrojí záměrův a bojův, kteráž veliká jsouc, za to stojí, abys jí potem dobýval. Již nastávaly volby consulův, kteráž okolnost jej překvapila, poněvadž jeho záměry ještě nebyly uspořádány a dosti dospělé. Za consula jest po šesté zvolen Titus Quinctius Capitolinus, muž nikoliv příhodný zavádějícímu novoty. Za soudruha mu přidán Agrippa Menenius, jenž měl příjmí Lanatus. Lucius pak Minucius, dozorce nad potravními zásobami, jenž byl buď opět zvolen aneb na neurčitý čas ustanoven, pokud by toho okolnosti vyžadovaly — neb není nic jisto než to, že do plátěných knih v obou letech mezi úředníky jméno dozorcovo zaneseno jest — tento Minucius tedy, zastávaje řízení tétéž věci od obce, kterou Maelius soukromě vykonávati byl si předsevzal, přednese v radě věc ztvrzenou — neb do obou domů tatáž třída lidí přicházela — že se zbraně snášejí do domu Maelia, že on doma hromady odbývá a jeho úmysly na království nepochybny jsou, čas ale ku podniknutí věci že ještě ustanoven není, o druhých věcech že již shoda se stala a tribuni již mzdou zakoupeni jsou, aby svobodu zradili, a vůdcům lidu úkoly rozděleny; on (Minucius) prý to skoro později, než bezpečno bylo, přednáší, aby nebyl původcem nějaké nejisté neb marné pověsti. Když to slyšeno, obořovali se přední otcové jednak na consuly předešlého

roku, že tomu dopustili, aby se taková rozdávání i schůzky v soukromém domě dály, jednak na nové consuly, že čekali, až by od dozorce nad zásobami potravními k radě přinesena byla taková věc, která vyžaduje consula, nejen aby ji přednesl ale také potrestal. Tu vece Quinctius, že se ne právem na konsuly obořují, kteří prý upoutáni jsouce zákony o odvolání, danými ku zrušení vlády, nemají při svém úřadu nikoliv tolik moci co srdnatosti, aby tuto věc vedlé její ohavnosti potrestali; že potřebí jest nejen muže statečného, ale i volného a sproštěného pout zákonův, proto že bude jmenovati dictatorem Lucia Quinctia, toho duch že jest s moc takovou. Všickni to schvalovali, Quinctius ale z počátku se zdráhal a otazoval, co myslí, že ho v sešlém věku v takový boj vydávají; ale potom, když se všech stran mluvili, že v onom duchu starce více neřku věhlasu ale i chrabrosti jest než ve všech ostatních, a ho pochvalami ne nezaslouženými zahrnovali a consul v ničem neupouštěl, pomodlil se konečně Cincinnatus bohům nesmrtelným, aby jeho staroba v tak nebezpečném stavu na škodu a potupu obci pospolité nebyla, a jest od consula dictatorem jmenován. Sám potom jmenoval Gaja Servilia Ahalu velitelem jízdy.

14. Když druhý den posádky rozestaviv na náměstí vstoupil, a lid, nezvyklému opatření se divící, k němu se obracel, Maeliovci pak i sám vůdce jejich nahlíželi, že proti nim moc takového úřadu namířena jest, a ti, kteří účastenství v úmyslech na království neměli, se otazovali, jaké zbouření, jaká válka náhlá buď dictatorské velebnosti buď Quinctia po osmdesátém roku za správce obce pospolité vyžaduje: praví od dictatora k Maeliovi poslaný velitel jízdy: „Volá tě dictator.“ Když onen pomaten jsa se tázal, co mu chce, a Servilius mu vykládal, že se musí zodpovídati a obvinění od Minucia k radě zanesené vyvrá-

titi, tu ustupoval Maelius v zástup svých a otdálel z počátku kolem pohlížeje, konečně když sluha ku rozkazu velitele jízdy ho odváděl, jest od okolo stojících vytržen a utíkaje, vzýval za ochranu lid římský a mluvil, že otcové o jeho zkázu se umluvili, proto že dobře lidu činil, prosil, aby mu v nejhorším nebezpečí přispěli a ho před svýma očima zavražditi nenechali. Když takto hlasitě volal, dohoní a skolí ho Ahala Servilius a prostříkaný krví skoleného dictatorovi zvěstuje, obklopen jsa zástupem jinochův ze šlechty, že Maelius k němu volaný po zahnání sluhů lid pobuřující, zasloužený trest dostal. Tu praví dictator: Zdar budiž statečnosti tvé, Gaje Servilie! Vlast jest spasena.

15. Na to lid, kterýž nevěda jak skutku posuzovati se bouřil, do hromady povolati kázal a prohlásil, že Maelius právem zabit jest, kdyby i tím nevinen byl že po královské moci bažil, proto že od velitele jízdy k dictatorovi povolán byv se nedostavil, on že zasedl na soudu k vyšetření té věci a po jejím vyšetření, že by byl měl Maelius osud vině své přiměřený, že však násilí připravoval, aby se soudu nevydal, proto násilím skrocen jest, a že se nemohlo s ním jako s občanem nakládati, poněvadž jsa narozen v svobodném národu mezi právy a zákony v tom městě, z něhož, jak věděl, králové vypuzeni a téhož roku synové sestry královy a dítky consula, osvoboditele vlasti, pro vyzrazenou smlouvu o vpuštění do města královské rodiny od otce sekyrou odpraveni byli, z něhož consul Collatinus Tarquinius pro nenávist ku svému jménu rozkaz dostal úřadu se vzdáti a do vyhnanství se vystěhovati, v němž po několika letech Spurius Cassius, pojav úmysl na království, odpraven byl, v němž nedávno dosítipáni na statcích, vypovězením, na hrdle potrestáni byli pro královskou zpupnost, v tom městě Spurius Maelius

naději do královské moci pojal; a jaký to člověk? ač žádná urozenost, žádné důstojenství, žádné zásluhy dráhy ku panství nerazí, že přece Claudius a Cassius consulskými, desítipanskými úřady, svými i svých předků důstojenstvími, leskem rodin svých pozdvihli hlav tam, kamž jich pozdvihnouti hříchem bylo, ale Spurius Maelius, který tribunského úřadu více si přáti než doufati mohl, bohatý obchodník v obilí, že doufal, že od každého za dvě libry běle svobodu svých spoluobčanův koupil, a se domníval, že předvrhováním potravy může přilákán býti do poroby národ, vítěz nade všemi sousedními národy, aby toho, kterého by co rady sotva obec zažiti mohla, jako krále snášel, majícího oznaky i moc Romula, zakladatele, od bohův pošlého, k bohům přijatého; to že není možná považovati více za zločin než za zjev nepřirozený, a že se krví jeho nestalo dostatečné odčinění, pakli dům i zdi, mezi kterými taková šílenost pojata byla, rozházeny a statky nakažené nákladem na koupení království pro obecní pokladnici pobrány nebudou; tedy že on velí quaestorům, aby tyto statky prodali a do obecní pokladnice peníze odvedli.

16. Dům potom jeho poručil na místě zbořiti, aby byla jeho prostora památkou zmaření bohaprázné naděje. Nazvána jest Aequimaelium (místo Maeliovo). Minucius jest za branou trojčat poctěn býkem s pozlacenýma rohama, aniž byl lid nespokojen, protože obilí Maeliovo po assu na měřici oceněné lidu rozdělil. Nalézám u několika spisovatelův, že tento Minucius přešel od otcův k lidu a za jedenáctého tribuna lidu soukromě vyvolen byv povstání zavražděním Maelia spůsobené utišil. Ale sotva pravdě podobno jest, že by otcové počet tribunův byli nechali rozmnožiti a že tento příklad právě od muže z šlechty dán jest a že lid, jak mu to jednou dovoleno bylo, toho nepodržel, aneb aspoň o to se nepokusil.

Než přede vším dokazuje nepravost nápisu na obraze*) to, že před nemnohými lety zákonem ustanoveno bylo, aby tribunům soudruha soukromě voliti dovoleno nebylo.**) Quintus Caecilius, Quintus Junius, Sextus Titinius, jediní ze sboru tribunův, nebyli učinili ani návrhu o poctění Minucia ani nepřestali u lidu osočovati tu Minucia tu Servilia***) a stěžovati si na nehodné usmrcení Maelia. Proto dovedli toho, aby se spíše volby plukovníkův než consulův odbývaly, nepochybujíce, že při šesti místech — neb tolik se jich již mohlo zvoliti — také někteří z lidu vyvoleni budou, když se ohlásí za mstitele smrti Maeliovy. Ačkoliv lid toho roku mnohými a rozličnými bouřemi zmítán byl, nezvolil přece více než tři plukovníky s consulskou mocí a mezi těmito Lucia Quinctia, syna Cincinnata, z jehož nenáviděného dictatorského úřadu pobouření vyhledáváno bylo. Hlasováním obdržel přednost před Quinctiem Mamercus Aemilius, muž svrchované důstojnosti. Za třetího zvolili Lucia Julia.

Od r. 317—319 od z. Ř.

17. Za jejich úřadování odpadly Fideny, osada římská, k Lartu Tolumniu, králi vejskému a k Vejanům. K odpadnutí přidán zločin větší. Gaja Fulcinia, Cloelia Tulla, Spuria Antia, Lucia Roscia, posly římské, kteří se po příčině nového záměru tázali, zavraždili ku rozkazu Tolumnia. Skutek tohoto krále přilehčují někteří. Při šťastném hodu kostek jest prý jeho dvojsmyslné vykřiknutí, tak že se zdálo jako by jejich zavraždění poručil, od Fideňanův zaslechnuto a bylo

---

*) t. j. Minuciově, v rodině jeho chovaném.
**) Viz III. 65.
***) Servilius Ahala jest pro zavraždění Maelia buď již tohoto roku buď po třech letech vypovězen.

prý příčinou smrti poslů, což jest víře nepodobné, že by za příchodu Fideňanův, nových spojencův, o zavraždění se tázajících, jež porušiti mělo právo mezinárodní, pozornost jeho od hry nebyla se odvrátila aniž potom skutek na nedorozumění se svedl. Pravděpodobnější jest, že chtěl upoutati národ fidenský vědomím takového zločinu, aby se po žádné naději od Římanův ohlížeti nemohl. Poslům, kteří ve Fidenách zavražděni byli, postavila obec sochy na řečništi.*) S Vejany a Fideňany, kteří mimo to, že byli sousedé, také válku s tak bohaprázným podnětem začali, nastával strašný boj. Proto při péči o celou obec lid i tribuni jeho byli pokojni, aniž byl jaký spor, aby nebyli zvoleni consulové Marcus Geganius Macerinus po třetí a Lucius Sergius Fidenas, takto, tuším, řečený od války, kterou vedl. Neb on se setkal první s té strany Anienu s králem vejským v šťastné bitvě aniž dobyl nekrvavého vítězství. Větší tedy byl bol pro ztrátu občanův než radost z porážky nepřátel, a rada, jakož v době nebezpečné, poručila jmenovati Mamerca Aemilia dictatorem. On pak jmenoval velitelem jízdy jinocha, hodného jeho otce, Lucia Quinctia Cincinnata, ze sboru úřadníkův předešlého roku, v kterém spolu plukovníky s consulskou mocí byli. K mužstvu od consulův odvodem sebranému přidáni starší setníci, ve válce zkušení, a počet padlých v poslední bitvě jest doplněn. Quinctiu Capitolinovi a Marcu Fabiu Fibulanovi poručil dictator, aby s ním jako pobočníci šli. Jak moc větší tak i muž moci rovný vytiskli nepřátele z římské krajiny za Anio. Kopce mezi Fidenami a Anienem zaujali ustupující polem aniž na rovinu sestoupili dříve, než až pluky

*) t. j. na místě, kde později řečniště (rostra) vzděláno jest. Postavování soch poslům od nepřátel zavražděným bylo u Římanův obyčejem.

falerské ku pomoci přišly. Tu teprv jest ležení etrurské před hradbami fidenskými rozbito. Také dictator římský nehrubě daleko odtud se položil u ústí na obou březích řeky učiniv uprostřed náspy, pokud ohradami dostihnouti mohl. Druhého dne vytáhl na bojiště.

18. Mezi nepřáteli byly rozličné návrhy. Faleriané daleko od domova vojenskou službu těžce nesouce a dosti sobě důvěřujíce, žádali za bitvu, Vejané a Fideňané měli větší naději v prodlužování války. Ačkoliv Tolumniovi více rady jeho lidí se líbily, ohlásí, že druhého dne bitvu svede, aby se Faleriané proti dlouhé vojenské službě nezpouzeli. Dictatorovi a Římanům přibylo srdnatosti, že nepřítel bitvy nepřijal, a druhého dne, když vojíni již říkali, že ležení i města dobývati budou, nestane-li se příležitost k bitvě, vystoupí s obou stran dvě sešikovaná vojska naprostřed roviny mezi obojím ležením. Vejané, majíce lidu hojnost, vyšlou kolem za horami zástupy, které mezi bitvou na ležení římské udeřiti měly. Vojsko tří národův stálo v šiku tak, že pravé křídlo Vejané, levé Faleriané měli, uprostřed Fideňané byli. Dictator hnal na pravém křídle útokem proti Falerianům, na levém proti Vejanům Quinctius Capitolinus, před středem šiku táhl velitel jízdy s jezdci. Chvíli trvalo mlčení, poněvadž jednak Etruscové, pakli by přinuceni nebyli, v bitvu dáti se nechtěli, jednak dictator po tvrzi římské se ohlížel, až by odtud od ptakopravcův, jak by posvátné ptactvo řádně přisvědčilo, dle úmluvy znamení vyzdviženo bylo. Jakmile je spatřil, vyslal nejprve jezdce s válečným pokřikem proti nepříteli. Po nich následoval šik pěší a srazil se s náramným prudkostí. Se žádné strany nezdržely pluky etrurské útoku Římanův. Nejvíce odporovala jízda a mezi jezdci daleko nejstatečnější král sám vyjížděl proti Římanům daleko široko se všech stran stíhajícím a prodlužoval boj.

19. Tehdy byl mezi jezdci plukovník Aulus Cornelius Cossus, vynikající krásou svého těla, rovný jsa jí udatností a silou i pamětlivý svého rodu, jejž velmi slavný přejav, větším a vznešenějším potomstvu zůstavil. Když on spatřil, že čety římské všude se viklají, kamkoliv se Tolumnius obracel a jeho po královském rouchu poznal, jak skrz celý šik letem projížděl, praví: „Jest to on, zrušitel smlouvy lidské i hanobitel práva mezinárodního? Však já jej, pakli bohové něco svatého na zemi míti chtějí, za obět duchům poslův skolím.“ Pobodna ostruhami koně, žene se napřaženým oštěpem na jediného nepřítele, a když ho poraniv s koně svrhl, vzchopil se neprodleně také sám na nohy o kopí se podepřev. Tam krále se pozdvihujícího puklou na znak porazil a udeřiv ho několikráte kopím k zemi přibodl. Na to odňal mrtvému odění a co vítěz uťatou jeho hlavu na kopí nesa porazil nepřítele postrachem ze smrti královy. Tak jest také šik jízdní poražen, který jediný bitvu nerozhodnutou činil. Dictator stíhá poražené pluky a zahnav je k ležení, potře je. Největší část Fideňanův utekla, místnosti jsouc znalá, na hory. Cossus přes Tiberis s jízdou se přepraviv přinesl z krajiny vejské náramnou kořist k městu. Mezi bitvou bylo také u ležení římského bojováno s částí zástupův od Tolumnia, jak svrchu řečeno jest, proti ležení vyslanou. Fabius Vibulanus bránil náspův nejprve kolem, potom vytáhl pravou branou poboční s triarii a udeřil náhle na nepřítele proti náspům obrácené. Tím nahnáno jim strachu; porážka jejich byla menší, protože jich méně bylo, ale útěk byl neméně kvapný než na bojišti.

20. Když na všech místech válka šťastně vedena byla, navrátil se dictator do města u vítězoslávě usnešením otcův i vůlí národa. Daleko největší podívanou vítězoslávy byl Cossus, který světlé odění zabitého krále nesl. Naň pěli vojínové své neumělé písně

s Romulem ho porovnávajíce. Odění zavěsil na oběť se slavným zasvěcením ve chrámě Juppitera Feretria blízko odění Romulova, jež první světlým oděním nazváno byvši jediné v té době bylo *). I byl obrátil na sebe od vozu dictatorova zraky občanův a obdržel skoro jediný ovoce slavnosti toho dne. Dictator položil zlatý věnec libru těžký na obecní útraty ku rozkazu národa na Capitoliu za oběť Juppiteru. Následuje všech dějepiscův před sebou položil jsem, že Aulus Cornelius Cossus co plukovník druhé světlé odění do chrámu Juppitera Feretria přinesl. Než mimo to, že za světlé odění řádně považováno jest to odění, které vůdce vůdci odejme a za vůdce jen toho považujeme, jehož řízením válka se vede, nápis již na odění napsaný dokazuje oněm i mně, že ho Cossus jako consul vydobyl. Když jsem já uslyšel, že Augustus Caesar, všech chrámův buď obnovitel buď zakladatel vstoupiv do chrámu Juppitera Feretria, jejž věkem rozpadlý obnovil, sám to na plátenném krunýři četl, domníval jsem se, že by to málem svatokrádež byla, kdybych odnímal Cossovi Caesara, zakladatele chrámu samého, **) co svědka jeho světlého odění. Jest-li v té věci nějaký omyl, že tak staré letopisy a že seznamy úředníkův, které co plátenné knihy ve chrámě Monetině uložené Macer Licinius opět a opět za prameny uvádí, teprv desátého na to roku s Titem Quinctiem Pennem Aula Cornelia Cossa za consula mají, o tom nechť každý sám soudí, neboť i to překáží, aby tak slavná bitva na ten rok ***) přeložena býti nemohla, že kolem consulského úřadu Aula Cornelia skoro tři léta byla bez války pro morovou ránu i nedostatek obilí, tak že některé letopisy

*) Viz I. 10.
**) Poněvadž jej znova vystavěl.
***) T. j. 327 od zal. Ř.

jako ve smutku ničeho mimo jména consulův nepodávají. Od úřadu consulského Cossa má jej rok třetí co plukovníka s consulskou mocí a týž rok co velitele jízdy, v kterémž velitelství druhou slavnou bitvu s jízdou svedl. Tu jest domýšlení volné. Než jak já myslím, bezpodstatná domnění jest možno na všechna mínění obraceti, ježto ten, který bitvu svedl, položiv odění právě dobyté na posvátném místě a téměř na Juppitera, jemuž zaslíbeno bylo a na Romula pohlížeje, nikoliv opovržné to svědky nepravého podpisu sebe podepsal „Aulus Cornelius Cossus, consul."

(Od r. 319—321 od z. Ř. = od r. 333—331 př. Kr.)

21. Za consulův Gaja Cornelia Maluginense, Lucia Papiria Crassa byla vojska do krajin vejské a falerské vedena, lidé a stáda v plen brána. Nepřítel není nikde na rovině nalezen aniž dána příležitost k bitvě. Měst však nedobýváno, protože morová rána na národ přišla. Také doma byly vyhledávány rozbroje, přece však nespůsobeny od Spuria Maelia, tribuna lidu, který mně, že přízní jména nějaké pobouření spůsobí, i Minuciovi rok byl položil i návrh učinil o zabavení statkův Servilia Ahaly, za vinu udávaje, že křivým obviňováním od Minucia Maelius zničen byl, Serviliovi pak zavraždění neodsouzeného občana vytýkaje, což u národa marnějším nad zástupce sama bylo. Ostatně zmáhající se síla nemoci i strašlivé zjevy a znamení více znepokojovaly mysli, nejvíce ale zprávy, že častým zemětřesením na venku domy se boří. Proto jest od národa vykonáno obecné modlení, k čemuž navedení dávaly dvoupáni.*)

*) t. j. dvoupáni obřadní, strážcové a vykladači knih Sibylliných.

Ještě nezdravější byl na to rok za consulův Gaja Julia po druhé a Lucia Verginia a v městě i na venku mření tak strašilo, že nejen nikdo z římské krajiny na kořist nevycházel a na zdvižení války otcové ani lid nevzpomínali, ale že i Fideňané, kteří se z počátku buď v městě, buď v horách buď za zděmi drželi, sami od sebe do římské krajiny sestoupili plenice. Když na to povoláno bylo vojsko vejské — neboť Faleriané nedali se pohnouti k obnovení války ani pohromou Římanův ani prosbami spojencův — překročili dva národvé Anio a stanuli polem nehrubě daleko brány collinské. Tu bylo polekání ne větší na venku než v městě. Consul Julius rozestavuje zástupy na náspech a hradbách, Verginius vznáší potaz na radu ve chrámě Quirinově. Uzná se za dobré jmenování dictatorem Aula Servilia, jemuž, jak jedni podávají, příjmí bylo Priscus, jak jiní, Structus. Verginius prodléval, až by se soudruha otázal, a jmenoval s jeho přivolením v noci dictatora. Ten pak si jmenuje velitelem jízdy Postuma Aebutia Helvu.

22. Dictator povelí všem dostaviti se na úsvitě za branou collinskou. Komukoliv stačila síla k vedení zbraně, ten se dostavil. Polní znaky z obecní pokladnice vzaté přinesou se k dictatorovi. Když se to dálo, postoupili nepřátelé do míst vyšších. Tam táhne dictator s brannou mocí a porazí v bitvě nepřátele nedaleko Nomenta, na to je zahnal do Fiden a obklíčil náspy. Ale město vysoké polohy a opevněné nemohlo vzato býti ani po řebřících aniž byl při obléhání jaký úspěch, protože obilí ze zásob dříve svezených nejen s potřebu ale i hojně na zbyt bylo. Ztrativ tedy dictator naději rovněž do ztečení i do přinucení ku vzdání se, předsevzal si na místech pro blízkost známých se zadní strany města nejvíce zanedbané, proto že již svou přirozenou polohou zcela v bezpečnosti byla, podkopy do tvrze vésti. Sám ale

na místech zcela odlehlých postupuje vzhůru ku hradbám s vojskem na čtyři části rozděleným, z nichž jedni po jiných do bitvy přicházeti měli, nepřítele od pozorování díla odvracel ustavičným ve dne v noci potýkáním se, až hora z ležení prokopána a cesta do tvrze vzhůru udělána byla a Etruscům obráceným od skutečného nebezpečí ku zdánlivému, pokřik nepřátelský nad hlavami ukázal, že město vzato jest. Toho roku schválili censorové Gajus Furius Pacilus a Marcus Geganius Macerinus, obecní dům na poli Martově a popis národu byl tam po prvé odbýván.

Od r. 321—322 od z. Ř.

23. Nalézám u Macra Licinia, že následujícího roku titéž consulové opět zvoleni jsou — Julius po třetí, Verginius po druhé. Valerius Antijský a a Quintus Tubero*) dávají na ten rok consuly Marca Manlia a Quinta Sulpicia. Ostatně při tak neshodném podávání přihlašují se i Tubero i Macer ku plátenným knihám co pramenům, ale žádný toho netají, že dle podání starých spisovatelův toho roku plukovníci byli. Liciniovi se vidí za dobré plátenných knih se držeti bez pochybování, Tubero jest nejistý v pravdě. Jinak mezi ostatními událostmi pro věk nevyskoumanými také toto v nejistotě pozůstává.

Po vzetí Fiden polekána byla Etrurie, poněvadž nejen Vejané postrašeni byli, bojíce se podobné záhuby, ale i Falerianě pamatujíce, že s nimi z počátku válku podnikli, ačkoliv obnovujícím válku nepomáhali. Když tedy dvě obce k dvanácti národům**) posly vy-

---

*) Quintus Aelius Tubero žil ku konci 7. století Ř. a dokonal dějepisné dílo od svého otce Lucia započaté.

**) t. j. k dvanácti etrurským městům spolkovým v jižní Etrurii.

pravivše toho dosáhly, aby sjezd u chrámu Voltumny*) celé Etrurii ohlášen byl, povelela rada, jako by z toho velká nastávala bouře válečná, aby Mamercus Aemilius opět dictatorem byl jmenován. Od něho jest Aulus Postumius Tubertus jmenován velitelem jízdy a ku válce byly tím větší konány přípravy než byly poslední, čím větší bylo nebezpečí od celé Etrurie než bylo před tím od dvou národův.

24. Avšak věc tato mnohem pokojněji dopadla než vůbec očekáváno. Neb když obchodníci zprávu přinesli, že Vejanům pomocná vojska odepřena a jim nařízeno jest, aby válku svým úmyslem započatou svou mocí dokonali aniž za společníky neštěstí vyhledávali těch, s kterými se nadějí úplnou nesdělili: tu dictator, zbaven jsa příležitosti k dobývání vojenské slávy a nechtě býti nadarmo zvolen žádá si v míru nějaký čin vykonati, jenž by památkou jeho dictatorského úřadu byl, i hodlá censorský úřad ztenčiti, buď že moc jeho považoval za přílišnou, buď že mu nevadila ani tak velikost důstojenství jako dlouhé jeho trvání. Povolav tedy hromadu, vece, že řízení obce pospolité venku a uvedení všeho v bezpečný stav bohové nesmrtelní přejali, on že bude pečovati o svobodu římského národa, což se mezi hradbami státi musí; největší pak že jest její ostříhání, netrvají-li mocné vrchnosti dlouho a ukládá-li se obmezení času těm, kterým obmezení práva uložiti se nemůže; ostatní úřady že jsou na rok, úřad censorský na pět let, obtížno prý jest, těm samým po tolik let, velkou to část života, podrobenu býti, tedy že on návrh učiní, aby censorský úřad nebyl na více než na rok a šest měsícův. Návrh svůj za velikého souhlasu národa dru-

*) Svatyně Voltumny, ochranné bohyně jižního etrurského spolku, byla nedaleko Volsinii (n. Bolsena).

hého dne provedl a doložil: „Abyste, Quiriti, skutkem samým uviděli, jak se mi dlouho trvající úřady nelíbí, vzdávám se dictatorského úřadu.“ Vzdav se úřadu svého a položiv dle spůsobu ostatních úřadův meze druhému úřadu, jest s díky a pochvalou lidu velikou domů zpět doprovozen. Censorové těžce to nesouce, vyvrhli Mamerca proto, že prý úřad římského národa ztenčil, z okresu a učinili ho poplatníkem s osminásobnou berní *). Tento skutek snášel prý on velikomyslně, pohlížeje spíše na příčinu potupení než na potupení; přední otcové, ač prý nechtěli ztenčení práva censorského úřadu, přece prý jsou tím příkladem censorské tvrdosti uraženi, neb nahlížel každý, že déle a častěji censorům podroben než sám censorský úřad zastávati bude. U národa zajisté taková prý povstala nevole, že násilí od censorův jedině důstojností samého Mamerca odvráceno býti mohlo.

Od r. 322—324 od z. Ř.

25. Tribuni lidu zamezováním voleb consulských ustavičnými hromadami dosáhli konečně toho, když skorem ku mezikrálí došlo, aby plukovníci s consulskou mocí voleni byli. Odměna za vítězství, které se žádalo, aby totiž muž z lidu zvolen byl, nepřipadla žádnému. Zvoleni jsou všickni z patriciův — Marcus Fabius Vibulanus, Marcus Foslius, Lucius Sergius Fidenas. Morová rána tohoto roku poskytla pokoj od ostatních záležitostí. Apollinovi jest chrám zaslíben za uzdravení se národa. Mnoho vykonali dle knih **)

*) t. j. Aemilius ztratil občanská práva a učiněn jest poddaným, jemuž se daň uložiti mohla libovolně a ne podle popisu, neboť poddaní nebyli v popis bráni, a žili v Římě za odvádění poplatku *aes*, odkudž pochází aerarii, poplatníci, poddaní.

**) t. j. Sibylliných.

dvoupáni ku smíření hněvu božího a odvrácení moru od národa, avšak jest velká škoda utrpěna v městě i na venku zahynutím vesměs lidí i stád. Bojíce se o rolníky, že by hladem trpěli, poslali pro obilí do Etrurie a do Pomptinska a do Cum, konečně také do Sicilie. O volbách consulských žádná se neučinila zmínka, plukovníci s consulskou mocí jsou vesměs vyvoleni z patriciův — Lucius Pinarius Mamercus, Lucius Furius Medullinus, Spurius Postumius Albus. Toho roku odpadla prudkost nemoci aniž bylo nebezpečí z nedostatku obilí, protože před tím opatření se stalo. Porady ku zdvižení války konány ve sjezdech Volscův i Aequův a v Etrurii u svatyně Voltumny. Tam jest tato záležitost odložena na rok a uzavřením ustanoveno, aby nižádný sjezd dříve se neodbýval, ač marně národ vejský si stěžoval, že týž osud, kterým zničeny jsou Fideny, Vejům nastává.

Mezi tím, co venku mír byl, ohlašovali náčelníci lidu, již dávno splnění naděje na nejvyšší důstojenství čekající, schůze do domův tribunův lidu. Tam konali tajné porady, stěžovali si, že jimi lid tak pohrdl, že, ač po tolik let plukovníci s consulskou mocí voleni jsou, nikdy žádnému muži z lidu k tomuto důstojenství přístup nebyl, že velmi obezřele jejich otcové si počínali, kteří ustanovili, aby úřad lidu žádnému patriciovi přístupným nebyl — jinak prý by musili míti z patriciův tribuny lidu; tak prý jsou také svým špatnými a nepohrdá se prý jimi méně od lidu než od otcův. Někteří omlouvali lid a sváděli vinu na otce, jejich prý dotíravostí a podskoky se to děje, že lidu zahrazena jest dráha k důstojenství; kdyby lidu dovoleno bylo od jejich proseb s hrozbami smíšených si oddechnouti, že by pak svých mužův pamětliv jsa k hlasování přistoupil a ku zjednané pomoci také svrchovanou moc připojil. Uzná se tedy za dobré, aby tribuni na zrušení dotíravosti návrh ohlásili, aby

nikomu dovoleno nebylo oděv bílou křídou natříti *) v příčině ucházení se o úřad. Mohlo by se nyní zdáti, že to byla věc nepatrná a sotva vážného jednání hodná, kteráž tehdy otce a lid náramným sporem roznítila. Zvítězili přece tribuni, že návrh provedli, i ukazovalo se, že při rozdrážděnosti myslí lid ku svým náklonnost obrátí, ale aby volnou nebyla, učiněno jest usnešení rady, aby se odbývaly volby consulův.

Od r. 324—325 od z. Ř.

26. Záminkou byla bouře válečná, kterou od Aequův a Volcův Latini a Hernici byli zvěstovali. Consuly se stali Titus Quinctius Cincinnatus, Luciův syn — jemu se také přidává příjmí Pennus — a Gajus Julius Mento, aniž jest hrůza války dále odložena. Posvátným zákonem, který u nich byl největší mocí k vynucení vojenské služby, odbyt jest odvod a vytáhla s obou stran dvě silná vojska a sešla se do Algidu i vzdělali tam pevné ležení zvlášť Aequové, zvlášť Volsci, a vůdcové jejich vedli horlivější než kdy jindy péči o upevnění i o cvičení vojska. Tím více postrachu zprávy v Římě spůsobily. Radě se vidělo za vhodno, aby jmenován byl dictator, protože, ač tito národové často přemoženi byli, přece prý s větším než kdy jindy úsilím válku obnovili; mimo to značná část římského branného mužstva byla nemocí uchvácena. Přede vším sobětná převrácenost consulův i nesvornost mezi nimi samými a spory ve všech poradách spůsobily zděšení. Někteří vypravují, že od těchto consulův nešťastně v Algidě bojováno bylo a

*) Byl to první zákon proti nedovoleným prostředkům (ambitus) při ucházení se o úřady. Toga barvy bělostkvoucí slula toga candida, odtud pošlo slovo „candidati“, čekatelé.

to že se stalo příčinou zvolení dictatora. Dostatečně známo jest to, že v ostatních věcech nesvorni jsouce v jediné proti vůli otců̊v se shodli, aby nejmenovali dictatora, až když zprávy strašnější jedny nad jiné dorážely a consulové vůli rady se nepodrobovali, praví Quinctius Servilius Priscus, který nejvyšší důstojenství výtečně zastával: „Vás, tribuni lidu, když již k nejhoršímu přišlo, žádá rada, abyste v takovém nebezpečí obce pospolité vedlé své moci consuly donutili jmenovati dictatora.“ Taková slova slyšíce, domnívají se tribuni, že jim příležitost ku rozmnožení své moci poskytnuta jest, a odstoupí a prohlásí ve jménu sboru, že považují za vhodné, aby consulové slova rady poslušni byli, pakli by proti souhlasnému mínění nejvznešenějšího řádu dále se vzpírali, že je poručí do vězení odvesti. Consulové chtěli se raději dáti přemoci tribunům než radě, připomínajíce, že od otců̊v právo svrchované moci zrazeno jest a consulský úřad pod jho tribunské moci dán, pakli by consulové k něčemu od tribuna vedlé moci jeho donuceni a také do vězení odvedeni býti mohli, nad čež nic není, čehož by se sám soukromý člověk obávati mohl. Los, aby dictatora jmenoval — nebyla ani v tom mezi soudruhy shoda — padl na Tita Quinctia. Ten jmenoval dictatorem Aula Postumia Tuberta, tchána svého, velitele velmi přísného. Od něho jest jmenován náčelníkem jízdy Lucius Julius. Zároveň jest ohlášeno zastavení soudního řízení a aby po celém městě nic jiného se nekonalo než přípravy k válce. Vyšetření sproštěných od služby vojenské odloženo za válku. Tak i pochybní byli nakloněni k hlášení se. Také Hernicům a Latinům rozkázáno dáti vojíny. Na obou stranách dictatora snažně uposlechli.

27. To vše jest vykonáno s náramnou rychlostí; když zůstaven byl consul Julius k obraně města a velitel jízdy Lucius Julius k nenadálým službám vo-

jenským, aby nižádná věc, které by v ležení potřebí měli, zdržena nebyla, zaslíbil dictator po navedení nejvyššího kněze Aula Cornelia velké hry v příčině bouře válečné a vytáhnuv od města, postoupil proti nepřátelům, když byl vojsko s consulem Quinctiem rozdělil. Jak dva tábory nepřátelské malou od sebe mezerou oddělené byli spatřili, tak i sami asi tisíc krokův od nepřítele zaujali místo k ležení, dictator blíže Tuscula, consul blíže Lanuvia.*) Tak měla čtyři vojska a tolik též pevných táborův, uprostřed rovinu dosti prostrannou, nejen aby drobnými výpady se potýkali, ale i aby šiky s obou stran rozestavovali, aniž ustali, jak ležení proti ležení rozbito bylo, od drobných potyček, poněvadž dictator snadno tomu dopouštěl, aby jeho lid, měře síly své, naději do hlavního vítězství pojal zpovlovným zkoušením výsledkův bitek. Když nepřátelům v žádné bitvě nižádná naděje nezůstala, udeří v noci na ležení consulovo a odevzdají boj náhodě nejistého výsledku. Pokřik náhle povstalý probudil ze sna nejen stráže consulovy a pak celé vojsko, ale i dictatora. Kde okamžité pomoci okolnosti vyžadovaly, neklesl consul ani srdcem ani věhlasem. Část vojska sesílí stráže u bran, část obstoupí náspy kolem. V druhém ležení u dictatora, čím méně hluku jest, tím více se pozoruje, co potřebí jest činiti. Posláno jest na místě ku ležení pomocné vojsko, nad nímž ustanoven jest pobočník Spurius Postumius Albus. Sám pak se odebere s částí zástupův malou oklikou na místo nejvíce odlehlé od hluku válečného, aby odtud z nenadání na nepřítele padl. Pobočníka Quinta Sulpicia ustanoví nad táborem, pobočníku Marcu Fabiovi přikáže jízdu a velí mu, aby

*) Snad Lavica, neboť Lavicum bylo blízko bojiště, Lanuvium ale o mnoho vzdálenější než jak se tu udává.

přede dnem nehnul zástupem, jejž v hluku nočním nesnadno říditi jest. Vše, co by i jiný vojvoda obezřelý a činný v takovém případu velel aneb konal, to on velí po pořádku a koná. To však jest obzvláštní důkaz věhlasu i srdnatosti a nikoliv všední výtečnosti, že sám ležení nepřátel, odkud, jak vyzvěděno bylo, u větším zástupu vytáhli, poslal dobývat Marca Gegania s vybranými praporci. Když on na lidi bedlivé výsledku pokusu cizího a o sebe nepečlivé a tím hlídek i předních stráží nedbající udeřil, vzal ležení skoro dříve, než by nepřátelé zvěděli, že se na ně útokem žene. Jak na to dictator znamení podle úmluvy kouřem dané spatřil zvolá, že ležení nepřátelské vzato jest a velí na všechny strany to zvěstovati.

28. A již svitalo a všecko bylo před očima. I byl Fabius vyrazil s jízdou a consul učinil výpad z ležení na zviklané již nepřátele, dictator pak, udeřiv s druhé strany na zálohu a druhý voj, byl postavil proti nepříteli, obracejícímu se po zmateném křiku a náhlém lomozu, se všech stran vítěznou pěchotu i jízdu. Již byli tedy uprostřed obklíčeni a byli by všickni do posledního trest za obnovení války podstoupili, kdyby nebyl Vettius Messius z Volska, muž vznešenější skutky než rodem, na svůj lid v kolo se již sestupující hlasitými slovy se obořuje, pravil: „Zde se chcete vydati střelám nepřátelským bez obrany, bez pomsty? Nač máte zbraně aneb nač jste sami od sebe válku zdvihli v míru bouřliví ve válce liknaví jsouce? Jakou naději máte, zde stojíce? Či myslíte, že vás bůh některý zakryje a odtud vytrhne? Mečem jest cestu raziti. Nuže tedy, kudy spatříte, že jsem před vámi šel, tudy za mnou kráčejte, kteří chcete spatřiti domov, rodiče, choti, dítky. Nestojíť v cestě zeď ani náspy, nýbrž ozbrojenci proti ozbrojencům. Statečností jste jim rovni, nutností, jež poslední a největší zbraní jest, máte převahu.“ Jak to

promluvil a vykonával, následují ho obnovivše válečný pokřik a učiní nátlak tam, kde Postumius praporce proti nim byl postavil, a zapudili vítěze, až dictator ku svému lidu již ustupujícímu přišel a tam se celá půtka obrátila. Na jediném muži Messiu spočívá osud nepřátel. Mnoho s obou stran jest poraněných, mnoho tu a tam zabitých. Již nebojují ani vůdcové římští bez prolévání krve, ale jediný Postumius, udeřen byv kamenem, vystoupil z bitvy s hlavou proraženou. Dictator, ač na paži poraněn, Fabius stehno téměř ku koni přibodnuto, consul, rámě uťato maje, přece z bitvy tak nebezpečné neustoupili.

29. Messia unesla prudkost útoku se zástupem nejsrdnatějších jonákův přes nepřátele v krvi ležící ku ležení volsskému, jež ještě vzato nebylo. Tam se kloní celý šik. Consul pronásleduje rozptýlené až k náspům, udeří na samé ležení a na náspy. Tamtéž hne také dictator svými zástupy s jiné strany aniž byl liknavější útok než byla bitva. Consul prý také polní znak do náspův vhodil, aby vojíni úsilovněji vzhůru postupovali a dobýváním polního znaku stalo se prý první vtrhnutí. A když byly náspy prolomeny, přivedl již dictator boj do ležení. Tu začalo všudy odhazování zbraně a vzdávání se nepřátel.
toto ležení vzato bylo, jsou nepřátelé kr
rův prodáni. Část kořisti jest Latinům
pokud své zboží poznali zpět dána, čá
tator dražbou a ustanoviv consula nad
sám u vítězoslávě do Říma a vzdal
úřadu. Památku slavného dictatorsk
smutnou ti, kteří podávají, že Aulus
syna, který prý příležitostí ku šťastn
byv, se svého stanoviště odstoupil, ač
kyrou odpraviti dal. Nelibo věřiti ton
[illegible]ikož rozličná jsou o tom mínění. Také
ž[illegible] nazvány jsou nelidské rozkazy Ma

ne Postumiovskými, kterýž významný název ukrutnosti byl by dostal ten, kdo by původcem krutého příkladu byl. Příjmí Imperiosus (Pánovitý) jest také dáno Manliovi, Postumius není žádným tak smutným znamením naznačen. Consul Gajus Julius posvětil chrám Apollinův v nepřítomnosti svého soudruha bez losování. To nesl těžce Quinctius, když rozpustiv vojsko domů se navrátil, ale marně stěžoval si v radě. V znamenitý velkými událostmi rok připadá, co se tehdy nijak nezdálo, že by se římského panství dotýkalo, že totiž Carthaginci, kteří jedenkráte takovými nepřáteli býti měli, tehdy po prvé pro rozbroje Siculův na pomoc jedné straně vojska do Sicilie přepravili.

Od r. 325—326 od z. Ř.

30. Vymáháno bylo v městě od tribunův lidu, aby zvoleni byli plukovníci s consulskou mocí, aniž se mohlo toho dosíci. Consuly se stanou Lucius Papirius Crassus, Lucius Julius. Když poslové æquovští za smlouvu od rady žádali, a na místě smlouvy o poddání se mluveno bylo, vyžádali si příměří na osm let. Volsský národ upadl kromě porážky v Algidě tvrdošijným bojem mezi rádci k míru a hádky a rozbroje. Se všech stran měli ɔj. Když se consulové dověděli, že návrh pokut, národu velmi milý, od tribunův ɔst — vyzradilť to jeden člen z jejich ɹ jej sami dříve.

Od r. 326—328 od z. Ř.

ɔyli Lucius Sergius Fidenas po druhé, ‚tius Tricipitinus. Za těchto consulův ‚ic řeči hodného. Po nich následují con- Cornelius Cossus, Titus Quinctius Pen- ıé. Vejané učinili nájezdy do krajiny řím-

ské. Byla pověst, že někteří z mládeže fidenské účastníky byli v tomto plenění, a vyšetřování této věci jest odevzdáno Luciu Sergiovi, Quintu Serviliovi a Mamercu Aemiliovi. Někteří vypovězeni jsou do Ostie, protože nebylo dostatečně dokázáno, proč v oněch dnech ve Fidenách přítomni nebyli. Rozmnožen jest počet osadníkův a jest jim dědina padlých ve válce přikázána. Roku toho nastala pro suchotu veliká nesnáze, i byl nejen nedostatek vláhy dešťové, nýbrž také země, pozbývajíc přirozené vlhkosti, sotva stačila celoročním tokům. Nedostatek vody způsobil na některých místech kolem vyprahlých pramenův a potokův pád dobytka žízní hynoucího, jinde zachvácen prašivinou. Dotýkáním rozšířily se nemoci mezi lid a padly nejprve na venkovany i otroky, potom naplněno jest město, i nebyla jenom nakažena těla morovou ranou, nýbrž také mysli uchvátila mnohonásobná pověra a z větší části cizí, protože nové obřady obětní do domův přinášeli věštěním ti, kteří mají výdělek z jatých pověrou myslí, až stud již obecný se zmocnil předních mužův, neboť ve všech třídách a kaplích spatřovali cizí a neobyčejné oběti ku vyprošení boží milosti. Na to jest nařízeno aedilům, aby k tomu zřetel obraceli, by jenom římští bozi a žádným jiným než domácím obyčejem ctěni byli.

Od r. 328—329 od z. Ř.

Hněv proti Vejanům jest odložen na následující rok, na consuly Gaja Servilia Ahalu, Lucia Papiria Mugilana. Také tehdy stála v cestě náboženská pochybnost, aby neprodleně válka se neopověděla a vojsko vysláno nebylo. Soudili, že dříve vyslati se mají fetiali žádat za náhradu. S Vejany vedena nedávno půtka u Nomenta a Fiden, pak uzavřen ne mír, ale příměří, jehož lhůta jednak byla prošla, jednak byli sami obnovili válku před časem. Předce vysláni

fetialové, aniž jsou jejich slova slyšena, když dle obyčeje předkův po přísaze za odčinění žádali. Po tom byla rozepře, má-li se ku rozkazu národa válka opověděti aneb jest-li dostatečno usnešení rady. Tribuni ohlašováním, že odvod překazí, dovedli toho, aby návrh o válce k národu učiněn byl. Všechny setniny svolily. Také v tom zvítězil lid, že obdržel, aby na rok nejblíže příští consulové zvoleni nebyli.

Od r. 329—330 od z. Ř.

31. Zvoleni jsou čtyři plukovníci s consulskou mocí, Titus Quinctius Pennus hned po consulském úřadu, Gajus Furius, Marcus Postumius, Aulus Cornelius Cossus. Z nich velel Cossus v městě. Tři odbyli odvod a vytáhnuvše proti Vejanům byli důkazem, jak velení více vůdcův ve válce neprospěšno jest. Tím, že každý dle své rady pokračoval, poskytli, poněvadž tomuto jinému jinak se vidělo, nepříteli dobrou příležitost. Neb na rozpakující se šik, když jedni znamení dáti druzí k odstupu troubiti veleli, vpadli Vejané v příhodné době. Ležení blízké přijalo přivedené ve zmatek a na útěk se obracející. Utrpěna jest tedy větší potupa než ztráta. Obec byla ve smutku, nejsouc zvyklá přemožení, vzala v ošklivost plukovníky, žádala za dictatora, na něm prý spočívá naděje obce; a když také tu náboženská pochybnost v cestě byla, že dictator nemůže jmenován býti leč od consula, odstranili ptakopravci za radu požádaní tuto pochybnost. Aulus Cornelius jmenoval dictatorem Mamerca Aemilia a sám jest od něho jmenován velitelem jízdy. Tak, jakmile obec chrabrosti pravé potřebovala, nedovedlo ničeho pokárání censorské, aby řízení obce pospolité z domu nehodně potupeného vyhledáváno nebylo. Vejané štěstím zhrdlí vypravili posly po etrusských obcích a vychloubali se, že tři římské vůdce porazili, a když tím přece žádného společenství

obcí usnešeného nespůsobili, přilákali dobrovolníky se všech stran ku naději kořisti. Jediný fidenský národ uznal za vhodné učiniti odboj, a jako by jinak než zločinem započíti válku hříchem bylo, pokálejí jako dříve zavražděním poslův tak nyní zavražděním nových osadníkův svou zbraň a spojí se s Vejany. Na to se radili nejčelnější muži dvou národův, zda-li by Veje aneb Fideny za bojiště obrány býti měly. Fideny se zdály příhodnějšími. Proto se Vejané přes Tiberis přepravili a válku do Fiden převedli.

32. V Římě byl náramný postrach. Povoláno jest vojsko od Vejí a když také to po nešťastném boji poděšeno bylo, rozbit jest tábor před branou collinskou, na hradbách jsou rozestaveni oděnci, na náměstí jest zastaveno soudní řízení a zavřeny jsou kotce a vše učiněno podobnějším táboru než městu. Tu rozeslal dictator po třídách hlasatele a povolav obec polekanou do hromady, vyčítal jí, že po tak nepatrných obrátech štěstí mysl vrtkavou chovají, ježto nepatrná ztráta utrpěna jest, a tatáž ne statečností nepřátel aniž bojácností římského vojska, nýbrž nesvorností vojvod se utrpěla, že se obávají Vejanův, nepřátel šestkráte poražených, a Fiden skoro častěji vzatých než ztékaných; že titéž jsou i Římané i nepřátelé, kterými po tolik věkův byli, že mají téhož ducha, tytéž síly, tytéž zbraně, on že také jest týž dictator Mamercus Aemilius, který před tím vojska vejské i fidenské s Faleriany spojená u Nomenta porazil, a velitel jízdy Aulus Cornelius že bude tentýž na bojišti, jenž v dřívější válce co plukovník Larta Tolumnia, krále vejského, před očima dvou vojsk zabiv světlé odění do chrámu Juppitera Feretria přinesl; tedy ať se zbraně chopí pamětlivi jsouce, že s nimi vítězoslávy, že s nimi světlá odění, že s nimi vítězství jest; s nepřáteli však zločin proti poslům, zavražděným proti právu mezinárodnímu, pobití osad-

níkův fidenských v míru, zrušení příměří, sedmý nešťastný odboj; jak prý on ležení proti ležení rozbije, že se dostatečně důvěřuje, že nejnešlechetnější nepřátelé dlouhé radosti z potupení římského vojska míti nebudou a že římský národ nahledne, oč větší zásluhu o obec pospolitou mají ti, kteří ho po třetí dictatorem jmenovali, než kteří pro odňaté jim censorské království skvrnu na jeho druhý dictatorský úřad uvalili. Na to po vykonání slibův vytáhna, stanul táborem tisíc pět set krokův s té strany Fiden, kryje se s pravé strany vrchy, s levé řekou. Pobočníku Titu Quinctiu Pennovi velí návrší opanovati a tu ukrytou výšinu obsaditi, která by v týlu nepřátelům byla. Sám ale druhého dne, když Etrusci srdnatosti plní po lepší příležitosti než bitvě dřívějšího dne *) na bojišti vystoupili, váhal chvíli, až by vyzvědači zprávu přinesli, že Quinctius na výšinu blízkou tvrze fidenské se dostal, pak hnul polem a vedl sešikované vojsko pěší kvapným krokem proti nepříteli, ale veliteli jízdy poručil, aby bez rozkazu bitvy nezačínal, že mu on, když bude potřebí pomoci jízdy, znamení dá, potom ať boj vede, pamětliv jsa půtky s králem, pamětliv jsa světlé oběti i Romula a Juppitera Feretria. Legie se srazí s náramnou prudkostí. Římané, hárajíce nenávistí, nazývají Fideňany bezbožníky, Vejany lupiči, zrušiteli příměří, zkrvácenými bohaprázným zavražděním poslův, pokálenými krví svých osadníkův, věrolomnými spojenci, bojácnými nepřáteli a nasycují zároveň skutky i slovy svou zášť.

33. I byli hned prvním setkáním zděsili nepřítele, any náhle brány fidenské se otevrou a vyrazí nový branný dav, neslýchaný před tím časem i nevídaný. Náramné množství ozbrojené ohněm a celé zářící pla-

---

*) t. j. dne bitevního. Myslít Livius bitvu u Vejí.

noucími pochodněmi na nepřítele se vrhá jako by zběsilým během puzeno bylo. I zastrašil na chvíli spůsob neobvyklého boje Římany. Tu povolá dictator velitele jízdy i jezdce, potom s návrší Quinctia a podněcuje sám bitvu, přikvapí na levé křídlo, které více podobno jsouc požáru než bitvě strachem ustoupilo plamenům, a praví hlasitými slovy: „Což se dáte dýmem přemoci jak roj včel a ustoupíte vyplašeni s místa svého bezbrannému nepříteli? Což neudusíte mečem ohně? Což nevytrhnete těchto pochodní sám každý, pak-li ohněm a ne mečem bojovati jest, a sami jich jimi neutknete? Nuže tedy pamětlivi jsouce jména římského a statečnosti otcův i své obraťte tento požár proti městu nepřátelskému a zahlaďte Fideny vlastním ohněm, kterých jste svými dobrodiními smířiti nemohli. K tomu vás napomínají prolitá krev poslův vašich a osadníkův i spustošená země.“ Ku rozkazu dictatorovu hnul se celý šik. Zachycují z části pochodně vymetané, z části mocí jich dobývají. Oba šiky ohněm se ozbrojí. Velitel jízdy vede bitvu s jízdou též novým spůsobem. Káže koním uzdy vzíti a sám v čele pobodna koně ostruhami a jeda na koni bez uzdy doprostřed ohně se pouští, a také ostatní koni pobodnuti jsouce unášejí jezdce volným během mezi nepřátele. Prach učiněný a s dýmem smíšený odejme světlo z očí mužův i koní. Ten pohled, který pěší lid zastrašil, nezastrašil v ničem koní. Tedy učinila jízda, kamkoliv pronikla, porážku zříceninám podobnou. I nastal pak nový pokřik a když ten obojí šik s podivením k sobě obrátil, zvolá dictator, že pobočník Quinctius a jeho lid s týlu na nepřítele udeřili; sám pak žene, když se pokřik opětoval, tím prudčeji útokem. Když dva šiky a dvě bitvy na rozličných stranách na Etruscy obklíčené i s předu i s týlu doléhaly, a ani zpět do ležení ani na vrchy, odkud se nový nepřítel proti nim postavil, cesta

k útěku nebyla, a když jízdu koni bez uzdy na všechny strany roznesli, žene se největší část Vejanův bez všeho řádu k Tiberu, a Fideňané, co jich zbylo, spěchají k městu Fidenám. Polekané strhuje útěk do prostřed seči, porubáni jsou na březích, jiné, kteří byli do vody zahnáni, unášejí víry, a také ty, kteří plovati uměli, tíží a ranami umdlení a polekaní. Málokteří z mnohých přeplovou. Druhý voj se žene skrze tábor do města. Touž cestou strhne nával také pronásledující Římany, nejvíce Quinctia a ty, co s ním právě s návrší sestoupili, vojsko k boji nejsvěžejší, poněvadž na konec bitvy přišlo.

34. Když oni s nepřáteli smíšení do brány vkročili, dostanou se na zeď a vyzdvihnou svému lidu znamení, že město vzato jest. Jak to dictator spatřil — bylť již také on do opuštěného nepřátelského ležení pronikl — vede vojsko, které po kořisti se rozběhnouti chtělo, ku bráně, spůsobiv mu naději větší kořisti v městě, a jak od svých jest vpuštěn mezi hradby, spěchá ku tvrzi, kam viděl, že dav utíkajících se řítí; i nebylo menší krveprolití v městě než v bitvě, až odhodivše zbraní dictatorovi se vzdávají, za nic kromě života nežádajíce. Město i ležení jest vyloupeno. Když druhého dne od jezdce do setníka po jednom jatci a z těch kterýchž statečnost vynikala, po dvou losem vytaženo a ostatní do otroctví prodáni byli, přivedl dictator vojsko vítězné a kořistí obohacené u vítězoslávě zpět do Říma a povelev veliteli jízdy úřad složiti, složil potom sám šestnáctého dne v míru svrchovanou moc, kterou ve válce a v nebezpečí přijal. Někteří zaznamenali v letopisy, že u Fiden také loďstvem s Vejany bojováno bylo, což jest věc rovněž nesnadná jak neuvěřitelná, poněvadž ani teď k tomu řeka dosti široká není a tehdy, jak jsme se od starých dověděli, značně užší byla, leda že srážku několika lodí při bránění přepravy přes řeku

vylíčili, jak se stává, za větší než byla, po lichém jméně vítězství na vodě bažíce.*)

Od r. 330—332 od z. Ř. = od r. 327—326 př. Kr.

35. Následující rok měl tribuny s consulskou mocí Aula Sempronia Atratina, Lucia Quinctia Cincinnata, Lucia Furia Medullina, Lucia Horatia Barbata. Vejanům jest dáno příměří na dvacet let a Aequům na tři léta, ač na více let prosili. Také od rozbrojův v městě byl pokoj. Následující rok, jenž není ani válkou venku ani doma rozbrojem znamenitý, učinili slavným hry ve válce přislíbené i úpravou plukovníkův i shonem sousedův. Plukovníky s consulskou mocí byli Appius Claudius Crassus, Spurius Nautius Rutilus, Lucius Sergius Fidenas, Sextus Julius Julus. Divadlo bylo také vlídností hostitelův, ku které se obecným úmyslem shodli, příchozím ještě milejší. Po hrách byly bouřlivé hromady tribunův lidu, činících lidu výčitky, že žasna obdivováním se těm, kterých nenávidí, u věčné sebe sám porobě udržuje a nejen že se neosměluje obnoviti při své straně naději na důstojnost consulskou, ale ani při volbách plukovníkův, kteréž volby otcům a lidu společny jsou, ani na sebe ani na své nepamatuje; ať tedy přestanou se diviti, proč nikdo ku prospěchu lidu návrhův nečiní, neboť na to prý práce se vynakládá, odkud se zisk a čest doufá, a lidé prý všechno podniknou, pakli velké věci podniknuvším velké odměny ustanovovány jsou; aby ovšem některý tribun slepě s velikým nebezpečím beze všeho užitku do bojův se vrhal, z nichž by jisto měl, že otcové, proti kterým vystoupí, neusmířitelnou válkou ho pronásledovati budou, u lidu však, za nějž by bojoval, že o nic nebude ctěnějším; to že se nemůže ani doufati ani žádati; že velké mysli povstávají velkým vyznamenáním, že žádný muž z lidu se nebude snižovati, jak přestane

*) Letopisci.

snižován býti, že toho přece jednou zkusiti jest při jednom aneb při druhém, zda-li někdo z lidu schopen jest, aby vysoké důstojenství zastával aneb zda-li to úkazu hrůzy i divu podobno, aby se někdo mužem statečným a činným stal, když z lidu pošel; že to největším úsilím vybojováno jest, aby plukovníci s consulskou mocí také z lidu voleni byli; ucházeli prý se mužové doma i v poli na slovo vzatí, v prvních letech byli prý ku posměchu otcům, pohaněni, odmrštěni byvše, konečně prý přestali nastavovati ku posměchu tváře své, aniž prý nahlížejí, proč se také zákon nevyzdvihne, dle kterého to možná jest, co nikdy nebude, neboť že bude menší hanby při nepříznivosti právní než když pro nehodnost jich pomíjeno.

36. Řeči toho druhu s pochvalou vyslyšené povzbudily některé k ucházení se o plukovnictví, z nichž ten to, onen ono ohlašoval, že navrhne na prospěch lidu. Ukazovaly se naděje do rozdělení dědin obecních a uvedení osad a vydávání peněz na mzdu vojínův z poplatku držitelům dědin uloženého. Vyčkáno bylo potom času od plukovníkův, v kterém by za rozejití se lidí od města, když by otcové tajným oznámením zpět povoláni byli v jistý den, usnešení rady v nepřítomnosti tribunův lidu se stalo, aby, poněvadž pověst je, že Volscové do hernického kraje na kořist vyšli, plukovníci odešli té věci vyšetřit a aby se volby consulův odbývaly. Odšedše zanechali Appia Claudia, syna desítipánova, velitelem v městě, jonáka přičinlivého a již hned od kolébky nenávistí k tribunům a lidu prosáklého. Tribuni lidu neměli, oč by buď s oněmi nepřítomnými, již uzavření rady učinili, buď s Appiem spor vedli, protože věc dokonána byla.

Od r. 332—333. od z. Ř.

37. Za consuly jsou zvoleny Gajus Sempronius Atratinus, Quintus Fabius Vibulanus. Na ten rok při-

pomíná se událost pamětihodná ač v cizině zběhlá. Etrusské město Volturnum, nynější Capua, jest prý od Samnitův vzato a nazváno Capua po jejich vůdci Capiovy aneb od planiny *), což jest pravdě podobnější. Vzali je byvše dříve po unavení Etrusců válkou přijati ku společnému držení města i dědin, potom jednoho dne svátečního nočním útokem udeřivše noví osadníci na staré obyvatele, spánkem i hody stížené.

Když se ony události zběhly, **) nastoupili svrchu jmenovaní consulové na úřad třináctého prosince. Již přinesli zprávu, že volsská válka nastává, nejen ti, kteří za tou příčinou vysláni byli, nýbrž zvěstovali také poslové latinští a herničtí, že Volscové nikdy před tím ani u volení vůdcův ani ve sbírání vojska snažněji si nepočínali, že se vůbec hlasy ozývají, že buď na věky na zbraň a válku zapomenouti, a jho přijeti se musí aneb že těm, s kterými o panství závodí, ani v statečnosti ani u vytrvalosti ani u válečném umění ustoupiti nesmí. Zprávy nebyly nikoliv liché, než jednak nebyli ani otcové jimi náležitě dojati, jednak consul Sempronius, jemuž tato válka losem připadla, spoléhaje na štěstí jako na věc zcela jistou, vykonal, poněvadž byl vůdce vítězného národu proti přemoženým, všechno maně a nedbale, tak že římské kázně více při vojště volsském než římském bylo. Tedy stálo štěstí, jakož často jindy, při chrabrosti. V první bitvě, kterou Sempronius neprozřetelně a nerozvážlivě svedl, stalo se sražení, aniž by byl šik zálohou sesilněn, aniž by byla jízda příhodně postavena. Kam vítězství se nakloní, nejprvé válečný pokřik oznamoval, jenž od nepřátel čileji i všeobecněji učiněn byl, u Římanův ale

---

*) campus = planina, tedy Capua = Plaňany.

**) t. j. volba consulův a obmysl, kterým si rada ku consulům pomohla.

nestejný, liknavější, častěji opětovaný nejistým hlasem bázeň prozradil. Tím srdnatěji přihnal se nepřítel; dotíral štíty, máchal meči. S druhé strany přilby vojínův ohlížejících se po pomoci sem tam se klátí, ani sebou nejistí kolísají se a tlačí se dohromady. Polní znaky zevně stojící jsou tu od předních řad opouštěny, tu do svých rot přijímány. Ještě nebyl útěk, ještě nebylo vítězství rozhodné. Volscové se hnali ku předu, dotírali na šik, ale viděli více prolévání krve nepřátelské než utíkání.

38. Již se ustupuje na všech místech, ač consul Sempronius marně lál a povzbuzoval. Nic neplatila ani velitelská moc ani velebnost, a brzy byli by se obrátili týlem k nepřátelům, kdyby byl Sextus Tempanius desátník v jízdě, když boj již ochaboval, nepřispěl na pomoc přítomností svého ducha. Když on hlasitými slovy zvolal, aby jezdci, kteří spáse obce pospolité chtějí, s koní seskákali, a jezdci jako ku rozkazu consulovu se hnuli, praví: „Nezastaví-li tento pavezami opatřený zástup útoku nepřátelského, jest veta po panství. Následujte mého kopí jako korouhve. Ukažte Římanům i Volscům, že vám ani co jezdcům jezdcův ani co pěším pěších rovno není.“ Jeho domluva schválena pokřikem, i pokračuje vysoce kopí nesa. Kudykoliv kráčejí, mocí vymáhají si dráhu. Vrhají se tam, pavézy nastavivše, kde největší tíseň svých vidí. Na všech místech, kam je nával unesl, obnoven jest boj, a nebylo pochybno, že by nepřátelé, kdyby tak malý počet všudy zároveň dostihnouti mohl, na útěk se byli obrátili.

39. I když na žádné již straně zadrženi býti nemohli, dá vojvoda volsský znamení, aby pavézami ozbrojeným, novému zástupu nepřátelskému, místo uděláno bylo, až by návalem uneseni a od svých odtrženi byli. Jak se to stalo, nemohli zaskočení jezdci tudy prošli, ani tudy se probiti, poněvadž nepřátelé

tam nejhustějí se srazili, kudy byli cestu udělali, a consul i legie římské, když neviděli těch, kteří nedávno záštitou celého vojska byli, do jakékoliv příhody spěchali, aby tolika velestatečných mužův zaskočených nepřítel nezničil. Volscové s obou stran zdržovali tu consula a legie, tam dotírali na Tempania a jezdce. Když tito ku svým se probiti nemohli, často toho zkusivše, opanovali jakousi výšinu a hajili se v kole nikoliv bez pomsty aniž bitvě byl konec před nocí. Také consul neupustiv nikde od boje, pokud něco světla bylo, zdržel nepřítele. Noc je rozvedla v nejistotě a takový strach pojal oba tábory pro nevědomost výsledku, že obě vojska zanechavše poraněných a velké části zavazadel na nejbližší vrchy jako přemožená ustoupila. Vyšina však jest obležena přes půlnoc. Když tam obléhajícím zvěstováno bylo, že ležení opuštěno jest, domnívali se také oni, že jest jejich lid přemožen, u utekli, kam koho ve tmě strach unesl. Tempanius zdržel svůj zástup do svítání pro strach úkladův. Když potom sám s nemnohými na výzvědy odešed vyptáváním se dověděl od poraněných nepřátel, že volsské ležení opuštěno jest, povolá s radostí svůj zástup s vyšiny a pronikne do římského ležení. Jak tam vše pusto a zanecháno a takový nelad jako u nepřátel nalezl, vzal, než by spozorování omylu Volscy nazpět přivedlo, poraněné, které mohl, s sebou a nevěda, v kterou stranu se consul obrátil, spěchá ku městu nejbližšími cestami.

40. Již tam byla pověst přinesena o nešťastné bitvě i o opuštění táboru a přede vším byli oplakáni jezdci neméně smutkem obecným než soukromým, a consul Fabius, když povstal strach také v městě, trval na předních strážích před branami, ani jsou spatřeni rytíři z daleka ne bez postrachu od pochybujících, kdo by byli, brzy ale, když byli poznáni, způsobili takovou ze strachu radost, že městem pronikal křik

jásajících, že rytíři bez úrazu a co vítězi se navrátili, a že z domův nedávno před tím truchlících, které své oplakaly, do ulic se vybíhalo, a třesoucí se matky a choti na slušnost radostí zapomenuvše voji vstříc vybíhaly uvrhujíce se každá na své zároveň tělem a duchem pro radost sotva sebe mocným. Tribunům lidu, kteří Marcu Postumiovi a Titu Quinctiovi rok položili, protože u Vejí jejich vinou nešťastně bojováno bylo, zdálo se, že jest příležitost, aby za svěží nenávisti ku consulu Semproniovi nenávist proti nim obnovili. Když tedy hromadu povolavše křik strhli, že obec pospolitá u Vejí od vůdcův zrazena byla, potom, poněvadž jim to bez trestu prošlo, že vojsko ve Volssku od consula zrazeno jest, že velestateční jezdci na smrt vydáni jsou, že ležení šeredně opouštěno jest; poručil Gajus Junius jeden z tribunův, jezdce Tempania předvolati a pravil mu přede všemi: „Sexte Tempanie, táži se tebe, zdaž myslíš, že consul Gajus Sempronius buď v čas bitvu započal aneb šik zálohou sesilnil aneb nějakou povinnost dobrého consula vykonal? a zdaž jsi po přemožení římských legiť ty sám svým záměrem jezdce s koní svedl a bitvu obnovil? zdaž potom tobě od našeho šiku odtrženému a jezdcům buď consul sám ku pomoci přispěl aneb pomoc poslal? druhého pak dne měl-li jsi jakou kde pomoc aneb probili-li jste se ty a tvůj zástup do ležení svou statečností? zdaž jste v ležení nějakého consula, zdaž jste nějaké vojsko nalezli aneb opuštěné ležení a zanechané poraněné vojíny? To máš vedle statečnosti své a víry, jíž jedinou v této válce obec pospolitá se udržela, dnes říci, konečně kde consul Sempronius, kde legie naše jsou, zdaž opuštěn jsi aneb jsi opustil consula i vojsko, na konec, zdaž jsme přemoženi aneb vítězi.

41. Proti tomu byla prý řeč Tempanivova bez ozdoby, ostatně po vojensku důstojná, bez vychloubání

se vlastní záslubou, bez těšení se z obviňování jiného. Jaká zkušenost ve válečném umění při Gaju Semproniovi jest, že nepřisluší posuzování vojvody vojínu, nýbrž že příslušelo římskému národu, když ho na sněmu za consula volil, proto ať se ho nedotazují na vojvodské záměry aneb na consulské vlastnosti, kteréž také uvažovati jest velkým duchům a hlavám, on ale že může zvěstovati, co viděl; že ale viděl, než od svého šiku odtržen byl, jak consul v první řadě bojoval a povzbuzoval a mezi prapory římskými i střelami nepřátelskými se pohyboval, potom že s pohledu svých unesen byv z hluku přece a pokřiku znamenal, že až do noci boj prodloužen byl, aniž prý myslí, že k výšině, kterouž sám osadil, pro množství nepřátel bylo možná se probiti; kde vojsko jest, to že on neví, a jest prý toho domnění, že jakož on sám v době nebezpečné záštitou místa sebe a své hájil, tak že také consul za příčinou zachování vojska bezpečnější místa zaujal, aniž prý myslí, že by postavení Volsců lepší bylo než římského národa, osud a noc naplnily prý všechno obapolným omylem. Na to žádaje, aby ho namaháním a ranami zemdleného nezdržovali, jest prý propuštěn s velikou pochvalou jak pro statečnost tak pro skromnost.

Mezi tím, co se toto dálo, byl consul již na silnici lavické u svatyně Quietiny. *) Tam poslány jsou povozy od města a jiné přípřeže a přejaly vojsko utrmácené bitvou a nočním pochodem. Nedlouho na to vjel do města consul nesvaluje snažněji ze sebe vinu než vynášeje Tempania zaslouženými pochvalami. Obci po nešťastném boji truchlivé a na vůdce rozhněvané vydán jest obžalovaný Marcus Postumius, jenž co plukovník na místě consulském u Vejí byl, a jest odsouzen k desíti tisícům těžkých assův. Tita Quinctia, jeho

*) Quies, bohyně pokojnosti.

soudruha, protože i ve Volssku co consul pod řízením dictatora Postumia Tuberta i u Fiden co pobočník druhého dictatora Mamerca Aemilia šťasně bojoval, a který všechnu vinu toho času na soudruha napřed odsouzeného uvaloval, osvobodily všechny okresy. Ku prospěchu byla prý mu památka jeho otce Cincinnata, muže ctihodného, a Capitolinus Quinctius, již sešlého věku, který poníženě prosil, aby nedopustili, by při krátkém času života, který mu zbývá, tak smutnou zprávu k Cincinnatovi přinesl.

Od r. 333—334. od z. Ř.

42. Lid zvolil za tribuny lidu nepřítomné, Sexta Tempania, Aula Sellia, Sexta Antistia a Spuria Icilia, které si také za setníky jezdci na radu Tempaniovu byli ustanovili. Rada poručila zvoliti plukovníky s consulskou mocí, poněvadž nenávistí proti Semproniovi consulské jméno na závadu bylo. Zvoleni jsou Lucius Manlius Capitolinus, Quintus Antonius Merenda, Lucius Papirius Mugilanus. Hned na počátku roku položil tribun lidu, Lucius Hortensius, rok Gaju Semproniovi, consulu předešlého roku. Když ho čtyři soudruzi před očima římského národa žádali, aby netrápil jejich nevinného vojvody, při němž kromě osudu nic se nemůže haniti, těžce to nesl Hortensius, mysle, že to jest zkoušení jeho vytrvalosti a že obžalovaný nespoléhá se na prosby, které prý jenom na pohled se pronášejí, nýbrž na jejich pomoc; tedy tu k němu se obraceje tázal se ho, kde jest ona hrdá mysl patrická, kde duch spoléhající a důvěřující se v bezúhonnost, pod tribunským stínem prý se uschoval bývalý consul, tu k soudruhům: „Vy ale, pak-li soud nad obžalovaným provedu, co chcete činiti? Či snad chcete právo národu vytrhnouti a tribunskou moc vyvrátiti?“ Když oni pravili, že i nad Semproniem moc má a oni že nechtějí aniž mohou soud římského ná-

rodu zrušiti, že ale, pakli jejich prosby za vojvodu, který jim jako otec jest, nic neprospějí, oděv s ním změní; tu praví Hortensius: „Nemá uviděti římský národ svých tribunův v smutku. Gaja Sempronia déle nezdržuji, jelikož při svém vojvodském úřadu toho dosáhl, že jest tak milý vojínům.“ I nebyla zároveň lidu i otcům milejší oddanost čtyr tribunův než Hortensiova tak smířlivá povaha při spravedlivých prosbách.

Od r. 334—335. od z. Ř.

43. Osud neshovíval příliš dlouho Aequům, kteří pochybné vítězství Volscův jako za své si byli přivlastnili. *) Roku nejblíže příštího za consulův Numeria Fabia Vibulana, Tita Quinctia Capitolina, syna Capitolinova, není vedením Fabia, jemuž losem tato válka připadla, nic pamětihodného vykonáno. Neboť když Aequové třesoucí se šik jenom ukázali, jsou na hanebný útěk zahnáni s nehrubě velkou ctí consula. Proto jest mu odepřen triumf, ostatně pro zmírnění hanby z porážky Semproniovy dovoleno mu, aby v menší slávě (ovaci) do města vstoupil.

Jakož válka menším bojem, než se obávali, dokonána byla, tak povstala v městě z pokoje nenadálá spousta svárův mezi lidem a otci, jež od zdvojnásobnění quæstorův započala. Když tento od consulův přednesený návrh, aby mimo dva městské quæstory dva consulům ku službám válečným k ruce byli, také otcové vší mocí schválili, zdvihli tribuni lidu spor, aby část quæstorův — neb do toho času bývali patriciové voleni — z lidu ustanovována byla; Tomuto návrhu opírali se s největším namáháním i consulové i otcové; na to, když připuštěním, aby, jaký způsob při volbách plukovníkův s consulskou mocí se za-

*) Bylit Aequové spojenci Volscův.

chovává, rovněž při quæstorech svobodná vůle národu byla, malých úspěchův nabývali, zanechají celé záležitosti o rozmnožení quæstorův. Ale jí uchopí se tribuni i povstanou časem jiné pobuřlivé návrhy, a mezi nimi také návrh zákonu pozemkového. Když pro tyto bouře rada raději volby consulův než plukovníkův míti chtěla, a pro tribunská zakročování usnesení rady*) státi se nemohlo, připadla obec pospolitá od consulův na mezikrále, a ani tak bez tuhého boje, neboť tribuni překáželi patriciům v sestoupení se. Když větší část následujícího roku novými tribuny lidu a několika mezivládci v rozbrojích ztrávena byla, tak že tu tribuni překáželi patriciům ku volbě mezikrále se sestoupiti, tu proti mezikráli zakročovali, aby usnesení rady o volbách consulův neučinil, jest konečně za mezikrále zvolen Lucius Papirius Mugilanus; a ten káraje tu otce tu tribuny lidu připomínal, že obec pospolitá od lidí opuštěná a zanechaná boží prozřetelností i péčí přejata jest, že příměřím s Vejany a váháním Aequův stojí; kdyby odtud nějaký postrach zahrozil, zdaž mají za dobré, aby obec pospolitá bez vrchnosti patrické překvapena byla? aby nebylo vojsko, aby nebyl vůdce ku sbírání vojska? či snad prý chtějí válkou vnitřní válku zevnitřní odrážeti? pakli prý se ony v jedno sejdou, že sotva boží mocí odolati lze, aby římská obec zahubena nebyla; tedy ať oni každý se strany upuštěním od celku práva v svornost se sloučí střední cestou, otcové dopuštěním, aby plukovníci na místě consulův voleni byli, tribuni lidu nezakročováním, aby quæstorové bez rozdílu z lidu a otcův svobodnou vůlí národu ustanovováni byli.

Od r. 335—336. od z. Ř.

44. Nejprvé se odbývaly volby plukovníkův. Plukovníci s consulskou mocí jsou všickni zvoleni

*) t. j. o volbách.

z patriciův — Lucius Quinctius Cincinnatus, po třetí, Lucius Furius Medullinus, po druhé, Marcus Manlius, Aulus Sempronius Atratinus. Když tento plukovník volby quæstorův odbýval a mezi několika muži z lidu také syn Antistia, tribuna lidu, a bratr jiného tribuna Sexta Pompilia se ucházeli, neměla platnosti ani moc ani odporučení těchto, aby nedali přednosti pro urozenost těm, kterýchž otce a dědy vídali, ani byli consuly. Všickni tribuni zuřili, přede všemi Pompilius a Antistius odmrštěním svých rozpáleni jsouce; co prý se to děje, že ani svým dobrodiním ani křivděním otcův ani konečně volností užívání práva, poněvadž dovoleno jest, co dříve dovoleno nebylo, žádný muž zlidu, pakli ne plukovníkem, aspoň quæstorem učiněn není, neplatily prý prosby otce za syna, bratra za bratra, kteří tribuny jsou, vrchností svatosvatou, ku pomoci svobodě ustanovenou; podvod prý v té věci skutečně jest a Aulus Sempronius prý vynaložil při volbách více podskoku než poctivosti; stěžovali si, že jeho bezprávím jejich lidé od důstojenství odstrčeni jsou. Tedy když na něho i bezúhonností bezpečného i úřadem*), v němž byl tehdy, útok učiněn býti nemohl, obrátili svůj hněv proti Gaju Semproniovi, bratranci Aula Atratina, a položili mu pomocí soudruha svého Marca Canuleja rok pro potupu z války volsské. Hned na to učiněna jest od těch samých tribunův v radě zmínka o rozdělování dědiny, kterémuž návrhu Gajus Sempronius vždy nejrázněji odpor kladl, neboť se domnívali, — a v skutku se to stalo — že obžalovaný pro zanechání té věci u otcův méně váženým bude aneb lid v čas soudu urazí, jestliže na ní setrvá. Chtěl však raději nenávisti vydán býti a své věci uškoditi než

*) Protože žádný úředník po čas svého úřadu k zodpovídání se povolán býti nemohl.

obecní věci podpory odníti. I setrval na témž náhledu, aby se žádná rozdávka nestala, která by vplyvu tří tribunův připadla, aniž prý se tu vyhledává dědiny lidu, nýbrž nenávisti proti němu*), a on že tuto bouři podstoupí myslí statečnou a že on co občan aneb kdokoliv jiný tak důležitým radě býti nemá, aby šetřením jednoho obecné zlé se stalo. Jak den soudní přišel, hájil se duchem o nic ochablejším a jest, když otcové všeho marně zkusili, k patnácti tisícům assův odsouzen. Toho roku obžalována jest Vestina kněžka Postumia ze zrušení slibu, která byla zločinem tímto nevinna, ale podezření málo daleká pro oděv příliš půvabný a povahu volnější než se panně sluší. Rokem jest jí prodleno, potom jest osvobozena a nejvyšší kněz jí poručil ve jménu svého sboru, aby se marností zdržovala a raději ctihodně než vkusně se nosila. Toho roku jsou od Campanův vzaty Cumy, kteréž město tehdáž Řekové v držení měli.

Od r. 336—337. od z. Ř.

45. Následující rok měl za plukovníky s consulskou mocí Agrippu Menenia Lanata, Publia Lucretia Tricipitina, Spuria Nautia Rutila. Štěstím národu římského se stalo, že byl rok ten toliko pro nebezpečí náramné a ne pro pohromu znamenitým. Spiklit se otrokové k zapálení města na vzdálených od sebe místech a aby se, když lid přispívaje na pomoc domům zaneprázněn bude, ozbrojili a tvrz i Capitolium opanovali. Ohavné zámysly odvrátil Juppiter a vinníci jsou udáním dvou polapeni a podstoupili trest. Udavačům bylo vyplacení po desíti tisících těžkých assův, jakýžto peníz se tehdy za bohatství

*) t. j. proti obžalovanému.

považoval, a svoboda odměnou. Na to započali Aequové opět k válce se chystati, a do Říma se doneslo nehrubě pochybnými zprávami, že Lavičané, noví nepřátelé, se starými společné úmysly mají. Bojům s Aequy již co rok se opakujícím byla uvykla obec, ale do Lavik jsou vypraveni poslové, a když oni odtud nejistou odpověď přinesli, z které zřejmo bylo, že tehdy ani k válce přípravy se nedějí aniž mír dlouho trvati bude, jest Tusculanům nařízeno zřetel k tomu obraceti, aby žádný nový nepokoj v Lavicích nepovstal.

Od r. 337—338. od z. Ř.

K plukovníkům s consulskou mocí následujícího roku, jak na úřad nastoupili, Luciu Sergiu Fidenatovi, Marcu Papiriu Mugilanovi, Gaju Serviliovi, synu Prisca, pod kterýmž co dictatorem Fideny vzaty byly, přišli poslové tusculští. Poslové zvěstovali, že Lavičané zbraně se chopili a s vojskem æquovským krajinu tusculskou poplenivše v Algidě táborem se položili. Tu jest Lavičanům válka opovězena, a když se usnesení rady stalo, aby dva z plukovníkův do války vytáhli, jeden v Římě správu řídil, povstal náhle spor mezi plukovníky. Každý se vynášel za schopnějšího vůdce války a pohrdal velením v městě jako nevděčným a neslavným. Když otcové málo slušný mezi soudruhy spor s udivením spatřili, praví Quintus Servilius: „Když není žádné úcty ani k tomuto řádu ani k obci, rozhodne otcovská velebnost tuto hádku; můj syn bude veleti v městě mimořádně, válku kéž ti, co po ní baží, obezřeleji i svorněji vedou, než po ní dychtí.“

46. Uznalo se za vhodné odvodu neodbývati z celého národu. Jest deset okresův losem vytaženo. Z těch dva plukovníci mladší třídu sebravše vyvedli do války. Započaté mezi nimi v městě rozbroje byly

toutéž chtivostí panování ještě prudčeji v táboře podněcovány. V ničem nebyli jedné mysli, bojovali za své mínění, chtěli tomu, aby jejich jenom úmysly, jejich rozkazy platny byly, pohrdali sebou vespolek a bylo jimi pohrdáno, až konečně na důtku pobočníkův tak to zjednáno jest, aby ob den velení měli. Když to do Říma zvěstováno bylo, modlil prý se Quintus Servilius, poučený věkem i zkušeností, aby nesvornost plukovníkův na větší nebyla škodu obci pospolité než byla u Vejí, a jako by nehrubě pochybná porážka nastávala, naléhal prý na syna, aby vojsko sbíral a brannou moc připravoval. I nebyl klamným věštcem. Neb pod vedením Lucia Sergia, který měl den velení, jsou na nepříznivém místě pod ležením nepřátelským, když je tam marná naděje do ztečení táboru přivlekla, protože přetvářeným strachem nepřítel k náspům ustoupil; náhlým návalem Aequův po svahu údolí odraženi a velká jich část jest, padajíc více než utíkajíc, rozšlapána i porubána. Ležení jest toho dne stěží udrženo; druhého dne, když je nepřátelé z velké části obklopili, jest zadní branou hanebným útěkem opuštěno. Vůdcové i pobočníci a co kolem praporův výboru vojska bylo, do Tuscula se obrátili, ostatní, kteří se všude po dědinách po různu rozptýlili, pospíchali po mnohých cestách do Říma co zvěstovatelé větší porážky než utrpěna byla. Menší bylo polekání, protože výsledek s obáváním lidí se shodoval, a že pomoc, k níž by pohlíželi v době nebezpečné, od plukovníka připravena byla. K rozkazu téhož jest nižšími úřadníky v městě nepokoj utišen a vyzvědači spěšně vyslaní zvěstovali, že v Tuscule vůdcové i vojsko jsou, nepřítel ale že z místa ležením nehnul.

I jest dle usnesení rady, což největší zmužilost učinilo, dictatorem jmenován Quintus Servilius Priscus, muž, jehož obezřelost ve věcech obce pospolité jak ve mnohých bouřích před tím obec zkusila, tak i vý-

sledkem této války, protože jemu jedinému rozepře plukovníkův byla podezřelou před nešťastným vedením války. Jmenovav velitelem jízdy toho, od kteréhož co plukovníka sám dictatorem jmenován byl, syna svého — jak jedni podali, neboť jiní píší, že toho roku byl velitelem jízdy Ahala Servilius — vytáhl s novým vojskem do války povolav těch, kteří v Tusculе byli, a zaujal dva tisíce krokův od nepřítele místo k ležení.

47. Po šťastném boji byla přešla zpupnost i nedbalost k Aequům, která dříve při římských vůdcích byla. Když tedy dictator hned na počátku bitvy přední šik nepřátelský, vyslav naň jízdy, ve zmatek přivedl, poručil na to legiím rychle útokem hnáti a zabil ze svého lidu jednoho praporečníka, protože váhal. Tak veliký byl zápal k boji, že Aequové útoku nezdrželi a když na bojišti přemoženi byvše útěkem bez všeho řádu do ležení pospíchali, bylo dobývání táboru časem kratší a nepatrnější bojem než bitva byla. Jak po vzetí i vyloupení ležení dictator vojínům kořist povolil a jezdci nepřítele z ležení utíkajícího pronásledovavší zvěstovali, že všickni Lavičané a velká část Aequův po porážce do Lavik se utekli, jest druhého dne k Lavikům vojsko přivedeno a město kolem obstoupeno a po řebřících vzato a vydrancováno. Dictator přivedl vojsko zpět a vzdal se úřadu osmého dne po svém zvolení. I uzavřela rada v čas u valném počtu, aby do Lavik osada se uvedla, než by od tribunův rozbroje o pozemky učiněním zmínky o rozdělení dědiny lavické povstaly. Z města bylo tisíc a pět set osadníků vysláno a dostali po dvou jitrech.

Od roku 338—340. od z. Ř. = od 414—412. př. Kr.

Po vzetí Lavik a na to za plukovníkův s consulskou mocí Agrippy Menenia Lanata a Lucia Servilia Structa a Publia Lucretia Tricipitina, těchto všech

kmene. Bylit odtud nájezdy učiněny do sousední krajiny lavické a zdvižena válka proti novým osadníkům. Ačkoliv doufali, že tohoto příkoří s přidáním se všech Aequův hájiti budou, jsou od svých opuštěni a ztratili po válce ani paměti nehodné a po jediné nepatrné bitvě i město i zemi. Pokus Lucia Sextia, tribuna lidu, aby návrh učinil, dle něhož by také do Vol jako do Lavik osadníci posláni byli, jest zmařen zakročením soudruhův, kteří se vyjádřili, že nepřipustí, aby se provedlo které usnesení lidu leč po zdání rady.

Od r. 341—342. od z. Ř.

Vol dobyli Aequové následujícího roku opět a uvedli tam osadu, upevnili ji novou silou za plukovníkův s consulskou mocí v Římě Gnea Cornelia Cossa, Lucia Valeria Potita, Quinta Fabia Vibulana po druhé, Marca Postumia Regillense. Tomuto jest válka s Aequy přenechána, člověku ničemné mysli, kterouž však více vítězství ukázalo než válka. Neb když snažně vojsko sebrav a k Volám s ním přitáhnuv mysl Aequův nepatrnými potyčkami zlomil, vtrhl konečně do města. Na to obrátil boj od nepřátel proti občanům, neb při útoku prohlásiv, že kořist bude vojska, nedostál slovu po vzetí města. Kloním se více k tomu, abych věřil, že to vojsku příčinou k hněvu bylo, než že v městě nedávno vydrancovaném a v osadě nové méně kořisti bylo, než plukovník předpovídal. Když od soudruhův pro rozbroje tribunské povolán byv do města se navrátil, zvýšil tento hněv proti němu výrok nemoudrý a málem šílený, když řekl Sextiovi, tribun lidu, který zákon o pozemcích navrhoval a zároveň pravil, že navrhne, aby také do Vol osadníci posláni byli — neb prý to zasluhují, aby dědina a město Voly náležely těm, kteří jich zbraní dobyli — „Běda zajisté vojí-

nům mým, nebudou-li pokojni." Výrok ten urazil jak hromadu tak brzo otce. Také tribun lidu, muž rázný a ne nevýmluvný nalezna mezi odpůrci povahu zpupnou a jazyk nevázaný, který by popouzením a doháněním pohnouti mohl k takovým výrokům, jež by byly k nenávisti nejen jemu samému ale i veškerému řádu, nezavlékal žádného ze sboru plukovníkův častěji než Postumia k rozepři. Tehdy ale po tak surovém a nelidském výroku pravil: „Slyšíte ho, Quirité, an vojínům jako otrokům vyhrožuje věcí zlou? A přec se vám bude zdáti, že tato obluda hodnější jest takového důstojenství nežli kteří vás městem a dědinami obdařené do osad posílají, kteří se po sídle pro vaše stáří ohlížejí, kteří za váš prospěch proti tak ukrutným i zpupným nepřátelům bojují? A pak divte se ještě, proč nemnozí již vaši věc podnikají. Čeho jest jim naditi se od vás? Snad důstojenství, jež odpůrcům svým raději než obráncům římského národu dáváte? Zasténali jste nedávno uslyševše výrok tohoto člověka. Co na tom záleží? Kdyby hned se hlasovati mělo, dáte tomuto, jenž vám vyhrožuje zlým, přednost před těmi, kteří vám dědiny i sídla a statky pojistiti chtějí."

50. Tento výrok Postumiův donesen byv k vojsku, roznítil v ležení mnohem větší nevoli. „Jak že, ten který kořisť zadržel a zpronevěřil, vyhrožuje ještě k tomu vojsku?" Když tak reptání zjevno bylo a quæstor Publius Sextius mínil, že vzpoura touž násilností zkrocena býti může, kterou vznikla, poslal k nějakému vojínu lictora a když z toho pokřik povstával a hádka, musil kamenem byv udeřen z hluku pryč se odebrati, při čemž onen, který ho poranil, ještě lál, že quæstor má, čím vojvoda vojínům vyhrožoval. Postumius byv k tomuto zbouření povolán, popudil ještě více krutým vyšetřováním, ukrutnými popravami. Konečně když žádné míry v hněvu nenalézal, stal se

shon při křiku těch, které on pod pletenicemi odpraviti dal, a on sám sběhl zuřivě se soudní stolice k těm, kteří popravu přerušovali. Když tu lictorové i setníci všude dav odstraňujíce nátisky mu činili, vypukla nevole tak daleko, že plukovník od svého vojska ukamenován jest. Jak tento tak strašný skutek do Říma zvěstován byl, zakročovali tribuni lidu proti plukovníkům navrhujícím radou vyšetřování smrti soudruhovy. Než tento boj závisel na jiném sporu, protože otce byla přepadla starost, že by lid ze strachu před vyšetřováním i z hněvu plukovníky z lidu zvolil, i namáhali se živou mocí, aby zvoleni byli consulové. Poněvadž ale tribuni lidu usnesení rady učiniti nedopouštěli a též volbě consulův odporovali, připadla vláda na mezikrále. Vítězství potom bylo při otcích.

Od r. 342—343. od z. Ř.

51. Když mezikrál Quintus Fabius Vibulanus sněm odbýval, zvoleni jsou za consuly Aulus Cornelius Cossus, Lucius Furius Medullinus. Za těchto consulův na začátku roku uzavřeno radou, aby o vyšetření vraždy na Postumiu spáchané tribuni návrh k lidu nejbližšího času položili, a lid nad vyšetřováním ustanovil toho, koho by chtěl. Od lidu jest tato věc se souhlasením národa consulům poručena, kteří ač s největší zdrželivostí a mírností odpravením nemnohých, již, jak se dost věřilo, sami na život si sáhli, tuto záležitost vykonali, přece toho dosíci nemohli, aby toho lid velmi těžce nenesl. Tak dlouho již prý leží bez platnosti ustanovení, která o prospěchu jeho dána jsou, ježto mezitím zákon o krvi a popravě jeho daný hned se vykonává a takovou moc má. Po potrestání vzpoury byl nejvhodnější čas, aby na uchlácholení myslí poskytnuto bylo rozdělení dědiny volanské, čímž by byli umírnili touhu po zákonu o po-

zemcích, jenž vypuzoval otce z pozemku obecního bezprávím v držení vzatého. Tehdy právě pro to trápila nevole mysli, že šlechta nejen v držení obecních pozemků, jež násilím v rukou má, tvrdošijnou jest, ale že ani pozemků bez pána, nedávno na nepříteli dobytých nerozděluje, jež prý, jako ostatní, nemnohým brzo kořistí budou. Toho roku jsou proti Volscům plenícím krajinu hernickou přivedeny legie od consula Furia a když tam nepřítele nenalezly, vzaly Ferentinum, kam se velké množství Volscův bylo obrátilo. Bylo tam méně kořisti než doufali, protože Volscové, když málo bylo naděje, že by se ubránili, v noci své věci sebravše města opustili. Druhého dne jest vzato skoro prázdné, město i krajina Hernicům darem jest dána.

Od r. 343 - 345. od z. Ř.

52. Rok mírností tribunův pokojný přejal tribun lidu Lucius Icilius za consulův Quinta Fabia Ambusta, Gaja Furia Pacila. Když on hned na počátku roku ohlašováním zákonův o pozemcích rozbroje jako úlohu svého jména a rodu vzbuzoval, tu morová rána více hrozná než záhubná povstala a myšlénky lidí od náměstí i bojův v obci k domu i péči o chování těla odvrátila. I myslí se, že byl méně záhubným než by býval rozbroj. Obci bylo přetrpěti chorob velmi mnohých, ač málo jich umřelo, nastal však po roku morovém zanedbáním orby, jakož obyčejně bývá, nedostatek obilí za consulův Marca Papiria Atratina, Gaja Nautia Rutila. Již by byl zajisté strašnějším hlad, než byla morová rána, kdyby rozesláním poslův po všech národech, které při etrurském moři a které při Tiberu obývají, k nakoupení obilí nedostatku nebylo odpomoženo. Zpupně jsou od Samnitův, kteří Capui a Cumy v držení měli, poslům

překážky v obchodu učiněny, naopak od samovládcův sicilských byli laskavě podporováni. Největší zásoby svezeny po Tiberu svrchovanou Etrurie snahou. Pustotu v obci chorobné skusili consulové v tom, že ku vyslanectví nenalézajíce víc než po jednom radě přinuceni jsou přidati po dvou rytířích. Kromě od nemoci a od drahoty nebylo za tohoto dvouletí žádné vniterní aneb zevnitřní nehody. Než jakmile tyto strasti přešly, povstalo vše, čímž obec bouřena bývala; doma nesvrnosť, venku válka.

Od r. 345—346. od z. Ř.

53. Za consulův Mania Aemilia, Gaja Valeria Potita chystali se Aequové k válce, Volscové sice nechápali se zbraně po obecném usnesení ale dobrovolníci odtud pro mzdu za vojenskou službou se brali. Když při pověsti o těchto nepřátelích — neb již byli přestoupili do krajiny latinské a hernické — consulu Valeriovi, odvod odbývajícímu, tribun lidu Marcus Menenius, navrhovatel zákonu o pozemcích překážel, a za pomocí tribunovou žádný proti své vůli přísahy neskládal, zvěstuje se náhle, že tvrz carventská *) od nepřátel opanována jest. Utrpění této potupy způsobilo jednak u otcův nenávist proti Meneniovi jednak poskytlo ostatním tribunům, již dříve k zakročení připraveným, spravedlivější příčinu aby odporovali soudruhovi. Když tedy tato záložitost dlouho hádkou protahována byla, při kteréž consulové bohy i lidmi se dokládali, že jakákoliv porážka aneb potupa od nepřátel buď již utrpěna jest aneb nastává, z té vina při Meneniovi bude; Menenius naopak provolával, že on zdržovati odvodu nebude, ustoupí-li nepraví pánové z dědiny: uklidilo devět tribunův vložením svého

*) Byla nedaleko Veliter na pomezí latinském a volsském.

uzavření hádku a prohlásili ve jménu sboru, že nápomocni budou consulu Valeriovi, bude-li on přes zakročování jejich soudruha pokut i jiného pokárání v příčině odvodu proti zpěčujícím se vojenské služby užívati. Když consul tímto usnesením ozbrojen jsa nemnohé, kteří tribuna vzývali, zatkouti poručil, složili ostatní strachem přísahu. Vojsko ku tvrzi carventské přivedeno byvši, vypudilo, ač consula nenávidělo a naň nevražilo, prvním útokem hned ty, kteří v posádce byli a vzalo opět tvrz; k útoku poskytli příležitosť kořistníci rozptylivše se nedbale z tvrze.

Kořist byla značná následkem ustavičného plenění, poněvadž všechno v bezpečné místo se bylo snášelo. Consul kázal quæstorům dražbou ji prodati a peníze do obecní pokladnice odvésti, prohlašuje, že tehdy vojsko kořisti účastno bude, když se nebude vzpouzeti proti vojenské službě. Z toho zvýšen jest hněv proti consulu u lidu i u vojska. Když tedy dle usnesení rady při ovací do města vjížděl, prozpěvovali střídavě písně prosté s vojenskou nekázaností, v kterých se consulovi výčitky činily a jméno Meneniovo se vynášelo tak, že při každé zmínce o tribunovi přízeň kolem stojícího lidu pochvalou a souhlasením s výkřiky vojínův zápasila. Tato událost spůsobila více starosti otcům než skoro obyčejná vojínův nekázanost proti consulovi,*) a že by Meneniovi mezi plukovníky důstojenství nehrubě pochybným bylo, kdyby se o ně ucházel, voleni jsou consuli a on vyloučen.

Od r. 346—347. od z. Ř.

54. Za consuly jsou zvoleni Gneus Cornelius Cossus, Lucius Furius Medullinus, oba po druhé.

*) Římští vojíni mívali obyčej při triumfu zpívati žertovné ano i satirické písně, kterýchž předmětem jejich vojvoda byl.

Nikdy jindy nenesl lid toho tíže, že mu nebyly povoleny volby plukovníkův. Svou z toho rozmrzelosť zároveň ukázal a pomstil při volbách qæstorův, zvoliv tehdy po prvé quæstory z lidu, tak že mezi čtyrmi, již zvoleni býti měli, jedinému patriciu místo zůstaveno jest a tři z lidu, Quintus Silius, Publius Aelius, Publius Pupius před jinochy nejslavnějších rodin přednost obdrželi. Dovídám se že původci tak svobodného hlasování národu byli Iciliové, z jejichž rodiny otcům nejvíc nepřátelské tři pro tento rok za tribuny lidu zvoleni byli, když oni mnohých i velkých věcí podniknutí národu již bez toho velmi dychtivému představujíce vyslovili, že ničím nehnou, pakli by ani při volbě quæstorův, kteréž jediné bez rozdílu lidu a otcům rada zanechala, národ dost zmužilosti neměl k tomu, co již tak dlouho chtějí a co po zákonu býti může. Bylo to lidu velikým vítězstvím, aniž oceňoval tento quæstorský úřad měrou důstojenství samého, nýbrž vidělo se mu, že místo ku consulskému úřadu a k triumpfům otevřeno jest. Otcové naopak reptali, ne jakoby důstojenství společno nýbrž ztraceno bylo; říkali, že by, jest-li tomu tak, dítek vychovávati neměli, které by vypuzeny byvše z místa svých předkův i vidouce jiné v držení svého důstojenství toliko, v tom byli zůstaveni, aby co saliové a flaminové,*) bez svrchované moci vojenské i soudní za národ obětovali. Když mysli obou stran rozdrážděny byly, poněvadž lid i zmužilosti nabyl i tři vůdce jména velmi proslaveného k věci lidu měl, usilovali otcové o volby consulův, vidouce, že všechny volby, pakli obojí lidu dovoleno bude, volbě quæstorův podobný budou, Iciliové naopak tvrdili, že se musí plukovníci voliti a přec jednou důstojenství lidu uděliti.

*) Kněží, jakýchž bylo tré, k službě Jupitra, Marta a Quirina zvláště určených.

55. Než nebylo žádného consulského výkonu, jemuž překážejíce by to, oč se snažili, vynutiti mohli, ana zpráva s podivuhodnou příhodností se donese, že Aequové a Volsci na kořist za hranice do krajiny latinské a hernické vyšli. Jak consulové dle usnešení rady k této válce odvod odbývati začali, tu jim byli tribuni vší silou odporovali připomínajíce, že se jim i lidu tato šťastná příhoda naskytla. Byli tři a všickni rázní muži a hledě k tomu, že byli z lidu, již také urození. Dva z nich si vezmou po jednom consulu, aby je pozorovali ustavičnou pílí, jednomu jest dán lid, aby jej tu zaměstnával, tu hromadami podněcoval. Consulové nevyřizovali ani odvodu ani tribunové volby, kteréž si žádali. Když potom štěstí ku věci lidu se sklonilo, přijdou poslové, že do tvrze carventské po rozptýlení se vojínův na kořist, kteří v posádce byli, Aequové vtrhli nemnohé stráže v tvrzi pobivše, a jiní že jsou potřeni do tvrze zpět běžíce, jiní po různu po dědinách těkajíce. Toto neštěstí obecné přidalo sil tribunskému podnikání. Neb když marně s nimi pokus učiněn byl, aby tehdy předc ustali válce překážeti, dosáhli toho, když neustoupili ani bouři obecní ani nenávisti proti sobě, že se stalo usnešení rady o volbě plukovníkův s určitou však výminkou, aby se ohled nebral na nikoho, kdo by toho roku tribunem lidu byl, a aby nebyl nikdo opět zvolen za tribuna lidu na následující rok, čímž rada naznačovala bez pochybnosti Icilie, kteréž obviňovali, že consulského úřadu vyhledávají co mzdy za buřičské tribunství. Tu začali odbývati odvod a válku připravovati souhlasením všech stavův. Zdali oba consulové ku tvrzi carventské vytáhli, aneb jeden k odbývání sněmu pozůstal, to činí rozliční spisovatelé nejistým. Za jisté jest možná považovati to, v čem si neodporují, že od tvrze carventské, když jí bylo dlouho marně dobýváno, se ustoupilo, Verrugo ale ve Volsku

od téhož vojska zpět vzata jest a že i v Aequech i ve volsské krajině náramně se plenilo a kořistilo.

Od r. 347—348. od z. Ř.

56. Jako v Římě vítězství lidu v tom záleželo, že měl volby, jaké chtěl, tak zvítězili otcové výsledkem voleb. Neb za plukovníky s consulskou mocí jsou mimo naději všech zvoleni tři patriciové Gajus Julius Julus, Publius Cornelius Cossus, Gajus Servilius Ahala. Od patriciův bylo prý použito podskoku, z něhož je Iciliové také tehdy obviňovali, že prý přimísivše zástup nehodných čekatelův k hodným od mužův z lidu odvrátili národ zošklivující si při některých nápadnou nízkosť. Když na to Volsky a Aequy buď uhájení tvrze carventské ku naději aneb ztráta posádky ve Verrugině ku hněvu popudila, přinesena jest pověst, že s největším úsilím ku válce povstali, v čele války jsou prý Antiané, jejich poslové obešli prý národy obou kmenův kárajíce a na bojácnost jejich se obořujíce, že se mezi hradbami ukryvše Římanům předešlého roku po dědinách na kořist se rozbíhati a posádku verruginskou přepadnouti dopustili; že se již nevysílají ozbrojená vojska nýbrž i osady do jejich krajin a že Římané neřku statky jejich rozdělivše v držení je mají, ale i Terentinum od nich dobyté Hernikům darovali. Když při těchto řečech mysli rozohňovány byly, sestavovalo se mužstvo mladší jak se ku komu přišlo. Tak jest branný lid všech národův do Antia stažen. Tam táborem se položivše očekávali nepřítele. Jak to s hlukem větším ještě než byla skutečnost sama do Říma se zvěstuje, poručila na místě rada jmenovati dictatora, což v nebezpečné době posledním prostředkem bývalo. To prý těžce nesli Julius i Cornelius a tato věc byla prý vedena s velkou vášnivostí myslí, poněvadž otcové marně si stěžovavše, že plukovníci radě se podrobiti

nechtějí, konečně také tribuny za pomoc vzývali a připomínali, že i consulům od té vrchnosti v takovém případu násilí se stalo; ale tribuni lidu, těšíce se z nesvornosti otcův, pravili, že při nich není žádné pomoci pro ty, u kterých ani za občany ba ani za lidi považováni nejsou; budou-li kdy důstojenství ve směs se udělovati, bude-li obec pospolitá společnou učiněna, tehdy prý přiloží mysl k tomu, aby nijakou zpupností úředníkův usnesení rady nebyla neplatnými, prozatím ať patriciové sproštěni jsouce úcty ku zákonům i úředníkům také tribunskou moc sami sebou vykonávají.

57. Tento spor nikoliv v příhodný čas, poněvadž byla taková válka před rukama, byl zaměstnal myšlénky lidí. Když konečně Julius i Cornelius střídavě dlouho vykládali, že není slušno, aby důstojenství od národu jim odevzdané se vyrvalo, protože sami k této válce dosti schopnými vůdci jsou, vece plukovník Servilius Ahala, že tak dlouho nemlčel proto, že by mínění nejistého byl — neb který prý poctivý občan odděluje své záměry od obecních? — nýbrž proto, že raději chtěl, aby soudruzi svou vůlí důstojnosti rady ustoupili, než aby proti sobě tribunskou moc vzývati dopustili, že on také tehdy, kdyby okolnosti tomu dovolovaly, rád by jim byl času dal, aby ustoupili od svého příliš zatvrzelého mínění, poněvadž ale nutnost válečná neočekává úmyslův lidských, že mu obec pospolitá přednější bude než přízeň jeho soudruhův a setrvá-li rada na svém náhledu, že noci nejblíže příští dictatora jmenovati bude a zakročí-li kdo proti usnesení rady, že se spokojí jejím zdáním.*) Když tímto činem ne nezasloužené pochvaly i díky u všech obdržel, jmenoval dictatorem Publia Cornelia

*) Usnesení rady nebyla uzavřením (consultum) nýbrž toliko zdáním (auctoritas) byl-li proti němu zakročil consul aneb kdo na místě consulův aneb v pozdější době tribuni lidu.

a sám jest od něho zvolen velitelem jízdy. Na příklad byl soudruhům na něho a na sebe pohlížejícím, jak přízeň a čest časem jest přístupnější těm, kteří jí nežádají.

Válka nebyla hrubě pamětihodná. Jednou a to snadnou bitvou jsou nepřátelé u Antia potřeni. Vítězné vojsko poplenilo krajinu volsskou. Pevnůstka u jezera fucinského jest mocí vzata a v ní tři tisíce lidí jato, když ostátní Volskové mezi hradby zahnáni byli a dědin nehájili. Dictator spravovav válku jen tak, že štěstí dobře užíval, navrátil se s větším štěstím než slávou do města a složil úřad. Plukovníci neučinivše žádné zmínky o volbě consulův — tuším, ze hněvu pro zvolení dictatora — ohlásili volby plukovníkův. Tu teprv připadla těžší starost na otce, poněvadž viděli, že se jejich věc od jejich lidí zrazuje. Tedy jakož předešlého roku nejnehodnějšími čekateli z lidu také i hodné všecky v ošklivost přivedli, tak tehdy připravivše z patriciův muže přední leskem i oblíbeností, všechna místa zaujali, aby žádnému z lidu přístup nebyl. Zvoleni jsou čtyři, kteří již všickni toto důstojenství zastávali, Lucius Furius Medullinus, Gajus Valerius Potitus, Numerius Fabius Vibulanus, Gajus Servilius Ahala. Tento jest opět zvolen podržev důstojenství bez přestávky jak pro ostatní zásluhy tak pro svěží přízeň, kterou si obzvláštní zdrženlivostí byl zjednal.

Od r. 348—350. od z. Ř.

58. Protože toho roku doba příměří s vejským národem vypršela, začalo se skrze posly a fetialy žádati za náhradu. Když oni ku pomezí přicházeli, potkali je poslové vejští. Žádali, aby dříve do Vejí se nešlo, než by sami k radě římské přišli. Od rady jest dosaženo, aby, protože Vejští uvnitř různicí sklíčeni jsou, na nich náhrady žádáno nebylo. Tak dalecí byli toho, aby z cizí nehody své příhody vyhledávali.

Ve Volsku utrpěna škoda ztrátou posádky verruginské, kde prodlení tou měrou bylo rozhodné že, ježto vojínům, kteří tam od Volskův obléháni byli, o pomoc žádajícím přispěti se mohlo, kdyby si byli pospíšili, vojsko ku pomoci, vyslané jen k tomu v čas se dostavilo, že nepřátelé po čerstvém krveprolití na kořist rozptýleni překvapeni jsou. Příčina zdlouhavosti byla více při radě než při plukovnících, která spravena jsouc, že se vší mocí odporuje, nemnoho na to pomyslela, že žádným hrdinstvím míra lidské síly převýšena býti nemůže. Avšak stateční vojíni nezůstali ani za živa ani po smrti bez pomsty. Následujícího roku za Publia a Gnea Corneliův Cossův, Numeria Fabia Ambusta, Lucia Valeria Potita, plukovníkův s consulskou mocí, vypukla válka vejská pro zpupnou odpověď rady vejské, která poručila odpověděti poslům za náhradu žádajícím, že, nevyklidí-li se špěšně z města i z kraje, to jim dají co Lars Tolumnius dal.*) To otcové s těží nesouce uzavřeli, aby plukovníci návrh o opovězení války Vejím jakéhokoliv dne co nejdříve k národu učinili.**) Jakmile to ohlášeno bylo, reptala mládež, že není ještě ukončena válka s Volsky, že právě dvě posádky úplně potřeny byly***) a pevnosti nebezpečím se udržují†), že neuplyne rok, v kterém by se nepotýkali polem, a jakoby prý nebylo svízelů dosti, připravuje se nová válka s národem sousedním a velmi mocným, která celou Etrurii vzbouří. O tom samoděk přemítáno a nad to podněcují tribuni lidu. Hlásajíť, že otcové největší válku s lidem mají, že jest zúmyslně vydáván,

*) Viz hl. 17.
**) Tedy také v den jiný, než-li v trinundinum k ohlašení návrhů ustanoveném.
***) Ve tvrzi carventské a ve Verrugině.
†) ~~Tvrz carventská a Verrugo, které tedy již opět v moci římské byly.~~

aby vojenskou službou týrán a od nepřátel porubán byl, že jest daleko od města udržován a vysílán, aby doma za pokoje svobody i zakládání osad pamětliv jsa, nezanášel se záměry o pozemku obecním aneb o volném hlasování. Tisknouce starým vojínům ruce počítali léta služná každého i rány a jízvy, mnoho-li prý mají na těle místa nezraněného k utrpení nových ran, mnoho-li jim krve zbývá, jež by za obec pospolitou dána býti mohla. Když toto v rozmluvách i v hromadách časem přemítajíce lid od podniknutí války odvrátili, odloží se čas ku přednesení návrhu, jehož zamítnutí patrno bylo, kdyby nepříznivému mínění podroben byl.

59. Mezitím usneseno, aby plukovníci vojsko do krajiny volské vedli. Jediný Gneus Cornelius jest v Římě zůstaven. Když se ukázalo, že nikde není ležení Volskův a že se oni do bitvy nepustí, rozešli se tři plukovníci třemi proudy pustošit krajiny. Valerius táhne proti Antiu, Cornelius proti Eretrám; kudykoliv táhli, široko daleko plenili obydlí i dědiny, aby Volsky po různu drželi. Ale Fabius postoupil k Anxuru, na které nejvíce uměřeno bylo, beze všeho plenění. Město Anxur, nynější Tarracina, leželo na svahu bažin. S té strany hrozil Fabius útokem. Když kolem poslané čtyři cohorty pod Gajem Serviliem Ahalou kopec nad město vyčnívající vzaly, udeřily s vyššího místa tudy, kde nebyla žádná posádka, s velikým křikem a hlukem na hradby. Tímto hlukem zaraženi byli ti, kteří proti Fabiovi město dolní hájili, a nechali ho řebříky přistavit. I bylo vše plno nepřátel a dlouho trvalo kruté vraždění zároveň utíkajících a odpor kladoucích, ozbrojených a bezbranných. Byli tedy přemoženi jsouce donucováni, když ustupujíce žádné naděje neměli, v bitvu se dávati, tu však náhle prohlášeno, aby se nikomu leč ozbrojenému neubližovalo, a celý ostatní dav dobrovolně zbraň složil. Za živa

jich jest jato ku dvěma tisícům a pěti stům. Od ostatní kořisti zdržel Fabius své vojsko, až by kollegové přišli, neb pravil, také od těch vojsk Anxur vzato jest, poněvadž ostatní Volsky od obrany toho města byla odvrátila. Jak přišla vydrancovala tři vojska město mohutné blahobytem od dávna trvajícím. I nanaklonila nejprvé tato laskavost vojvod lid otcům. K tomu jest přidáno nade vše včasnou štědrostí čelných mužův ku lidu, aby dříve než lid a tribuni o čem se zmíní, rada uzavřela, aby mzdu vojenskou vojíni z obecní pokladnice obdržovali, ježto před tím časem každý na své útraty tuto službu vykonávál.*)
60. Nikdy prý nic s takovou radostí od lidu přijato nebylo. Stal prý se shon ku radnici, a když odtud vycházeli bráni prý byli za ruce a nazýváni v pravdě otci, i říkalo se, že dosaženo toho, aby nikdo za tak dobročinnou vlast pokud by něco sil zbývalo, nešetřil ani těla ani krve své. Těšila lid jednak výhoda, že aspoň jmění si odpočinouti může v ten čas, v kterém by tělo přikázáno bylo obci pospolité a v její službě trvalo, jednak to, že mu samoděk podáno jest, zač se tribuni lidu nikdy nenamáhali, čehož v jeho rozmluvách nikdy vyžadováno nebylo, působilo mnohonásobnou radost a vrchovatější díky za věc. Tribunové lidu jediní bez účastenství ve všeobecné radosti a svornosti stavův tvrdili, že to tak radostno nebude veškerým otcům ani prospěšným**), jak se sami domýšlejí. Úmysl byl prý na pohled lepším než se v skutku okáže, neb odkud prý tyto peníze sebrány býti mohou, leda když se berně národu uloží? Z cizího prý tedy jiným udělili, aniž prý, kdyby i ostatní to snášeli, strpí to ti, kteří již vysloužili, aby jiní

---

*) t. j. tak že nejprvé dle jmění příspěv ku berni válečné, z ní pak mzdu vojenskou obdržoval.

**) t. j. národu.

za lepších podmínek sloužili, než oni sami službu byli vykonali, a titéž že na svou vojenskou službu náklad vedli a na cizí vedou. Těmito řečmi dojali část lidu. Konečně když válečná berně již uložena byla, prohlásili také tribunové, že nápomocni budou, neodvede-li kdo berně ku mzdě vojenské. Otcové při věci dobře započaté setrvali. Odváděli sami napřed, a poněvadž tehdy ještě ražených poněz nebylo, někteří svážejíce těžké assy na vozech k obecní pokladnici okázalým spůsobem berni odváděli. Když rada s největší svědomitostí berni dle popisu odvedla, začnou přední muži z lidu, přátelé šlechty, dle úmluvy odváděti. Jak obecný lid spatřil, že otcové je vychvalují a vojenský lid na ně jako dobré občany pohlíží, opovrženo jest pojednou tribunskou pomocí a odváděno o závod. A když návrh o opovězení války přijat byl, vyvedli plukovníci s consulskou mocí vojsko na větší části z dobrovolníkův proti Vejím.

Od r. 350—352. od z. Ř. = od r. 402—400 př. Kr.

61. Plukovníky pak byli Titus Quinctius Capitolinus, Quintus Quinctius Cincinnatus, Gajus Julius Julus po druhé, Aulus Manlius, Lucius Furius Medullinus po třetí, Manius Aemilius Mamercinus. Od nich jsou Veje poprvé obleženy. Když na začátku toho obležení u svatyně Voltumniny sjezd Etruskův u valném počtu odbýván byl, málo bylo shody, zdali všeobecnou válkou veškerého plemene Vejové háјeni býti mají. Toto obléhání bylo liknavější následujícího roku, když část plukovníkův i vojska do volské krajiny odvolána byla. Za plukovníky s consulskou mocí byli toho roku Gajus Valerius Potitus po třetí, Manius Sergius Fidenas, Publius Cornelius Maluginensis, Gneus Cornelius Cossus, Kæso Fabius Ambustus, Spurius Nautius Rutilus po druhé. S Volsky bylo bojováno polem mezi Terentinem a Eretrami. Římanům bylo štěstí válečné

příznivým. Na to začalo obléhání Arteny od plukovníkův. Potom při pokusu vypadnutí jest nepřítel zahnán do města a Římanům dána příležitost ku vtrhnutí, a kromě tvrze vše ostatní jest vzato. Do tvrze od přírody upevněné ustoupil zástup ozbrojencův, pod tvrzí jest potřeno i jato mnoho lidstva. Na to obléhána byla tvrz, aniž se jí mohlo mocí dobýti, protože na prostranství místa dostatečnou posádku měla, aniž poskytovala naději do vzdání se, protože obilí, než město vzato bylo, do tvrze se svezlo. I byli by z omrzelosti odtud odstoupili, kdyby nebyl otrok Římanům tvrze zradil. Od něho jsou vojíni na místě příkrém vpuštěni a opanovali ji a když od nich stráže poráženy byly, vzdalo se ostatní množství byvši náhlým strachem zachváceno. Po rozboření i tvrze i města Arteny odvedeny jsou legie z Volska a obrácena jest všechna římská moc proti Vejím. Zrádcovi jsou kromě svobody dány za odměnu statky dvou rodin a nazván jmenem Servius Romanus. Někteří se domýšlejí, že patřila Artena Vejským a ne Volskům. Omylu příčina jest ta, že mezi Cære a Veji město téhož jména bylo, než toto římští králové pobourali a náleželo Cæritům a ne Vejským. Toto druhé téhož jména, o jehož rozboření vypravováno jest, bylo v krajině volsské.

Poznámky.

Roku 310. Ř., s kterým dějiny v této knize obsažené začínají, povstal v římském národě vedle starého boje chudých s bohatými nový boj, boj neoprávněného lidu proti oprávněnému panstvu o účastenství ve vládě aneb jak se tehdy říkalo, boj o to, aby úřad consulský lidu přístupným učiněn byl, aneb aby lid s otci rovná práva měl. Původci a vůdci boje tohoto byli opět tribuni lidu, které však z větší části vodila ctižádost a ne prospěch chudého lidu, pro který vlastně ustanoveni byli, neb jim býval od tohoto času prospěch lidu více prostředkem k dosažení ctižádostivých záměrův než účelem jejich jednání.

K hl. 1. Návrhy o sňatku mezi panstvem a lidem a o volbě consulův z lidu původ měly od mužův, bohatstvím a zásluhami o obec vynikajících, kterých si buď zastáváním úřadu tribunského buď statečností ve válce dobyli. Byli to praotci pozdější šlechty úřadův a důstojenství *(nobilitas)* vedle staré šlechty rodu *(patricii)*, kteráž časem s onou v jeden stav splynula.

K hl. 2. Vášnivost, s jakou rada, výbor panstva, a consulové, její vůdci, proti návrhům od Canuleja a ostatních tribunův učiněným vystoupili, lze pochopiti z toho, že ony návrhy téměř k úplnému převrácení tehdejšího zřízení římské obce čelily. Měliť nejprvé páni část svých práv aneb výsad ovšem ku prospěchu celého národu obětovati, potom měli pozbývati své dřívější důležitosti jejich rodové *(gentes)*, tovaryšstva náboženskými obřady zasvěcená, délkou svého trvání mocná, jejichž členové mimo jiná práva, kterých se ony návrhy nedotýkaly, měli právo pozorovati znamení posvátným ptactvem a úkazy na nebi i na zemi dávaná, na kterých záviselo dosažení úřadův kněžských i světských a jejich zastávání. Šlechta tedy hájíc svého postavení udržovala staré spojení mezi bohoslužbou a obcí, nedbajíc toho,

že hned prvního roku obce pospolité, když od moci královské, jež na consuly přešla, úřad kněžský oddělen a králi obětovateli (*rex sacrificulus*) poručen byl, obec od bohoslužby se oddělovati a světskou se stávati začala. Ale nejvíce při tomto boji jest nápadno, že na žádost Canuleja a jeho soudruhův, aby přijetím jejich návrhův z dvou obcí jedna učiněna byla — byltě ještě tehdy lid obcí vedle obce — šlechta ani odpovědi nedala. Z toho by se dalo souditi, že jejímu vlastenectví příliš vadily stavovské záměry, jež podporovala náboženskými ohledy.

K hl. 3. Velmi silnou podporou šlechty byl od pradávna sbor pontifikův. Pontifikové majíce vrchní dozor nad všemi výkony, bohoslužby se týkajícími (viz I. hl. 20 a srov. Plutarchova Numu hl. 9.) měli ze všech jediní vědomost, jak a v který čas svátky slaviti sluší. K ustanovení kalendáře (*fasti*) zajisté zapotřebí bylo vědomostí hvězdářských, kterých se ovšem ledakomus z lidu nedostávalo. I byla za oněch časů nevědomost obecenstva tak veliká, že po každé teprv slavně se ohlašovalo na který den připadne prvního (*calendæ*), na který první čtvrt (*nonæ*) a na který úplněk (*idus*). Nespůsobilosti lidu k výkonům těmto by se arci snadně bylo mohlo odpomoci oznámením pravidel, kterými se pontifikové spravovali, což později v skutku se stalo; avšak na onen čas aristokratie římská za prospěšnější uznávala nevyzraditi tajemství nade vše spůsobilé, aby v myslích lidu zachovával cit zbožné úcty k stavu, jenž sám jediný ví, jak s bohy jednati. *Knihy či desky nejvyšších kněží* nepochybně obsahovaly ona pravidla, dle kterých bohoslužba i v obci i v domácnosti říditi se měla.

K hl. 6. Šlechta tedy musila připustiti provedení návrhu Canulejova o sňatku mezi otci a lidem ovšem na sněmu lidu, čímž však platen byl pro celý národ dle zákonu consulův Valeria a Horatia z roku Říma 306. Učinila to nejvíce v naději, že lid od návrhu o volbě consulův z lidu ustane spokojen jsa s tím, že v soukromém právu na rovný stupeň se šlechtou postaven jest. Než stalo se jinak, neboť návrh Canulejův nebyl účelem nýbrž prostředkem k provedení druhého návrhu. Usilovaliť potom tribuni za to, aby lid roven jsa šlechtě v právu soukromém také rovná práva občanská s ní měl.

Stran tohoto návrhu učiněno jest mezi oběma stranami narovnání v ten smysl, aby consulský úřad ponechán byl patriciům, ale na místě consulův aby voleni byli plukovníci (*tribuni militares consulari potestate*) se ztenčenou mocí consulskou a tento úřad aby také lidu přístupným byl;

rada pak měla každý rok ustanoviti, mají-li býti voleni consulové aneb plukovníci. Tak jest celý ten spor mezi stavy vyrovnán ovšem toliko na náměstí maje se co rok opětovati v radě, když tato consuly míti chtěla, tribuni pak plukovníky. Počet plukovníkův nebyl, jak se podobá, určitě ustanoven. Dle obdoby u legie a dle toho, jak se to zachovávalo, zdá se, že jich mohlo býti šest, z nichž, jak dobromyslní lidé očekávali, tři ze šlechty, tři z lidu voleni býti měli. Tribuni lidu byli s takovým narovnáním spokojeni, jednak vidouce, že jejich návrh udělování svrchované moci vojenské a soudní se týkající na sněm lidu nepatří a že na sněmu národu, kde šlechta převahu sama sebou a velkou podporu svými svěřenci měla, přijat nebude, a kdyby i byl, že ho potom šlechta na svém sněmu nestvrdí, jednak nahlížejíce, že by jej na šlechtě vynutiti mohli jenom takovým povstáním, jakým vynuceno bylo ustanovení tribunův lidu a později svržení desíti pánův.

K hl. 7. Že jsou zvoleni jenom tři plukovníci, a že jsou zvoleni z otcův a že není zvolen žádný z lidu, toho byly jiné příčiny než jaké Livius ku konci šesté hlavy udává. — Poněvadž nebylo, jak se podobá, v zákoně o plukovnících určitě ustanoveno, že jich musí býti šest, aby úřadovati mohli, postavila šlechta ze sebe tři čekatele, zůstavivši na první pohled velikomyslně ostatní místa lidu, z kteréhož ředitel voleb, ku šlechtě náležející, tolik čekatelův přijal, co se jich hlásilo, ať byli hodni neb nehodni, aneb také dle své moci odmrštil ty, které by lid zvoliti chtěl. Tak se stalo hned při prvních volbách a dálo se to i při následujících, že čekatelé šlechtičtí nadpoloviční většinu hlasův obdrželi a tudíž zvoleni jsou, a že hlasy pro čekatele lidu buď se rozdrobily, buď že voliči sami od nehodných se odvraceli a tak žádného nezvolili. K tomu přišlo to, že hlasy pro ty, kteří řádně k ucházení se připuštěni nebyli, za neplatné se považovaly. Takovým způsobem počínala si šlechta při volbách po dlouhá léta, kdykoliv rada nemohouc učiniti usnešení o volbách consulův volby plukovníkův odbývati poručila.

Ale lid sám kladl mužům z lidu při ucházení se o plukovnictví největší a téměř nepřekonatelnou překážku, neb jsa jednak u šlechty z velké části zadlužen jaksi z opatrnosti za šlechtice hlasovati musil, aby jeho věřitelé uraženi nebyli, jednak nesdíleje ctižádostivých záměrův svých vůdcův toliko odpomožení bídě své udělením pozemků aneb spíše provedením pozemkového zákonu Spuria Cassia z r. Ř. 268. od nich očekával, proti čemuž vůdcové lidu se vzpouzeli,

volíce raději sami obecních dědin ve spolku se šlechtou užívati. Mimo to byli občané z lidu tehdy ještě mysli maloměstské, tak že to za veliké vyznamenání a čest nesmírnou považovali, když se jim vysoce urozený pán, zvláště měl-li na sobě togu bělostkvoucí, veřejně představil, jim ruku tiskl, úplným jmenem je jmenoval, vlídně a prosebně za hlas jich požádal. Tu ovšem nebylo sprostému občanu snadno, aby tak vznešenému a vlídnému prosebníku hlasu svého odepřel aneb snad svému rodáku před ním přednost dal. K tomu přicházelo ještě to, že v Římě jakož i jinde při bídě a nouzi řídká byla nadšenost pro záměry vyšší a že, byť od tribunův hřímajícími řečmi a přísnými pohrůzkami na náměstí roznícena byla, brzy ochabla, jakmile lid do svých příbytkův se navrátiv tam bídu a nouzi nalezl. Za takových okolností jest snadno pochopiti, že teprv 45. roku po provedení dotýčného návrhu první plukovník z lidu a to s ustrnutím lidu samého zvolen jest.

K hl. 8. Šlechta chtějíc svou moc déle a jistěji udržeti, oddělila od moci consulské aneb plukovnické úřad censorský, odevzavši jej dvěma úředníkům, výhradně ze šlechty volitelným. Ale tímto ztenčením pracovala nevědomky v prospěch lidu, který tím větší moci nabývá, čím menší moc úředníci mají.

K hl. 14. Na Spuriu Maeliovi spáchala šlechta zlomyslně a ze msty vraždu s přestoupením zákonu a odvolání se, chtějíc nejspíše ukojiti hněv svůj pro tribunské návrhy z roku 310. R. Neb že by byl Spurius Maelius, který ani tribunem nebyl, zamýšlel pomocí lidu státi se samovládcem v Římě, tomu zajisté ani šlechta nevěřila, ač se tak tvářila. Záminku však proti němu poskytlo a hněv šlechty proti němu popudilo to, že on, soukromý muž z lidu obilím lid svou péčí zaopatřil, čehož Minucius za tou příčinou ze šlechty ustanovený úředník, bezpochyby pro svou neschopnost nedovedl. Pročež jest Spurius Maelius obviněn z bažení po královské moci, kterýž zločin za obce pospolité často ba i v její pozdější době strašil a u zaslepencův a těch, kterýmž na tom záleželo, vždy víry nalézal. Ostatní pak věci tehdy vykonal proti němu starý dictator Lucius Quinctius Cincinnatus a jeho statečný velitel jízdy Gajus Servilius Ahala. Tak měl Spurius Maelius týž osud, jaký před ním Spurius Cassius, veleslavný muž z patriciův, který obecní dědiny lidu římskému a spojencům rozděliti a tak správu jejich radě odníti chtěl (lex agraria Spurii Cassii), a jaký měl později Marcus Manlius Capitolinus, obránce Capitolia proti obléhajícím je Gallům, jenž byl soupeř Marka Furia

Camilla, vůdce přísné šlechty, a utlačenému lidu do posledního jmění pomáhal. Všickni tři jsou obviněni z bažení po královské moci a dva poslední od národu zaslepeného k smrti odsouzeni, ale brzo těžce oželeni. Duch jejich byl ovšem královský, neboť se ujímali utlačovaného lidu proti utlačující šlechtě, jakož druhdy činívali králové.

K hl. 16. *„Minucius bove aurato extra portam trigeminam est donatus„* zdá se býti pokaženo. Dle Plinia poctěn Minucius sochou *(statua)* aneb dle jiného místa u tohoto spisovatele čestným sloupem *(columna)*, který se na památném penízi rodu minuckého nalézá. Pravé čtení bylo by tedy spíše: *„bove ac aurata statua extra portam“*. Ono chybné čtení jest velmi staré, poněvadž se již ve výtahu ač trochu jiným zněním nachází, zníť tam: *„bove aurata.„*

K hl. 20. Z pojednání, byl-li Cornelius Cossus consulem aneb toliko plukovníkem u jízdy, když světlé odění do chrámu Juppitera Teretria přinesl, vysvítá na konci, že se Livius ač trochu vyhýbavě pro to rozhodl, že byl Cornelius Cossus tehdy consulem. Ale v průběhu svého vypravování — viz IV. 32. — nebéře k tomu žádného ohledu, mluvíť o plukovníku a ne o consulu Cossovi. Tato neshoda dá se tím vysvětliti, že, když Livius již sepsav tuto knihu od císaře Augusta na podpis Cossův na světlém odění se nalézající upozorněn byl, teprv toto pojednání do svého díla vložil a vše ostatní bez proměny nechal.

K hl. 26. Přílišná neustupnost consulův a krátkozrakost rady rozmnožily moc tribunův lidu, kteří od té doby právo si osobovali, že mohou také consuly do vězení uvrhnouti.

K hl. 29. Carthaginci nevstoupili r. 324. Ř. po prvé s vojskem do Sicilie nýbrž okolo r. 270. Ř. Omyl tento povstal snad tím, že okolo ř. 324. Ř. výprava Atheňanův pod Lachetem a Charoiadem proti Syrakusám učiněna jest.

K hl. 30. Úředníci měli právo neposlušným vzdorným občanům a mimo to za jiné přestupky ukládati potupu *(multam dicere)*, která, pokud ražených peněz nebylo, ve skotu a bravu záležela *(pecunia)*. Když pak ražené peníze nastaly, mohly úředníci dotýčné pokuty libovolně oceňovati na penězích. Zákonem Lucia Papiria Crassa a Lucia Julia jsou obmezeni tím, že cena skotu a bravu navždy a nízce ustanovena jest.

Je na místě Gaja Servilia Ahaly aneb Lucia Papiria Mugilana níže consulem jmenován jest Quinctius (*Titus Pennus)*, stalo se snad tak, že Quinctius byl toho roku consulem dosazeným *(consul suffectus)*, což Livius připome-

nouti zapomněl. Možná také, že se přihodilo nějaké změtení seznamu consulův.

Již králové národu se tázávali, svoluje-li k opovězení války výbojné, čehož při válce obranné potřebí nebylo. Když tedy rada o válce vejské národu se otázati nechtěla, přestoupila buď ústavu aneb považovala tuto válku za pokračování ve válce starší příměřím zastavené.

K hl. 31. Tehdy jsou po prvé zvoleni čtyři plukovníci, později jich bylo voleno šest a několikráte osm, z nichž šest zastávalo úřad plukovnický, dva censorský. Příčina rozmnožení tohoto byla ta, že když ostatní plukovníci válkou zaměstnáni byli, jeden vždy za příčinou záležitostí městských v Římě zůstati a tam záloze veleti a na soudu zasedati musil. Při tom však byl také obmysl. Šlechta totiž viděla, že se volby plukovníkův z jejího stavu používáním starých, svrchu udaných prostředkův ovšem daří, ale že lid čím dále tím více za své muže hlasuje. Tedy aby těmto tím spíše přístup k důstojenství zamezila, dávala ze sebe čtyři čekatele, a když i takto úspěchův nabývala, lid pak tím horlivěji za své hlasoval, dávala šest čekatelův, vší mocí a všemi prostředky za ně se namáhajíc a tak mužům z lidu přístup důstojenství zamezujíc.

K hl. 36. Prostředek, kterým si tehdy rada ku consulům pomohla, nebyl, jak se zdá, příliš ústavným, aspoň více se ho neodvážila.

K hl. 48. Návrh o pozemcích tribunův lidu, Spuriův Mecilia a Metilia obnovil z části starý zákon Spuria Cassia z r. Ř. 268. a jest zmařen zakročením šesti tribunův lidu, poněvadž snad na nich vyžadoval ne menších obětí než na šlechtě.

K hl. 49. Když tribuni lidu do sezení rady a k vládě připuštěni byli, předkládali své návrhy obyčejně radě ku schválení a po jejím zdání (*auctoritate senatus*) přinášeli je na sněm. To však nebylo ještě ve 4. století Říma obyčejem. Ohlašování tedy tribunův r. Ř. 340., že jenom ten návrh připustí, který rada schválí, bylo lichou záminkou ku zastření jejich služebnosti.

K hl. 62. Také po usnešení rady, aby z obecní pokladnice vojenská mzda placena byla, v čas nouze válečná berně se vypisovala, která však již nebyla považována za daň nýbrž za půjčku a v lepších dobách se splácela. Lid se onomu usnešení velmi těšil a byl by měl dostatečnou k tomu příčinu, kdyby důchody obecní nejvíce z poplatku za užívání obecních dědin záležející řádně bývaly spravovány.

Kniha pátá.

Výtah.

Při obléhání Vejí jsou vojínův zimní stany vystavěny. Poněvadž tato věc novou byla, vzbudila nespokojenost tribunův lidu, stěžujících si, že se ani v zimě lidu nedává odpočinutí od vojenské služby. Tehdy po prvé začali jezdci na svých koních vojenské služby konati. (1—14.) Když se povodeň z jezera albanského stala, jest z nepřátel jat věštec, který tuto událost vyložiti mohl. (15—18.) Dictator Furius Camillus dobyl Vejí obléhaných po deset let, přenesl sochu Junoninu do Říma, poslal desátou část kořisti Apollinu do Delf. (19—25.) Když tentýž co plukovník Falerie obléhal, poslal zrazené syny nepřátelské jejich rodičům zpět a dosáhl, protože hned vzdání učiněno jest, vítězství nad Faleriany svou spravedlností. (26—27.) Když jeden z censorův Gajus Julius skonal, jest na jeho místo Marcus Cornelius dosazen. To později nikdy neučiněno, protože v tom pětiletí Řím od Gallův vzat jest. Furius Camillus odešel do vyhnanství, když mu rok od tribuna lidu Lucia Apuleja položen byl. (28—32.) Když senonští Gallové Clusium obléhali a poslové od rady ku zjednání míru mezi nimi a Clusiany vypravení v šiku clusijském proti Gallům bojujíce vystoupili, jsou tímto jejich skutkem Senoni pobouřeni a přitáhnuvše brannou mocí proti městu a porazivše u Alie Římany, vzali město mimo Capitolium, kam se branný lid odebral, starší ale věkem, sedící s oznaky důstojenství, kteráž každý zastával, povraždili a když zadní stranou Capitolia již na jeho vrch se dostali, jsou štěbetáním husí vyzrazeni a obzvláště přičiněním Marca Manlia svrženi. Jak potom Římané hladem přinuceni byli na to přistoupiti, aby tisíc liber zlata dali a za tuto cenu konec obležení koupili, Furius Camillus, který ve své nepřítomnosti za dictatora zvolen byl, právě k rozmluvě, v níž se o výminkách míru vyjednávalo, s voj-

skem svým přišel a Gally po šestém měsíci z města vyhnal i porazil. (33—49.) Jednalo se o tom, aby se do Vejí po zapálení a zboření města vystěhovali, kterýž úmysl působením Camillovým překažen jest. Pohnulo národ také znamení hlasu uslyšeného od setníka jenž přišed na náměstí svým vojínům povelel: „Stůjte vojíni, zde nejlépe zůstanem.“ Chrám jest vystavěn Juppiteru Capitolskému, protože před vzetím města hlas uslyšen byl: „Gallové přicházejí.“

Od r. Ř. 352—353. od z. Ř. = od r. 400—399. př. Kr.

1. Mír byl jinde zjednán,*) ale Římané i Vejané byli ve zbrani s takovým hněvem i zaštím, že na jevě bylo, jak přemoženým záhuba nastává. Volby u obou národův jsou daleko rozdílným spůsobem vykonány. Římané rozmnožili počet plukovníkův s consulskou mocí; zvoleno jich osm, kolik jich nikdy před tím nebylo — Manius Aemilius Mamercus po druhé, Lucius Valerius Potitus po třetí, Appius Claudius Crassus, Marcus Quintilius Varus, Lucius Julius Julus, Marcus Postumius, Marcus Furius Camillus, Marcus Postumius Albinus.**) Vejané naopak z omrzelosti nad každoročním ucházením, jež časem příčinou svárův bylo, zvolili krále. Tato událost urazila mysli etrurských kmenův pro ne menší nenávist proti království než proti králi samému. Bylť on nemilým již dříve svému lidu bohatstvím i zpupností, protože roční hry, jichž opomenouti hříšno jest, násilně přerušil tím, že z hněvu pro odmrštění, protože hlasováním dvanácti národův***) jiný kněz před ním přednost obdržel, uprostřed her náhle umělce odvedl, kteří z velké části jeho otroky byli. Tento národ tedy, jenž nade všechny jiné úctě bohův tím více oddán byl, že vynikal uměním ji vykonávati, uzavřel odepření vojenské pomoci

*) T. j. s Aequy a Volsky.

**) Dva poslední, Camillus a Albinus zastávali vlastně úřad censorský. Plut. Cam. 2.

***) T. j. dvanácti spolkových obcí či měst.

Vejanům, pokud by pod králem byli. Pověst o tomto uzavření jest ve Vejích udušena pro strach před králem, který toho, o němž by oznámeno bylo, že něco takového prořekl, za hlavu vzpoury a ne za původce liché řeči považoval. Ačkoliv Římanům zpráva o pokojném stavu z Etrurie přinesena byla, přece, protože se zvěstovalo, jak na všech sjezdech o té záležitosti rokováno jest, okopávali se tak, že ohrady na obou stranách byly, — jedny ku městu a proti výpadům městského obyvatelstva obrácené, druhými bylo průčelí proti Etrurii ležící zahrazováno pomocným vojskům pakli by snad jaká odtud přišla.

Poněvadž římští vojvodové větší naději do obléhání než do dobývání měli, začaly se stavěti zimní stany, věc nová římskému vojsku. I byl úmysl přezimováním ve válce pokračovati. Jak se to tribunům lidu, kteří již dlouho žádné záminky ku novotám nenalézali, do Říma zvěstovalo, spěchají do hromady, pobuřují mysli lidu říkajíce, to tedy že jest ta příčina, proč mzda vojínům ustanovena jest, i že jich nezůstalo tajno, že tento dar jedem nepřátelským napuštěn bude, že svoboda lidu prodána jest, odstraněno navždy a odesláno od města a obce pospolité branné mužstvo, a že již ani zimě ani ročnímu času neustupuje a domova a jmění svého nespatřuje. Co, prý, se domnívají, že jest příčinou pokračování ve vojenské službě? Zajisté, prý, nic jiného nenajdou, než aby valným počtem těch jonákův, v nichž všechna síla lidu leží, nic o jejich prospěchu rokovati se nemohlo, mimo to že jsou sužováni a tištěni mnohem úsilněji než Vejané, neb tito, prý, tráví zimu pod svými krovy, města výtečnými hradbami i přirozenou polohou hájíce ale římské vojsko že trvá při práci a namahání pod kožemi obsypáno jsouc sněhem i jiním a neodkládajíc zbraně ani za času zimy, která k odpočinutí jest od všech válek na zemi i na moři. Takovou míru služebnosti neuvalili

prý ani králové ani před zřízením tribunské vrchnosti oni zpupní consulové ani přísná svrchovanost dictatorská ani bezohlední desítipáni, aby vojenskou službu učinili celoroční; a moc královskou nad lidem plukovníci vykonávají. Co pak prý by consuly a dictatory jsouce činili ti, kteří pouhý stín consulského úřadu tak krutým a hrozným udělali! Než to, prý, se neděje mimo zásluhu. Nebyloť, prý, ani při osmi plukovnících místa žádnému muži z lidu. Před tím, prý, vyplnívali s největším úsilím otcové po třech místech, teď se již ženou jako osmispřežní, aby úřadův obdrželi a ani v davu tom žádný muž z lidu se nezavěsí, který by, kdydy nic jiného aspoň svým soudruhům připamatoval, že svobodní muži a jejich spoluobčané a ne otroci vojenské služby konají, již by aspoň v zimě do domů a pod krovy zpět přivedeni býti a nějaký čas v roku rodiče a dítky a choti navštíviti a svobody užívati a úředníky voliti měli. Takový a podobný křik strhujíce dostali odpůrce nehrubě nerovného, Appia Claudia, který od soudruhův zůstaven byl, aby tribunské nepokoje dusil, an byl mužem již od mladosti v půtkách s lidem vycvičeným, o němž připomenuto jest, že před několika lety radu dal, aby moc tribunská zakročováním soudruhův rušena byla.*)

3. On tehdy jsa již nejen nadáním ale i zkušeností vycvičen, měl takovou řeč: „Bylo-li kdy, Quirité, o tom pochybováno, zdali tribuni lidu za příčinou vašeho aneb svého prospěchu vždy původci rozbrojův byli, o tom, vím to s jistotou, přestalo se tohoto roku pochybovati, a jakož se tomu těším, že přece jednou dlouhého omylu vám konec učiněn jest, tak i vám i pro vás obci pospolité štěstí přeji, že právě za našich šťastných dob tento omyl odstraněn jest. Či snad někdo jest, jenž by pochyboval, že při žádném

*) Liv. IV. 48.

vašem příkoří, přihodilo-li se snad kdy jaké, nikdy tak, jako při daru otcův lidu, když mzda konajícím vojenské služby ustanovena byla, tribuni lidu uraženi a pobouřeni nebyli. Čeho jiného, myslíte, že se buď tehdy obávali, aneb že dnes zrušiti chtějí než svornost stavův, jež, jak za to mají, nejspíše by jejich tribunskou moc zrušiti mohla. Tak na mou věru vyhledávají jako nepoctiví mastičkáři práci, neboť vždy v obci pospolité nějakou chorobu míti chtějí, aby něco bylo, k čehož vyléčení by bráni byli. Avšak zdaž hájíte lid či dorážíte naň? Jste odpůrci konajících vojenské služby či vedete jejich věc? Leda byste pravili, cokoliv konají otcové, nelíbí se vám, ať to pro lid ať proti lidu jest. A jakož hospodáři káží, aby s cizími lidmi jejich čeládka nijakého spolku neměla, a za slušné považují, aby těmto nic dobrého a nic zlého nečinili: tak vy otcům zakazujete obcování s lidem, abychom my vlídností a štědrostí svou lidu k sobě nevábili aniž lid nás na slovo poslušen a nám poddán byl. Konečně kdybyste do sebe nějaký neřku občanský nýbrž lidský cit měli, oč by se více slušelo, abyste přáli, a co sil při vás jest, spíše povolovali vlídnosti otcův a poslušnosti lidu? Pakli by tato svornost ustavična byla, kdož by se neodvážil zaručiti se, že toto panství v krátké době mezi sousedy největším bude?“

4. „Avšak já později budu jednati o tom, jak tento záměr soudruhův mých, dle kterého bez pořízení vojska od Vejí odvésti nechtěli, nejen užitečný ale i nutný byl, nyní hodlám mluviti o postavení samém těch, kteří konají vojenské služby, kteráž řeč kdyby nejen u vás ale i v ležení před vojskem samým co rozsudím učiněna byla, myslím, že by se slušnou zdáti mohla, při které, pakli by mi nic na mysl nepřipadlo, co bych sám říci měl, již řečmi odpůrcův svých spokojiti bych se mohl. Tvrdilit nedávno, že se nemá mzda dávati vojínům, protože nikdy dávána nebyla.

Jakým tedy spůsobem mohou se nyní horšiti, že těm, kterýmž nějaká nová výhoda přidána jest, také nová práce dle poměru se ukládá? Nikde není ani práce bez zisku aniž zisk bývá bez vynaložení práce. Namáhání a rozkoš, přirozeností zcela nepodobné, jsou jakýmsi přirozeným svazkem sloučeny. Těžce to nesl dříve vojín, že na svůj náklad obci pospolité slouží, tentýž se radoval, že část roku své role vzdělával a vyzískával, z čeho by doma i v poli sebe i svou rodinu vydržovati mohl, teď se těší, že mu zisk obec pospolitá přináší a s radostí přijímá mzdu. Tedy ať s klidnou myslí to snáší, že trochu déle vzdálen jest od domova, od hospodářství, kterému náklad obtížným není. Či kdyby obec pospolitá účty s ním učiniti chtěla, nemohla by právem říci: „Celoroční mzdu máš, celoroční službu konej; či snad za slušné považuješ, abys za službu šestiměsíční úplnou mzdu vzal?“ Bezděčně trvám, Quirité, při této části řeči, neb tak mají jednati ti, kteří námezdníkův užívají. My chceme jednati jako s občany a považujeme za slušné, aby s nami jako z vlastí jednáno bylo. Buď se slušelo, aby válka podniknuta nebyla, aneb se sluší, aby vedena byla vedle důstojnosti římského národu a dokonána co nejdříve. Dokonána však bude, dotíráme-li na obležené, neodstupujeme-li dříve než vzetím Vejí naději své položíme konce. Na mou věru, již nedůstojnost, pakli žádná jiná příčina měla by vám vytrvalost uložiti. Deset let bylo druhdy pro jednu ženu od veškerého Řecka dobýváno města, jak daleko od domova, za kolika zeměmi, za kolika moři ležícího. Nás to mrzí s té strany dvacátého sloupu skoro před očima města svého roční dobývání vydržeti, arciť protože nepatrná příčina války jest, aniž dosti spravedlivý bol, jenž by k vytrvání pobádal. Sedmkráte učinili odboj, u věrném nikdy nesetrvali míru, naše dědiny stokráte poplenili, Fideňany k odpadnutí od

nás přinutili, osadníky naše tam povraždili, byli původci bohaprázdného zavraždění vašich poslův proti právu, chtěli Etrurii celou proti nám pobouřiti, a dnešního dne o to usilují, málem by byli na naše za odčinění žádající posly ruce vztáhli.“

5. „S těmi má se shovívavě a odkládavě válka vésti? Nedojímá-li vás tak spravedlivá zášť, nedojme vás prosím ani to? Náramnými okopy obklíčeno jest město, kterýmiž nepřítel mezi hradbami sevřen jest. Dědiny nevzdělal a co vzděláno bylo, válkou se spustošilo. Pakli vojsko zpět odvádíme, kdož jest, jenž by pochyboval, že oni nejen ze žádosti pomsty ale i z nutnosti na ně uvalené, aby z cizího jmění kořistili, do naší země vpád učiní, protože své zboží ztratili? Neodkládáme tedy tímto úmyslem války, nýbrž mezi své hranice ji přijímáme. Což pak ona věc, která se vlastně k vojínům vztahuje, o kteréž dobří tribuni lidu, když jim mzdu vychvátiti chtěli, nyní najednou rádi by se postarali, jakáž jest? Náspy i příkop, obojí věc náramného namáhání, vyvedli po tak daleké prostoře, bašty učinili z počátku nemnohé, potom po rozmnožení vojska velmi četné, postavili okopy nejen proti městu ale i proti Etrurii čelící, pakli by jaká pomocná vojska odtud přišla. Co mám říci o věžích, přístřeších i želvách a ostatní přípravě k dobývání měst? Když tolik práce vynaloženo jest a ku konci díla již přec jednou se přišlo, máte za to, aby se to opustilo, by se na léto opět nová s počátku práce v potu tváře na zřízení toho vynakládala? Oč menší práce jest hájiti toho, co učiněno jest, a naléhati a setrvati i starosti se zbaviti? Neb v skutku krátká věc jest to, koná-li se jedním rázem, aniž sami tímto přerušováním a mezerami naději svou činíme zdlouhavější. Mluvím o dílu a o ztrátě času. Což, na nebezpečí, do něhož se odkládáním války vydáváme, zdaž nám dopouštějí zapomenouti tyto tak

četné sjezdy v Etrurii o poslání pomocných vojsk k Vejím? Jak nyní věci stojí, jsou rozhněváni, nenávidí, tvrdí, že nepošlou; co na nich záleží, možná Veje vzíti. Kdož jest, jenž by se zaručil, že, pakli válka se odloží, téhož potom smýšlení bude, když, poskytne-li se ulevení, větší i valnější vyslanství odejde, když to, co teď Etrusky uráží, zvolení krále ve Vejích, během času změniti se může buď dorozuměním se obce, aby si tím opět náklonnosti Etrurie získala, aneb vůlí samého krále, jenž by nechtěl, aby jeho královská moc spáse občanův v cestě byla. Vizte, jak mnohé, jak neužitečné věci následují z onoho opatření, — ztráta opevnění s takovým namaháním učiněného, nastávající spustošení naší krajiny, spůsobení etrurské války na místě vejské. To jsou, tribuni, vaše úmysly, na mou věru, ne nepodobné tomu jako kdyby nemocnému, který, nechaje se trpělivě léčiti, na místě by se uzdraviti mohl, někdo za příčinou pokrmu na okamžik aneb nápoje zdlouhavou a snad nezhojitelnou nemoc spůsobil."

6. „Na mou věru, i kdyby se to k této válce nijak nevztahovalo, aspoň pro kázeň vojenskou bylo by to velmi důležito, aby naše vojsko si uvykalo nejen snadno dosaženého vítězství užívati, ale také, kdyby i výprava trochu zdlouhavá byla, nechuť snášeti a výsledek ač pozdní očekávati, a není-li válka za léto dokonána, zimy se dočkati a neohlížeti se jako letní ptactvo hned s podzimkem po krovech a návratu. — Prosím vás, touha po lovu a rozkoš lidi sněhem a jíním do hor i lesův vleká, a k nutnostem války nebudeme vynakládati té vytrvalosti, jakou i sama hra a rozkoš povzbuzuje? Míníme, že tak zženštilá jsou těla našich vojínův, tak choulostivá jejich mysl, aby jednu zimu v ležení pozůstati, aby od domova vzdáleni býti nemohli? aby válku vedli jako na moři na povětří čekajíce a počasí dbajíce a ni horka ni

zimy snášeti nemohli? Zarděli by se zajisté, kdyby jim to někdo vytýkal, a tvrdili by, že duch i těla mužnou vytrvalost do sebe mají, a že rovněž v zimě jako v letě války vésti mohou, a že tribunům neporučili, aby jejich choulostivosti a zbabělosti se ujímali, a že na paměti mají, že jejich předkové nezřídili právě této vrchnosti v chládku ani pod krovem. Toto jest důstojno statečnosti vojínův vašich, toto římského jména, abyste nepohlíželi jenom k Vejím a k válce jež nastává, nýbrž také pověsti i pro jiné války i pro ostatní národy na budoucnost vyhledávali. Či myslíte že nepodstatný jen rozdíl z této věci v mínění o vás následovati bude, zdali konečně sousedé myslí, že takový jest římský národ, kteréhož, pakli jaké město jeho první a překrátký útok zdrží, nic potom se obávati nemusí, aneb bude-li před naším jmenem ten strach, že vojska římského ani omrzelost z dlouhého dobývání ani prudkost zimy od obleženého jednou města odvésti nemůže, že žádného jiného konce války ono nezná než vítězství, aniž války spíše náhlostí než vytrvalostí vede? To jest v každém způsobu války a nejvíce při obléhání měst potřebno, z nichž přemnohá hradbami a přirozenou polohou nedobytná hladem a žízní čas sám přemahá a dobývá, jakož Vejí dobude, leda by ku pomoci nepřátelům tribuni byli a oni v Římě ochrany nalezli, které marně v Etrurii hledají. Či jest něco, co by se Vejanům tak dle přání státi mohlo, jako aby se rozbroji nejprvé římské město potom jako nákazou ležení naplnilo? Avšak, na mou věru, u nepřátel jest taková kázeň, že ani z omrzelosti nad obležením ba ani z království nějaká změna se nestala, že ani odepření pomocných vojsk od Etruskův jejich myslí nerozdráždilo. Neb umře na místě ten, kdokoliv bude rozbroje původcem, aniž bude komukoliv dovoleno mluviti to,

co u nás bez trestu se mluví. Ubití kyji zasluhuje ten, kdo prapory opustí aneb z posádky odstoupí, *) ale ti, kteří radí ne jednomu neb dvěma vojínům nýbrž veškerému vojsku, aby praporů zanechali, a tábor opustili, jsou veřejně v hromadě slyšeni. Tak cokoliv tribun lidu mluví, i když to ku zradě pospolité čelí, uvykli jste si klidně poslouchati a pojati jsouce lahodností této vrchnosti necháváte kterýmkoliv zločinům pod ní se ukrývati. Zbývá, aby, co zde s křikem pronášejí, totéž v ležení a u vojska přednášeli, protože to teprv v Římě svoboda jest, nemíti v úctě ani rady ani úředníkův ani zákonův ani obyčejův předků ani řádův otců ani kázně vojenské."

7. Roven byl již Appius také v hromadách tribunům lidu, anož náhle, odkud bys se toho nejméně domýšlel, způsobila pohroma u Vejí utrpěná i převahu Appiovi ve sporu i větší svornost stavův a zápal k vytrvalejšímu obléhání Vejí. Neb když náspy k městu pošinuty a přístřešky skoro již s hradbami spojeny byly, otevře se, mezi tím co dílo úsilovněji za dne se konalo než v noci ostříhalo, najednou brána a náramný dav nejvíce pochodněmi ozbrojený vrhl ohně, a za malou chvíli uchvátil požár zároveň náspy a přístřešky, dílo tak dlouhého času, a množství lidstva marně pomoc přinášejícího jest tam mečem i ohněm zahlazeno. Jak se to do Říma zvěstovalo způsobilo to zármutek všem, radě starost i strach, že tu teprv ani v městě ani v ležení nebude možná povstání zdržeti a že tribuni lidu obci pospolité, jako by přemožena byla, rouhati se budou: ani najednou předstoupili ti, kteří jmění rytířské měli, kterýmž ale koně od obce vykázáni nebyli, před radu, dříve mezi

*) Trest tento záležel v tom, že vojíni zběhy kyji bijíce a kamením po nich házejíce obyčejně je usmrtili, pakli zběh při tom svůj život zachoval, nesměl se do vlasti navrátiti.

sebou se poradivše, a když jim povoleno, aby mluvili, přislibují, že na svých koních vojenské služby konati budou. Když jim slovy slavnými díky od rady vzdány byly, a pověst o tom po náměstí a městě se roznesla, stal se náhle shon lidu k radnici, i dí, že teď k pěšímu stavu náležejí a službu obci pospolité mimořádně připovídají, ať je k Vejím ať někam jinam vésti chtějí, budou-li pak přivedeni k Vejím, tvrdí, že se odtud dříve, než by nepřátelské město vzato bylo, nenavrátí. Tu teprv již překypující radost sotva míry měla, neb není nařízeno aby skrze úředníky jako rytířové pochváleni byli, aniž jsou buď do radnice povoláni ti, jimž by se odpověď dala, aniž se obmezovala rada prahem radnice, nýbrž každý se své strany projevoval s vyššího místa lidu na komitii stojícímu hlasem i rukama obecnou radost, pravili, že blaženým bude římské město a nepřenoženým a věčným onou svorností, chválili rytíře, chválili lid, den samý vynášeli vychvalováním, přiznávali se, že překonána jest vlídnost a štědrost rady, o závod kanuly radostí otcům i lidu slze, až otcové do radnice povoláni jsou a usnesení rady učiněno jest, aby plukovníci hromadu povolavše pěším i jizdním díky vzdali, že rada jejich oddanosti k otčině pamětliva bude, že pak se za dobré uznává, aby všem těm, kteří se mimořádně ku dobrovolné vojenské službě přihlásili, mzda šla*). Také jízdním jest jistý počet peněz vykázán. Tehdy začali poprvé jezdci na svých koních vojenské služby konati. Dobrovolné pak vojsko k Vejím přivedeno byvši postavilo opět nejen ztracená díla ale vystavělo také nová. Od města byly potravní zásoby s bedlivější než dříve péčí dováženy, aby tak velice zasloužilému vojsku nic k potřebě nechybělo.

*) t. j. aby doba služby té počítala se jim; neb vždy po výpravě platívala se mzda, a jen o tom kdo mzdu obdržel, se říkalo, že si odbyl jednu výpravu.

Od r. 353—354. od z. Ř.

8. Následující rok měl za plukovníky s consulskou mocí Gaja Servilia Ahalu po třetí, Quinta Servilia, Lucia Verginia, Quinta Sulpicia, Aula Manlia po druhé, Mania Sergia po druhé. Za těchto plukovníkův jest posádka k Anxuru, anaž péče všech k vejské válce obrácena jest, zanedbána dovolováním vojínův a povšechným přijimáním obchodníkův volských; stráže bran náhle jsou zrazeny a posádka přemožena. Vojínův nezhynulo příliš mnoho, protože kromě nemocných jako překupníci po dědinách i sousedních městech obchod provozovali. Také u Vejí nebyla válka lépe vedena, jež tehdy hlavním předmětem všech obecních péčí byla, neboť i vůdcové římští měly více hněvu mezi sebou než zmužilosti proti nepříteli, i válka učiněna jest větší náhlým příchodem Capeňanův a Falerianův. Tito oba etrurští národové myslíce, že po přemožení Vejanův, poněvadž nejbližší krajinou jsou, také římské války nejbližší budou, Faleriané z vlastní také příčiny nepřáteli jsouce, protože se již dříve do fidenské války byli vmísili,*) zavázali se přísahou posly sem a tam mezi sebou vypravenými a přistoupili mimo nadání k Vejím. Náhodou udeřili s té strany, kde plukovník Manius Sergius velel, na ležení a způsobili náramný postrach, protože Římané toho domnění byli, že celá Etrurie ze svých sídel vyvolána jsouc s valným množstvím se dostavila. Totéž domnění roznítilo Vejany v městě. Tak bylo bojem s obou stran dobýváno ležení Římanův, a když oni sem tam běhajíce polní znaky přenášeli, nemohli ani Vejanův v jejich ohradách dostatečně zadržeti ani od svých ohrad útoku odrážeti a zevnějšímu nepříteli se brániti. Jediná byla naděje, kdyby z většího ležení na pomoc se přišlo, aby legie na rozdílných stranách jedny proti

*) Liv. IV. 17.

Capeňanům a Falerianům, druhé proti vypadávajícímu městskému lidu bojovaly. Než v tom ležení velel Verginius od Sergia osobně nenáviděný a naň nevražný. Když jemu zvěstováno bylo, že na všechny téměř tvrze útokem se žene, že ohrady překročeny jsou, a nepřítel s obou stran doráží, držel své vojsko ve zbrani, že soudruh prý k němu pošle, bude-li pomoci potřebí. Osobivosti tohoto byla rovna druhého tvrdošíjnost, který, aby se nezdálo, že nepříznivce za nějakou pomoc požádal, raději od nepřítele přemožen býti než jej pomocí rodáku přemoci chtěl. Dlouho byli vojíni uprostřed poráženi, konečně jsou ohrady opuštěny a velmi malý počet si pospíšil do malého ležení, největší ale část a Sergius sám do Říma. Když tam všechnu vinu na soudruha uvaloval, uznalo se za vhodné, aby Verginius z ležení povolán byl, mezitím však aby pobočníci veleli. Záležitost tato vyjednávána potom v radě a mezi soudruhy zápaseno spíláním. Nemnozí zastávají obec pospolitou, nýbrž toho a onoho, jak koho osobně náklonnost aneb vliv byl zaujal.

9. Přední otcové měli za to, aby se na pravý čas voleb nečekalo, ať vinou ať neštěstím tak potupná porážka utrpěna jest, nýbrž aby hned noví plukovníci zvoleni byli, kteří by prvního října na úřad nastoupili. Když o tomto návrhu se hlasovalo, nemluvili ostatní plukovníci ničeho proti tomu, avšak Sergius a Verginius, pro které, jak zjevno bylo, rada s úředníky toho roku nespokojena byla, zaprošovali si zprvu potupení, potom zakročovali proti usnesení rady, tvrdili, že před třináctým prosincem, ustanoveným dnem k nastupování na úřady, z důstojenství neodstoupí. Při tom se stali tribuni lidu náhle srdnatými, ježto ze svornosti lidí a prospěšného stavu obce ač neradi v tichosti se byli zachovali, a vyhrožovali plukovníkům, že je do vězení odvésti dají, nepodrobí-li

se radě. Tu praví plukovník Gajus Servilius Ahala: „Co se vás, tribuni lidu, a vašich hrozeb týče, zajisté rád bych zkusil, jak není více při těchto práva než při vás srdnatosti. Než hříšno jest proti zdání rady si počínati. Proto přestaňte i vy v našich rozepřích místa ku příkoří vyhledávati, i soudruzi učiní buď to, co rada soudí, aneb budou-li si příliš neústupně počínati, na místě budu jmenovati dictatora, aby je donutil z úřadu odstoupiti.“ Když souhlasem všeobecným jeho řeč schválena byla a otcové se radovali, že bez strašidel tribunské vrchnosti jiná vyšší moc k udržení úředníkův v mezích nalezena jest, dali se přemoci souhlasem všech a odbyli volby plukovníkův, kteří prvního října na úřad nastoupiti měli, a složili před tím dnem svůj úřad.

Od r. 354—355. od z. Ř.

10. Za Lucia Valeria Potita po čtvrté, Marca Furia Camilla po druhé,*) Mania Aemilia Mamerca po třetí, Gnea Cornelia Cossa po druhé, Kæsona Fabia Ambusta, Lucia Julia Jula, plukovníkův s consulskou mocí, jest mnoho doma i v poli vykonáno, neb jednak válka byla mnohonásobná v týž čas, u Vejí a u Capeny a u Falerií a ve Volsku, aby Anxur nepřátelům zpět vzato bylo, jednak v Římě byly nesnáze zároveň s odvodem zároveň s odváděním berně válečné a byl spor o soukromou volbu tribunův lidu a ne nepatrné pobouření spůsobily dva soudy nad těmi, kteří nedávno před tím consulskou moc měli. Prvním ze všeho bylo plukovníkům vykonání odvodu i jsou sebráni nejen mladší, ale i starší třída jest přinucena se hlásiti, aby město ostříhala. Ale čím více počet vojska rozmnožován byl, tím více bylo potřebí peněz na mzdu, a ty byly sháněny berní vá-

*) Vlastně poprvé, protože před dvěma lety toliko jmeno plukovnické maje, úřad censorský zastával.

lečnou, při čemž neradi odváděli ti, kteří doma zůstávali, protože město hájiti a také vojenské práce konati a obci pospolité sloužiti měli. To bylo samo sebou obtížné, a tribuni lidu pobuřlivými hromadami se přičiňovali, aby se to ještě nesnesitelnějším býti zdálo, vytýkajíce, že proto mzda vojínům ustanovena byla, aby část lidu vojenskou službou, část berní válečnou zničili. Jedna válka, prý, se již do třetího roku prodlužuje a zúmyslně špatně vede, aby ji déle vedli, potom jsou, prý, vojska ku čtyrem válkám jedním odvodem sebrána a také děti a starci vyvlečeni; již prý rozdílu není mezi letem a zimou, aby ubohý lid nikdy žádného odpočinku neměl, který, prý, se nyní také poplatníkem konečně stal, aby, když namáháním, ranami, posléze věkem zmožená těla zpět přinesou a pro dlouhou nepřítomnost pánův všechno doma zanedbaných naleznou, berni ze jmění ztenčeného platili a mzdu vojenskou jako na úroky přijatou mnohonásobně vrátili. Mezi odvodem a placením berně a zaměstnáním myslí většími starostmi nemohl při volbách tribunův lidu počet vyplněn býti. Z toho povstal zápas, aby na prázdná místa patriciové soukromou volbou dosazeni byli. Jak toho dosíci nemohli, jest přece ku seslabení zákonu Treboniova*), dovedeno, aby soukromou volbou učiněni byli tribuny Gajus Lacerius a Marcus Acutius nepochybně mocí otcův.

11. Náhodou stalo se, že toho roku tribunem lidu byl Gneus Trebonius, který právě svému jménu a rodině své povinen byl, aby zákona Treboniova se zastával. On strhne pokřik, že, oč se někteří otcové ucházeli, to přece, ač při prvním podniknutí odmrštěni byli, plukovníci vybojovali, že zákon Treboniův vyzdvižen jest, že tribuni lidu ne hlasováním lidu nýbrž ku rozkazu patriciův soukromou volbou dosazeni

*) Liv. III. 65.

jsou, že obec v takový stav se nevracuje, že buď otce aneb nohsledy otcův za tribuny lidu míti musí, že se již posvátné zákony násilně berou, že se tribunská moc vytáčí, a dokazoval, že se to podskokem patriciův, nešlechetností a zradou jeho soudruhův děje. Když se vzňala nenávisť nejen proti patriciům ale i proti tribunům lidu, proti dosazeným zároveň a dosadivším; tu tři ze sboru Publius Curatius, Marcus Metilius, Marcus Minucius, o svůj osud úzkostlivi jsouce, na Sergia a Verginia, plukovníky předešlého roku se vrhnou; na ně od sebe hněv i nenávist lidu odvrátí položením jim roku. Připomínají, že těm, kterýmž odvod, kterýmž berně válečná, kterýmž dlouhá vojenská služba i délka války obtížna jest, kteří z porážky u Vejí utrpené truchlí, kteří pro ztrátu dítek, bratrův, příbuzných, domácí smutek mají, těm, prý, dáno od nich jest právo i moc stíhání obecného i soukromého zármutku na dvou vinných hlavách, neboť příčiny všeho zlého jsou, prý, při Sergiovi a Verginiovi aniž, prý, toliko žalobník jim to za vinu klade, než obžalovaní vyznávají, kteří oba vinni jsouce jeden na druhého vinu svádějí tak, že na útěk Sergiův Verginius, Sergius na zradu Verginiovu se obořuje, jejich pošetilost byla prý tak proti víře, že mnohem spíše pravdě se podobá, že ta věc umluvením a společným podskokem otcův vykonána jest; od těchto dána, prý, i dříve Vejanům příležitost k zapálení okopův za příčinou prodlužování války i nyní zrazeno vojsko a Faliskům vydáno římské ležení; vše to děje prý se proto, aby branné mužstvo u Vejí sestárlo, a aby ani o pozemcích ani o jiných výhodách lidu tribuni lidu k národu návrhu učiniti a valným počtem městského obyvatelstva rokování odbývati a spiknuti patriciův odporovati nemohli; již prý učiněn jest předběžný nález o obžalovaných i od rady i od římského národu i od jejich soudruhův, neb jsou, prý, i usnesením rady od

správy obce pospolité odstraněni, a když se zdráhali úřad složiti, jsou prý strachem před dictatorem od soudruhův zdržováni, i národ římský zvolil prý plukovníky, již úřad započíti měli ne třináctého prosince, dne k tomu ustanoveného, nýbrž bez meškání prvního října, protože by obec déle obstáti nemohla, kdyby oni v úřadě setrvali; ač tolika rozsudky zničeni a napřed odsouzeni jsou, přicházejí, prý, přece k soudu národu domnívajíce se, že si své odbyli a dost trestu podstoupili tím, že o dva měsíce dříve soukromými učiněni byli, aniž, prý, nahlížejí, že jim odňali moc déle škoditi a neuložili trestu, neb jest, prý, také soudruhům jejich svrchovaná moc vzata, kteří se zajisté ničím neprovinili; ať si Quiuité představí opět ono smýšlení, které hned po utrpěné porážce chovali, když vojsko spatřili, ano od útěku se třesouc a plno ran i strachu jsouc do bran se vrhalo, nestěžujíc si do osudu, aneb do nějakého boha, nýbrž do vůdcův; za jisté, prý, považuje, že nikoho v hromadě není, který by v onen den hlavě, domu i statkům Lucia Verginia a Mania Sergia nebyl zlořečil a klnul; nesluší, prý, se nikoliv, aby při těch, na které každý vyzýval hněv boží, své moci nepoužil, když to volno a slušno jest, nikdy, prý, bohové rukou svých nevztahují na vinníky; dost prý jest, ozbrojují-li uražené příležitostí k pomstě.

12. Těmito řečmi jest lid pobouřen a odsoudí obžalované každého k desíti tisícům těžkých assův, ač Sergius do společného válečného štěstí i osudu marně si stěžoval a Verginius snažně prosil, aby nebyl nešťastnějším doma než v poli. Proti těmto se obrátil hněv národu a zatemnil památku soukromé volby tribunův i podskoku proti zákonu Treboniovu učiněného. Vítězní tribuni ohlásí zákon o pozemcích, aby lid měl hned hotovou mzdu za svůj rozsudek, a zamezují odvádění berně, ač tolika vojskům platu potřebí bylo, a záležitosti vojenské jen potud šťastně

vedeny byly, že se v žádné válce ku konci podniknutí nepřišlo. Neboť u Vejí jest ležení ztracené opět vzato, a baštami i posádkami opevněno. Tu veleli plukovníci Manius Aemilius a Kæso Fabius. Od Marka Furia ve Faliscích a od Gnea Cornelia v Capensku nejsou žádní nepřátelé kromě hradeb nalezeni. Kořist jest odháněna a zážehem dvorcův a úrody krajiny pustošeny. Na města útokem hnáno ale neobleháno jich. Avšak ve Volsku po popleněnĭ dědiny marně udeřeno na Anxur na vysokém místě ležící a když útok se nezdařil, začali je obléhati náspy i příkopy. Valeriu Potitovi bylo připadlo vedení války ve Volsku. Při tomto stavu války povstal rozbroj uvnitř s větším důrazem než s kterým války se vedly, a když berně pro tribuny odváděna byti nemohla a za vojvodami peníze posílány nebyly, vojsko ale mzdy vojenské se dožadovalo, nebylo toho hrubě daleko, aby také ležení nákazou městského rozbroje pobouřeno bylo. Ač při tomto hněvu lidu proti otcům tribuni lidu mluvili, že nyní nastala pravá ta doba, aby se svoboda upevnila, a od Sergiův a Verginiův na muže statečné a činné nejvyšší důstojenství přeneseno bylo, přece nepostoupilo se dále, než že, aby právo se vykonalo, jeden muž z lidu, Publius Licinius Calvus, za plukovníka s consulskou mocí zvolen jest; ostatní jsou zvoleni z patriciův, Publius Manlius, Lucius Titinius, Publius Mælius, Lucius Furius Medullinus, Lucius Publilius Volscus. Sám lid se divil, že takovou věc obdržel, neřku ten, který zvolen byl muž, kterýž dříve žádných důstojenství nezastával, a toliko ode dávna senatorem a již věkem sešlý byl, aniž dosti známo jest, proč on za prvního a nejpřednějšího k okušení nové cti považován byl. Jedni myslí že vlivem svého bratra Gnea Cornelia *), který plukovníkem předešlého roku

*) T. j. bratra po matce.

byl a trojnásobnou mzdu jezdcům dal*), k takovému důstojenství pracně vyzdvižen byl, druzí pak, že sám měl včasnou řeč o svornosti stavův, která otcům i lidu milá byla. Tribuni lidu radujíce se vítězství tomu při volbách, nechali odporu proti berni, kterýž obci pospolité nejvíce na překážku byl. Jest tedy poslušně odvedena a k vojsku poslána.

13. Ve Volsku jest brzy Anxur opět vzato, poněvadž za dne svátečního ostříhání města zanedbáno bylo. Rok byl památným zimou studenou a sněžnou, tak že cesty zaváleny byly a Tiberis nesplavným se stal. Obilní ceny zásobou před tím svezenou v ničem se nezměnily. A protože Publius Licinius, jakož začal úřad nehrubě bouřlivě k větší radosti lidu než s pohoršením otcův, tak také jej spravoval, povstala chuť po zvolení mužův z lidu při plukovnických volbách nejblíže příštích. Jediný z čekatelův patrických, Marcus Veturius, obdržel místo; ostatními plukovníky s conlulskou mocí jmenovaly skoro všechny setniny muže z lidu, Marka Pomponia, Gnea Duilia, Volerona Publilia, Gnea Genucia, Lucia Atilia. Po kruté zimě nastalo léto nezdravé a všem tvorům záhubné, buď že pro nestálost počasí náhle se stala proměna v opak, buď z nějaké jiné příčiny. Když této nevyléčitelné zkázy ani původ ani konec se nenalézal, hledáno bylo v knihách Sibylliných dle usnesení rady. Dvoupáni obřadní smířili Apollina a Latonu a Dianu, Hercula, Mercuria a Neptuna božími hody tehdy poprvé v římském městě učiněnými na třech ložích, jež, jak nejslavněji se tehdy příprava díti mohla, pokryty byly. Také soukromě byla tato slavnost odbývána. Vypravuje se, že po celém městě při otevřených dveřích a při nerozdílném užívání všech potřeb veřejně vyložených známí i neznámí přichozí všudy co hosté se přijí-

*) Třikráte tolik, ce měli vojíni v legii.

mali, že také s nepřáteli laskavě a vlídně rozmluvy se činily, že se rozepří a sporův zdržovali, že do vazby daným pouta v ty dni sňata byla, potom že za věc povážlivou pokládáno dáti do vazby ty, jimž bohové takovou pomoc byli poskytli. Mezitím byl u Vejí postrach mnohonásobný spojením tří válek v jednu, neb jest týmž jako dříve způsobem kolem opevnění, když náhle Falerianė a Capeňané na pomoc přišli, proti třem vojskům bitva s obou stran svedena. Především pomohla památka odsouzení Sergia a Verginia. Tedy z většího ležení, odkud dříve otáleno bylo, jsou legie v krátké době kolem přivedeny a udeřily s týlu na Kapeňany, kteří proti náspům římským obráceni byli. Počavši pak bitva polekala také Falisky a postrašené výpad z ležení v čas učiněný odvrátil; když byli zaháni, stíhali je vítězi a velikou sílu jich porubali. Nedlouho na to rozptýlení již plenitelé krajiny capenské jako náhodou se vyskytnuvše pozůstatky z bitvy zahladili. Také mnozí z Vejanův jsou na útěku do města potřeni, když tam ze strachu, aby zároveň Římané nevtrhli, brány zavřeli a posledních ze svého vojska nevpustili.

14. To jest vykonáno toho roku. I již se přibližovaly volby plukovníkův, o kteréž otcové téměř větší péči než o válku vedli, neb nahlíželi, že se svrchovanou mocí s lidem neřku sdělili, ale skoro ji ztratili. Tedy nastrojivše dle úmluvy k ucházení se nejslavnější muže, které by lid přejíti se ostýchal, pokoušeli se i přes to sami ze všech sil právě jako by všickni čekatelé byli a brali na pomoc nejen lidi ale i bohy, nábožné rozpaky dělajíce z voleb před dvěma lety odbývanými. Předešlého roku povstala, prý, zima nesnesitelná i znamením božským podobná, posledního nebyla prý znamení nýbrž již výsledek, morová rána, na venku i v městě nehrubě pochybnou nemilostí bohův vypuknuvší, kteří, jak, prý, v osudních

knihách nalezeno jest, k odvrácení této pohromy smířeni býti musí. Vidělo prý se bohům býti nedůstojno, aby při volbách, ježto se dějí po zpytování posvátných znamení, hodnosti obecnými se staly a rozdíly rodův změteny byly. Mimo důstojnost ucházejících se jsou lidé také náboženskou pochybností ohromeni a vyvolili všechny plukovníky z patriciův, z velké části ty nejváženější, Lucia Valeria Potita po páté, Marka Valeria Maxima, Marka Furia Camilla po druhé, Lucia Furia Medullina po třetí, Quinta Servilia Fidenata po druhé, Quinta Sulpicia Camerina po druhé. Za těchto plukovníkův není u Vejí vykonáno nic obzvláště pamětihodného. Veškeré usilování záleželo v plenění. Odvedli dva znamenití vojvody, Potitus od Falerijí, Camillus od Capeny velikou kořist nezanechavše žádné věci neporušené, které by se mečem aneb ohněm uškoditi mohlo.

15. Mezitím zvěstováno mnoho znamení, z nichž přemnohá malou víru měla a zamítnuta jsou, jednak proto, že je jednotlivci zvěstovali, jednak že pro nepřátelství s Etrusky haruspikův*) nebylo, jimiž by je opatřili. K jednomu ze všech obrácena jest péče, protože jezero v albánském háji bez vší vláhy nebeské aneb nějaké jiné příčiny, která by události zázračný ráz odňala, do nadobyčejné výšky vystoupilo. Co by tím bohové ukazovali, o tom jsou jednatelé do delfského chrámu vysláni se tázat. Než osudem bližší se naskytl vykladač, nějaký stařec vejský, který mezi římskými a etrurskými vojíny, na předních strážích a na hlídkách se škádlícími, jako věštec prorokoval, že, pokud nebude voda z albánského jezera vypuštěna, nikdy se nezmocní Vejí Římané. Toho si z počátku nevšimli, jako by to bylo maně prohozeno,

*) Zpytování vůle boží aneb také budoucnosti ze žertvy bylo obyčejem u Etruskův, odkudž k Římanům již záhy přišel.

potom začali o tom jednati v rozmluvách, a jeden z přední stráže římské nejbližšího člověka z městského lidu se zeptal, — neb již délkou války se stávalo, že spolu rozmlouvali — kdo onen jest, co oklikami o albanském jezeru záhodné řeči vede, a když uslyšel, že to jest haruspex, to on člověk mysli k nábožnosti náchylné, vylákal věštce k rozmluvě, předstíraje, že se s ním o opatření soukromého úkazu hrozného poraditi chce, pakli by mu to záhodno bylo. Když oba bez zbraně trochu od svých poodešli bez vší bázně, uchopil římský jonák silou překonávající slabého starce před očima všech a přenesl ho přes marný hluk Etrurskův ku svému vojsku. Jak on tam k vojvodě přiveden a odtud do Říma k radě poslán byl, vyptávajícím se, co by to bylo, co o albanském jezeru prorokoval, odpověděl, že v skutku nemilostivo bylo božstvo vejskému národu onoho dne, v který mu to do mysli vnuklo, aby osudem ustanovenou záhubu vlasti vyjevil; tedy že toho, co tehdáž duchem božským dotknut jsa věštil, nemůže ani odvolati, aby to vyřčeno nebylo, a zamlčováním toho, co bohové chtějí aby na jevo přišlo, že se snad ne méně hřích páše, než vyjevováním toho, co zatajeno býti má; tedy že tak v osudních knihách, tak v etrurském učení podáno jest, že, bude-li kdy albanská voda přetékati, tehdy, vypustí-li ji řádně Římané, vítězství se jim nad Vejany dává, ale pokud se to nestane, že bozi vejských hradeb neopustí. Než otcové jsouce toho domnění, že věštec nemá veliké důležitosti aniž dosti spolehlivý v tak veliké věci jest, uzavřeli, že se mají poslové i výrok věštírny delfické očekávati.

16. Než se jednatelé z Delf navrátili aneb oběť k zažehnání znamení albanského nalezena byla, nastoupili noví plukovníci s consulskou mocí, Lucius Julius Julus, Lucius Furius Medullinus po čtvrté, Lucius Sergius Fidenas, Aulus Postumius Regillensis, Publius

Cornelius Maluginensis, Aulus Manlius na svůj úřad. Toho roku povstali noví nepřátelé, Tarquinianė. Protože viděli, že mnohými najednou válkami, volskou u Anxura, kde posádka římská obléhána byla, s Aequy u Lavik, kteří tam osadníky římské obléhali, mimo to vejskou a falerijskou a capenskou zaměstnáni jsou Římané, a že v městě pokojnější stav není pro spory otcův a lidu, mysleli, že to příležitá jest doba k příkoří, a vypraví lehkooděné zástupy na kořist do římské krajiny, neb, prý, Římané buď toho příkoří bez pomsty nechají, aby na sebe břemene nové války neuvalili, aneb je nepatrným a tudíž slabým vojskem stíhati budou. Římanům plenící Tarquinianė více hněvu než starosti spůsobili. Proto není tato věc ani s velkým namaháním předsevzata ani na dlouho odložena. Aulus Postumius a Lucius Julius sebrali voj ne řádným odvodem, neboť od tribunův bylo mu překáženo, nýbrž téměř z dobrovolníkův, které domlouváním povzbudili a vytáhnouce krajinou cæritskou po příčních cestách překvapili Tarquiniany, z plenění se vracející a kořistí stížené. Mnoho porubají lidstva, všechny vyzují z jejich zavazadel, dostanou kořisti ze svých dědin zpět i vrátí se do Říma. Dva dni jsou dány vlastníkům, aby své věci poznali, třetího dne jest to, co nebylo poznáno — to však patřilo z větší části nepřátelům samým — dražbou prodáno a co z toho ztrženo bylo, rozdělilo se vojínům.

Ostatní války a nejvíce vejská byly výsledku nejistého a Římané zoufajíce již nad lidskou pomocí pohlíželi k osudu a bohům, ani přišli poslové z Delf přinášejíce věštbu chrámu prorockého souhlasící s výpovědí jatého věštce: „Římane, chraň se držeti vody albanské v jezeře, chraň se nechati ji plynouti v moře tokem volným; vypusť ji po polích i budeš svlažovati, a rozptýlenou v potocích zahladíš. Potom ty dotírej směle na hradby nepřátelské, pamětliv jsa, že, které po

tolik let obléháš město, nad tím tobě tímto osudem, jenž se nyní odhaluje, vítězství dáno jest. Po dokonané válce co vítěž přines oběť slavnou k mým chrámům, a domácí služby boží, o něž opomenuta jest péče, obnoviž a jak obyčej jest vykonej.“

17. Na to zajatý věštec počal u veliké vážnosti býti, a plukovníci Cornelius a Postumius počali potřebovati pomoci jeho k opatření znamení albanského a k řádnému smíření bohův. Konečně nalezeno, kde bohové zanedbání pobožnosti aneb opomenutí slavnosti vytýkali a že to v skutku nebylo nic jiného než že vadně zvoleni úředníci řádně neohlásili latinské slavnosti i oběti na hoře albanské; za to že jediné jest odčinění, aby plukovníci úřad složili, zpytování posvátných znamení znova se předsevzalo a mezikrálí zavedlo. Tak jest to učiněno dle usnesení rady. Mezikrálové byli po sobě tři, Lucius Valerius, Quintus Servilius Fidenas, Marcus Furius Camillus. Mezitím nepřestávalo rušení voleb zakročováním tribunův lidu, pokud se nestalo shodnutí, aby větší část plukovníkův z lidu zvolena byla. Když se toto dálo, odbývaly se sjezdy Etrurie u svatyně Voltumny a na žádost Capeňanův a Falerianův, aby společným úmyslem a pomocí všickni etrurští národové Veje z obležení vytrhli, dána jest odpověď, že to již dříve Vejanům odepřeli, protože, prý, neměli odtud pomoci žádati, odkud o takové věci rady nebyli požádali. nyní však že již ne oni ale osud jejich jim to odepírá; že právě v té straně Etrurie jsou noví sousedé, Gallové, národ nevídaný, s kterými není ani dosti spolehlivý mír ani válka na jisto, že však krvi i jménu a zřejmým nebezpečím se to povoluje, aby nepřekáželi, kdyby někteří z jejich branného mužstva dobrovolně do té války šli. V Římě rozneslo se, že takto velký počet nepřátel přišel, i začaly se domácí sváry mírniti jakož obyčejně.

18. Nehrubě proti vůli otcův zvolí napřed hlasu-

jící setniny*) za plukovníka Publia Lucinia Calva neucházejícího se, jenž byl muž mírnosti dosvědčené v předešlém úřadování; ostatně tehdy již věkem sešlý. Na to se ukazovalo, že všickni ze sboru téhož roku znova se volí Lucius Titinius, Publius Mælius, Quintus Manlius, Gneus Genucius, Lucius Atilius. Než však prohlášen byl, Publius Licinius Calvus řečnil, když přední centurie povolány byly, s dovolením mezikrálovým takto: „Vidím, že vy, Quirité, znamení svornosti, věci za tohoto času nejvíce potřebné, z památky našeho úřadování pro budoucí rok při těchto volbách vyhledáváte. Volíte li tytéž soudruhy opět, kteří také zkušeností lepšími se stali, vidíte, že já již nejsem tentýž nýbrž stín a jméno Publia Licinia. Síla tělesná jest seslabena, smysly očí a uší otupěly, paměť ochabuje, duch jest mdlý. Zde vizte jinocha„ doložil drže svého syna, „podobu a obraz toho, jehož jste vy dříve prvního z lidu plukovníkem učinili. Toho já, vychovav ho ve své kázni, co zástupce za sebe obci pospolité dávám a přikazuji, a žádám vás, Quirité, abyste důstojenství na mne samoděk vznešené tomuto neucházejícímu se, když jsem i já za něho svou prosbu přidružil, poručili.“ Dáno to jest na žádost otci a jeho syn, Publius Licinius jest za plukovníka prohlášen s těmi, jež jsme svrchu napsali. Plukovníci Titinius a Genucius vytáhli proti Faliskům a Capeňanům a když váiku s větší srdnatostí než rozvahou vedli, upadli do nástrahy. Genucius čestnou smrtí z nerozvážlivosti se kaje padl před polními znaky mezi předními. Titinius sebrav na vyvýšený pahrbek vojíny po velkém postrachu po-

---

*) T. j. rytíři a první třída.

**) Překládáme podle opravy Th. Mommsenem učiněné neboť slova *jure vocatis tribubus* která text podává, nedávají pravého smyslu, protože plukovníci na sněmu národu a ne na sněmu lidu voleni bývali.

stavil opět šik, avšak s nepřítelem na rovině se do boje nespustil. Větší utrpěna byla potupa než porážka která málem v úplnou porážku se obrátila. Bylť z ní takový postrach nejen v Římě, kamž mnohonásobná pověsť pronikla, ale i v ležení u Vejí. Tu jest s těží vojsko od útěku zdrženo, když se do ležení dostal hlas, že po potření vůdcův i vojska vítězní Capeňané a Faliskové i všechno branné mužstvo etrurské nehrubě daleko se nalézá. I pobouřlivějším ještě pověstem, že se již na ležení u Vejí útokem žene, že již část nepřátel proti městu brannou mocí táhne, v Římě se věřilo. I stal se shon na hradby a od matek, jež z domu postrach vypudil, vykonáno jest ve chrámech modlení, a modlitbami vzýváni byli bohové, aby záhubu od domův i chrámův a hradeb římských odvrátili a proti Vejím obrátili ten postrach, jsou-li oběti řádně obnoveny, jsou-li znamení opatřena.

19. Již byly hry a latinská slavnost obnoveny, již byla z jezera albanského voda vypuštěna na pole, i Vejím konec nastával. Tedy jest osudný vůdce k rozboření města i k zachování vlasti Marcus Furius Camillus dictatorem jmenován a jmenoval Publia Cornelia Scipiona velitelem jizdy. Najednou všecko bylo změněno, jak vojvoda změněn jest. Jinou okazovala se naděje, jiným duch lidí, jiným také osud města. Především potrestal ty dle vojenského řádu*), kteří při onom postrachu od Vejí byli utekli, a dovedl toho, aby se vojíni nebáli nejvíce nepřítele. Potom nařídiv odvod na určitý den zaběhl sám mezi tím k Vejím utvrdit mysli vojska. Na to se navrátí do Říma, aby sbíral nové vojsko, při čemž žádný vojenské služby se nezpěčoval. Také cizí branné mužstvo Latini a Hernikové přišli do této války, přislibujíce

*) Takový trest byl velmi přísný, zvláště byla-li při tom zrada. Srov. Liv. II. 59.

svou službu. Když jim v radě dictator díky vzdal a vše k té válce dostatečně již připraveno bylo, zaslíbil dle usnesení rady, že velké hry po vzetí Vejí dá prováděti a chrám matky Matuty obnovený posvětí, který již dříve od krále Servia Tullia posvěcen byl. Vytáhna od města s větším očekáváním lidí než nadějí srazil se nejprvé polem v krajině nepetské s Falisky a Capeňany. Poněvadž tam všechno s největší rozvahou i věhlasem vykonáno bylo, sprovázelo to také štěstí, jakož obyčejně. Porazil nepřátele netoliko v bitvě, nýbrž vyzul je také z ležení a zmocnil se náramné kořisti, která z největší části quæstorovi odvedena jest; vojínům nehrubě mnoho dáno. Na to přivedeno jest vojsko k Vejím a tvrze hustěji vystaveny a od vypadávání, jež se u velkém počtu maně mezi zdí a náspy dála, jsou vojíni k opevňování převedeni rozkazem, aby nikdo mimo příkaz v boj se nepouštěl. Dílem daleko ze všech největším a nejpracnějším byl podzemní průchod, který začali do tvrze nepřátelské vésti. Aby dílo toto nebylo přerušováno aniž ustavičná pod zemí práce vždy tytéž neunavovala, rozdělil počet podkopníkův na šest částí. Po šesti hodinách jest řadou vykázána práce, nocí a dnem není nikdy od ní upuštěno, pokud by do tvrze cesty neudělali.

20. Když dictator viděl, že již v jeho rukou vítězství jest, že se města nejmohutnějšího dobude a tolik bude kořisti, co by jí nebylo, kdyby se ze všech dřívějších válek v jedno snesla, poslal, nechtěje si z toho buď nějakého hněvu u vojska pro skoupost při rozdělení kořisti aneb nenávisti u otcův pro příliš štědré rozdávání spůsobiti, k radě list, že milostí nesmrtelných, jeho vedením, vojínův vytrvalostí Veje již v moci římského národu budou, co tedy uznávají za dobré, aby se s kořistí stalo? O dva návrhy rada se rozcházela, jeden stařičkého Publia Licinia, který,

když se ho prvního syn otázal, řekl, prý, že se mu vidí, aby národu veřejně se ohlásilo, aby ten, kdo chce kořisti účasten býti, do ležení k Vejím šel, — druhý Appia Claudia, který neschvaluje rozdělování nového, mrhavého, nestejného, nerozvážlivého, k tomu radil, aby, pakli již za hřích považují, aby peníze nepřátelům odňaté v pokladnici válkami vyprázdněné byly, z těch peněz mzda vojsku se vyplatila, aby tím méně berně lid odváděl, neboť společenství toho daru pocítí prý domy všech aniž zachvátí dychtivé ku drvncování ruce zahálčivého městského lidu odměny statečných válečníkův, poněvadž se obyčejně stává, že tím liknavějším jest kořistníkem, čím větší kdo část namahání a nebezpečí podnikává. Licinius naopak pravil, že tyto peníze vždy podezření a nenávist povzbudí, a příčiny k obžalovávi u lidu, na to k rozbrojům a novým zákonům poskytovati budou, že by tedy lépe bylo aby tím darem mysli lidu opět získány byly a aby se vysíleným a schudlým berněmi tolika let přispělo, a aby pocítili ovoce kořisti z té války, v které málem sestárli; že milejším i příjemnějším bude to, čehož každý svou rukou na nepříteli dobude a domů přinese, než kdyby mnohokráte tolik dle uznání jiného obdržel; že sám dictator nenávisti i obviňování z toho se vyhýbá, pročež prý to k radě odkázal, že by rada také měla věc, jež k ní odkázána jest, lidu přenechati a dopustiti, aby měli to, co komu příhoda válečná dá. Tento návrh zdál se býti bezpečnějším, protože radu u lidu oblíbenou činil. Jest tedy prohlášeno, aby na kořist vejskou, komu se vidí do ležení k dictatorovi šli.

21. Odešlo veliké množství a naplnilo ležení. Tu vytábnuv dictator po zpytování posvátných znamení a vydav rozkaz, aby se vojsko zbraně chopilo, praví: „Tvým vedením, Pythský Apolline, a tvým kynutím pobádán jsa kráčím zahladit město Veje a tobě odtud

desátou část kořisti zaslibuji. Tebe zároveň, královno Juno, která nyní ve Vejích přebýváš, vzývám, abys nás následovala do našeho města, jež brzy tvým bude, kdež tebe chrám tvé velebnosti důstojný přijíti má.“ Takto se pomodliv udeřil se všech stran na město s přemocí, aby tím méně nebezpečí od podzemního průchodu spozorováno bylo. Vejané nevědouce, že již od svých věštcův, že již od cizích prorockých chrámův záhubě vydáni jsou, že již k účastenství kořisti z nich bozi vzýváni jedni, druzí z jejich města vyvoláni byvše, že po nepřátelských chrámech i nových sídlech pohlížejí, a že oni poslední onen den tráví, a ničeho méně se neobávajíce než že hradby podzemním průchodem podkopány jsou a tvrz již plná nepřátel jest, rozběhnou se každý se své strany na hradby se zbraní, divíce se, co se to děje, že, ježto po tolik dní od stráží žádný Říman se nehnul, tehdy jako by náhlou zabylostí udeřeni byli, ku hradbám neobezřele se ženou. Na tomto místě vkládá se báje*), že, když král vejský obětoval, hlas haruspika pravícího, že tomu, kdo vnitřnosti té žertvy usekne, vítězství se dává, v podzemním průchodě uslyšen jest a římské vojíny k tomu pohnul, aby průchod pootevrouc vnitřnosti uchvátili a k dictatorovi přinesli. Než přijímá-li se při událostech tak dávnověkých to, co se pravdě podobá, za pravdu, může mi to postačiti. Věci takové hodící se více k představování na divadle, jež se zázrakům raduje, než k víře, není mi záhodno ani dotvrzovati ani odmítati. Podzemním průchodem vybranými vojíny naplněným vyřítili se náhle ozbrojenci do chrámu Junonina, který ve vejské tvrzi byl. I vrhne se z nich část na nepřítele na hradbách s týlu, část vypáčí závory u bran, část metá oheň, protože se

*) Vůbec celá válka vejská jest bájemi protkána, na jejichž upravení působila pověst o válce trojské.

střech kamení i cihly od žen a otrokův házeny byly. Všecko naplní pokřik různými hlasy děsících i se lekajících, smíšený s nářkem žen a dětí. V okamžiku bylo město plno nepřátel, když ozbrojenci na všech stranách se zdí sraženi byli a otevřenými branami jedni valem se hrnuli, druzí na opuštěné zdi vstoupali. Bitva jest na všech místech. Potom když velké již učiněno bylo krve prolití, ochabuje bitva a dictator poručí hlasatelům provolati, aby bezbranných ušetřeno bylo. To byl konec prolévání krve. Na to začalo vzdávání se bezbranných a vojsko se rozběhlo s přivolením dictatorovým po kořisti, a když tato před jeho očima u větší mnohem míře nad naději a pomyšlení i z věcí větší ceny přinášena byla, modlil prý se ruce k nebesům pozdvihuje, aby vidí-li se komu z bohův i lidí jeho i římského národu štěstí přílišným, dovoleno bylo tuto závist co nejmenší jeho soukromou i obecnou římského národu nehodou zmírniti. Při této modlitbě prý obraceje se upadl klopýtnu, a to znamení táhli později lidé, již dle výsledku o věcích soudí, k odsouzení Camilla samého a pak k pohromě vzetí římského města, kteréž se po nemnohých letech přihodilo. Onen však den ztráven vražděním nepřátel a drancováním města velemohutného.

22. Druhého dne prodal dictator volné osoby do otroctví. Tyto jediné peníze se odvedly do obecní pokladnice ne bez hněvu lidu; také kořisti, kterou s sebou přinesli, nepřičítali, že ji dostali, ani vůdci, který vyhledávaje zástupce skouposti své věci svého rozhodnutí k radě odkázal, ani radě, nýbrž rodině licinské, z které syn radě to přednesl a otec původcem návrhu tak oblíbeného u lidu se stal. Když lidské poklady již z Vejí vyneseny byly, jali se oběti bohův a bohy samé, ale více jako ctitelé než jako drancovatelé odklízeti, neboť jinoši z celého vojska vybraní, kterýmž odnesení Junony do Říma přikázáno

bylo, majíce těla čistě umytá a roucha bělostkvoucí, vstoupili do chrámu s úctou, nejprvé ostýchavě ruce na ni kladouce, protože této sochy dle obyčeje etrurského jenom kněz z jistého rodu se dotýkati směl; na to když kdosi buď božským duchem dotknut byv aneb z jonáckého žertu řekl: „Chceš jíti do Říma, Juno?“ vzkřikli ostatní, že Juno pokynula. Tu jest přidáno k pověsti, že také uslyšen jest její hlas, ana řekla: „Chci“. Dověděli jsme se, že aspoň vyzdvižena byla ze svého sídla stroji malé síly, jako by ráda šla, a že bylo lehko i snadno ji přenésti a že neporouchaná přinesena byla na Aventin, věčné své sídlo, kam ji slibové dictatorovi byli povolali a kde jí potom chrám posvětil tentýž Camillus, který jej zaslíbil.

Takový byl pád Vejí, nejmohutnějšího města jména etrurského, jež velikost ukazovalo i poslední pohromou, protože deset let i zim bez přestání obleženo jsouc konečně, když mnohem více škod spůsobilo než utrpělo, přece, když již také osud na ně doléhal, okopy a ne mocí vybojováno jest.

23. Jak se do Říma zvěstovalo, že Veje vzaty jsou — ačkoliv i znamení opatřena byla a výpovědi věštcův a věštby Pythiiny známy byly a pokud lidským věhlasem podniknutí podporováno býti mohlo, za vůdce Marca Furia, největšího z vojvod všech zvolili, přece jako z nenadání, protože tam po tolik let se střídavým štěstím válčeno a mnoho porážek utrpěno bylo, nesmírná byla radost a než rada uzavření o tom učinila, byly všechny chrámy plny římských matek díky bohům vzdávajících. Rada uzavřela činění díkův na čtyři dni, kolik dní v žádné dřívější válce nebylo. Také příchod dictatora, když se mu všichni stavové vstříc vyhrnuli, jest více oslaven, než koho kdy před tím, a triumf jeho převýšil o mnoho všechen obvyklý spůsob oslavování onoho dne. Nej-

více pohlíželi na něho, an do města vjížděl na voze, do něhož bílí koně zapřaženi byli. I vidělo se, že to není neřku občansky ale ani lidsky; ano vykládali to za věc povážlivou, že se dictator koňmi Jupiteru a slunci rovnal. I byl právě pro tuto jedinou okolnost triumf jeho více slavný než milý. Potom pronajal vystavění chrámu Junoně královně na Aventině a posvětil chrám matky Matuty, a vykonav všecky božské i lidské věci složil dictatorský úřad. Na to se začalo rokovati o oběti Apollinu, a když Camillus pravil, že mu desátou část kořisti zaslíbil a nejvyšší kněží za to měli, aby národ náboženské povinnosti dostál, nenalezal se snadno prostředek k rozkazu, aby lid kořist nazpět přinesl, by z ní povinná část k oběti oddělena byla. Konečně přistoupilo se k tomu, co se nejmírnějším býti vidělo, aby, kdo za sebe i dům svůj náboženské povinnosti dostáti chce, sám kořist svou si oceniv cenu desáté části do obecní pokladnice odvedl, aby z ní oběť zlatá, důstojná velebnosti chrámu a moci tohoto boha vedle důstojnosti římského národu učiněna byla. Také toto odvádění odvrátilo náklonnost lidu od Camilla. Mezitím přišlí poslové od Volskův a Aequů chtíce učiniti mír. I dosáhli míru více proto, aby tak dlouhou válkou unavená obec si odpočinula, než že by hodní prosili.

Od r. 360—361. od z. Ř. = od r. 392—391. př. Kr.

24. Po vzetí Vejí měl následující rok šest plukovníkův s consulskou mocí, dva Publie Cornelie, Cossa a Scipiona, Marca Valeria Maxima po druhé, Kæsona Fabia Ambusta po třetí, Lucia Furia Medullina po páté, Quinta Servilia po třetí. Corneliům připadla losem válka falerijská, Valeriovi a Serviliovi capenská. Oni se nepokusili o města útokem aneb ohradami, nýbrž spustošili krajinu i nakořistili věcí venkovských. Žádný ovocný strom, nic úrodného nezůstalo na polích. Tato

pohroma podrobila národ capenský. Prosícím dán jest mír. Ve Falerijsku trvala válka. V Římě mezitím byl mnohonásobný rozbroj, k jehož umírnění za vhodné uznali, aby osada do Volska dovedena byla, kam se tři tisíce římských občanův sebrati mělo. I byli třipáni k tomu zvoleni, rozdělili na hlavu po třech jitrech a sedmi dvanáctinách. Tímto darem začalo se pohrdati, protože za to měli, že jim útěcha k odvrácení větší naděje předvržena jest; neboť proč prý se vypovídá lid do Volska, ježto překrásné město Veje i krajina vejská před očima jest, úrodnější a rozsáhlejší nad krajinu římskou. Město také samo kladli nad město Řím ať polohou ať okázalostí obecních i soukromých staveb a míst. Ano i onen návrh jest k řeči přiveden, o kterém, když Řím od Gallů vzat byl ovšem více se jednalo, aby se přestěhovali do Vejí. Ostatně ustanovovali k obývání Vejí část lidu a část patriciův a dvě města společné obce pospolité mohou, prý, od římského národu obývána býti. Však proti tomu přední muži tak se vzpírali, že pravili, že spíše umrou před očima římského národu než aby něco z těch věcí navrženo bylo, neboť v jediném městě jest prý nyní tolik neshod, což prý by jich ve dvou městech bylo? či prý by kdo nad vítěznou vlast kladl přemoženou i tomu dopustil, aby větší štěstí přemožené Veje měly než za jejich neporušeného stavu bylo? konečně mohou prý od svých spoluobčanův ve vlasti opuštěni býti, ale aby vlast a spoluobčany opustili, k tomu že jich žádná moc nikdy nepřinutí, a Tita Licinia — neb on z tribunův lidu přednášel tento návrh — ať následují co zakladatele Vejí, zanechavše boha Romula, syna božího, otce a zakladatele města Říma.

25. Když tak šeredný rozbroj se vedl, — dostaliť však otcové část tribunův na svou stranu — nedonucovala žádná jiná okolnost lidu násilí se zdržeti,

než to, že kdykoliv se křik za příčinou početí rvačky strhl, nejčetnější muži rady první davu se vydávajíce jej povzbuzovali, aby se na ně vrhli i je bili a zavraždili. Když se ostýchali rukou vztáhnouti na jejich stáří i důstojenství a hodnost, byla také úcta v cestě hněvu při ostatních podobných podniknutích. Ale Camillus opět a opět na všech místech veřejně mluvě říkal, že to není nic divno, že obec v zabylost upadla, poněvadž slibem zavázána jsouc péči o všechny věci má za přednější než o splnění náboženské povinnosti, on prý nic nemluví o odvedení spíše dárku než desátku, poněvadž od tohoto, když se každý soukromě zavázal, národ osvobozen jest; než to že mu nedovoluje jeho svědomí zamlčet', že jenom z té kořisti, která z věcí movitých záleží, desátek se ustanovuje, ale o městě a vydobyté krajině, nižádná se zmínka neděje. Jelikož se rozhodnutí o této věci radě povážlivým vidělo a k nejvyšším kněžím odkázána byla, uznal jejich sbor po přibrání Camilla, že co před učiněním jeho slibu Vejanům patřilo a po slibu do moci římského národu přišlo, z toho desátá část Apollinu jako posvá'ná náleží. Tak přišlo město i krajina v ocenění. Peníze jsou z obecní pokladnice vydány a plukovníkům s konsulskou mocí úkol dán, aby za ně zlata nakoupili. Ale poněvadž ho dostatek nebyl, přislíbily matky, schůzky k poradě o té věci odbývše, plukovníkům zlato i všechny okrasy své všeobecným usnesením a přinesly je do obecní pokladnice. Milá byla tato věc radě jak která nejvíce, i jest pro tuto spanilomyslnost matkám, jak se vypravuje, vzdána čest, aby ku obětem i hrám vozův čtyrkolých, ve dni sváteční i všední vozův dvoukolých užívaly. Přijata jest od každé váha zlata i oceněna, aby se za ni peníze vyplatily a uznalo se za vhodné, aby zlaté měsidlo uděláno bylo, které by Apollinu do Delf se přineslo.

Jakmile mysli náboženských rozpaků zbaveny

byly, obnoví rozbroj tribuni lidu. Lid jest pobuřován proti všem mužům nejčelnějším a přede všemi proti Camillovi, on prý kořist vejskou odvedením do obecní pokladnice i zasvěcením v nivec uvedl. Nepřítomným lají srdnatě, ku přítomným, když se samoděk rozhněvanému lidu vydávají, chovají úctu. Jak spatřili, že se z toho roku věc prodlužuje, zvolí opět na rok za tribuny lidu tytéž původce návrhu. Také otcové usilovali o totéž stran zakročovatelův proti návrhu. Tak jsou z větší části za tribuny lidu titéž opět zvoleni.

26. Při volbách plukovníkův dosáhli toho otcové s největším namáháním, aby Marcus Furius Camillus zvolen byl. Tvářilić se, jako by pro války vůdce chystali, než hledán byl odpůrce proti rozdávání tribunskému. S Camillem jsou zvoleni za plukovníky s konsulskou mocí Lucius Furius Medullinus po šesté, Gajus Aemilius, Lucius Valerius Publicola, Spurius Postumius, Publius Cornelius po druhé. S počátku roku tribuni lidu nehnuli ničím, pokud by Marcus Furius Camillus neodtáhl do Falerijska, jemuž tato válka poručena byla. Odkládáním potom věc usnula a Camillovi, kteréhož co odpůrce nejvíc se strachovali, sláva se vzmohla ve Falerijsku. Neb proto, že se zprvu nepřátelé za hradbami drželi, za nejbezpečnější to považujíce, přinutil je pleněním dědin a zažeháním dvorcův, aby z města vytáhli. Než bázeň zamezila jim příliš daleké postoupení. Položí se asi tisíc krokův od města táborem nedůvěřujíce v nižádnou jinou věc, že dosti bezpečna jest, než v obtížnost přístupu po cestách kolem drsných i hrbolatých a z části úzkých z části příkrých. Ale Camillus následuje vůdce cesty z venkova jatého, hnul pozdě v noci ležením a objevil se na úsvitě na místech mnohem vyšších. Na třech stranách okopávali se Římané, [illegible]

pokusí o překažení díla, ale on je porazí i rozpráší a Falerianům jest z toho tolik nahnáno strachu, že útěkem bez všeho řádu mimo své ležení, jež blíže bylo, se přehnali a do města pospíchali. Mnoho jich jest potřeno i poraněno, než v uleknutí do bran vpadali. Ležení jest vzato, kořist quaestorovi odvedena s velkým hněvem vojínův, ale přísnosti velení se podrobujíce tétéž ctnosti i nenáviděli i se jí obdivovali. Na to nastalo obléhání města a okopávání, a časem se dály výpady městského lidu na přední stráže římské i drobné půtky, a čas se mařil a naděje se nikam neklonila, poněvadž obilí i jiné zásoby z dřívějšího dovozu u větší hojnosti obleženým než obléhajícím stačily. I zdálo se, že rovněž dlouhé namahání bude, jako u Vejí bylo, kdyby štěsti a zároveň vzorná chrabrost u válečných věcech dokázaná římskému vojvodě i brzkého vítězství nebyly daly.

27. Bylo obyčejem ve Faleriích, že téhož co učitele a průvodčího dítek používali, i zároveň bylo více pacholat péči jediného odevzdáváno, což ještě dnešního dne v Řecku trvá. Dítky nejčelnějších mužův, jakož se obyčejně děje, vyučoval ten, který učeností vynikati se zdál. Poněvadž on obvykl dítky za příčinou hry i cvičení z města vyváděti, neupustil nic z tohoto obyčeje za času války a uvlékaje je brzy kratší brzy delší kus cesty od brány postoupil za rozmanitých her a rozmluv nad obyčej dále a jak se mu příležitost naskytla, přivedl je předními strážemi nepřátelskými a potom ležením římským do hlavního stanu ku Camillovi. Tam k bohaprázdnému skutku bohaprázdnější přidá řeč, že Falerie do rukou Římanům vydal, protože ty dítky, kterýchž rodiče tam hlavami při správě jsou, v jejich moc dal. Jak to Camillus uslyšel, praví: „Nepřišel jsi ani k národu ani k vojvodě podobnému sobě s darem bohaprázdným sám jsa bohaprázden. Nám s Faleriany není společenství, které

se děje smlouvou lidskou, ale kteréž vštípila příroda, oběma jest i bude. Má také válka jakož i mír svá práva, i naučili jsme se je ne méně spravedlivě než statečně vykonávati. Zbraň máme ne proti tomu věku, jehož i po dobytí měst šetřeno bývá, nýbrž proti těm, již též ozbrojeni jsou, kteří nebyvše od nás ani uraženi ani popuzeni na římské ležení u Vejí útokem hnali. Ty jsi je, pokud na tobě záleželo, novým zločinem překonal, já nad nimi římským uměním, statečností, okopy, zbraní zvítězím." Na to ho, poručiv mu ruce na záda spoutati, odevzdal chlapcům, aby ho do Falerií zpět dovedli, a dal jim pruty, jimiž by zrádce do města hnali mrskajíce. Když při tomto výstupu nejprvé shon lidu povstal, potom od úředníkův za příčinou té nové události rada povolána byla, způsobena jest v smýšlení taková proměna, že u těch, kteří nedávno záštím i hněvem zdivočivše skoro raději záhubu vejskou než mír kapenský chtěli, za mír veškerá obec žádala. Počestnost římská, spravedlivost vojvodova oslavována jest na náměstí a v radnici a za souhlasu všech odejdou poslové ku Camillovi do ležení a odtud s dovolením Camillovým do Říma k radě, aby Falerie vzdali. Přivedeni byvše do radnice takto prý mluvili: „Otcové shromáždění! Vítězstvím, kterému nižádný ani bůh ani člověk záviděti nemůže, jsme od vás a vašeho vojvody přemoženi i vzdáváme se vám, domnívajíce se, že, což jest největší slávou vítěze, lépe pod vaším panováním než pod svými zákony žíti budeme. Výsledkem této války jsou dva blahodárné příklady lidskému pokolení dány. Vy jste raději chtěli poctivosti ve válce než okamžitému vítězství, my poctivostí vyzváni byvše sami od sebe vítězství jsme podali. My jsme vám podrobeni. Vyšlete ty, kteří by zbraň, kteří by rukojmě, kteří by město s otevřenými branami přijali. I nebudete ani vy s poctivostí naší ani my s panováním vaším nespokojeni."

Camillovi jsou i od nepřátel i od občanů díky vzdány. Falerianům peníze na mzdu vojínům onoho roku uloženy, aby národ římský berně sproštěn byl. Když mír dán byl, jest vojsko do Říma zpět přivedeno.

28. Jak Camillus s mnohem větší slávou, než když ho při triumfu bílí koně vezli, vyznamenav se přemožením nepřátel spravedlivostí i počestností do Říma se navrátil, nemohla úcty k němu mlčky chovati rada, aby bez meškání slibu se nesprostila. I jsou poslové Lucius Valerius, Lucius Sergius, Aulus Manlius, na jedné válečné lodi vypraveni, aby zlatý kotel, oběť Apollinu, do Delf přinesli, ale jsou nehrubě daleko úžiny sicilské od mořských loupežníkův liparských polapeni a na Lipary přivezeni. Byl v té obci obyčej, že se dělili o kořist, jako by byla výpravou obecnou lapena. Náhodou při nejvyšším úřadu byl toho roku jakýsi Timasitheus, muž více Římanům než svým rodákům podobný, který poslův jméno i oběť a boha, jemuž posýlána byla, v úctě maje, také lid, jenž obyčejně vladaři svému podoben bývá, pravou zbožností naplnil a posly do obecního hostince uvedl a nad to doprovodiv je ochranným loďstvem do Delf, přivedl je odtud bez úrazu do Říma. S ním jest po usnesení rady pohostinství uzavřeno a dary od obce mu dány.

Toho roku bylo v Aequech se střídavým štěstím válčeno, tak že bylo nejisto i u samých vojsk i v Římě, zdali zvítězila aneb zdali přemožena jsou. Vojvodami římskými byli z plukovníkův Gajus Aemilius, Spurius Postumius. S počátku vedli válku společně. Když potom nepřátelé poraženi byli v bitvě, uznáno za vhodné, aby Aemilius posádkou Verruginu držel, Postumius krajinu pustošil. Když tam s vojskem neuspořádaným následkem zdařilého boje příliš nedbale postupoval, udeřili naň Aequové a postrašivše jej zapudili ho na nejbližší kopce; odtud se rozšířil postrach

Camillovi jsou i od nepřátel i od občanů díky vzdány. Falerianům peníze na mzdu vojínům onoho roku uloženy, aby národ římský berně sproštěn byl. Když mír dán byl, jest vojsko do Říma zpět přivedeno.

28. Jak Camillus s mnohem větší slávou, než když ho při triumfu bílí koně vezli, vyznamenav se přemožením nepřátel spravedlivostí i počestností do Říma se navrátil, nemohla úcty k němu mlčky chovati rada, aby bez meškání slibu se nesprostila. I jsou poslové Lucius Valerius, Lucius Sergius, Aulus Manlius, na jedné válečné lodi vypraveni, aby zlatý kotel, oběť Apollinu, do Delf přinesli, ale jsou nehrubě daleko úžiny sicilské od mořských loupežníkův liparských polapeni a na Lipary přivezeni. Byl v té obci obyčej, že se dělili o kořist, jako by byla výpravou obecnou lapena. Náhodou při nejvyšším úřadu byl toho roku jakýsi Timasitheus, muž více Římanům než svým rodákům podobný, který poslův jméno i oběť a boha, jemuž posýlána byla, v úctě maje, také lid, jenž obyčejně vladaři svému podoben bývá, pravou zbožností naplnil a posly do obecního hostince uvedl a nad to doprovodiv je ochranným loďstvem do Delf, přivedl je odtud bez úrazu do Říma. S ním jest po usnesení rady pohostinství uzavřeno a dary od obce mu dány.

Toho roku bylo v Aequech se střídavým štěstím válčeno, tak že bylo nejisto i u samých vojsk i v Římě, zdali zvítězila aneb zdali přemožena jsou. Vojvodami římskými byli z plukovníkův Gajus Aemilius, Spurius Postumius. S počátku vedli válku společně. Když potom nepřátelé poraženi byli v bitvě, uznáno za vhodné, aby Aemilius posádkou Verruginu držel, Postumius krajinu pustošil. Když tam s vojskem neuspořádaným následkem zdařilého boje příliš nedbale postupoval, udeřili naň Aequové a postrašivše jej zapudili ho na nejbližší kopce; odtud se rozšířil postrach

také do Verruginy k druhému vojsku v posádce. Postumius přivedl svůj lid na místo bezpečné a když hromadu povolav strach a útěk mu vytýkal, že se poraziti dali nepříteli nejbojácnějšímu a nejprchavějšímu, zkřikne veškeré vojsko, že zasloužené pokárání slyší a přiznává se, že hanebného skutku se dopustilo, ale že titéž to napraví aniž nepřátelé tuto radost dlouho míti budou. Žádali, aby je bez meškání odtud proti ležení nepřátelskému vedl — i bylo před očima na rovině rozbito — a nezpěčovali se žádného trestu, pakli by ho před nocí nevydobyli. On je pochválí a povelí tělu si hověti a za čtvrté hlídky pohotovu býti. Také nepřátelé chtějíce noční útěk Římanův s výšiny zameziti, na cestě, která do Verruginy vedla, postavili se proti nim i jest svedena bitva přede dnem — ale měsíc svítil po celou noc — a bitva byla nehrubě nejistější než za dne. Avšak pokřik se přenesl do Verruginy a poněvadž myslili, že se na římské ležení útokem žene, spůsobil tam takový postrach, že je marně zadržoval a zapřisahal Aemilius a že se rozptýlivše do Tuscula utekli. Odtud přinesena jest zpráva do Říma, že Postumius i s vojskem zahlazen jest. On však, když svítalo, a strach minul, že by po různu stíhajíce v nástrahy padli, šikem projel a sliby*) opětuje, takový zápal jim vnukl, že déle jejich útoku Aequové nezdrželi. Na to se stala porážka mezi utíkajícími až do zahlazení nepřátel, jako když více hněvem než statečností bitva řízena jest. Po smutném poselství od Tuscula, jež marně podésilo obce, následuje list Postumiův vavřínem ozdobený, že vítězství jest římského národu a vojsko aequovské zahubeno.

*) které mu předešlého dne vojsko učinilo.

Od r. 362—363. od z. Ř.

29. Protože návrh tribunův*) lidu svého cíle ještě nenalezl, usiloval jednak lid, aby původcové návrhu úřad opět podrželi, jednak otcové, aby zakročovatele proti návrhu opět zvolili. Než lid na svém sněmu obdržel převahu. Tuto porážku pomstili otcové učiněním usnesení rady, aby zvoleni byli konsulové, vrchnost u lidu nenáviděná. Po roku patnáctém**) zvoleni jsou konsulové Lucius Lucretius Flavus, Servius Sulpicius Camerinus. Když na začátku roku tribuni lidu ku provedení svého návrhu srdnatě se pozdvihli, proto že nikdo z jejich sboru zakročiti nechtěl, a konsulové právě proto o nic liknavěji neodporovali a celá obec k této jediné záležitosti se obrátila, vydobyli Aequové Vitellie, římské osady v své zemi. Největší část osadníkův bez škody utekla se do Říma, neb město zradou v noci dobyto a protější částí města volný útěk poskytnut. Konsulu Luciu Lucretiovi připadlo losem vedení této války. On vytáhne s vojskem a zvítězí nad nepřáteli bitvou a vrátí se do Říma k boji mnohem většímu. Bylť rok položen Aulu Verginiovi a Quintu Pomponiovi, tribunům lidu za předešlého dvouletí a bylo povinností rady, aby otcové svorně jich hájili, neboť neobviňoval jich nikdo ani z nějakého jiného zločinu v životě ani v zastávání úřadu leč z toho, že otcům se zalibujíce proti návrhu tribunskému zakročovali. Avšak zvítězil hněv lidu nad vplyvem rady a s příkladem velmi špatným jsou nevinní odsouzeni každý k desíti tisícům těžkých assův. To těžce nesli otcové. Camillus obviňoval veřejně lid ze zločinu, který prý již proti svým se obrátiv nenahlíží, že nespravedlivým rozsudkem nad tribuny za-

*) t. j. o přestěhování části národu do Vejí.
**) Bylť r. 346. Ř. — Liv. IV. 54. — posledně zvoleni kosulové.

kročování vyzdvihl, vyzdvižením pak zakročování tribunskou moc vyvrátil, neboť klamají prý se v naději své, že otcové bezuzdnou zvůli této vrchnosti snesou; když tribunské násilí tribunskou pomocí odráženo býti nemůže, vynajdou prý otcové jinou zbraň.*) Také konsulům vyčítal, že to mlčky snesli, že za záruky obecné oklamáni byli ti tribuni, kteří se usnesení rady přidrželi. Takto veřejně řečně, rozmnožoval co den více rozhořčenost lidí.

30. Rady však neustával podněcovati proti návrhu, aby nesestoupili na náměstí, až den přednášení návrhu přijde, jinak než jako ti, kteří na paměti mají, že se jim za oltáře i krby a chrámy boží a půdu, na které zrozeni jsou, bude potýkati, neboť co se jeho soukromě týče, že, není-li to hříchem v boji za vlast své slávy pamětliv býti, jej to povznáší, když se v městě od něho vzatém obývá, když on každodenně pomníku své slávy požívá, a když před očima město má, kteréž při jeho triumfu neseno bylo,**) když všickni kráčejí po stopách jeho zásluh, ale že za hřích považuje to, aby v městě od bohův opuštěném a zanechaném se obývalo, a na vydobyté půdě římský národ bydlel a za vítěznou vlast přemožená se vyměnila. Těmito domluvami nejčelnějšího muže jsou povzbuzeni otcové, staří i mladí, a když návrh přednášen byl, sestoupivše se přišli na náměstí i rozptýlivše se po okresech podávali ruce každý svým krajanům a jali se slzíce je prositi, aby neopustili té vlasti, za kterou velmi statečně i šťastně sami a jejich otcové bojovali, ukazujíce při tom na kapitolium, chrám Vestin a ostatní chrámy bohů vůkol,

*) moc diktatorskou.

**) Bylať u římských vojevůdcův obyčejem nositi při triumfu vyobrazení svedených bitev, dobytých měst, krajin a podobných předmětův, kterých s sebou vzíti nemohli.

aby nepřevedli národu římského co vypovězeného a vyobcovaného z půdy otcovské a od božstva ochraněného do nepřátelského města a neuvedli obce v ten stav, že by bývalo lépe, kdyby Veje vzaty nebyly, aby Řím nebyl opuštěn. Proto že si nepočínali násilím nýbrž prosbami, a že mezi prosbami mnohé zmínky o bozích byly, stalo se to velmi velké části povážlivým a bylo okresův o jeden více, jež návrh zamítly než přijaly. I bylo toto vítězství tak příjemno otcům, že druhého dne po návrhu konsulův usnesení se stalo, aby z vejské krajiny po sedmi jitrech lidu rozděleno bylo a to nejen otcům čeledním, nýbrž aby na všechny osoby volné v rodině ohled brán byl a aby v této naději dítky vychovávati chtěli.

Od r. 363.—364. od z. Ř.

31. Tímto darem jest lid uchlácholen i nebylo žádného boje, aby se neodbývaly volby konsulův. Za konsuly jsou zvoleni Lucius Valerius Potitus, Marcus Manlius, který později měl příjmí Capitolinus. Tito konsulové vystrojili velké hry, jež diktator Marcus Furius ve válce vejské zaslíbil. Toho roku jest posvěcen chrám královny Junony od téhož diktatora a v též válce zaslíbený, a vypravuje se, že toto posvěcení velikou horlivostí matek oslaveno jest. S Aequy byla vedena nehrubě památná válka v Algidě, proto že nepřátelé skoro dříve poraženi byli než se sražení stalo. Valeriovi, proto že vytrvaleji nepřátele na útěku potíral, jest povolen triumf, Manliovi, aby u menší vítězoslávě do města vstoupil. Téhož roku vypukla nová válka s Volsiniany, kam pro hlad i morovou ránu, jež v krajině římské suchotou i přílišným vedrem povstaly, vojsko vedeno býti nemohlo. Proto Volsiniané Salpiňany *) k sobě připojivše zpupněli a

*) Nepochybně své blízké sousedy.

sami od sebe do římských dědin vpády učinili. Na to jest válka oběma národům opovězena. Censor Gajus Julius zemřel a na jeho místo jest dosazen Marcus Cornelius, z čehož si potom svědomí dělali, proto že v tom pětiletí Řím vzat jest, aniž se pak kdy dosazuje censor na místo odumřelého. I proto že konsulové do nemoci upadli, uznáno jest za vhodné, aby mezikrálem zpytování posvátných znamení obnoveno bylo. Když tedy dle usnesení rady konsulové úřad složili, zvolen jest mezikrálem Marcus Furius Camillus, který Publia Cornelia Scipiona, ten pak Valeria Potita za mezikrále zvolil. Od něho jest zvoleno šest plukovníkův s konsulskou mocí, aby obec pospolitá dostatek úředníkův měla, kdyby i některý z nich churav byl.

Od r. 364.—365. od z. Říma.

32. Prvního července nastoupili na úřad Lucius Lucretius, Servius Sulpicius, Marcus Aemilius, Lucius Furius Medullinus po sedmé, Agrippa Furius, Gajus Aemilius po druhé. Z těch připadla válka volsinijská Luciu Lucretiovi a Gaju Aemiliovi, salpinská pak Agrippovi Furiu a Serviu Sulpiciovi. Dříve bylo bojováno s Volsiniany. Válka byla počtem nepřátel veliká, bojem nebrubě krutá. Zahnán jest jejich voj na útěk prvním sražením, osm tisíc ozbrojencův jest od jízdy zaskočeno i složili zbraň a vzdali se. Pověst o této válce dovedla toho, že se Salpiňané v bitvu nespustili, hájili se za hradbami. Římané kořistili všude i v krajině salpinské i volsinijské, při čemž nikdo tomuto násilí nebránil, až Volsinianům válkou zemdleným příměří na dvacet let dáno jest pod tou výminkou, aby Římanům odčinění dali a mzdu vojsku za ten rok zaplatili.

Téhož roku zvěstoval Marcus Caedicius, sprostý

muž, tribunům, že v nové třídě, kde nyní svatyně jest, nad chrámem Vestiným za ticha nočního hlas lidského jasnější uslyšel, který mu velel říci úředníkům, že Gallové přicházejí. Tím jest, jakož obyčejně pro chatrnost vypravovatelovu pohrdnuto, též proto, že toto plémě vzdáleno i tudíž méně známo bylo. Osud kvapně se blížil; i není jenom napomenutí boží zamítnuto, ale i lidskou pomoc, jež jediná byla, Marka Furia odstranili od města, který když rok mu položen byl, od Lucia Apuleja, tribuna lidu pro kořist vejskou, ztrativ v týž čas syna mladého, krajany a svěřence své, jichž velká část z lidu byla, do domu svého povolal a na jejich smýšlení se jich vyptal; a když pak odpověď obdržel, že složí pokutu, k níž odsouzen bude, ale z viny že ho propustiti nemohou, do vyhnanství odešel, pomodliv se bohům nesmrtelným, aby děje-li se jemu nevinnému toto příkoří, co nejdříve v obci po něm touhu vzbudili. Nepřítomen jsa jest odsouzen k patnácti tisícům těžkých assův.

33. Když vyhnán byl občan, za jehož přítomnosti, jest-li jinak jaká lidská věc jista, Řím by byl nemohl vzat býti, přišli, ana se městu osudná porážka blížila, poslové od Clusianův za pomoc proti Gallům žádajíce. Vypravuje se o tomto národu, že lahodou ovoce a nejvíce vína, neobvyklé tehdy lahůdky, jat byv, Alpy překročil a krajiny, v nichž před tím Etruskové přebývali, v držení vzal, a že do Gallie přivezl víno aby onen lid přivábil, Arruns z Clusia z hněvu nad tím, že mu choť svedl Lucumo, jemuž on sám poručníkem byl, jinoch přemocný, kteréhož nebylo lze potrestati leč sjednáním cizí moci. Ten prý jim vůdcem byl při přechodu přes Alpy i původcem dobývání Clusia. Já se své strany zapíral bych, že Gallové ku Clusiu od Arrunta aneb některého jiného Clusiana přivedeni jsou, než dostatečně známo jest, že nepřekročili Alp

ti první, kteří Clusia dobývali, neboť o dvě stě let dříve než Clusia dobývali i město Řím vzali, přestoupili do Italie Gallové aniž nejprvé s těmito Etrusky, nýbrž mnohem dříve s oněmi, kteří mezi apenninskými horami a Alpami obývali, gallská vojska často bojovala. Před římským panováním rozprostírala se moc Tuskův daleko po zemi i po moři. Jaká byla síla jejich na moři horním i dolním, jimiž jako ostrov Italie obklíčena jest, toho důkazem jsou jmena jejich, z nichž jedno *) tuským dle společného jmena tohoto národa, druhé atrijským **) od Atrie ***) tuské osady italští národové nazvali. Řekové nazývají tatéž tyrrhenským a adrijským. I rozkládajíce se k oběma mořím obývali oni v krajích majíce po dvanácti městech †) dříve s té strany apenninských hor k moři dolnímu, později za apenninskými horami vyslavše tolik osad, kolik původních měst bylo, jež za Padem všechny krajiny mimo zákoutí Venetův, kteří kolem zátoky mořské bydlí, až k Alpám osadili. Také alpští národové mají bez pochybnosti týž původ a nejvíce raetští, kteříž povahou země samé zdivočili, tak že z dávnověkosti ničeho nepodrželi mimo hlahol a ani toho bez porušení.

34. O přechodu Gallův do Italie toto jsme se dověděli. Za kralování Staršího Tarquinia v Římě měli mezi Celty, kteří jsou třetí částí Gallie, vládu Biturigové. Tito dávali celtské zemi krále. Takovým byl Ambigatus, přemocný statečností i štěstím, jak svým tak obecným, jelikož za jeho panování Gallie tak úrodná zemskými plodinami i lidmi byla, že se

*) t. j. dolní.
**) t. j. horní.
***) Atria tusky, Adria aneb Hadria latinsky, město na pobřeží Padu patřilo původně Umbrům, a po jejich vypuzení Etruskům.
†) t. j. spolkových, na kterých jiná ale menší závisela.

zdálo, jako by přebývající množství spravováno býti nemohlo. On sám jsa již vysokého věku a chtěje království obtěžujícího davu zbaviti projevil, že Bellovesa a Sigovesa, sestřiny syny, jonáky statečné, do sídel vyšle, která bozi posvátnými znameními ukáží; ať si povolají takové množství, jaké by sami chtěli, aby žádný národ nemohl příchozích zdržeti. Tu dány jsou věštbami Sigovesovi hercinské hvozdy, Bellovesovi dávali bozi o nemálo příjemnější cestu do Italie. Tento povolal, co z jeho*) národův přebývalo, Biturigy, Arverny, Senony, Aedue, Ambarry, Carnuty, Aulerky. Vytáhnuv s valnými zástupy pěších i jízdních přišel ku Tricastinům. Tam jim byly v cestě Alpy, které, jak já se tomu nikoliv nedivím, nepřestupnými se viděly, protože ještě po žádné cestě překročeny nebyly, pokud aspoň paměť o tom bez přetržení trvá, leda by se líbilo bájím o Herculovi věřiti. Když tam Gally jako obklíčené vysokost hor poutala, a oni se kolem ohlíželi, kudy by přes temena nebetyčná přešli, zdržely je také rozpaky náboženské, protože se zpráva donesla, že na cizince obydlí vyhledávající od národa salyjského útok učiněn jest. Byli to Massiliané, kteří na lodích z Fokaje vyšli. Gallové domnívajíce se, že to znamení jejich osudu jest, přispěli jim, aby, kteréž místo nejprvé na zemi vystoupivše v širších lesích osadili, to opevniti mohli. Sami pak přestoupili skrze Tauriny i hvozdy julských Alp**) a porazivše Tusky nedaleko řeky Ticinu a uslyševše, že ta krajina, v kteréž se usadili, insuberskou se nazývá, založili tam berouce jméno místa za znamení, protože jakási krajina aedujská příjmí „Insuberská“ má, město a nazvali je Mediolanium.

*) t. j. jemu odevzdaných, aby z nich lid sebral a vyvedl, jež se tu u volném přistavku vypočítávají.

**) Připomínání julských Alp na tomto místě povstalo omylem opisovatelův. Ostatní v poznámce.

35. Po nich hned následoval jiný zástup, Cenomani, pod vůdcem Elitoviem po stopách prvního zástupu tím samým prosmykem s pomocí Bellovesovou, a když Alpy překročil, usadil se tam, kde nyní města Brixia a Verona jsou, kterážto města měli v držení Libuové, po těchto Salluviové vedlé Laevův, starého národu ligurského se usadili, jenž kolem řeky Ticinu obýval. Na to Poenin*) překročí Bojové a Lingoni, a poněvadž již mezi Padem a Alpami všechno zaujato bylo, přepraví se přes Pad po prámech a vypudí ze země nejen Etrusky ale i Umbry avšak mezi apenninskými horami se zdrželi. Po nich měli Senoni, nejposlednější z přistěhovalcův, své krajiny od řeky Utentu až k Aesu.**) O tomto národu se dovídám, že ku Clusiu i odtud do Říma přišel, to ale málo jisto jest, zdali sám aneb pomocí všech Gallův s té strany Alp. Clusiané jsou novou válkou poděšeni, když množství, když nevídané lidi a spůsob jejich zbraní spatřovali i slyšeli, že od nich s té i oné strany Padu etrurští plukové často poraženi byli, i vypravili, ač s Římany žádného práva ku spolku aneb přátelství neměli, leda že Vejanův, svých pokrevencův proti římskému národu nebránili, posly do Říma žádat na radě pomoci. Stran pomáhání není ničeho dosaženo. S poselstvím jsou odpraveni synové Marka Fabia Ambusta, kteří ve jménu rady a národu římského s Gally vyjednávati měli, aby nedoráželi na spojence a přátele římského národu, od kterých žádné křivdy neutrpěli; že Římané by jich i válkou hájiti musili, kdyby okolnosti donucovaly, než že se jim lepším vidělo, aby válka možno-li sama odvrácena byla, a aby

*) Velký Bernhard. — Slovo to psáno bývá buď Penninæ, buď Peninæ, buď také Poeninæ Alpes. Poslední spůsob psaní povstal mylným odvozováním, protože prý tudy Hannibal (Poenus) do Ialie přišel.

**) Utis n. Montone, Aesis n. Esino.

Gallové, národ neznámý, spíše mírem než zbraní poznán byl.

36. Mírné bylo poselství, kdyby nebylo mělo poslův přenáruživých a více Gallům než Římanům podobných. Když oni své rozkazy ve shromáždění Gallův přednesli, dána jest jim odpověď, že, ač jméno Římanův po prvé slyší, přece myslí, že to stateční muži jsou, protože na nich od Clusianův v nebezpečné době pomoci žádáno bylo; i jelikož raději vyslanstvím než zbraní svých spojencův hájiti chtěli, že ani oni míru nezamítají, který onino přinášejí, jestliže Gallům nedostatek země majícím Clusiané, kteří jí více mají než vzdělávají, část své krajiny postoupí, jinak že nelze míru dosíci; že také odpovědi u přítomnosti Římanův dostati chtějí, a pakli země odepřena bude, že taktéž u přítomnosti Římanův bojovati budou, aby domů zvěstovati mohli, jak mnoho Gallové ostatní lidi statečností překonávají. Když se Římané tázali, jaké by to právo bylo, pozemků od držitelův vyžadovati aneb zbraní hroziti, a co Gallové v Etrurii dělati mají, oni pak zpupně pravili, že právo ve zbrani nosí a všechno mužům statečným náleží, rozpálí se mysli na obou stranách i rozběhnou se ku zbrani a svedena jest bitva. Tu, poněvadž již osud na město římské doléhal, chopí se proti mezinárodnímu právu poslové zbraně, aniž to mohlo tajno býti, poněvadž před polními znaky etrurskými tři nejurozenější i nejstatečnější z branného mužstva římského bojovali. Tou měrou vynikala cizí statečnost. Ano Quintus Fabius vyjel na koni před šik a kopím bok vůdci gallskému srdnatě na samé prapory etrurské dorážejícímu prohnav zabil ho, a když mu odění snímal, poznali ho Gallové, a po celém šiku dá se znamení, že to posel římský jest. Tu upustíce od hněvu proti Clusianům zatroubí k odstoupení Římanům vyhrožujíce. Někteří [illegible] chtěli, aby se na místě proti Římu táhlo,

ale zvítězili starší věkem, aby dříve poslové vypraveni byli na urážku si stěžovat a žádat, aby za zrušení práva mezinárodního Fabiové vydáni byli. Když to Gallové, jak jim rozkázano bylo, přednesli, nelíbil se i čin Fabiův v radě i vidělo se jí, že barbaři práva požadují. Než strannictví bylo na překážku, aby při mužích takové urozenosti rada neuzavřela toho, co za dobré uznávala. Proto odkáže, aby při ní nebyla vina porážky, jež by se snad utrpěla ve válce gallské, posouzení žádostí Gallův k národu. Tam vplyv a moc o tolik silnější byly, že ti, o jejichž potrestání rokováno bylo, za plukovníky s konsulskou mocí na rok následující zvoleni jsou.*) Gallové tímto skutkem nejinak, než záhodno bylo, uraženi jsouce ku svým se navrátili válkou veřejně vyhrožujíce. Za plukovníky s třemi Fabii zvoleni jsou Quintus Sulpicius Longus, Quintus Servilius po čtvrté, Publius Cornelius Maluginensis.

Od r. 365.—366. od z. Ř.

37. Když tak ohromné neštěstí nastávalo, — tak osud zaslepuje, když nechce, aby jeho nalehající moc stavena byla — tu ona obec, která proti nepřátelům Fidenanům a Vejanům a jiným sousedním národům poslední zkoušejíc pomoci v mnohých bouřlivých dobách diktatora byla jmenovala, tehdy, když nevídaný a neslýchaný nepřítel od Oceanu a nejzazších končin světa válku podnikal, nevyhledala nižádného mimořádného velitelství ani pomoci. Plukovníci, jejichž nerozvážlivostí válka zaviněna byla, měli nejvyšší velení a odbývali odvod o nic bedlivější než jaký ku prostředním válkám odbýván býval, ztenčujíce také

*) Také proto, aby mohli Gallům říci, že úředníků, osob nedotknutelných, vydati nemohou.

pověst války. Když zatím Gallové se dověděli, že porušitelům práva lidského ještě i důstojenství dáno a z jejich vyslanství že smích si tropili, zahoří hněvem, kteréhož toto plémě opanovati nemůže, strhnou náhle prapory a vydají se kvapným pochodem na cestu. Jak při jejich hlomozu, když chvatem mimo táhli, vyděšená města ku zbrani se sbíhala a venkované na útěk se dávali, tu na srozuměnou dávali velkým křikem, že proti Římu táhnou, a zaujímali, kudykoliv kráčeli, koni i muži náramnou prostoru, pochod daleko široko roztáhnuvše. Je však předcházela pověsť a poslové klusijští na to jiných po sobě národův, ale nejvíce postrachu spůsobila rychlosť nepřátel, neb jsou s těží vojskem, jako na překot sebraným, na kvap vyvedeným, u jedenáctého sloupu utkáni kde řeka Alia *) s krustuminských vrchův přehlubokým řečištěm tekouc nehrubě daleko pod silnicí do Tiberu se vlévá. Již bylo všechno naproti i kolem plno nepřátel a plémě k lichým hlukům náchylné bylo naplnilo vše divým zpěvem i rozličnými pokřiky děsného zvuku.

38. Tam plukovníci nezaujavše napřed místa k ležení aniž napřed náspův pevných učinivše, aby v ně ustoupiti mohli, nebyvše pamětlivi aspoň bohův když ne lidí, postavili bez zpytování znamení posvátných, bez vykonání oběti svůj šik jej roztáhnuvše, aby množstvím nepřátel obklopeni býti nemohli, a přec se průčelí nemohla vyrovnati, ježto ztenčováním šik uprostřed slabý a sotva souvislý měli. Bylo trochu vyvýšeného místa na pravé straně, které zálohou osaditi za dobré uznali. I byla tato okolnost jakož počátkem postrachu, tak jedinou spásou utíkajícím. Neboť Brennus, kníže gallské, při malém počtu nejvíce lsti nepřátelské se obávaje a toho domnění jsa, že za-

*) Nyní potok bez jména.

ujato jest vyšší místo k tomu účelu, aby, jak se Gallové s šikem legií přímým čelem srazí, záloha na ně s týlu i s boku útok učinila, obrátil své zástupy proti záloze, nepochybuje, že, sežene-li ji s jejího stanoviště, na rovném poli snadné vítězství míti bude, maje takovou převahu množstvím. Tak nejen osud ale i rozvaha stála při barbarech. V protivném šiku nebylo nic podobno Římanům ani u vůdcův ani u vojínův. Jejich myslí se zmocnilo polekání i útěk a takové zapomenutí na všechno, že mnohem větší část z nich do Vejí, města nepřátelského, ač Tiberis překážel, než přímou cestou do Říma ku ženám a dětem utekla. Zálohy na chvíli místo příhodné uhájilo, ale v ostatním šiku, jak pokřik válečný od nejbližších s boku, od najzazších s týlu uslyšen byl, dali se na útěk bez úrazu, bez boje téměř dříve, než by neznámého nepřítele spatřili, netoliko bitvy nepokusivše se ale neodvětivše ani pokřiku vojenského. I nebylo žádné krveprolití v bitvě, v záda se bili sami s sebou zápasíce, když si v davu na útěku překáželi. Kolem břehu tiberského, kam celé levé křídlo odhodivši zbraně uprchlo, veliká jest učiněna seč a mnohé, kteří neuměli plovati aneb slabí a brněním i jiným oděním stíženi byli, pohltily víry. Největší však část uprchla bez úrazu do Vejí, odkudž neřku nějaká posádka ale ani poselství o porážce do Říma vypraveno není. Od druhého křídla, jež daleko od řeky a více pod vrchem stálo, spěchali všickni do Říma a nezavřevše ani městských bran utekli se do tvrze.

39. Také Gally poutal jako užaslé podiv tak náhlého vítězství. Jsouce i oni uleknutím zaraženi stáli s počátku, jako by nevěděli, co se přihodilo, potom se lekali úkladův, konečně sbírali odění zabitých a snášeli jejich zbraně na hromadu, jakož u nich obyčejem jest. Tu teprv, jak nikde nic nepřátelského nespatřovali, vydali se na pochod a postoupili nehrubě

dlouho před západem slunce k městu Římu. Když tam jejich jezdci dále popojevše zprávu přinesli, že brány nejsou zavřeny, že žádná stráž před branami nestojí, že na hradbách ozbrojenci nejsou, zadrželo je druhé podivení prvému podobné, i uleknuvše se noci a polohy neznámého města položili se mezi Římem a Anienem vyslavše vyzvědače kolem hradeb i bran, jaké asi záměry nepřátelé ve svém přenešťastném položení mají. Ale u Římanův, poněvadž větší část z bitvy do Vejí než do Říma se odebrala a poněvadž nikdo nemyslil, že by někdo živ byl zůstal mimo ty, kteří se do Říma utekli, oplakávali všechny zároveň živé i mrtvé a málem celé město naplnili nářky. Soukromý na to smutek zarazilo obecné strachování, jak se zvěstovalo, že nepřátelé přitáhli. Brzy slyšeli ryk i zpěvy neladné, když se barbaři kolem hradeb v četách proháněli. Celý potom čas udržel mysli tak v napnutí až do druhého dne, že se opět a opět zdálo, jako by útok na město nastati měl; při prvním příchodu, protože ku městu postoupili, neboť byli by prý zůstali u Alie, kdyby neměli toho úmyslu; na to při západu slunce, protože nemnoho dne zbývalo, myslili, že na ně před nocí udeří; potom, že do noci záměr odložen jest, aby tím větší postrach učinili; konečně blížící se denní světlo odnímalo jim ducha a bázni ustavičné neštěstí samo v zápětí přicházelo, když branná moc k branám přitrhla. | Než ani té noci ani následujícího dne nebylo nikoliv občanstvo podobno tomu, jež u Alie tak bojácně na útěk se dalo; neboť poněvadž nebylo žádné naděje, že by město tak malou hrstkou jaká pozůstala, ubráněno býti mohlo, jest uzavřeno, aby s choťmi a dětmi branné mužstvo i mladší ze senatu do tvrze i na Capitolium ustoupili, a když by snesena byla zbraň a obilí, potom s pevného místa bohův i lidí a římského jména hájili, pak aby kněz Quirinův i kněžky Vestiny po-

svátné věci obecní od prolévání krve, od požárův odnesli, a dříve služby jejich opuštěno nebylo, pokud by koho bylo, který by je ctil; pakli tvrz i Capitolium, sídlo bohův, pakli rada, hlava vlády, pakli branné mužstvo přetrvá nastávající záhubu města, netěžka prý jest ztráta starších, lidu v městě pozůstalého, který k smrti na prosto odhodlán byl. I aby to sprostý lid s tím klidnější myslí snášel, hlásali veřejně starci, kteří někdy vítězství slavili a konsuly byli, že s nimi zároveň skonají, aniž těmi těly, kterýmiž zbraně nemohou nésti, nedostatku ozbrojencův přitíží.

40. Takové útěchy byly pronášeny mezi staršími muži k smrti odhodlanými. Pak obráceno jest povzbuzování k voji jonákův, jež na Capitolium a do tvrze doprovázeli, jejich statečnosti a jonáckému duchu odporoučejíce osud města po tři sta šedesát let ve všech válkách vítězného, jakýkoliv by ještě nastával. Když se loučili ti, kteří všechnu naději a pomoc s sebou odnášeli od těch, kteří se byli odhodlali nepřečkati záhuby dobytého města, bylo to samým skutkem i pohledem žalostné, ženský pak pláč a nejisté sem tam běhání doprovázejících tu ty tu ony a mužův i synův svých se tázajících, jakému je osudu zůstavují, nezanechávalo ničeho, co by k neštěstí lidskému zbývalo. Ale velká z nich část šla za svými do tvrze, aniž jim kdo bránil aneb je volal, protože, co prospěšno obleženým ku zmenšení nebranného davu, to málo lidským bylo. Ostatní nejvíce z lidu množství, jehož tak neprostranný kopec ani zaujíti ani při takovém nedostatku obilí vyživiti nemohl, vyhrnulo se z města a odebralo se jako zástupem již jedním na janikulský vrch. Odtud se rozptýlili částí po venkově, částí se odebrali do sousedních měst, bez všelikého vůdce aneb dorozumění, jdouce každý pro sebe za svou nadějí, za svými úmysly, když se byli do věcí obecných naděje vzdali. Mezitím kněz Quirinův i panny Vestiny

zanechavše péče o své jmění odbývají poradu, které posvátné věci s sebou vzíti, které zůstaviti mají, protože se k odnesení všech nedostávalo sil, aneb které místo věrnou je opatrovati bude stráží, a uznají za nejlepší, aby je v soudečcích uschovali a v kapli nejbližší domu kněze Quirinova zakopali, kamž vyplivnouti nyní nezbožné jest. Ostatní věci unášejí břemenem se sdělivše, cestou, která po mostě kolovém k janikulskému vrchu vede. Když je na této výšině Lucius Albinius, muž z římského lidu, spatřil, který mezi ostatním davem, jenž k válce neprospěšný jsa z města ucházel, na voze ženu a děti měl, domníval se — byltě ještě tehdy rozdíl mezi božskými a lidskými věcmi neporušen — že by to bylo bezbožné, aby obecní kněží i posvátné věci římského národa pěšky šli i neseny byly, on pak a jeho rodina na voze viděni byli, a poručil ženě a pacholatům sestoupiti a naložil panny i posvátné věci na vůz a dovezl je do Caere, kam kněžky cestu měly.

41. V Římě bylo mezi tím pokud možno v takové době vše připraveno k obhájení tvrze a dav starších ustoupiv do svých domův očekával příchod nepřátel s myslí ku smrti odhodlanou. Ti, kteří z nich vyšší úřady spravovali' oblekli se, aby v odznacích svého dřevního stavu i důstojenství aneb zásluhy skonali, v to roucho, kteréž jest nejslavnějším při průvodu božích obrazův aneb při vítězoslávě a usedli uprostřed svých domův na slonových židlích. Někteří vypravují, že nejvyšší kněz Marcus Fabius jim modlitbu předříkával, a oni se za vlast i Quirity a Římany smrti obětovali. Gallové jednak proto, že přes noc mysli od namáhání bitvy zotavili, jednak že ani kdy na bojišti v nebezpečném boji se nepotýkali aniž tehdy mocí města dobývali, vstoupí bez hněvu, bez zápalu myslí otevřenou branou kollinskou do města a přijdou na náměstí, obracujíce oči své ku chrámům

bohův i ku tvrzi, jež jediná válečně vypadala. Tam zanechajíce skrovné posádky, aby se na rozptýlené žádný útok z tvrze aneb s Capitolia nestal, rozejdou se na kořist po ulicích prázných lidu, kterýž by vstříc přicházel; část se hrne do nejbližších domův, část spěchá do nejzazších, jako by ty teprv nedotknuty a kořistí naplněny byly. Odtud opět samou pustotou vystrašeni byvše vraceli se, aby městem se toulajíce, nějakou lstí nepřátelskou zaskočeni nebyli, v tlupách na náměstí a na místa blízká náměstí, kde je, proto že domy lidu zamčeny, předsíně nejčelnějších mužův otevřeny byly, málem větší váhání zdržovalo od vpadnutí do domův otevřených než zavřených. Tak pohlíželi nejinak než s úctou na muže sedící v nádvoří, kteří mimo ozdobu i zevnějšek vznešenější nad lidský také velebností, kterou vzezření i vážnost obličeje projevovaly, bohům zcela podobni byli. Když k nim jako k sochám bohův obráceni stáli, uhodil prý Marcus Papirius, jeden z nich, Galla, který mu hladil bradu dlouhou, jakož tehdy ji všickni nosívali, slonovým žezlem do hlavy a roznítil jeho hněv a s ním prý počalo vraždění i ostatní jsou prý na svých židlích porubáni. Po zavraždění nejčelnějších mužův nebylo prý žádného člověka šetřeno, domy byly drancovány, do vyprázněných metán oheň.

42. Ostatně — buď že ne všickni chuť měli zahladiti města, buď že se tak vhodným vidělo náčelníkům gallským, aby i nějakými požáry zahroziti mohli, zdali by se obležení láskou ku svým sídlům ku vzdání pohnouti dali, i aby všechny budovy neshořely, a cokoliv z města zbude, to jako závazek k obměkčení myslí nepřátelských měli — nezuřil prvního dne požár nikoliv na rozličných místech nebo daleko a široko, jako v městě vydobytém. Římané vidouce s tvrze, jak město plno nepřátel jest a jak ve všech třídách sem tam těkají, nemohli, když brzo v té brzo

v oné straně nějaká nová pohroma nastávala, neřku myslí to chápati, ale ani zrakem a sluchem dosti stačiti. Kamkoliv je pokřik nepřátelský, nářek žen i dětí, praskot ohně a lomoz sunoucích se domův po sobě obrátil, chýlili ku všemu mysli i obličeje a zraky lekajíce se, jako by postaveni byli od osudu k dívání se na hynoucí vlast a nezůstaveni za obhájce žádné ze svých věcí leč těl svých, jsouce nad jiné, kteří kdy obleženi byli, tím více politování hodni, že odtrženi byli od vlasti a viděli všechno své jmění v moci nepřátelské. „Po dni tak zle stráveném nenastoupila noc tišší, den na to přišel po noci nepokojné, aniž byla chvíle prázná pohledu na novou vždy pohromu. Avšak tolika strastmi stíženi a obsypáni jsouce nedali se na mysli pohnouti, aby svou statečností nehájili třebas nuzného i nepatrného vrchu svobodě zůstaveného, jejž drželi, byť i viděli, že všechno ohněm a zříceninami s prstí srovnáno jest. I poněvadž každý den totéž se přiházelo, přestali, jako by strastem uvykli, svého stavu vědomi býti, toliko na zbroj i na meč v pravici jako na jediné pozůstatky své naděje pohlížejíce.

43. Když také Gallové, válku po několik dní marně jenom proti budovám městským vedše, viděli, že mezi požáry a zříceninami dobytého města nic mimo ozbrojené nepřátele nezbývá, kteří marně tolika škodami postrašeni byli, aniž ku vzdání se mysli nakloní, neužije-li se moci, ustanoví se na tom, že posledního prostředku pokusí a útok na tvrz učiní. Na úsvitě dáno jest znamení a všecek lid branný seřaděn na náměstí. Na to učinivše válečný pokřik a upravivše želvu *) postupují vzhůru. Proti nim Římané necho-

*) Tak, že se v husté řady srazili, štíty pak své hlavy a plece proti střelám s vrchu padacíjím kryjíce, postupovali.

vají se nerozvážlivě a bojácně, sesilnjí stráže u každého přístupu a kudy viděli, že se zástupy ženou, tu postavují vybrané mužstvo proti nim a nechávají nepřítele vzhůru vstoupati domnívajíce se, že na čím příkřejší místo postoupí, tím snáze po svahu sehnán býti může. Stanuli skoro uprostřed výšiny a odtud se stanoviště vyššího, jež je málem samo od sebe na nepřítele tlačilo, učinili útok a porazili a povalili Gally tak, že nikdy potom ani částí ani veškerou mocí takového druhu bitvy nezkusili. Spustivše se tedy naděje, že by mocí a zbraní vzhůru postoupili, připravují obležení, na něž do toho času nepamatujíce, obilí, které v městě bylo, požáry byli zničili, a z venkova bylo právě v těch dnech všechno chvatem do Vejí odvezeno. Proto rozdělili vojsko a umínili si s částí u sousedních národův kořistiti, s částí tvrz obléhati, aby obléhajícím plenitelé dědin obilí poskytovali. Gally od města táhnoucí přivedl osud sám, aby zkusili římské statečnosti k Ardei, kde Camillus ve vyhnanství žil. On tam více z osudu obce své než ze svého truchle a stěžováním si do bohův a lidí věk trávě v hněvu a podivení, kde oni muži jsou, kteří s ním Vejí a Falerijí dobyli, kteří ostatní války vždy s větší statečností než štěstím vedli, náhle uslyší, že gallské vojsko přichází a že Ardeané polekaní o tom se radí. I nejinak než jako by božským duchem dotknut byl, odebral se v střed hromady, ač dříve uvykl takových shromáždění se straniti a pravil:

44. „Ardeané, moji staří přátelé a noví také spoluobčané; když i vaše dobrodiní tak to s sebou přineslo i osud můj to učinil, nikdo mezi vámi nemysliž, že na svůj stav zapomenuv na toto místo jsem vystoupil, nýbrž okolnosti a obecné nebezpečí donucují, aby, jakou každý ochranu může, tu v době nebezpečné ku prospěchu obce přinesl. A kdy pak bych já vám za takové vaše o mne zásluhy díky

vzdal, budu-li nyní otáleti? Aneb kde užitek ze mne bude vám, ne-li ve válce? Tímto uměním stál jsem ve vlasti, a u válce byv nepřemoženým v míru jsem od nevděčných spoluobčanův vypuzen. Ale vám Ardeané, šťastná se naskytla příležitost, abyste jednak za tak veliká dřevní dobrodiní římského národu, na jak veliká sami se pamatujete, — neboť se nemohou vyčítati u těch, kteří jich pamětlivi jsou — díky vzdali, jednak tomuto městu převeliké válečné slávy na všeobecném nepříteli dobyli. Ti, co bez všeho řádu přicházejí, jsou takové plémě, jemuž příroda tělo i mysl veliké sice ale ne pevné dala. Proto přinášejí do každého boje více postrachu než síly. Důkazem budiž vám porážka římská. Otevřené vzali město, s tvrze i Capitolia skrovnou klade se jim odpor hrstkou. Již nechutí obléhání přemoženi jsouce odstupují a těkavě po dědinách zabíhají. Pokrmem i vínem na kvap pohlceným se naplnivše ukládají se, jak noc připadá, tu a tam blízko potokův bez opevnění, bez předních stráží a hlídek obyčejem dravé zvěři, nyní také štěstím víc než obyčejně nepečlivi jsouce. Máte-li úmysl hradeb svých hájiti a nepřipustiti, aby toto vše Gallům patřilo, chopte se zbraně za první hlídky u valném počtu a následujte mne co vůdce k zabíjení a ne k bojování. Nebudou-li vám vydáni, spánkem spoutáni jsouce, na zabíjení jako stáda, nezpěčuji se, aby tentýž konec mého osudu v Ardei byl, jaký jsem v Římě měl.“

45. Přátelé i nepřátelé byli přesvědčeni, že tak velikým ve válce mužem toho času nikdo nikde není. Jak hromada propuštěna byla, hoví si tělům, bedlivi jsouce, jak brzy znamení se dá. Když dáno bylo, dostavili se za ticha počínající noci u bran ku Camillovi. Vytáhnouce nehrubě daleko od města, naleznou, jak předpověděno bylo, ležení gallské se všech stran neostříhané i zanedbané a udeří na ně s ná-

ramným válečným pokřikem. Nikde není bitva, na všech místech jest porážení, těla nahá a spánkem spoutaná jsou zabíjena. Avšak nejzazší z jejich lože vyburcovalo polekání a protože nevěděli, jaký aneb odkud útok jest, strhlo je na útěk a některé neobezřelé mezi nepřátele samy. Velká z nich část jest zanesena do krajiny antijské a výpadem od městského obyvatelstva na rozptýlené učiněným zaskočena. Podobná se stala v krajině vejské porážka Tuskův, kteří s městem, již málem čtyrstý rok sousedícím, jež od nepřítele nevídaného, neslýchaného přepadnuto bylo, tak žádného slitování neměli, že do římské krajiny toho času nájezdy činili a kořisti nabravše také na Veje i na posádku a naději poslední římského jména útokem hnáti zamýšleli. Římští vojíni byli je spatřili, ani po kraji zabíhali a v zástup se shluknouce kořist před sebou hnali, i viděli, že jejich ležení nehrubě daleko Vejí rozbito jest. Z toho pojala jejich mysli nejprvé lítost nad sebou, potom nevole a z ní hněv. „Což prý také Etruskům, od kterýchž na sebe gallskou válku obrátili, jejich porážky ku posměchu jsou?“ Sotva opanovali hněvu, aby na místě útoku neučinili a zadrženi byvše od setníka Cædicia, jehož sami sobě za vůdce ustanovili,*) zdrželi výpravu do noci. Toliko vůdce Camillovi rovného nebylo, vše ostatní jest tím též pořádkem i tím též šťastným výsledkem vykonáno. Ano i vedením zajatých, již po noční porážce zůstali, vytáhnuvše proti jinému zástupu k solním varům,**) učinili následující noci z nenadání ještě větší porážku a vrátili se do Vejí nad dvojím vítězstvím jásajíce.

---

*) Protože žádný z plukovníkův z bitvy u Alie do Vejí se neodebral.

**) Na pravém pobřeží tiberském nedaleko Vejí.

46. V Římě mezi tím bylo obléhání z větší části liknavé a s obou stran pokojno, protože Gallové jen toho bedliví byli, aby nikdo z nepřátel mezi strážemi se neprodral, an pojednou římský jonák obrátí po sobě udivením občany i nepřátele. Rod fabijský měl stálé služby boží na kopci quirinském. Když k jejich vykonání Gajus Fabius Dorsuo po gabijsku jsa opásán sestoupil, posvátné nádobí nesa, prošel uprostřed předních stráží nepřátelských, nebyv nic pohnut nikoho hlasem aneb zastrašováním, a přišel na kopec quirinský a všechno tam slavným řádem vykonav šel zpět tou samou cestou podobně pevným vzezřením i krokem, jsa bezpečen milostí bohů, protože jich úcty neopominul, nedávaje si ani strachem smrti překážeti, i navrátil se ku svému vojsku na Capitolium, buď že Gallové užasli nad odvážlivostí aneb také pobožností jati byli, kteréž toto plémě nikoliv nezanedbává. Mezi tím se vzmáhala ve Vejích nejen srdnatost ale i moc, neb nescházeli se tam z kraje toliko Římané, kteří buď nešťastnou bitvou aneb pohromou vzatého města rozptýleni byli, nýbrž hrnuli se také dobrovolníci z Latia, aby kořisti účastni byli, i zdálo se již býti na čase, aby vlast opět vzata i z rukou nepřátel vytržena byla. Než tělu mocnému nedostávalo se hlavy. Místo samo připomínalo na Camilla a byla velká část vojínův, kteří vedením i řízením jeho šťastně ve válce bojovali; i tvrdil Cædicius, že tomu nepřipustí, aby mu někdo buď z bohův buď z lidí velení spíše ukončil, než by sám svého stavu pamětliv jsa za vojvodu žádal. Svolením všech uznáno za vhodné, aby z Ardee Camillus povolán byl, ale aby dříve se tázali rady, jež v Římě byla. Tou měrou všechno řídila zákonnitost a mezi tím co obec málem zahubena byla, v obci práva zachovávali. S velikým nebezpečím bylo projíti strážemi nepřátelskými. K této věci nabídl svou službu statečný jinoch

Pontius Cominius a leže na kusu kůry snesen jest po Tiberu k městu. Odtud, kudy od břehu nejblíže bylo, dostane se po strmé a proto nepřátelskou stráží zanedbané skále na Capitolium, a k úředníkům přiveden byv přednesl vzkazy vojska. Jak na to usnesení rady obdržel, aby Camillus sněmem šlechty z vyhnanství zpět povolán byv ku rozkazu národu na místě diktatorem jmenován byl i vojíni vojvodu měli, kterého chtějí, sestoupiv posel toutéž cestou pospíšil do Vejí a poslové jsou do Ardee ku Camillovi vypraveni a přivedli ho do Vejí, aneb čemuž bych spíše věřil, neodešel Camillus dříve z Ardee, než se dozvěděl, že návrh o něm proveden jest, protože ani mimo rozkaz národa do jiné obce se přestěhovati, ani, leda by byl diktatorem jmenován, zpytování posvátných znamení míti nemohl; od sněmu pak šlechty zákon přijat a on diktatorem v nepřítomnosti jmenován jest.

47. Mezi tím co se toto ve Vejích dálo, byla tvrz v Římě i Capitolium u velikém nebezpečí. Neboť Gallové buď po stopě lidské znamenavše, kudy posel z Vejí byl přišel, buď sami od sebe spozorovavše u svatyně Carmentiny skálu, kterou snadno bylo slézti, za noci jasné předeslavše nejprvé bezbranného muže skoumat cesty, na to podávajíce si zbraň, kdekoliv nějaké nepříhodné místo bylo, a jeden na druhého se podpírajíce a střídavě se vyzdvihujíce a jedni druhé vytahujíce dostali se s takovou tichostí na vrchol, že netoliko stráže zklamali, ale ani psův nezbudili, zvířat při nočním hluku nepokojných. Ale neutajili se husím, kterých posádka, protože Junoně posvátny byly, přes největší nedostatek se nedotýkala. Tato věc byla na spásu, neboť jejich štěbetáním a třepotem křídel jest probuzen Marcus Manlius, který před třemi lety konsulem byl, muž ve válce výtečný, i chopí se zbraně a zároveň ostatní ku zbrani

volaje kráčí ku předu a mezi tím co ostatní jsou polekáni, udeří Galla, který již na vrchu postanul, puklou a srazí ho dolů. Když jeho pád, jak klopýtnul, nejbližší povaloval, poráží jiné, kteří se ulekli a po zanechání zbraně skálu, na níž viseli, rukama objali. I shlukli se také již jiní a poráželi střelami a kamením nepřátele, a jejich pádem klesnul celý voj a řítil se po hlavě dolů. Když se konečně hluk utišil, strávena jest zbývající část noci odpočinkem, pokud pobouřeným myslím možno bylo, jež také minulé nebezpečenství znepokojovalo. Jak denní světlo nastalo, jsou vojíni polnicí do shromáždění ku plukovníkům povoláni a poněvadž i dobrému i špatnému skutku odměna náležela, jest Manlius nejprvé pro statečnost pochválen i poctěn nejen od plukovníkův ale i souhlasením vojska, neboť mu všickni po půl libře bílí a po čtvrtce vína k jeho domu, který na tvrzi byl, snesli — věc k vyslovení nepatrnou, než nedostatek byl ji učinil velikým důkazem lásky, poněvadž každý své potravy si ujímaje to, co tělu a potřebě nutného utrhl, k poctění jediného muže snášel. Potom jsou stráže toho místa, kde tajným zůstal vzhůru vstupující nepřítel, předvolány a ač Quintus Sulpicius, plukovník, prohlásil, že všechny dle vojenského řádu potrestá,*) jest souhlasným pokřikem vojínův, na jediného vinu svalujících, odstrašen a ušetřiv ostatních dal vojína nepochybně tím přestupkem vinného schválením všech s tarpeiské skály svrhnouti. Na to byly s obou stran stráže bedlivější, u Gallův, protože se proneslo, že mezi Římem a Vejemi poslové přecházejí, u Římanův pro památku na noční nebezpečenství.

48. Než nad všechny strasti obležení i války trápil hlad vojska na obou stranách, Gally také morová rána, protože ležení měli jak na místě nízkém

*) Smrtí.

mezi kopci, tak na vyprahlém požáry a plném výparův, kde se vznášel popel a nejenom prach, kdykoliv se nějaký vítr hnul. Těch věcí onen lid velmi z těžka snáší, jsa uvyklý vlhku a zimě; i když vedrem a dušností sužováni jsouce chorobou jako mezi stády rozšířenou umírali, nechtělo se jim jednotlivých pohřbívati a pálili navršené bez rozdílu hromady mrtvol, a učinili takto znamenitým místo jmenem žárovišť gallských. Potom učiněno jest s Římany příměří a rozmluvy se dály s dovolením vojvod. Když v nich Gallové opět a opět hlad vytýkali a za tou nutností ku vzdání vyzývali, byl prý za příčinou odvrácení tohoto domnění na mnoha místech házen chléb s Capitolia na přední stráže nepřátelské, než již nemohl hlad ani déle zatajen ani snesen býti. Co tedy diktator v Ardei odvod sám odbývá a veliteli jízdy Luciu Valeriovi vojsko z Vejí převésti velí i pořádá mužstvo, kterým by nehrubě neroven jsa na nepřítele udeřil, mezi tím vojsko kapitolské strážemi a hlídkami zemdlené jsouc, všechny však nehody lidské překonavši leč že jediný hlad mu příroda překonati nedala, a den ode dne pohlížejíc, zdali se nějaká pomoc od diktatora objevuje, posléze také již naděje a netoliko pokrmův postrádajíc a z ustavičného hlídání pod zbraní málem klesajíc žádalo, aby se buď vzdali aneb vykoupili, pod jakoukoliv by výminkou mohli, při čemž Gallové ne temně na jevo dávali, že za nehrubě velkou cenu k tomu přivedeni býti mohou, aby obléhání zanechali. Tu se odbývalo sezení rady i jest dán plukovníkům příkaz, aby smlouvu uzavřeli. Na to jest mezi plukovníkem Quintem Sulpiciem a Brennem, knížetem gallským, rozmluvou tato věc vyjednána a za národ, jenž brzy všem národům panovati měl, cena tisíce liber zlata ustanovena. Věc velmi šeredná sama sebou, dovršena jest nedůstojným nakládáním. Od Gallův jsou přineseny nepravé váhy, a když se plukovník zpěčoval, přidán jest od zpup-

ného Galla k váze meč i uslyšen výkřik Římanům nesnesitelný: „Běda přemoženým!“

49. Než i bozi i lidé nedopustili tomu, aby Římané žili vykoupeni byvše. Neb jakousi náhodou, než ohavná cena úplně vyplacena byla, protože pro hádku ještě všechno zlato odváženo nebylo, přijde k tomu diktator a velí, aby zlato pryč odneseno bylo a Gallové se odstranili. Když tito se vzpouzejíce pravili, že smlouvu uzavřeli, vece, že není platna ta smlouva, poněvadž bez jeho rozkazu, když on za diktatora zvolen byl, od úředníkův nižší právomocnosti uzavřena byla,*) i vyzve Gally, aby se k bitvě připravili. Svému pak vojsku velí, aby zavazadla na hromadu sházelo a zbraň si upravilo a mečem ne zlatem vlasti si opět dobylo, majíc před očima svatyně bohův a choti a dítky a otcovskou půdu strastmi válečnými zohyzděnou a všecko, čehož hájiti i opět dobyti a pomstíti právem jest. Nato postaví šik, jak tomu přirozená poloha místa dovolovala, na půdě pobouraného města samou přírodou nerovné, i opatří všechno, co uměním válečným jeho lidu ku prospěchu vyvoleno aneb upraveno býti mohlo. Gallové novou událostí polekáni jsouce zbraně se chopí a více s hněvem než rozvahou na Římany se vrhnou. Již se bylo obrátilo štěstí, již božská moc i lidský věhlas podporovaly římskou věc. Tedy jsou poraženi Gallové prvním sražením s namaháním nehrubě větším než kterým u Alie zvítězili. V druhé potom řádnější bitvě jsou poraženi u osmého sloupu na silnici gabijské, kam se na útěku odebrali, vedením i řízením téhož Camilla. Tu krveprolití zachvátilo všechno. Ležení jest vzato a nezůstal ani kdo by porážku zvěstoval. Diktator dobyv

*) Jak diktator zvolen byl, mohli ostatní úředníci toliko k rozkazu aneb ve jménu diktatorovu povinnosti svého úřadu vykonávati.

na nepříteli zpět vlasti, vrátil se u vítězoslávě do města a v žertovných písních vojenských, jež neuměle přednášeny bývají, byl Romulem a otcem vlasti i druhým zakladatelem města vynášen, nikoliv lichým vychvalováním. Zachovanou ve válce vlast zachoval na to bez odporu opět v míru tím, že zamezil vystěhování se do Vejí, ačkoliv i tribuni tento návrh po zážehu města úsilovněji provésti se snažili, i lid sám sebou více tomu úmyslu nakloněn byl. To bylo příčinou, že nesložil svého diktatorského úřadu po slavení vítězství, neboť rada ho zapřisahala, aby obce pospolité nezanechal v nejistém stavu.

50. Především učinil, jakož velmi bedlivý ctitel náboženských obřadův byl, návrh o tom, co se k bohům nesmrtelným vztahovalo, a rada se usnesla, aby všechny svatyně, protože je nepřítel v držení měl, obnoveny, ohraničeny i očištěny byly a jejich očišťování v knihách *) dvoupány **) se hledalo; aby s Caeritany pohostinství od obce učiněno bylo, protože posvátné věci římského národu a kněžky přijali a že laskavostí tohoto národu úcta bohův nesmrtelných přerušena nebyla; aby se kapitolské hry odbývaly, protože Juppiter milostivý svrchovaný svého sídla a tvrze římského národu v nebezpečné době uhájil a k té záležitosti aby diktator Marcus Furius sestavil sbor z těch, kteří na Capitolu a tvrzi obývají. Učiněna jest také zmínka o smíření hlasu nočního, poněvadž co zvěstovatel porážky před válkou gallskou uslyšen a zanedbán byl, a jest rozkaz dán, aby v nové třídě chrám Aju Locutiu vystavěn byl. O zlatu, které Gallům vychváceno bylo, a které mezi obecným postrachem z jiných chrámův do schrány Juppiterovy sneseno bylo, usoudilo se, aby protože se paměť pomátla,

*) t. j. Sibylliných.
**) Obřadními, vykladači knih sibyllských.

kam by zpět odneseno býti mělo, posvátným bylo všechno a dán rozkaz, aby se uložilo pod stolcem Juppiterovým. Již dříve byla se objevila zbožnost obce v tom, že, když v obecní pokladnici zlata nebylo, jež by stačilo k úplné ceně s Gally smluvené, to, co matky snesly, přijali, aby se posvátného zlata nedotknuli. Matkám jsou díky vzdány i čest přidána, aby se také jim jako mužům, po smrti slavná chvalořeč činila. Když to dokonáno bylo, co se k bohům vztahovalo, a co radou vykonáno býti mohlo, tu teprv, poněvadž tribuni lid ustavičnými hromadami pobuřovali, aby zřícenin zanechavše do Vejí, města hotového se přestěhovali, vstoupil v průvodu veškeré rady v hromadu a učinil takovouto řeč:

51. „Tou měrou jsou mi odporny, Quiriti, spory s tribuny lidu, že jsem ani v nejsmutnějším vyhnanství útěchy jiné neměl, krom té, že jsem daleko těchto sporův byl a že právě pro ně nikdy bych se nebyl navrátil, kdybyste mne zpět volali sto usneseními rady i vůlí národu, aniž mne teď pohnula k návratu změna mé vůle nýbrž váš osud; neb běželo o to, aby na svém sídle zůstala vlast, ne ale abych já naprosto ve vlasti byl. I také nyní rád bych pokoj měl a mlčel, kdyby i toto nebylo bojem za vlast, při kterémž chyběti jiným hanebno, Camillovi také hříšno jest. Neboť proč jsme jí opět dobyli, proč jsme ji obleženou z nepřátelských rukou vytrhli, když ji zpět nabytou sami opouštíme? A ježto za vítězství Gallův po vzetí celého města přece Capitolium a tvrz i bozi i lidé římští udrželi, a v ní obývali, má za vítězství Římanů po opětném nabytí města také tvrz a Capitolium opuštěno býti a větší spustošení tomuto městu náš šťastný osud učiniti než nešťastný učinil? Zajisté, byť nám zároveň s městem žádné služby boží založeny i z ruky do ruky podány nebyly, přece tak zřejmá moc božská stála tohoto času při obci římské, že bych myslil, že

všechno nevšímání si úcty k bohům u lidí odstraněno jest. Neboť uvažte buď šťastné buď nešťastné události těchto let po sobě a najdete, že všechno šťastně dopadlo, když jste následovali bohův, nešťastně, když jste si jich nevšímali. Tak především válka vejská — po kolik let a jakým namaháním vedená! — nevzala dříve konce, až napomenutím božím voda z albanského jezera vypuštěna byla. Což konečně tato nová naše porážka, zdaž dříve povstala, než pohrdnuto bylo hlasem s nebes seslaným o příchodu Gallův, než porušeno bylo právo mezinárodní od našich poslův, než od nás, ač to mělo pokáráno býti, tím též nevšímáním si bohův se to opominulo? Tedy přemoženi i jati a vykoupeni byvše takovou pokutu bohům i lidem jsme zaplatili, že jsme se okršlku světa výstrahou stali. Neštěstí na to přivedlo nám na paměť služby boží. Utekli jsme se na Capitolium k bohům, ku sídlu Juppitera milostivého svrchovaného, některé posvátné věci ukryli jsme, když obec naše se zřítila, v zemi, jiné odvezli jsme do sousedních měst a odklidili jsme je s očí nepřátelských; služeb pak božích, ačkoliv jsme od božstva i lidí opuštěni byli, přece jsme neopominuli. Navrátili tedy vlast a vítězství a starou slávu válečnou, kterou jsme ztratili, a proti nepřátelům, kteří lakotou slepi jsouce při odvažování zlata smlouvu a poctivost zklamali, obrátili strach i útěk a porážku."

52. „Jelikož, Quiriti, ze ctění i nevšímání si moci božské tak památné výstrahy v osudech lidských spatřujete, zdaž znamenáte, jakou hodláme spáchati nepravost, ze ztroskotání předešlé viny i porážky sotva ještě se vynořujíce? Město máme po zpytování posvátných znamení i po zasvěcení založené, není v něm místa, jež by nebylo plno posvátností i bohův; k obětem každoročním jsou ne méně určeny dni než místa, na kterých se konati mají. A všechno toto božstvo

obecní i soukromé chcete opustiti, Quiriti? Jak váš skutek jest roven tomu, který za obležení nedávno při ušlechtilém jinochu Gaju Fabiovi s ne menším podivením nepřátel než vaším spatřen byl, když mezi gallskými střelami s tvrze sestoupiv každoroční služby boží rodu fabijského na kopci quirinském vykonal? Či snad uznáváte za dobré, aby rodových obětí ani ve válce opomíjeno nebylo, obecní služby boží a římští bozi i v míru se opouštěli? a aby nejvyšší i obzvláštní kněží méně bedliví byli obecních pobožností než soukromý člověk boží služby rodové? Řekne snad někdo, že to buď ve Vejích vykonávati budeme, aneb sem odtud kněží své pošleme, aby to vykonali, z čehož ani to ani ono bez porušení posvátných obřadův státi se nemůže. I abych o všech všeobecně službách božích i o všech bozích nemluvil, zdaž při hodech Juppiterových někde jinde než na Capitoliu pohovky připraveny býti mohou? Co mám říci o věčných plamenech Vesty a soše,*) jež se co základ panování stráží jejího chrámu chovají? Co o vašich anciliích**) Marte Gradive a ty Quirine otče?***) Uznává se za dobré, aby zanechány byly na místě nesvěceném tyto posvátné věci, jež stejně staré s městem a některé starší počátku města jsou? I vizte jaký rozdíl mezi námi a předky jest; oni vám odevzdali vykonávání některých služeb božích na hoře albanské a v Laviniu — bylo povážlivo z nepřátelských měst k nám do Říma přenášeti služby boží, a my je odtud do Vejí, města nepřátelského bez prohřešení přeneseme? Nuže, upomeňte se, kolikráte se boží služby obnovují, poněvadž něco z otcovského obřadu nepozorností aneb příhodou opominuto jest; a nedávno která jiná věc

*) Pallady Atheny, kterouž s nebes na zemi spadlou Aeneas prý do Italie přinesl.
**) Štítech vykrouhlých; Plutarch, Numa hl. 13.
***) Salie Quirinu ustanovil Tullus Hostilius. Liv. I. 27.

byla po znamení jezera albanského k blahu obci pospolité válkou vejskou sklíčené, než opětné slavení služeb božích i obnovení zpytování posvátných znamení.*) Ano i pamětlivi jsouce starých služeb božích, přinesli jsme cizí bohy do Říma a uvedli jsme nové. Juno královna přivezená nedávno z Vejí v jak znamenitý pro výtečnou horlivost matek v jak slavný den zasvěcena jest na Aventině! Kázali jsme, aby Aju Locutiu chrám pro nebeský hlas v nové třídě uslyšený vystavěn byl, capitolské hry přidali jsme k jiným každoročním slavnostem a k tomu účelu zřídili jsme nový sbor po usnesení rady; co z toho bylo potřebí zříditi, chtěli-li jsme zároveň s Gally město opustiti, nezůstali-li jsme svou vůlí na Capitoliu po kolik měsícův obležení, jsme-li od nepřátel strachem zadrženi? Mluvíme o službách božích a o chrámech? Což pak o knězích? Zdaž vám na mysl nepřipadá, jak veliký hřích se tu páše? Vždyť Vestiny panny mají ono jediné sídlo, z něhož jich nikdy nic nevypudilo kromě vzetí města. Kněz Juppiterův hřeší, ostane-li jedinou noc mimo město. Tyto chcete učiniti vejskými kněžími na místě římských? a Vestalky tvé tebe mají opustiti, Vesto? a kněz Juppitera obývaje v ciziné každé noci má uvaliti tak velikou vinu na sebe i na obec pospolitou? Což ostatní věci, které po zpytování posvátných znamení vykonáváme vesměs mezi hradbami, jakému máme zapomenutí aneb jakému zanedbání zůstaviti? Sněmy šlechty, jež k vojenství se vztahují, sněmy národu, na kterých konsuly i plukovníky volíte, kdež se mohou po zpytování posvátných znamení odbývati, než tam, kde obyčejně jsou? Či přeneseme je do Vejí či za příčinou sněmování bude se scházeti národ s takovou nepříležitostí do tohoto od bohův i od lidí opuštěného města?“

---

*) Liv. V. 17.

53. ‚Než okolnosti samy donucují zanechati města požáry i zříceninami spustošeného a ku všemu hotovému do Vejí se vystěhovati a stavěním zde lidu schudlého netrápiti.‘ — Že však toto více co domnělá než pravá příčina pronášeno jest, myslím, Quiriti, že, byť bych toho neřekl, vám zřejmo jest, kteří se pamatujete, že před příchodem Gallův, když budovy obecní i soukromé bez škody byly a město bez porušení stálo, tatáž věc, abychom se do Vejí přestěhovali, podnikána byla. I vizte tribuni, jak veliký rozdíl mezi mým a vaším míněním jest. Vy máte za to, že, kdyby i tehdy se to státi nemělo, teď naprosto se to státi musí, já naopak — i nepodivte se tomu, než uslyšíte, co to jest — kdyby i tehdy při neporušeném stavu potřebí bývalo vystěhovati se, nehlasoval bych teď za to, aby se tyto zříceniny opustily; neboť tehdy by nám příčinou vystěhování se do města vzatého bývalo vítězství, slavné nám a potomstvu našemu, nyní jest totéž stěhování se nám žalostné a hanebné Gallům slavné, neboť se nebude zdáti, že jsme vlast opustili co vítězi, nýbrž ji ztratili co přemožení, že k tomu útěk u Alie, že k tomu vzetí města, že k tomu obležení Capitoliu nás donutilo, abychom své ochranné božstvo opustili a vypovězení i útěk sobě usoudili z tohoto města, kterého jsme uhájiti nemohli. A Gallové mohli vyvrátiti Řím, kterého nemohli, jak se zdáti bude, obnoviti Římané? Což zbývá, než abyste, přijdou-li s novými zástupy — jestiť známo, že jejich počet k neuvěření veliký jest — a budou-li chtíti v městě od nich vzatém, od vás opuštěném obývati, vy tomu dopustili? Což kdyby toho neučinili Gallové, nýbrž vaši staří nepřátelé Aequové i Volsci, aby se do Říma přestěhovali, chtěli byste tomu, aby oni byli Římany a vy Vejany, či byste raději volili, aby tato spoušť byla v a š e než město nepřátel? Já aspoň nevidím, co více hříšno jest. Jste hotovi tyto ohav-

nosti, protože vás stavění mrzí, a tuto hanbu snášeti? Kdyby v celém městě žádný lepší dům aneb vznešenější vystavěn býti nemohl, než jest ona chýše našeho zakladatele, nebylo by lépe v chatrčích dle obyčeje pastevcův i rolníkův mezi svatyněmi a ochrannými bohy svými obývati než abychom po usnesení obce do vyhnanství šli? Předkové naši, příchozí i pastevci, vystavěli nové město v tak krátkém čase, ač v těchto místech nic mimo lesy a bahna nebylo, a nás, ač neporušeno jest Capitolium a tvrz a chrámy*) bohův stojí, mrzí stavěti spálené domy? A co bychom jednotlivci byli učinili, kdyby naše domy byly shořely, to se zpěčujeme učiniti veškeři při všeobecném požáru?"

54. „Což konečně, kdyby zlovůlí, kdyby náhodou ve Vejích požár vypukl a větrem, jakož se to státi může, oheň se rozšířiv velkou část města strávil, budeme chtíti potom Fideny aneb Gabie aneb některé jiné město vyhledávati, abychom se tam přestěhovali? Tak nic nepoutá nás otcovská půda ani tato země, kterou nazýváme matkou, nýbrž na povrchu a na břevnech lpí nám láska ku vlasti? Zajisté — přiznávámť se vám, ačkoliv mne méně těší pamatovati si na vaši křivdu než na svou pohromu — když jsem nebyl zde, toto všechno, kdykoliv mi vlast na mysl přišla, tanulo mi v duchu, kopce i roviny a Tiberis a krajina, které mé oči uvykly a toto nebe, pod nímž narozen i vychován jsem byl, jež by vás, Quiriti, spíše nyní láskou k sobě pohnouti měly, abyste na svém sídle zůstali, než aby vás později, když jich zanecháte, touhou po sobě umořily. Ne bez příčiny vyvolili bozi i lidé k založení města toto místo, velmi zdravé pahorky, řeku příhodnou, po které se plodiny ze středozemních míst svážeti, po které

*) Na Capitoliu vzdělané.

zásoby od moře přijímati mohou, moře blízké k pohodlnosti a nevydané přílišnou blízkostí nebezpečenstvím od cizích loďstev, místo prostřední z italských krajin a ku vzrůstu města obzvláště stvořené. Důkazem jest velikost sama tak nového města. Jest třistý šedesátý pátý rok, Quiriti; mezi tolika prastarými národy tak dlouho války vedete, ježto mezi tím, abych nemluvil o jednotlivých městech, ani s Aequany spojení Volskové, tolik tak mocných měst, ani veškerá Etrurie, na zemi i na moři tak mocná a mezi dvěma moři šířku Italie zaujímající vám rovna není. Když tomu tak jest, jakou příčinu probůh máte, abyste toto zkusivše něco jiného zkoušeli, ježto, byť vaše chrabrost jinam přejíti mohla, osud aspoň tohoto místa jinam přenesen býti nemůže. Zde jest Capitolium, kde druhdy po vynalezení lidské hlavy věštba dána jest, že na tomto místě bude hlava světa i sídlo panování, zde, když po zpytování posvátných znamení Capitolium se vyvazovalo, nedali se Juventas i Terminus *) odstraniti ku převeliké radosti našich otců, zde jsou plameny Vestiny, zde vykrouhlé štíty s nebes seslané, zde všichni bozi vám milostiví, jestliže zůstanete.“

55. Camillus dojal je prý mimo ostatní řeč zvláště tou částí, která se k náboženským obřadům vztahovala. Než věc pochybnou rozhodl hlas vhod pronesený; neboť když nedlouho na to v radnici hostilské tyto věci rada v potaz brala, a praporce ze stráží se vracející náhodou přes náměstí zástupem kráčely, zvolal na comitiu setník: „Praporečníku postav prapor, zde zůstaneme nejlépe.“ Když tento hlas uslyšen byl, zvolala i rada z radnice vyšedši, že to znamení při-

*) Livius — I. 55. — mluvě o této události připomíná jenom Termina, s kterýmž teprv později spojena jest Juventas, obraz vždy mladé a jaré síly města Říma.

jímá i lid to schválil, kolem se shrnuv. Stran návrhu potom ponecháno to po starém a město se začalo bez jistého řádu stavěti. Cihly jsou poskytnuty od obce. K dobývání kamene i dříví dáno jest právo, odkud by kdo chtěl, s tím závazkem, že toho roku stavení dokončí. Kvapení nepřipustilo péče o rovné zřízení ulic, neb nešetříce rozdílu mezi svým i cizím jměním na prostoře v držení nevzaté stavěli. To jest příčinou, že staré stoky, které s počátku obecními místy vedeny byly, nyní tu a tam pod soukromými domy jdou a že pohled města více se podobá městu v držení vzatému než rozměřenému.

Poznámky.

Do roku 350. Ř. — Liv. IV. 61. — vedla římská obec pospolitá války buď obranné, jakými byly všecky války etrurské; buď směřovaly její války jako na př. latinská k tomu, aby právě trvající stav udržen byl — Liv. II. 19. — aneb k tomu, aby jednotlivé obce v Latiu a Sabinsku v jeden spolek přivedeny byly pod jménem spojenců s výminkami ovšem rozličnými a Řím pak jejich hlavou byl *(principatus)*. Takového nadvládí dosáhli již římští králové v Latiu. Za obce pospolité dosáhl již římský národ podobného postavení v Hernicku a v Sabinsku a mnoho v témž smyslu vykonáno bylo okolo roku svrchu vytčeného také ve Volsku a v Aequech, ač ještě tehdy tuhý odpor tito oba národové kladli. Své postavení u nich upevňoval národ římský zakládaním vojenských osad. Za takových poměrů přešel římský národ r. Ř. 350. opovězením války Vejanům k pouhému výboji, jehož bylo účelem s jedné strany panování, s druhé poroba, tu dle okolností přísnější, tu volnější, a tento obrat jest jaksi naznačen zbořením Fiden, města tehdy etrurského, a prodáním jeho obyvatelův do otroctví r. Ř. 329. Příčinou takového řízení zahraničních záležitostí bylo jednak to, že římská vláda svou moc za dosta-

tečnou k tomu považovala a že Etruskové, národ Římanům úplně cizí a druhdy na zemi i na moři tak mocný, v této době již hluboce klesl a uvnitř rozerván byl, jednak také přání, aby tím spíše zamezeny byly staré spory a boje chudých s bohatými o dědiny a vyloučeného aspoň skutkem lidu od účastenství ve vládě s oprávněnou šlechtou, v kterýchž bojích za této doby lid již značných úspěchův nabýval.

K hl. 1. Mimo rozervanost v etrurských poměrech byla také slabost a nebezpečí od Gallův příčinou toho, že Etruskové v střední Etrurii obývající nehájili proti Římanům Vejí, své první pevnosti na jihu. Bylo by to k snadnějšímu porozumění válek od Římanův s Etrusky za té doby vedených velmi prospěšno, kdyby byl Livius líče moc etrurskou, jaká v dřívější době byla — V. 33. — také její úpadek — V. 34, 35. — úplněji podal, kterýž asi takto povstal. Roku Ř. 247, v kteréž době Etrusci své nejvyšší moci dosáhli, poraženo jest veliké vojsko klusijského krále Porsenny u Aricie od Latinův zvláště pomocí kumského samovládce Aristodema, čímž šíření se moci etrurské v těchto stranách prozatím zastaveno a Římu tehdy od Porsenny porobenému pomoženo jest, kterýž své samostatnosti opět nabyv Latia proti Etruskům, jako dříve za králův, statně hájiti se jal a v týž čas, v který spojenci jejich Karthaginci u Himery od Gelona a Therona, samovládcův syrakuského a agrigentského poraženi jsou, prudkou válku proti Vejanům vedl a ač mnoho škod, zvláště zničením rodu fabijského u Cremery — Liv. II. 50. — utrpěl, přece konečně čestného míru dosáhl. Po vítězství u Himery obraceli sicilští a italští Řekové vždy mocněji svou zbraň proti Etruskům. Roku Ř. 272 zavřel jim Anaxilas, samovládce rhegijský úžinu sicilskou postaviv tam stálé loďstvo, r. Ř. 282. porazil je úplně v mořské bitvě samovládce syrakuský Hieron u Kum pomocí kumských Řekův a obsadiv ostrov Aenarii (Ischia) přetrhl spojení mezi vlastní Etrurií a etrurskými osadami v Campanii. Okolo roku Ř. 302. připlulo syrakuské vojsko do severního etrurského moře, poplenilo Korsiku i pomoří etrurské a obsadilo Aethalii (Elba). Tato výprava pomohla nejvíce Massilianům, kteří v západním středomoří svou moc na škodu Etruskův víc a více šířili, a přišla také vhod Římanům, kteří r. Ř. 318.(?) — Liv. IV. 17. — šťastně válku vedli proti Tolumniovi, králi vejskému. Když Etruskové v Campanii obsazením Aenarie od svých severních rodákův odtrženi byli, nemohli vždy prudčejším nájezdům Samnitův odolati, kteří se r. Ř. 331. etrurského

města Volturna, potomní Capue zmocnili, načež také v ostatních městech etrurské obyvatelstvo brzy zaniklo. Ale největší nebezpečí a nejstrašnější pohroma na Etrurii v týž čas, v který na ni doráželi Řekové a italští národové, přišla od Gallův, kteří v druhé polovici třetího století do Italie přišedše etrurské krajiny jednu po druhé obsazovali a konečně Etrusky v tu zemi, jež po nich Etrurií nazvána jest, (n. Toskansko a část Papežska) zatlačili. Toto stěhování a usazování se Gallův v Italii bylo v celku dokonáno v ten čas, který Římané poslední válku vejskou započali.

K hl. 10. Vláda chtíc odpor lidu marným učiniti, hleděla mezi tribuny dostati své lidi soukromou volbou, kterou zapovídal zákon Treboniův. Úmysl svůj ovšem provedla, avšak k veliké své škodě.

K hl. 11. Plukovníci Lucius Verginius a Manius Sergius jsou obžalováni jak se podobá, ze zrady na sněmu lidu, kamž jejich věc dle dvanácti desk nepatřila. Byl to tedy přehmat podobný nešetření zákona Treboniova od rady. Tento obojí případ lze si tím vysvětliti, že tehdy obec římská náramnými bouřemi zmítána byla. Budiž zde podotknuto, že Livius pojmy „populus, plebs“ — národ, lid — jak při tomto soudu tak i jinde často plete, a že u něho i u jiných spisovatelův slovem „národ“ (populus) obyvatelstvo samostatné obce se vyrozumívá, tak že celý kmen, jako Latini aneb Etruskové tolik národův co obcí počítal.

K hl. 12. Prvním tedy plukovníkem s konsulskou mocí z lidu byl Publius Licinius Calvus, jehož lid k tomuto důstojenství zvolil, chtěje svého práva užívati. Tak dosáhli tribuni lidu svého účelu, od r. Ř. 310.—345. vší mocí zaň usilujíce. Že se to přec jednou stalo, tomu se divil tehdy římský lid — a Titus Livius spisuje římské dějiny divil se také zvláště tomu, proč staříčký Publius Licinius Calvus k okušení nové cti (*ad novum delibandum honorem*) na takové důstojenství pracně vyzdvižen, a hledal toho příčiny všady, jen ne tam, kde je vskutku nalezti mohl. Vždyť vypravuje sám, že obec toho roku na čtyrech stranách válku vedla a proto mnoho peněz na mzdu vojenskou potřebovala, jichž lid, jak jej tribuni k tomu ponukli, platiti nechtěl. Šlechta nevědouc si rady připustila, chtějíc si nakloniti tribuny lidu, vůdce odporu, zvolení plukovníka s konsulskou mocí z lidu. Avšak aby z lidu zvolený plukovník ve svém úřadu si nepočínal po tribunsku, shodli se o mírného a spolehlivého Publia Licinia Calva, jehož dobře znali, proto že již dlouho v radě zasedal. Tribuni pak lidu, majíce co vlastně chtěli, upustili od zamezování berně válečné, jak

snad také aspoň potajmu před volbami slíbili, a obci jest pomoženo.

K hl. 13. V trudných dobách vykonávali Římané ku smíření hněvu božího hody boží *(lectisternium)*, které v tom záležely, že se sochy aneb obrazy bohův v chrámech aneb na jiných posvátných místech na pohovky kladly a rozličné i hojné pokrmy jim předkládaly. Taková oběť se konala obyčejně po celém městě, a odbýváno při tom všeobecné modlení a obětováno víno a kadidlo. Řízení těchto služeb božích přislušelo od r. 558 od z. Ř. (196 př. Kr.) zvláštnímu kněžskému sboru, z počátku z tří, později z sedmi mužův nazvaných triumviri, septemviri epulones (třípáni, sedmipáni nad božími hody).

K hl. 17. Výklad rady nebyl příliš důmyslný, spíše chytrý, že věštba Apollinova opominutí služeb božích shledává v tom, že vadně zvolení úředníci řádně neohlásili a neodbyli slavnosti albanské, která se co rok odbývala brzy po nastoupení úředníkův a vždy znova ohlašována býti musela, poněvadž den nastupování úředníkův pevně ustanoven nebyl. Celá vada byla ta, že plukovníci na r. 357. Ř. zvoleni byli řízením některého plukovníka z lidu a poněvadž muži z lidu, jak tehdy panstvo věřilo a konsulové r. Ř. 310. Genucius a Curtius, — Liv. IV. 6. — výslovně řekli, posvátných znamení pozorovati nemohli, tedy bylo všechno úřadování takových mužův, které se po zpytování posvátných znamení dálo, vadné a bez svolení vůle boží. K takovémuto úřadování patřily také volby a slavnost albanská. V takovém případu nebylo jiné pomoci, než aby úředníci svůj úřad složili a mezikrál zpytování posvátných znamení řádně obnovil. Avšak v tomto jednání rady bylo mnoho chytrosti, neboť vidouc, že světskými prostředky přístup lidu k důstojenství zamezen býti nemůže, jala se zkoušeti prostředkův náboženských, nabyvši při volbách na rok 357. Ř. toho přesvědčení, že lid líčenou zbožností zklamán býti může. — Liv. V. 14.

K hl. 19. Mater Matuta čili Matuta Mater, zosobnění ranní záře, byla bohyně milostivá a zvláště v Satriku ctěna. Vzdávali jí také úctu co bohyni moře a přístavův, v kteréž vlastnosti stotožněna jest s řeckou Leukotheí, jakož i vedlé ní ctěný bůh Portunus s Palaimonem čili Melikertem, synem Leukotheiným.

K hl. 24. Bouře po vzetí Vejí v římské obci vypuklé líčí Livius neudávaje jejich vlastní a nejdůležitější příčinu, než snadno jest se jí domysliti. Uzavřelať rada, aby krajina na Vejanech dobytá co obecní dědina od soukromých

osob za odvádění poplatku v držení vzata byla, v jakémž případu vždy nejprvé a nejvíce na šlechtu pamatováno bývalo, ale lid, který vejské krajiny svou krví dobyl, aby jakkoliv ve Volsku odbyt byl, kam také tři tisíce občanů posláno jest, kteří tam po třech jitrech a sedmi dvanáctinách jitra dostali. Avšak tribuni lidu stáli na tom, aby lid dostal dědiny v krajině vejské. Rada si pomáhala proti nim svým obyčejným prostředkem, získáním několika tribunův, aby svým zakročováním návrhy ostatních soudruhův zamezovali. Tím se vzmáhalo jitření mezi lidem, jež tak dalece postoupilo, že lid dva tribuny Aula Verginia a Quinta Pomponia, když úřad složili, pro jejich zakročování odsoudil, ačkoliv tribuni lidu, jsouce nedotknutelní, ze svého úřadování ani po složení svého úřadu odpovědnými nebyli. Toto odsouzení tribunův lidu jest důkazem převelikého zbouření myslí a zároveň převahy lidu proti radě, která ho zameziti nedovedla. Na to přednesli tribuni lidu návrh — zda-li jej všickni opravdově mínili aneb jenom radu zastrašiti chtěli, toť nejisto — aby římského národu a rady jedna část v Římě zůstala, druhá do Vejí se přesídlila. Tím směřováno k tomu, aby římský stát na krajině založen byl, ježto se zakládal jako všechny ostatní italské i řecké státy na obci, tak že obec a stát u Římanův totéž bylo. Bylo-li to upřímně navrhováno, byl v tom zajisté pokrok; než možná o tom pochybovati, že by byl římský národ takovou změnu v životě svém podniknouti mohl; pakli toliko rada zastrašena býti měla, dosáhli tribuni úplně svého účelu, neboť rada zanechavši všech násilných prostředkův vzala útočiště ku prosbám, a lid vida šlechtu, ana poníženě prosí a žádá, zamítl návrh, obdržev bezpochyby od rady slib, že mu v krajině vejské pozemky vykázány budou, což se proti jiným dobám v přehojné míře stalo.

K hl. 32. Že Camillus, vůdce přísné šlechty pro kořist vejskou, odsouzen byl, ač ze svého diktatorského úřadu nebyl zodpovědným, lze toliko přičísti převaze lidu a jeho tribunův v obci, kteréž použili, aby se svého největšího odpůrce zbavili. Z chování se svěřencův ku Camillovi vysvítá, že toto předřímské zřízení, dle kterého se svěřenci všudy a ve všem vůli své vrchnosti spravovati musili, za časův Camillových již mocně zviklánо bylo, a že svěřenci již drželi s lidem, k němuž vlastně rodem náleželi.

K hl. 33. Mínění Liviovo, že se Etruskové z té země, kteráž jediná naposledy jejich jméno podržela, k moři adrijskému a dále do krajin padských šířili, jest mylné. Spíše přišli od severu, zanechavše tam Raetův, svých soukmenovcův,

v nynějším Tyrolsku a Švýcarsku, a vytiskli z krajin padských Umbry, kteří tam původně obývali, dále z pozdější jižní Etrurie Tusky, národ italský zcela rozdílný od Etruskův, kteří se sami dle latinského vyslovení Rasennae nazývali a po Tuscích u italských národův Etrusci, Tusci, Tursci nazváni jsou.

K hl. 34. Gallové přišli do Italie v druhé polovici třetího století Ř. přes Alpy grajské (malý Bernhard), kudy obyčejná cesta Gallův do Italie byla a kudy také Hannibal do Italie přitáhl, jak nejnovějším zpytováním nepochybně dokázáno jest. Livius podávaje pověst o této události jmenuje také, avšak jenom dle svého domyslu, čas i místo, kdy a kde se sběhla, ale obojí mylně. Dle něho přistěhovali se Gallové do Italie přes Alpy kottské (mont Genèvre) — na dotýčném místě čte se omylem opisovatelův přes Alpy julské — a přišli nejprvé k Taurinům, národu ligurskému, jenž kolem hořeního Pádu bydlel a v jehož zemi předním městem bylo Taurasia, nazvaná později Augusta Taurinorum (n. Torino). Mylně potažen také příchod Gallův do Italie a opanování jimi krajin padských do druhého století, protože v těchto krajinách, v kterých dle Livia Gallové v druhém již století obývali ještě uprostřed třetího století mocně vládli Etrusci, jejichž moc teprv ku konci třetího století náramně klesati počala, tak že ani Římanům v krajině vejské ani Řekům v jižní Italii nemohli odolávati, což jest důkazem přistěhování se Gallův a jejich mocného i náhlého šíření se.

Národové gallští, z kterých Bellovesus svůj lid sebral, bydleli vesměs ve střední Gallii. Z nich se dělili Biturigové na dva kmeny, na Vibisky kolem ústí Garumny (Garonne) s hlavním městem Burdigalou (Bordeaux), a na Kuby, již obývali v dnešním Berrysku, Bourbonsku, Tourainesku. Jejich přední města byla Noviodunum (Nouan), Avaricum (Bourges). Od nich jihovýchodně podél Ligeru (Loire) bydleli Arverni. V jejich zemi bylo slavné město Gergovia na výšině, která se ještě nyní nazývá Gergoie, hlavní pak město bylo Nemetum (Clermont). Po nich sluje dosud ona krajina Auvergne. Severovýchodně od Biturigův mezi Ligerem a Sequanou (Seine) bydleli Senoni. Jejich hlavní město Agendicum (Sens v Champagnesku). Aeduové bydleli severovýchodně od Arvernův mezi Ligerem a Ararem (Saône). Jejich hlavní město bylo Bibracte, nazvané později Augustodunum (Autun). Ambarrové bydleli jižně od Aeduův po obou březích řeky Araru, Karnutové v nynějším Orléansku. Jejich hlavní město bylo Genabum, jež později nazváno jest

civitas Aurelianorum (Orléans). Aulerci, národ velký a ze čtyr kmenův záležející, měli sídla svá západně od Karnutův. Jedno z jejich měst slulo Mediolanum. (Evreux v Normandsku). Trikastini přebývali jižně od Isary (Isère) a východně od Rhodanu (Rhone).
Massilia (Marseille) jest založena od Řekův fokajských, kteří se před Kyrem Velikým ze své vlasti utekli, okolo r. 150 Ř. Massilia se vzmohla časem tak velice, že zvláště po pádu etrurské moci v severním středomoří mocně panovala a četné osady založila, mezi nimiž vynikala Nikaia (Nizza).

Salyové, národ smíšený z Ligurův a Gallův, bydleli podél pomoří od Rhodanu k Alpám mořským.

K hl. 35. Cenomani patřili ku kmenům aulerckým. V Italii se usadili ve východním Milánsku a v západním Benátsku. Jejich hlavním městem byla Verona, když pak Insubrové, kteří západně od nich bydleli, pokořeni byli od Římanův, kterým Cenomani vždy více než svým rodákům přáli, obdrželi insuberské město Brixii (Brescia); Salluvii, jinde Sallassi zvaní, bydleli v nynějším severním Piemontsku po obou březích řeky Durie (Dora Baltea). V jejich zemi založena jest římská osada Augusta Prætoria (Aosta). Lævi a jejich soukmencovi Libuové byli ligurského původu a bydleli západně od Ticina.

Lingoni přebývali v Gallii kolem pramenův Matrony (Marne) Mosy (Meuse) a Araru. V Italii se usadili jižně od Padu. Jejich přední město bylo Ravenna. Bojové se tehdy vystěhovali z Gallie úplně. Část z nich, která do Italie přišla, zaujala sídla jižně od Lingonův s hlavním městem Bononií (Bologna), jež před tím u Etruskův slulo Felsina. Senoni bydleli v Italii jižně od Lingonův až k Anconě, kteréž město Dionysios, samovládce syrakuský založil, když proti mořským loupežníkům etrurským bojoval roku 380 př. Kr.

K hl. 39. Livius se nevyjádřuje dosti určitě o tom, zdali Gallové druhého neb třetího dne po bitvě alijské do Říma vtrhli. Dle jiných spisovatelů, kteří určitě o tom jednají, stalo se to teprv třetího dne.

K hl. 46. Jakým spůsobem Camillus zpět povolán byl, o tom vypravuje Livius nejasně, bezpochyby proto, že jeho prameny v tom si odporovaly. Dle obyčejného řízení právního měla o jeho povolání nejprvé rada usnesení učiniti a po jejím usnesení měl o tom od nejvyššího úředníka toho času, tehdy plukovníka s konsulskou mocí, k národu návrh učiněn býti. Když národ schválil takový návrh, jest vypo-

vězenec zpět povolán, načež volba úředníků pravidelné následovati mohla. Ale při jmenování Camilla diktatorem není, jak se zdá, všechno pro tíseň oné doby vykonáno, a Livius chtěje jednak Římany vychváliti a zvláště Camilla, že i tehdy přísně zákonův šetřili, jednak prameny, jež sobě odporovaly, se řídě, podal proto celou tuto událost nejasně.

K hl. 48. O vpádu Gallův do Latia, o bitvě u Alie, o vzetí i zapálení Říma, o obléhání Capitolia po sedm měsícův, kterýž čas na Gally, vytrvalostí naprosto nevynikající předlouhý byl, o vykoupení se posádky capitolské zlatem všickni spisovatelé se shodují, jak římští tak řečtí, ale o tom, že jim zlato Camillus opět odňal, vypravují jenom někteří Římané.

Polybios, Řek z Megalopole, který římským dějinám obzvláštní péči věnoval, vypravuje o tom v ten smysl, že Gallové Řím dobrovolně odevzdali a bez pohromy i škody se svou kořistí domů odešli. Tak napsal nestranný Řek, ale Římanům světovládným zabraňovala hrdost pověděti tuto trpkou pravdu.

K hl. 50. Kdykoliv u Římanův nějaké znamení zvěstováno bylo a opatřeno býti musilo, aby se nějaké nastávající neštěstí odvrátilo, nekonala se pobožnost vždy jistému božství, nýbrž bývalo obětováno všeobecně buď bohu buď bohyni. Někdy se utvořilo také nové božství, jako když hlas uslyšen byl „Gallové přicházejí“ učiněna jest svatyně Aju Locutiu — bohu pravení a mluvení.

K hl. 51. Návrh tribunův lidu aby se římský národ do Vejí přestěhoval, byl pošetilý, neboť čelil k tomu, aby národ své minulosti, kterou mu každé místo v Římě na mysl přivádělo, úplně zanechav ve Vejích nový život započal, aneb jak tehdy mluveno bylo, aby z Římanův se stali Vejané. Mimo to se nerovnala nikoliv poloha Vejí poloze města Říma, jenž opět v krátké době vystavěn jest. Po požáru zůstaly na památku křivé ulice a dluhy stavěním udělané. Veje však jsou zanechány spustošení, neboť Řím dospěl již tak daleko, že tak velikého města v takové blízkosti vedlé sebe trpěti nemohl. Ostatně si vzali Římané ze své pohromy to poučení, aby nižádným nepřítelem příliš nepohrdali a zvláště Gallův bedlivi byli. Také jejich sousedé nabývali časem toho přesvědčení, že sami o sobě Gallům všechno hubícím odolati nemohou a lnuli čím dále tím více k Římanům, kteří také Latia proti Gallům, již tam ještě často přitáhli, vždy statečně i šťastně uhájili.